

Dr. Metod Mikuž

**SLOVENSKO
PARTIZANSKO
GOSPODARSTVO**

DR. METOD MIKUŽ

SLOVENSKO
PARTIZANSKO
GOSPODARSTVO

V LUČI PARTIZANSKIH DOKUMENTOV

ZAVOD »BOREC« V LJUBLJANI

1969

3557 A

D / 04 -07- 2016 / 1082

UVOD

Na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju 3. oktobra 1943, je član izvršnega odbora Osvobodilne fronte dr. Marijan Brecelj v svojem referatu O gospodarstvu, financah in prehrani poudaril tole: »S ponosom lahko ugotovimo, da smo bili Slovenci v pogledu materialne pomoči že od začetka navezani izključno sami nase, in sicer vse do danes, in da je vse breme nosil prav slovenski mali človek. To breme, ki ni bilo majhno, smo v polni meri zmogli. Dokaz temu je naša NOV in politična organizacija v obliki in moči, kakor jo vidite. Posebej moramo dati na tem zboru priznanje našemu slovenskemu delavcu, kmetu in bajtarju, ki je ves čas osvobodilnega boja, predvsem pa v najtežjih časih, dal našim partizanom hrano. Ravno naš mali kmet je postavil primer nesebičnosti in požrtvovanja tudi za ceno smrtni nevarnosti in gladovanja«. ¹

Vendar skrb za prehrano ni bila edino breme. Že Brecelj je na kočevskem zboru omenil tudi drugo, nič manjše breme, pomoč in podporo žrtvam okupatorjevega nasilja, ki sta bila skupaj z najrazličnejšimi podporami (svojcem, ki so imeli rednika v partizanih, revežem na osvobojenih pa tudi neosvobojenih ozemljih itd.) druga največja postavka v proračunih vseh naših odborov OF ali narodnoosvobodilnih odborov (NOO). Omeniti je treba še tretje veliko breme, preskrbo prebivalstva na osvobojenih ozemljih z osnovnimi živili.

Vedno večja časovna odmaknjenost obdobja NOB zahteva zdaj od zgodovinarja predvsem dvoje. Čim večjo in natančnejšo dokumentacijo celotne in posamezne dejavnosti v NOB, celotnim in posameznim dejavnostim

pa poskušati odkriti začetke in nato prikazati celoten razvoj. Oboje bo lahko nekoč rabilo za rekonstrukcijo prave in resnične podobe NOB.

S pričujočo razpravo sem se odločil za prikaz ene manj znanih dejavnosti v NOB, za prikaz »partizanske ekonomike«, o čemer sem delno že pisal.² Rad bi pokazal, kako se je slovenski človek vključeval tudi v te vrste boja, ki nikakor ni bil lahek. O partizanski gospodarski dejavnosti je ohranjenih razmeroma veliko dokumentov, vendar ne za vse slovenske pokrajine v enaki meri. Dejstvo, da je ohranjenih največ dokumentov za te vrste dejavnosti s Primorske, seveda ne govori za to, da je bila partizanska gospodarska dejavnost tam bolj razvita kakor drugod na Slovenskem. Pri razdelitvi razprave v poglavja in posamezna razvojna obdobja partizanske gospodarske dejavnosti se bom držal razdelitve, ki jo je pred menoj opravil na kočevskem zboru pa tudi na prvem zasedanju slovenskega narodnoosvobodilnega sveta v Črnomlju že dr. Marijan Brecelj, čeprav je ta razdelitev veljala pravzaprav le za gospodarsko dejavnost v Ljubljanski pokrajini in za gospodarsko politiko vodstvenih organov NOB. Prav taka razdelitev bo med drugim tudi pokazala, da se NOB v vseh slovenskih pokrajinah ni razvijala enako, in sicer ne časovno ne po kvantiteti in ne po kvaliteti. Iz povsem razumljivih vzrokov je na splošno prednjačila Ljubljanska pokrajina, za njo moremo šteti Primorsko, nato Gorenjsko, Štajersko in nazadnje Koroško.

Že naslov razprave kaže, da ne gre za *zgodovino* slovenske partizanske dejavnosti, to je analizo in vsestransko obdelavo tega zelo zanimivega uveljavljanja in čedalje bolj množičnega vključevanja slovenskega naroda v osvobodilni boj, bolj kot na primer v partizanske enote. Tako je to delo nekakšno zbiranje dokumentov in njihova razlaga, a le do tiste mere, kakor jo zahteva znanstvena oblika *orisa*. Mislim, da je najprej potreben in koristen tak monografičen oris. Bolj ko se odmika čas, večja je nevarnost, da še živeča in nekdam v osvobodilnem boju

aktivna generacija mlajši generaciji tudi s tega področja ne bo zapustila potrebne zbrane dokumentacije. Le-ta bo namreč šele—sine ira et studio—lahko dala tudi o slovenskem partizanskem gospodarstvu dokončnejšo podobo, to je napisala zgodovino.

Oris ne prinaša vseh dokumentov, pač pa tiste, ki jih hrani predvsem arhiv pri inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Ker je več ko gotovo, da je še mnogo dokumentov napisanih samo še v spominu med NOB živečih uglednih in odgovornih gospodarskih ali političnih aktivistov, naj bi ta oris rabil le kot prijazno opozorilo, naj svoje spomine kakorkoli že zapustijo zapisane za zgodovino. Zelo pomembno bi bilo priti nekoč do vseh dokumentov partizanske gospodarske dejavnosti že v sami Ljubljani in tako tudi s te strani pokazati, kaj je pomenila Ljubljana v NOB.

Precej razumljivo je, da so take vrste orisi na prvi pogled nekam dolgočasni, kajti pisec takega orisa se mora kolikor se le da izogibati lastne sodbe, ker hoče, ko je ugotovil originalnost dokumentov, le posredovati bodočim generacijam njihovo vsebino in jo pripraviti za izčrpnjšo znanstveno obdelavo. Rekel sem bodočim generacijam, s čimer seveda ne izključujem možnosti, da bi ob tako ali še boljše zbranem dokumentarnem materialu ne mogel že današnji *gospodarski zgodovinar* napisati gospodarske zgodovine NOB na Slovenskem. Napisal bi jo tudi lažje prav zato, ker mu tako zbrana dokumentacija pokaže vso glavno problematiko, opušča pa vse tiste podrobnosti, ki bi jih bilo mogoče opisati tudi v drugačnih povezavah. V orisu partizanskega šolstva bo treba vsekakor govoriti o celi vrsti gospodarskih in intendantskih tečajev, ali pa o programih upravnopolitične šole. V orisu »partizanskega prometa« bo treba govoriti ne samo o etapnih vožnjah, marveč tudi o »legalnem« prevozu z železnico itd.

V orisu je tudi več ponavljanja. Dejavnost, ki jo zahteva isti dokument predsedstva SNOS, se je vsebinsko in časovno razvijala drugače v Ljubljanski pokrajini kakor

na primer na Štajerskem, ali pa se morda tod celo ni mogla. Tako je včasih večkrat treba govoriti o istem dokumentu. Važen namen tega orisa pa je tudi, da že sedaj pokažemo, da se tudi gospodarska dejavnost kakor vse oblike NOB na Slovenskem ni nikdar razvijala enako po vseh pokrajinah.

Veliko bolj pa me je že dalj časa zanimalo tole vprašanje: ali je bila partizanska gospodarska dejavnost na Slovenskem naprej premišljen in izdelan »nov« gospodarski sistem vodstvenih organov NOB ali so njegove oblike nastajale sprti in — kar me je najbolj zanimalo — kaj je k tej dejavnosti doprinala partizanska in ljudska iznajdljivost novega in originalnega. Morda ne bi bilo odveč, če bi se na tem mestu vsaj s fotografijo spomnili enega najbolj znanih partizanskih intendantov, majorja Polha (Josipa Drakslerja).

O vsem tem bomo govorili v tej razpravi pa tudi o tem, da partizansko gospodarstvo na Slovenskem ni bilo posnemanje ali zavestno prenašanje elementov iz revolucionarnih sovjetskih gospodarskih sistemov, predvsem vojnega komunizma in »nepa«. Privatna lastnina je ostala v polni meri nedotaknjena in najrazličnejše *gospodarske komisije* so bili le gospodarski organi, ki so ponekod zaradi svoje množičnosti celo zamenjavali odbore Osvobodilne fronte. Če so ponekod politični ali gospodarski aktivisti (nikakor pa ne vodilni organi NOB!) poskušali — hote ali nehoti — nekoliko na »levo«, so ljudske množice kar zanimivo in izredno naglo na to reagirale, in prav ta reakcija je dajala pravo vrednost partizanskemu gospodarstvu. Poskuse na »levo« bomo lahko opazili ponekod na Gorenjskem pa tudi na Štajerskem, v krajih torej, ki so bili kljub dobro razvitim kurirskim mrežam le daleč od vodstvenih organov.

Držali se bomo torej razdelitve na časovna obdobja, ki jo je podal na kočevskem zboru in črnomeljskem zasedanju Marijan Brecelj³. S to razdelitvijo se ujema tudi rokopis Viktorja Repiča — Razvoj financ v času NOB, ki je nastal tudi med vojno⁴. Tako bomo govorili o treh

*Slavni intendant glavnega
štaba NOV in POS major
Josip Draksler-Polh*

obdobjih: od začetkov NOB do nekaj mesecev pred kapitulacijo Italije, od nekaj mesecev pred kapitulacijo Italije do prvega zasedanja SNOS in od prvega zasedanja SNOS do osvoboditve.

Za *prvo obdobje* je bila značilna skrb OF zagotoviti osvobodilnemu gibanju tista najpotrebnejša materialna sredstva, ki so bila nujna za utrditev NOV in politične organizacije. Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO) je v tem obdobju izdal odlok o rednem plačevanju narodnoosvobodilnega davka in odlok o posojilu svobode, izvršni odbor OF (IOOF) pa je stalno pozival k rednemu plačevanju prostovoljnih prispevkov v denarju in blagu. Posebna značilnost tega obdobja je nastanek in relativno dolg obstoj prvega obsežnega osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini, ki je zahteval prve

natančnejše revolucionarne organizacijske ukrepe tudi na gospodarskem področju.

Začetek *drugega obdobja* je sprožil nastanek znatnega pol osvobojenega, po naših enotah kontroliranega ozemlja v Ljubljanski pokrajini. Treba je bilo začeti zadovoljevati ne samo potrebe NOV, temveč tudi potrebe civilnega prebivalstva, ki je bilo v na pol osvobojenih ozemljih vedno bolj odrezano od okupatorskih aprovizacijskih središč. IOOF je — kot na osvobojenem ozemlju leta 1942 — postavil osrednjo gospodarsko komisijo in izpeljal organizacijo gospodarskih komisij (GK) do svojih temeljnih organizacij, terenskih odborov OF. Glavna naloga GK je bila popis pridelkov in zalog pri kmetih, nakup hrane in pošiljanje hrane enotam NOV, zavarovanje prehrane civilnemu prebivalstvu pred okupatorjevim ropanjem in zalaganje NOV in civilnega prebivalstva s trgovskim in industrijskim blagom iz krajev, ki so bili pod okupatorjem.

Kapitulacija Italije je bila pravzaprav že uvod v *tretje obdobje*. V Ljubljanski pokrajini je nastalo veliko osvobojeno ozemlje, ki pa je bilo v gospodarskem pogledu odrezano od večjih krajev, ki so bili še v rokah nemškega okupatorja. To je pomenilo, da so bili prebivalci osvobojenega ozemlja v glavnem navezani sami nase. Prenehala je okupatorjeva aprovizacija in državni uslužbenci niso več dobivali plač, usahnil je dotok finančnih sredstev od zunaj in prenehala je »zunanja« trgovina. Tako sta se morala IOOF in za njim kočevski zbor lotiti »načrtnega gospodarstva«. Načela tega gospodarstva je potrdil kočevski zbor in praktično so se začela uveljavljati najprej v Ljubljanski pokrajini, nato pa — upoštevajoč vse specifične okoliščine — tudi v drugih pokrajinah. Že Breclj je na kočevskem zboru poudaril, da ta »gospodarski načrt« ni nekakšen nov družbeni sistem. »Namen je zgolj ta, da v sedanji narodnoosvobodilni borbi razreši najbolj pereče vprašanje gospodarstva in prehrane v kar največjo korist skupnosti. Zato ti gospodarski ukrepi nikakor ne posegajo v

vprašanje zasebne lastnine, pač pa se dotikajo prostega razpolaganja z zasebno lastnino le toliko, kolikor to zahteva vojni čas in korist slovenske skupnosti v tem vojnem času»⁵.

Kočevski zbor je uzakonil sledeča moralnopolitična načela gospodarskega uveljavljanja tega obdobja:

a) Ugotovitev potreb, sprostitve vseh gospodarskih sil, vendar pa v nekaterih pogledih začasna omejitev zasebnega gospodarstva, ki pa bo takoj prenehala, ko ne bo več potrebna.

b) Skrb za prehrano prevzamejo v prvi vrsti terenski odbori OF. Na sestankih in ob vsaki priložnosti »se mora dati ljudem možnost, da iz lastne pobude sodelujejo pri iskanju novih virov prehrane«. Dajati jim je treba čim več pobude za skupno delo. Odgovorne za vse to so politične organizacije OF, vsak posameznik pa mora pokazati najstrožjo disciplino in samoiniciativnost.

V skladu s temi načeli je kočevski zbor sprejel, oziroma potrdil ukrepe, ki so zajeli — seveda prvenstveno na osvobojenem ozemlju — gospodarstvo v celoti (industrijo, promet, finance in prehrano):

1. Za zdaj se ustavi prodaja vsega blaga. (Zaradi ugotovitve zaloge živil, preprečitve špekulacije in nalaganja denarja v blago itd.).

2. Kolikor bo dopuščeno, smejo trgovati le prodajalci, nakupovalci in GK. Vsi pa morajo biti pooblaščen in smejo trgovati le po načelih, ki bodo izdana kasneje.

3. Cene je treba prilagoditi cenam na trgu, trgovanje pa je možno le v okviru maksimiranih cen, ki se določajo sproti. Upoštevajoč trenutno stanje je treba nekatere cene znižati, nekatere pa zvišati, da se prepreči tihotapstvo. V prvi vrsti je treba dvigniti cene prehrabenim predmetom, da bo »kmet na zakonit način prejel približno enako vrednost za svoje pridelke, kolikor mora plačevati za proizvode, ki jih mora kupovati«. Tudi cena neživilskih predmetov mora biti maksimirana, a to le na temelju dokazane in odobrene kalkulacije.

4. Državni in samoupravni uradniki in nameščenci ter družine mobilizirancev ne prejemajo plač, temveč podporo. (To je bilo v skladu s temeljnim odlokom kočevskega zbora o splošni mobilizaciji vse žive in materialne sile slovenskega naroda). Krivično bi bilo, da bi kdo »redno skozi vso dobo naše osvobodilne borbe prejemal plačo, si napravljaj zaloge v denarju in blagu, za skupnost storil nič, njegov rojak pa, ki je že dve leti ali več partizan, ne samo da ni ves čas prejemal nobene plače, ampak je ves čas hodil po hribih in gozdovih prejšos in lačen, kakor pa obut in sit«. ⁶ Podpore bodo dajali v denarju in blagu in doseči bodo morale eksistenčni minimum.

5. Finančni ukrepi. Zbor je poudaril, da ne more sprejeti niti načina samega denarnega niti samega naravnega gospodarstva. Zato se je odločil za mešan način denarnega in blagovnega gospodarstva. Dalje je zbor obvezal vse prebivalce osvobojenega ozemlja (z dohodki in imovino) k plačevanju enotnega davka »po gospodarskem položaju in plačilni zmogljivosti obdavčenega obvezanca, in to deloma v blagu, deloma v denarju«. Davčno osnovo določijo gospodarske in finančne ustanove skupaj s terenskimi odbori OF, davek pa pobirajo terenski odbori OF.

Že po zboru je sklenil IOOF razpisati notranje posojilo na podlagi avnojskega posojila, ki je bilo razpisano v višini 500 milijonov dinarjev in bi na Slovenijo odpadlo 50 milijonov. Tudi po kočevskem zboru so ostale kot plačilno sredstvo lira in marka ter obveznice (boni) posojila SNOO iz leta 1941.

Nemška ofenziva jeseni 1943 je za nekaj časa zavrla izvajanje smernic kočevskega zbora. Zmanjšalo se je tudi osvobojeno ozemlje in ofenziva je prinesla veliko materialno škodo. Povsem nov položaj je nastal po drugem zasedanju AVNOJ, kar je pojasnil Breclj na prvem zasedanju SNOS v Črnomlju takole: »Danes moramo gledati Slovenijo tudi z gospodarskega, finančnega in z gledišča ostalih upravnih panog kot enoto, ki jo v tem

osvobodilnem boju vodi skupen organ... Ker smo postali po naši svobodni volji sestavni del nastajajoče federativne Jugoslavije, moramo odslej dalje voditi svojo upravno politiko tudi pod tem vidikom».⁷

Brecelj je predložil prvemu zasedanju SNOS v odbritev sledeče naloge s področja najvažnejših gospodarskih panog:

1. Prehrana NOV in civilnega prebivalstva na osvobojenem in kontroliranem ozemlju. Delo GK naj preide na izvoljene NOO, IOOF jim bo omogočil potrebna finančna sredstva (lire in bone-obveznice), NOV pa bo nabavljeno hrano plačevala. Poostrila se bo kontrola nad potrošnjo v vojski in uvedel se bo sistem blagovnih knjig in izkazov o potrebah posameznih prehrambenih predmetov (»trebovanjek«). Enote NOV bodo skrbale za vzgojo vojaških intendantov in kuharjev. Konfiskacija ostane le izjemen vir prehranjevanja. Za zaloge hrane skrbijo GK in ekonomski odsek glavnega štaba NOV in POS. Dolžnost NOO in GK je tudi skrb za prehrano pasivnih krajev. Organizirati je treba prevoze soli, hrane in dogone živine iz bogatejših in od okupatorja ogroženih krajev. Ponekod bo treba ustanoviti skupne kuhinje.

2. Kmetijstvo. Najvažnejša naloga je obdelati vso zemljo. Razrešiti je treba vprašanje sredstev za obdelavo (seme in orodje), ugotoviti zalogo semen in potrebe, narediti cenik za semena, zamenjavati semena med okrožji in s Hrvaško, organizirati medsebojno pomoč pri posojanju orodja, strojev, vprežne živine itd. Uvesti je treba medsebojno delovno pomoč. Uvesti zaščito plemenske živine, racionalno porabo mleka in mlečnih izdelkov. Uvesti je treba mletje enotne moke in nadzor nad mlini (enotna denarna odškodnina za mletje). Za upravljanje veleposesti odsotnih lastnikov je treba postaviti poseben osrednji organ (kasnejša komisija za upravljanje narodne imovine — KUNI). Kot doslej se bo ta zemlja dajala najpotrebnejšim v brezplačen užitek.

3. Gozdarstvo. Za popravo kmetских domov, gospodarskih in javnih poslopij bodo dobili potrebni organi-

zirano in pod kontrolo potrebni les. Ljudstvo mora dobiti zavest potrebnega kolektivnega varovanja gozdov.

4. **Industrija.** Omogočiti je treba obratovanje že obstoječih industrij na osvobojenem ozemlju in ustvarjati novo. Ne dotikamo se vprašanja lastnine naše industrije, temveč njenega delovanja na podlagi dogovora (pogodbe) z lastniki, ki mora biti prilagojeno potrebam sedanje NOB.

5. **Finance.** Uvesti je treba tak davčni sistem, ki bo pravičen. Zato naj bo »enoten narodni davek s splošno davčno obveznostjo na dohodke vseh vrst in na imovino, ki prinaša koristi«. Obdavčenje mora biti sorazmerno višje, kolikor znatnejši je dohodek ali imovina, ki donša koristi (progresivni davek). Davek naj odmerjajo in pobirajo NOO. Izdali bomo »osnovna določila«, ki bodo služila za odmero davka, upoštevajoč sedanje vojno stanje, materialno prizadetost prebivalstva in različnost položaja v posameznih pokrajinah Slovenije.

6. **Posojilo.** Z agitacijo za posojilo je treba preprečiti tezavriranje denarja pri kmetih in doseči njegovo pravilno kroženje.

Oglejmo si še Repičev rokopis o razvoju financ. Repič poudarja, da je za *prvo obdobje* razvoja financ med NOB značilno, da pravega finančnega gospodarstva še ni bilo. Bilo je še malo partizanov in zato so bile majhne tudi potrebe. Za denarna sredstva so skrbeli odbori OF, prehrano pa so partizani dobivali s prostovoljnimi datjavami v naravi. Odloka SNOO o narodnem davku in posojilu svobode sta imela še značaj prostovoljnosti, vendar je že posojilo prav kmalu pokazalo, da bo postalo najmočnejši vir dohodkov. Najprej so ljudje dobivali za vplačano posojilo »števno liro« (posojilodajalec je dobil lirski bankovec eno procentne vrednosti vpisanega posojila, nabiralec posojila pa si je zapisal emisijsko številko števne lire). Kmalu pa so začeli izdajati posojilodajalcu obveznice, ki so kasneje kot boni postali plačilno sredstvo. V tem času so opravljale vse finančno poslovanje

finančno gospodarske komisije pri odborih OF, pri IOOF pa je bila osrednja finančno gospodarska komisija.

Drugo obdobje je prineslo možnost pravega finančnega poslovanja ob kapitulaciji Italije. Na velikem osvobojenem ozemlju je spričo obvezne mobilizacije narasla NOV, njena oskrba pa je zahtevala reden dotok denarja in hrane. Spočetka je krila denarne potrebe gotovina bivših državnih uradov, a ta ni bila velika, ker so vsi denarni zavodi pošiljali denar sproti v Ljubljano. Mogoče je bilo sicer izvajati odlok o narodnem davku iz leta 1941, a ta ni bil glavni vir dohodkov. Zato so razpisali 3 % posojilo narodne osvoboditve (avnojsko). Posebnost tega posojila je bila, da je bila posojilodajalcu zajamčena vrnitev posojila v vrednosti takratne kupne moči lire.

Ker je bil obtok denarja (lir) na osvobojenem ozemlju majhen, so morali tudi na osvobojenem ozemlju — kot že malo pred kapitulacijo Italije na pol osvobojenih ozemljih — ponovno uzakoniti kot plačilno sredstvo bon (obveznico) posojila iz leta 1941. Podpisniki posojila iz 1941 so mogli te obveznice (bone) zamenjati z novimi obveznicami 3 % (avnojskega) posojila.

Za ohranitev denarnih sredstev (lir) za najnujnejše potrebe (nakupe zunaj osvobojenega ozemlja) so hrano za NOV nakupovali od kmetov s priznanicami. (To ni bil denar, temveč list papirja, na katerem je bila napisana količina in vrsta nakupljene hrane in njena vrednost).

V upravni komisiji, izvršilnem organu IOOF za osvobojeno ozemlje, ki je nastala po kapitulaciji Italije v Ljubljanski pokrajini, je bil odsek za finance, v okrožnih odborih OF pa so bili finančni referenti. Finančno poslovanje je temeljilo na obračunavanju nižjih odborov OF višjim, niso pa še vodili blagajniških knjig. Ko so kasneje uvedli tudi te, pa so — zaradi pomanjkanja strokovnega kadra — delali mesečne zaključke.

Tretje obdobje imenuje Repič dobo »prehoda v urejeno finančno gospodarstvo«. Temelj finančnega gospodarstva so bili trije odloki: odlok o izdaji plačilnega bona vseh

nominalnih vrednosti, odlok o ustanovitvi Denarnega zavoda Slovenije (DZS) in odlok o pobiranju narodno-osvobodilnega davka. Prvi odlok je razrešil vprašanje pomanjkanja plačilnih sredstev na osvobojenem ozemlju, tretji pa uvedel splošno davčno obveznost in progresivni davek na podlagi sporazumevanja z davkoplačevalcem.

Finančna služba se v tem zadnjem obdobju v bistvu ni spremenila. Pri predsedstvu SNOS je bil odsek za finance s štirimi oddelki, za računovodstvo, kontrolo, davke in posojilo. Delovno področje je postajala vsa Slovenija, vpeljali so mesečno budžetiranje, redni dohodki so bili davek in trošarina, izredni pa posojilo in prostovoljni prispevki.

Za uresničenje šestih temeljnih nalog, ki jih je za področje partizanskega gospodarstva uzakonilo prvo zasedanje SNOS, je delno že zasedanje samo, kasneje pa predsedstvo SNOS in njegovi gospodarski odseki izdalo več odlokov, pravilnikov in predpisov, delno pa tudi glavni štab in njegov ekonomski odsek.

I

OD ZAČETKOV NOB DO NEKAJ MESECEV PRED KAPITULACIJO ITALIJE

Prva določila o partizanskem gospodarstvu vsebuje že doslej najstarejši znani pisani dokument iz NOB, partizanski zakon iz sredine julija 1941. Ta določa v 3. členu, da mora biti partizan, ko vstopi v partizanske vrste, čimbolj opremljen z obleko, obutvijo, perilom, odejo, s hrano za sedem dni in po možnosti oborožen. V 5. členu določa zakon, da partizan ne sme sprejemati nobenih osebnih materialnih nagrad in da sta mu lju-bezen in podpora ljudskih množic najvišja nagrada. Ne sme svojevoljno posegati v imovino delovnega ljudstva.⁸

Nekaj več o prvi organiziranosti preskrbe slovenske partizanske vojske prinaša tretja (septembrska) številka Dela iz leta 1941, kjer je govor o vseljudski akciji za pomoč partizanom z nabiranjem denarja, obleke, odej, volnenega perila in vseh potrebščin za zimo, platna, sanitetnega materiala, orožja, municije itd.⁹ Isto Delo poudarja, da dobivajo partizani hrano in vsa druga sredstva v boju (zaplemba skladišč itd.), ali pa s prosto-voljno nabiralno akcijo med slovenskim ljudstvom. Ab-solutno škodljivo in v nasprotju s težnjami OF pa je nasilno rekviriranje kakršnihkoli sredstev pri slovenskih delovnih ljudeh ne glede na nacionalnost in njihov so-cialni položaj, razen če so v službi okupatorja.¹⁰

V bistvu ta določila niso presegla okvira partizan-skega zakona. Prve konkretnejše organizacijske oblike je prineslo Delo (ista številka) v članku Organizirajmo va-

ško zaščito, kjer je med glavnimi nalogami Narodne zaščite omenjena tudi skrb (skupaj z lokalnimi oblastmi Ljudske pomoči in OF) za družine in otroke borcev, za žrtve okupatorjevega terorja, organizacija skrivanja živil in drugih potrebščin ter pomoč pri oskrbi partizanskih oddelkov s hrano.¹¹

Sredi septembra 1941 je konstituirani SNOO izdal dva pomembna odloka: o pobiranju narodnega davka in o razpisu posojila svobode. Prvi odlok, katerega uspehi naj bi rabili »za kritje izdatkov osvobodilnega gibanja in za socialno pomoč«, je predpisoval, da je dolžan vsak Slovenec z lastnimi dohodki plačevati narodni davek, ki naj bi znašal mesečno najmanj eno liro in rastel progresivno do 10 % od čistih dohodkov. Podrobnosti (organizacijo, odmero, pobiranje, odvajanje, porabo in kontrolo) naj bi določil posebni pravilnik,¹² ki je izšel že na prvem osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini. Ljudje so začeli davek plačevati že zelo zgodaj, in sicer zlasti v Ljubljani, kjer lahko že za november 1941 podamo dosti natančne podatke o dohodkih iz davkov, posojila in prostovoljnih prispevkov.¹³

Z drugim odlokom je SNOO razpisal posojilo v višini 20 milijonov dinarjev. Za odplačilo posojila je jamčil SNOO, po osvoboditvi pa »vsa davčna moč prebivalstva na celotnem bodočem slovenskem ozemlju«. Obrestovalo se je po 5 %, prvi obrok obresti naj bi se plačal po osvoboditvi; posojilo se je vplačevalo v lirah (380 lir = 1000 predvojnih dinarjev), v najmanjšem znesku 100 lir, v celoti pa bo vrnjeno tri mesece po osvoboditvi v takrat veljavni narodni valuti.¹⁴

V drugi številki revije Osvobodilna fronta so med nalogami terenskih odborov OF našteje tudi naloge pobiranja narodnega davka, agitacija za posojilo narodne osvoboditve, pobiranje prispevkov za osvobodilni fond in nabiranje zimskih potrebščin za partizane. O nalogah četnega intendanta govori brošurica Kratek tečaj za partizanske poveljnike. Intendant je moral biti samostojen, discipliniran, iniciativen in strogo zaupen.¹⁵

Osvobodilna fronta slovenskega naroda
GOSPODARSKI ODSEK

P. t.

Boj za osvoboditev in združitve Slovenije, ki ga vodi O. F. zahteva od nas vedno večjih naporov. Okupatorji so s preganjanjem, preseljevanjem, zapiranjem uničili na desetisoče slovenskih družin. V ječah, v koncentracijskih taboriščih se nahajajo desetisoči borcev za svobodo. Fašisti požigajo naše vasi in stolne družin je zaradi tega ostalo brez streh in brez kruha. Vzdrževanje in povečanje naše narodne armade je nujna potreba na poti k narodni osvoboditvi. Močna, moralno in materialno dobro pripravljena armada nam je edini garant (porok) zato, da se bo ohranil red in mir na Slovenskem takrat, ko se bo sesula okupatorska oblast, zato da se bo zavarovalo naše narodno premoženje ter preprečila anarhija.

Za izvršitev vseh teh nalog so predvsem potrebna tudi zadostna denarna sredstva. Zato se je vodstvo O. F. odločilo, da razpiše

Prvo Slovensko narodno posojilo.

Rok za vplačilo tega posojila je 31. maj t. l.

Posojilo se bo od dneva vplačila obrestovalo po 5% in se bo pričelo vračati šest mesecev po izvršeni osvoboditvi združene Slovenije v tedanji narodni valuti.

O. F. se obrača tudi do Vas s prošnjo, da storite Vašo narodno dolžnost in podpisete to posojilo.

Gospodarski odsek O. F. si je na podlagi Vaših premoženjskih razmer dovolil predložiti Vam podpis posojila v znesku

Lit

Želimo, da se prvi obrok v višini ene tretjine celega zneska vplača takoj, ostanek pa do poteka določenega roka. Naš zaupnik se bo o načinu vplačila z Vami še posebej dogovoril.

Slovenski narod Vas bo v primeru Vašega pristanka štel med sograditelje naše nove, slovenske domovine.

Pomlad 1942.

Osvobodilna fronta
Gospodarski odsek

*Gospodarski odsek OF je leta 1942 izdal prvi razpis
narodnega posojila*

V dnevnem povelju št. 1 glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 21. marca 1942 je bilo ukazano partizanskim bataljonom in četam — kot priprava za pomladansko ofenzivo — med drugim tudi zbiranje rezervne hrane v raznih središčih.¹⁶ Tudi to določilo je glavno poveljstvo natančneje obrazložilo v pojasnilu k dnevnemu povelju z dne 3. aprila 1942. Kjer je bilo mogoče dobiti večje količine hrane, kot jo je četa potrebovala za sproti, naj trošijo hrano, ki se teže hrani dalj časa (krompir, meso), spravljajo pa naj hrano, ki dalj časa stoji (fižol, riž, makaroni).¹⁷

Prvo pol osvobojeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini (ozemlje, ki so ga ponoči kontrolirali partizani, podnevi pa sovražnik) je omogočilo delno izvajanje zanimivega odloka IOOF o razlastitvi veleposesti lastnikov okupatorske narodnosti in tistih domačinov, ki so dajali pomoč okupatorju pri zatiranju slovenskega naroda za povračilo škode, ki jo je povzročil okupator.¹⁸ Odlok je bil izdan 3. aprila 1942 in je ostal v veljavi ves čas NOB. Ni določal agrarne reforme, temveč je le dajal pravico terenskim odborom OF, da so povzročeno škodo (požigi, odgon živine itd.) lahko takoj nadomestili oškodovancem z odvzemom potrebnih predmetov z bližnjih veleposesti (les, živina). Ni pa smel terenski odbor razlastiti vsega veleposestva. Za to bi moral terenski odbor vložiti predlog po redni poti (prek okrajnega in okrožnega odbora OF) IOOF, ki je bil edini pristojen za celotno zaplembo veleposesti.

Pot do bolj urejenega partizanskega gospodarstva je bila še dolga in še prav posebej do urejenega preskrbovanja partizanskih enot. Pred prvim velikim partizanskim pomladanskim poletom 1942 težave še niso bile tako velike. Je pa težave povzročalo nabiranje hrane v pasivnih predelih, kjer so se — zlasti v Ljubljanski pokrajini — zadrževale večje partizanske enote. Veljalo je sicer načelo *prostovoljne* oddaje hrane partizanom, a to je bilo včasih težko izvedljivo, za nakup hrane pa enote dostikrat niso imele denarja. Tako moramo razumeti od-

redbo štaba tretje grupe odredov z dne 24. aprila 1942, ki dovoljuje svojim partizanskim enotam zapleniti (konfiscirati) stvari, ki so jim nujno potrebne, ne ogroža pa njihov odvzem življenjskega obstoja lastnika. »Tako ima četa na pohodu, ki ji je pošla hrana, pravico zapleniti nujno potrebno količino hrane, po možnosti pri premožnejših ljudeh. Ker pa so take konfiskacije zelo kočljive, bodo komandirji in politkomisarji za vsako, tudi najmanjše pretiravanje, zlorabo ali surovost poklicani na odgovornost.«¹⁹

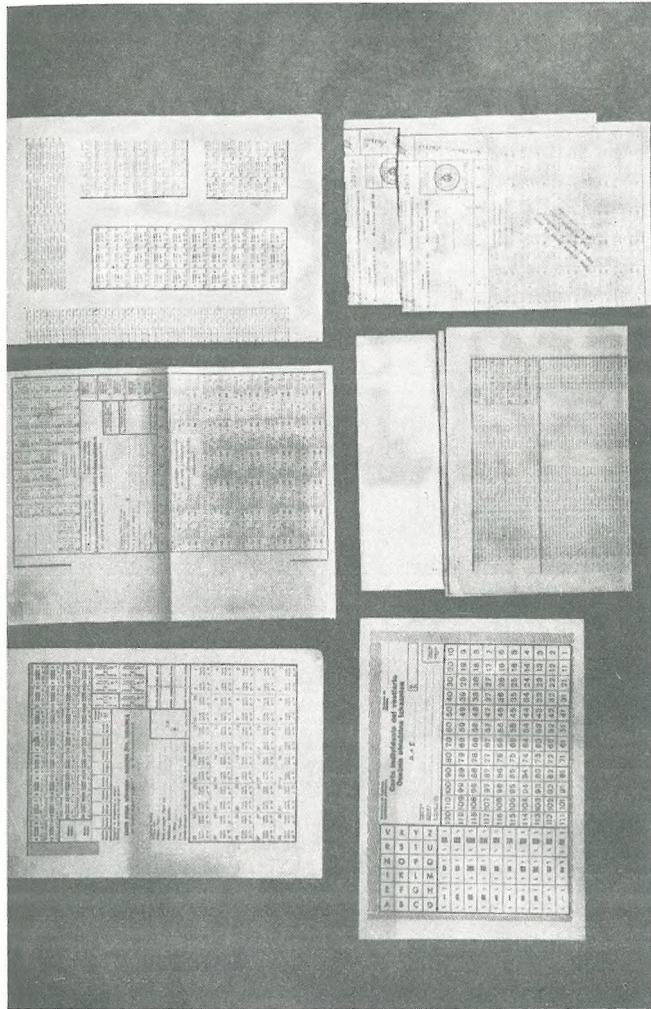
Razglas Šercerjevega bataljona, ki je 17. maja 1942 za kratek čas celo osvobodil Ig pri Ljubljani, nam v nekaj členih pokaže zanimiv načrt štaba bataljona, kako urediti partizansko gospodarstvo na osvobojenem ozemlju. Štab bataljona je predvsem prepovedal izvoz živil in živine z osvobojenega ozemlja (uvoz je bil seveda zaželen) in določil, da partizanska komanda lahko po potrebi rekvirira hrano, živino itd., a le pri imovitejših ljudeh, ki dobijo za rekvirirano blago reverz, na podlagi katerega bo partizanska komanda vrnila blago ali pa plačala odškodnino. Bodo pa organi OF zaradi pravične razdelitve živil prebivalstvu zaplenili vse prekomerne zaloge. Občinske blagajne preidejo pod kontrolo partizanskih komand in terenskih odborov OF. Iz teh blagajn prejmejo občinski uslužbenci plačo za tri mesece, prav tako naj razdelijo za tri mesece tudi hrano iz občinskih aprovizacijskih skladišč, in to revežem po znižani ceni ali celo brezplačno. Štab bataljona je določil tudi zaplembo vse imovine tujcem okupatorske narodnosti, narodnim izdajalcem in petokolonašem in uvedel za sečnjo lesa potrebna dovoljenja.²⁰

Iz približno istega časa je osnutek odredbe številka 9 štaba tretje grupe odredov, ki predpisuje med drugim tudi naloge odborov OF pri delitvi zemlje, živega in mrtvega inventarja z razlaščenih veleposesti (v smislu odloka IOOF z dne 3. aprila 1942), uvedbo in redno pobiranje narodnega davka (po odloku SNOO), ki je plačljiv tudi v živilih ali bonih, ki so jih izdale parti-

zanske enote v denarni zadregi. Plaćevanja davkov so oproščeni pogorelci, obubožani zaradi okupatorjevega terorja, družine padlih partizanov ter članov Narodne zaščite. Dalje ukazuje osnutek odredbe sprejemanje beguncem z neosvobojenih predelov na osvobojeno ozemlje, organizacijo javnih kuhinj za te begunce in njih zaposlitev pri javnih delih ali pri obdelavi zapuščenih zemljišč. Na Kočevskem je treba z osvobojenega ozemlja pregnati vse še preostale Kočevarje, skupine Ciganov pa vračati v domovinske občine. V drugem delu določa osnutek, naj odbori OF organizirajo obdelavo zapuščene kočevarske zemlje, kjer naj sadijo krompir, fižol, koruzo, ajdo, sončnice itd. Organizirajo naj tudi košnjo. Odbori OF naj pregledajo zaloge živil, ocenijo približno privatne zaloge, bodoči pridelek in mesečne potrebe prebivalstva ter partizanov. Natančno naj popišejo stanje živine, začno naj načrtno spravljati dobro hranljiva živila in organizirajo naj izdelovanje suhe hrane (salam, prepečenca, konserv itd.).²¹

O denarni podpori glavnega poveljstva partizanskim enotam izvemo iz pisma glavnega poveljstva z dne 19. maja 1942 štabu tretje grupe odredov. Pismo pravi, da je poslalo glavno poveljstvo štabu grupe 85000 lir »za prvo silo« in dva bona po 10000 lir. Glavno poveljstvo je zahtevalo, da mora štab grupe voditi knjigo o dohodkih in izdatkih, ker bo treba vse obračunati.²²

Na tem mestu je treba spregovoriti tudi o materialni pomoči Ljubljane, ki je bila najraznovrstnejša. Ena takih zelo zgodnjih dejavnosti je bilo zbiranje orožja in municije za partizanske enote. V vsaki tovarni pa tudi ustanovi je bil poseben »orožar«, ki je skrbel prav za zbiranje orožja. Orožje so potem odvažali v ljubljansko okolico na kraje, kjer so ga lahko prevzeli partizani. Znana je zanimiva akcija, nakup polnega kamiona italijanskega orožja v artilerijski vojašnici v Ljubljani in nakup velikega voza orožja v neki drugi italijanski vojašnici. Razen tega je skrbela Ljubljana za hrano, obleko in obutev, vojaško opremo in sanitetne potreb-

Ponarejene oblačilne in živilske karte, Ljubljana 1941-42

ščine za partizanske enote. O iznajdljivosti ljubljanskih aktivistov pričajo tudi ponarejene živilske in cblučilne karte, s katerimi so dvigali hrano in blago za ljubljanske ilegalce in partizane. Vse to je vodil gospodarskofinančni odbor OF pri IOOF, ki je imel svoje organe v vseh nižjih odborih OF.

Sijajno podobo nam pokaže Ljubljana tudi pri zbiranju denarja. Po precej dobro ohranjenih dokumentih lahko računamo, da so v Ljubljani leta 1942 nabrali skoraj 6 milijonov lir narodnega davka, posojila svobode pa podpisali za 12 milijonov. K temu je treba še posebej dodati vsoto dveh uspešnih akcij znamenite ljubljanske VOS, ki je pri Ljubljanski poštni hranilnici dvignila milijon, pri davčni upravi pa skoraj pol milijona. Sestaviti je mogoče dokaj natančno statistiko prejemkov in izdatkov glavne blagajne okrožnega odbora OF v Ljubljani od meseca novembra 1941 do septembra 1943 (v lirah):

Mesec	Dohodki	Izdatki
November 1941	314485,90	30105,45
December 1941	373785,50	56798,40
Januar 1942	386880,90	64913,75
Februar 1942	162144,00	30489,00
Marec 1942	231288,75	36715,00
April 1942	318060,60	77457,00
Maj 1942	411956,75	72014,80
Julij 1942	309541,20	9972
Avgust 1942	344955,25	4031
September 1942	287333,60	128908
November 1942	109241,65	79156,20
December 1942	176661,50	112903,20
April 1943	178166	90613,90
Maj 1943	174256,10	89190,10
Avgust 1943	196427,50	237427,80
September 1943	175652,60	252242,30

Zadnja dva meseca pokažeta pasivno bilanco in dobro bi bilo pregledati vse dohodke in izdatke glavne blagajne ljubljanske OF. To bo verjetno nemogoče, kajti pismo poverjenišva IOOF iz Ljubljane 20. maja 1943 pravi,

da je podrobno knjigovodstvo v provali 1942 propadlo, prav takrat pa je nastala tudi huda denarna kriza, zato denarno poslovanje nekaj časa ni bilo povezano z glavno blagajno. V glavnem pa se da ugotoviti le celotno ljubljansko denarno poslovanje za čas od januarja 1942 do 31. maja 1943 (v lirah):

	Dohodki	Izdatki
Prenos iz leta 1941	2,401 298,30	1,627 000
Od 1. I. do 7. VIII. 1942	212 328,85	520 000
Od 7. VIII. do 31. XII. 1942	1,716 905,40	1,764 150
Od 1. I. do 31. V. 1943	785 228,10	589 986

Podatki so navedeni po originalnih zapiskih tedanjih blagajnikov in sem jih objavil že v knjigi Pregled zgodovine NOB I, str. 213 in II, str. 335.

Enako ali še večjo vrednost je imelo zbiranje obleke, odej, blaga, perila, obutve itd. Posebne zasluge je imela prvotna komunistična socialna organizacija Narodna pomoč, ki se je jeseni 1942 reorganizirala v Slovensko narodno pomoč. Delo te organizacije je bilo razdeljeno na naslednja področja: organizacija, zapori, intendantca in blagajna. Na organizacijskem področju je skrbela za organizacijo množičnih odborov Slovenske narodne pomoči, na zaporniškem področju je skrbela za pomoč zapornikom, internirancem in ilegalcem, intendantca je morala zadovoljevati vse materialne potrebe organizacije; zato je imel glavni intendant zvezo z intendantami nižjih odborov, vzdrževal je skladišča ter sprejemal in izdajal potrebno blago. V blagajno so se stekali dohodki iz nabiralnih akcij, od tod je šel potem denar na razna delovna področja, vse to pa v tesnem sodelovanju s finančno-gospodarskim odborom pri IOOF.

V tem je začelo nastajati in se silno naglo širiti veliko osvobojeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini, na katero so prišli iz Ljubljane tudi CK KPS, IOOF in glavno poveljstvo. Glavno poveljstvo je že 1. junija 1942 določilo, naj za prehrano čet skrbijo narodnoosvobodilni odbori (NOO), ali pa naj jo partizanske enote kupujejo. Tre-

ba je iztrebiti ostanke »žicanja«, ki je nečastno za NOV²³. Skupaj z IOOF je izdalo glavno poveljstvo naredbo o izkoriščanju razlaščenih veleposestniških gozdov. Brezplačno so smeli v njih ljudje žeti steljo, nabirati gozdne sadeže, pripravljati drva za zimo in sekati stavbni les za nujna popravila, imeti pa so morali dovoljenja od razlastitvenega odbora, če pa tega ni bilo, od NOO in v sporazumu s partizansko komando.²⁴

Odlok je zanimiv, ker uvaja, oziroma omenja razlastitvene odbore, ki jih poznamo — po imenu — iz ruske oktobrske revolucije, ki pa so se zelo kratek čas obdržali samo na tem prvem osvobojenem ozemlju. Nekaj časa je obstajal nekakšen osrednji razlastitveni odbor, ki je imenoval tudi okrožne. Kidrič je na roški partijski konferenci v začetku julija 1942 nasvetoval, naj bi razlastitvene odbore ljudje volili, in poudaril, naj bi v odbore volili male kmete, odbori pa naj bi postali temeljna organizacijska oblika predstavnikov malih kmetov²⁵. Pri razlašcanju veleposestniške zemlje (še vedno v smislu odloka IOOF iz začetka aprila 1942) so razlastitveni odbori (kjer so bili) ukrepali na dva načina. Na osvobojenem ozemlju Dolenjske so graščinsko zemljo kmetom delili, na Kočevskem in Notranjskem pa ne, in so na primer zemljo turjaške graščine — kot celoto — upravljali po navodilih razlastitvenega odbora pri IOOF, ljudem pa pojasnili, da bodo tudi to zemljo razdelili ob pravem času. (To je bilo zelo podobno sovhozu in ta primer radi uporabljamo pri trditvi, da so se v revolucionarni NOB prepletali celo elementi socialistične revolucije). Oba načina je Kidrič na partijski konferenci označil kot pravilna, poudaril pa je tudi, da pri tem v nobenem primeru ne gre za agrarno reformo. »Smo v narodnoosvobodilnem boju, ki ima tudi obliko demokratične revolucije. Držimo se odloka IOOF, izdanega na pobudo CK KPS, na podlagi katerega so bili razlaščeni tuji veleposestniki in petokolonaši. Nismo torej še razlastili veleposestnikov, katerim ne moremo dokazati, da pripadajo peti koloni. Bilo bi dobro razdeliti tudi cer-

kveno veleposest in kmetje ne bi imeli ničesar proti. Lahko bi izvedli agrarno revolucijo do kraja, toda (to) osvobojeno ozemlje je le del vsega slovenskega ozemlja in zato tega ne moremo storiti... in danes izbiramo le tiste elemente demokratične revolucije, ki jih zahteva boj za osvoboditev». ²⁶

Ni pa prišla pod razlastitveni odlok zemlja izseljenih Kočevarjev, kolikor ta ni bila last italijanske družbe Emona, ki je kupila zemljo od Kočevarjev, ko so se 1941/42 selili v rajh. O zapuščeni kočevarski zemlji je sklepal IOOF 9. junija 1942 in sklenili so čim večjo in intenzivnejšo obdelavo te zemlje; po novem odloku IOOF z dne 14. junija so jo pa začeli tudi deliti v brezplačno uporabo interesentom. Za delitev te zemlje je IOOF postavil nov organ, gospodarske komisije, ki so kasneje odigrale sila pomembno vlogo v našem partizanskem gospodarstvu. Kolikor te GK pri NOO zemlje niso razdelile, so jo upravljale same. ²⁷ Gospodarske komisije so se začele po svoji pomembnosti razvijati v razlastitvene odbore.

Na osvobojenem ozemlju je prišel do polne veljave odlok o narodnem davku. Okrožni odbor OF Stična-Struge je na podlagi odloka SNOO 26. junija 1942 določil: 1. Vsak prebivalec osvobojenega ozemlja, ki ima dohodke od dela ali premoženja, je dolžan vsak mesec plačevati davek; 2. Veliki kmetje plačajo 10 % od čistih dohodkov, srednji 7 %, mali 4 % in kajžarji 1 %, a še to prostovoljno; 3. Poklicni delavci, nameščenci in tisti, ki živijo od dohodkov svojega dela, plačajo od 500 lir mesečnih dohodkov en procent davka, za vsakih nadaljnjih 500 lir mesečnih dohodkov pa se davek zvišuje od 10 do 50 %. Davek se plačuje v denarju ali v naravi do 10. v mesecu, davek v naravi se računa po ceniku, ki ga je izdal IOOF. Poverjenik za finance pri narodnoosvobodilnem svetu za osvobojeno ozemlje je 23. julija 1942 zahteval, da morajo na neosvobojenem ozemlju terenski odbori OF, na osvobojenem pa NOO takoj oceniti vse davkoplačevalce. Pri ocenjevanju naj

se držijo dosedanjih davčnih cenitev, popraviti pa morajo morebitne napake in ocenitev prilagoditi obstoječemu gospodarsko-prometnemu stanju. Po ocenitvi naj predpišejo davek 1 do 10 %, za višino odmere pa so odločilne samo osebne potrebe in število družinskih članov, ki jih mora davkoplačevalec vzdrževati.²⁸

Na prvem osvobojenem ozemlju je torej obstajala težnja, da bi uvedli obvezni narodni davek, česar se pa kasneje niso tako dosledno držali. Močno so na tem prvem osvobojenem ozemlju propagirali tudi posojilo in prostovoljne prispevke.

Uvod v organizirano prehrano prebivalcev osvobojenega ozemlja je bila okrožnica IOOF od začetka junija 1942²⁹, ki je zahtevala od NOO in od župnijskih uradov še posebej natančen popis prebivalstva, njihovo zaposlitev, velikost posestva in množino pridelkov. Pri narodnoosvobodilnem svetu je bilo ustanovljeno poverjeništvo za prehrano, pri NOO pa so bili postavljeni referenti za preskrbo in prehrano. Popisali so vse zaloge živil (obvezna prijava zalog) in prepovedali so vsak izvoz življenjskih potrebščin z osvobojenega ozemlja.³⁰

Na poseben način se je razvijalo partizansko gospodarstvo v rajonu Mozelj pod vodstvom znanega kočevskega aktivista Zalarja. Tudi tod so popisali vse blago in živino, delili so meso na posebne bone pri mesarju, katerega je postavil NOO, imeli so skupne kuhinje »za najrevnejše sloje in partizane«, kuhinje pa je vzdrževal rajon ali NOO. Na seji NOO Mozelj in Črni potok so 14. julija sklenili, da se bodo ljudje, ko jim bo pošla hrana, hranili v skupnih kuhinjah, družine z otroki, starčki in bolniki pa bodo dobivali živila na nakaznice in bodo lahko imeli lastne kuhinje. Zanimiv je sklep »o razdelitvi žita med prebivalstvo in določitev rezerv«, ki so ga sprejeli 30. avgusta 1942 na javnem zborovanju prebivalcev rajona Mozelj. Od žita, ki je zraslo na emonskih njivah, a so jih obdelali posamezni kmetje, pripade polovica rajonskemu odboru, polovica pa kmetom.

Okrožni odbor Osvobodilne Fronte za Kočev.Osvobod.Ozemlje,
v logoru, dne 30. junija 1942.

Okrožni odbor osvobodilne fronte

RAJONSKEMU ODBORU O.F.

.....

V sklopu sklepa okro nega odbora obvestite vse Narodno-osvobodilni odbore vsakega Rajona o sledečem:

Partizanske čete dobivajo hrano iz vojaških magazinov ter vojaške oblačilni krbe za prehrano vseh partizanskih čet. V služanju, da so partizanske čete na prehrani pri narodno-osvobodilnih odborih, morajo to takoj javiti Rajonskemu odboru O.F., kateri to sporoče komandantu bataljona in zahtevajo povrnitev hrane, katere so dele privržencev. Načelno služi hrana, katero imajo odbori v svoji rešitvi, za prehrano civilnega prebivalstva.

Sekretar Okro nega odbora O.F.:

Blay X Zilber

Obvestilo okrožnega odbora OF za osvobojeno kočevsko ozemlje leta 1942 o prehranjevanju partizanskih čet

Od te polovice odda rajonski odbor 30 % v »splošni kolektiv«, 20 % pa v kolektiv za hrano delovnih moči. Od žita, ki so ga posejali še Kočevarji ali ljudje, ki so zbežali pod italijansko zaščito in je njih imetje zaplenjeno, gre 40 % v skupno rezervo, ostanek pa naj bi razdelili takole: 25 % za kolektiv v Spodnjem Logu, 40 % za rajonski odbor Mozelj, 35 % pa za obči kolektiv delovnih sil. Pridelek s privatnih njiv so razdelili takole: če je pomagal kolektiv, gre 10 % za narodni davek, 25 % dobi kolektiv, ki je dal delovno silo, 65 % pa pripade lastniku njiv. Družine brez lastnih pridelkov, ki niso bile udeležene pri vaškem kolektivu, naj bi dobile na mesec 10 kg žita in prav toliko tudi družinski člani.³¹

Vpogled v denarno poslovanje partizanske enote nam omogoča poročilo štaba bataljona Miloša Zidanška z dne 9. junija 1942.³² Bataljon je imel v blagajni 6206 lir, glavni dohodek je bila prodaja kože in dotacija štaba Notranjskega odreda. Izdatkov je imel bataljon 2470 lir (za sol in cigarete 1823, dvema četama 1300 itd.) Tudi vse štiri čete so imele svoj denar, skupaj 3330 lir. Zelo stroga je bila odredba št. 15 štaba tretje grupe odredov, ker so »nekatero partizanske enote iz naše grupe odredov nesmiselno in razsipno trošile zaloge hrane«. Zato je štab grupe določil: 1. Zagovarjamo dobro in obilno hrano za vse partizanske enote, toda odločno prepovedujemo nesmiselno trošenje in razsipavanje hranil, posebno maščob in moke. Kruh se sme peči le iz tolikšne količine moke, kot je bila poprej porabljena za žgance, polento in močnik in samo kot zamena teh jedil. Za zajtrk naj dobijo partizani kavo, čaj ali prežganko s kruhom. Vprašanje mesa naj urejujejo bataljoni in odredi. Z zaklano živino naj oskrbijo čimveč enot, da ne bo razsipanja in odmetavanja mesa. Koljejo naj le živino, ki je za slovensko gospodarstvo manj uporabna. Če so transportne možnosti neugodne, naj meso razdelijo tudi civilnemu prebivalstvu ali pa naj odvečno meso predeležajo v salame. Čimveč naj uporabljajo mleka in vitaminske hrane. 2. Skladišče hrane je treba postaviti na

Obveznico je izdal

Štab XIV. *Bošnjač* odreda

..... grupe odredov.

Na položaju, dne 1942.

Pečat
štaba

Komandant:

Polit. komisar

Đuro Pivovoda

Boleslav - Brilec

Obveznica, ki jo je izdala 14. divizija

varnih krajih. Predlagamo izkoriščanje neznanih kraških jam in graditev barak v jamah ali gozdovih.³³

Operativni štab glavnega poveljstva je v naredbi št. 4 sredi junija 1942 opozoril med drugim tudi na »drugi madež naših čet«, to je neupravičene zaplembe predmetov, ki jih vojska lahko, prebivalstvo pa težko pogreša. »Četrty madež« je bilo brezvestno zapravljanje narodnih dobrin, slabo gospodarjenje in ravnanje z živino itd. »Nekatere naše čete se sedaj, ko so ,na oblasti' hranijo kot nekdanja gospoda. S konji se dostikrat ravna nečloveško, motorna vozila se uporabljajo tudi za najkrajša pota in po najslabših poteh. Nas vse, vojsko in prebivalstvo pa čakajo še zelo težki časi, morda celo skrajno pomanjkanje. Zato se pravi samemu sebi kopati jamo, če se živina in zaloge živil razsipavajo preko potreb. Hrana v četah naj bo zadostna, a naj ne gre preko tega, kar je partizanu treba, da se vzdrži zdrav in krepak«³⁴

Velika poletna italijanska ofenziva 1942 je s postopnim uničevanjem osvobojenega ozemlja podirala tudi prve začetke partizanskega gospodarstva na osvobojenem ozemlju. Prvi doslej znani dokument, ki znova govori o partizanskem gospodarstvu po najhujših ofenzivnih udarcih, so navodila dela glavnega poveljstva (skupina Leskošek-Kardelj) z dne 18. septembra 1942 tretji grupi odredov, naj naredijo vse, kar morejo, da bi čimprej opremili partizane z obleko in obutvijo. Postavijo naj premične delavnice in če je mogoče, naj mobilizirajo tudi lokalne obrtnike. Dalje je v dokumentu rečeno, da pošilja glavno poveljstvo 9 blokov po 50 obveznic, ki »jih uporabljajte približno na isti način kot bone. Uporabljajte jih pri rekvizicijah. Z boni za zdaj ne kaže najboljše. Malo jih je. V tisku so po 100 lir. Kakor hitro bodo natiskani, vam jih pošljemo«.

Dokument je pomemben tudi zato, ker nam pojasnjuje, da so bili poleg obveznic posojila iz leta 1941 v obtoku tudi boni. Na koncu pisma pravi P. S.: »Prilagamo poleg obveznic tudi še 25 bonov po 1000 (!) lir za vašo uporabo«.

Obveznica in *bon* sta bila dva različna tiskana »denarna« papirja. Oboje je izdajal gospodarsko-finančni odbor OF. Na *obveznici* je bila napisana vsota, ki jo je dal kdo za posojilo, ki se je obrestovalo po 5 %. *Bon* pa je bil prvi partizanski denar, katerega vrednost je temeljila na vsoti z obveznicami nabranega posojila, o katerih so vodili zelo natančno evidenco. Ker je bil *bon* denar, je imel *natisnjeno vsoto* in s tem denarjem so začeli partizani kupovati hrano že jeseni 1942. Tiskanje obeh, obveznic in bonov, je bilo seveda drago in zamudno, zato so kmalu opustili tiskanje obveznic, obdržali pa so bone, so pa, dokler so imeli še obveznice, tudi te začeli vnovčevati kot bone. Če je kdo prodal hrane za 1000 lir, je prejel obveznico kot če bi vpisal 1000 lir posojila, toda ta obveznica se ni več obrestovala in je imela samo vrednost 1000 lir kot pravi bon.

V pismu je dalje rečeno, da je zadnji mesec poslal finančno-gospodarski odbor pri okrožnem odboru OF za Ljubljano raznim odredom veliko vsoto denarja. Tako »šarjenje z denarjem je popolnoma v nasprotju z varčevanjem glavnega poveljstva... Smatramo, da bi bilo najbolje, da štab tretje grupe odredov vsa ta sredstva pobere od odredov in jim določi samo najnujnejše vsote, sam štab grupe pa naj s tem denarjem organizira nakup živil in materiala za opremo partizanov... Z denarjem varčujte in nakupujte tako, da plačate deloma z denarjem, deloma z obveznicami.«³⁵

Tudi drugi del glavnega poveljstva (Kidrič—Maček), ki se še ni pridružil prvi skupini, je 19. septembra 1942 ukazal vsem partizanskim enotam, da se morajo takoj lotiti preskrbe z opremo, zlasti pa z obutvijo in hrano. Kjer je nabava možna, naj konspirativno organizirajo izdelavo opreme, zlasti obutve.³⁶ Obema dolenjskima odredoma je isti del glavnega poveljstva 24. septembra 1942 naročil, da morata najresneje razumeti potrebo po sistematičnem nabiranju hrane, obleke itd. Za spravljanje hrane naj bataljoni postavijo manjša skladišča na več krajih, za katera naj vesta samo po dva zanesljiva človeka.³⁷

Težave s prehranjevanjem enot so se začele kmalu kazati zlasti v krajih, kjer so se začele širiti belogardiščne oborožene vaške straže. Tako je namestništvo glavnega poveljstva poročalo 22. oktobra 1942 glavnemu štabu, da mora Gubčeva brigada, če hoče dobiti hrano, oddvojiti en bataljon. Zato je namestništvo svetovalo IOOF, naj bi razpisal »ali prostovoljno zbirko obutve, obleke in hrane, ali pa prisilni odvzem s plačilom«. ³⁸

IOOF in glavno poveljstvo sta 30. oktobra 1942 izdala skupno okrožnico vsem okrožnim odborom OF in odrednim ter bataljonskim komandam o zbiranju hrane. Obširna okrožnica je zahtevala: 1. Vsi odredni intendant naj takoj sporočijo intendantu pri glavnem poveljstvu, kakšne vrste in kolikšno količino hrane imajo že v skladišču in kaj bi mogli še nabaviti na svojem področju. Pošljejo naj tudi proračune in navedejo, koliko potrebujejo bonov, obveznic in denarja. Intendant enot naj se povežejo z odbori OF in prično širokopotezno nakupovati vse vrste in količine hrane, rekvirirati hrano pri izrazitih belogardistih, rekvirirati hrano pri premožnih kmetih, ki sicer niso belogardisti, ne bi pa hoteli prostovoljno prodati hrane. Upoštevati pa je treba, koliko hrane potrebuje kmet za svojo družino. »Pri takih rekvizicijah je treba ukrepati odločno, toda dostojno, s potrebno politično pojasnitvijo, rekvirirano hrano pa je treba plačati.« 2. Hrana se plačuje z boni, obveznicami in denarjem. Premožnejšim z boni in obveznicami, revnejšim z denarjem. 3. Hrano je treba uskladiščiti na krajih, ki so partizanskim enotam dostopni. Manjše količine pri pristaših in simpatizerjih OF, večje pa v zakonspiriranih skladiščih, za katera sme vedeti samc intendant in najbolj zanesljivi partizani, ki so potrebni za prenos hrane. ³⁹

Tako je ta okrožnica IOOF in glavnega poveljstva uvedla in sankcionirala *dvoje temeljnih načel*, ki sta ostali v veljavi ves čas NOB: način in obliko pridobivanja hrane (prostovoljni in prisilni nakup ter rekvizicijo) in, da je treba vso, na tak način pridobljeno hrano *plačati*

z boni ali denarjem. Nekoliko kasneje se je začela uveljavljati še konfiskacija ali prisilni odvzem, a to le na podlagi obsodbe partizanskega vojaškega sodišča.

Veliko, ne samo denarja, je dajala za NOB tudi Ljubljana. Kardelj je pisal 4. novembra 1942 iz Ljubljane intendantu glavnega štaba, da so »v Ljubljani tako prenapolnjeni naši magacini, da ljudje nočejo več dalje zbirati, ker nimajo stvari kam dajati, medtem ko so partizani goli in boski.«⁴⁰ Seveda so bile težave s transportom blaga iz Ljubljane, saj je bila ta obdana z dobro ograjenim in zastraženim okupatorskim blokom.

Sredi novembra 1942 je poročal štab Cankarjeve brigade glavnemu poveljstvu, da je delala preskrba prehrane za brigado na Kočevskem velike težave, »ko pa se je brigada premaknila na Dolenjsko, je postalo nekoliko boljše. »Zaradi tega se tu opaža znatna povečanost živahnosti pri partizanih in večje bojno razpoloženje... Obutev in obleka je slaba, a se stalno splenom dopolnjuje, vendar so potrebe večje od plena... Pomoč terena je glede tega minimalna in se bomo morali postaviti popolnoma na svoje noge.« Brigada bi potrebovala mesečno 50 000 lir in to za redne izdatke.⁴¹

IOOF je 2. decembra 1942 v posebni okrožnici opozoril okrožne odbore OF, da je organizacija denarnih in drugih gmotnih sredstev spričo ofenzive znatno popustila. Odlok o davku in posojilu ter navodila v tej zvezi se ne izvajajo več redno. »V ofenzivi smo mnogo izgubili in zima povzroča vedno večje potrebe.« Zato je IOOF naročil, naj v okrožjih znova upostavijo blagajniške organizacije v vsem prejšnjem obsegu, to je, postaviti je treba blagajnike v okrožjih, rajonskih (okrajnih) in terenskih odborih. Če bi kje terenskih odborov še ne bilo, naj blagajniške posle prevzamejo zaupniki. Takoj je treba začeti pobirati davek in posojilo »po prejšnji, že upeljani praksi.«⁴²

Nam že znani kočevski Zalarjev kolektiv, ki je 1942. pred ofenzivo kolektivno obdeloval zemljo in si tudi delil pridelke, se je marca 1943 odločil za »boljšo« pot

in je razdelil njive družinam, v kolektivu pa so še ostali travniki in senožeti. Tako so si na posebnem sestanku razdelili kolektivne njive takole: vaščani iz Muhe vasi (te in naslednjih vasi zdaj ni več) so dobili poleg njiv te vasi še nekaj njiv iz Škrilja, vaščanom iz Škrilja so razdelili njive iz te vasi kot tudi vaščanom iz Zdihovega in Kuhljarjev, vaščani iz Turkove drage so dobili njive te vasi in njive iz Ferderba, vaščani iz Bilpe pa so dobili njive na Lapinju. Za nabavo semen se je obvezal rajonski odbor OF Mozelj. Ljudem to ni bilo všeč in so na tem sestanku zahtevali tudi razdelitev travnikov in senožeti. Toda Zalar jih je prepričeval: vsa živina je last rajonskega odbora Mozelj, zato mora biti tudi pridelek sena kolektiven.⁴³

S tem bi lahko končali pregled partizanskega gospodarjenja prvega obdobja. O nekih posebnih razvojnih oblikah v drugih slovenskih pokrajinah v tem obdobju še ne moremo govoriti.

II

OD NEKAJ MESECEV PRED KAPITULACIJO ITALIJE DO PRVEGA ZASEDANJA SNOS

Začetek tega obdobja je čas preselitve vodstvenih organov NOB iz Polhograjskih Dolomitov na Kočevski Rog na bazo 20—21. Finančni položaj NOB ni bil rožnat, kar je IOOF 6. maja 1943 tudi priznal poverjeništvu IOOF v Ljubljani ter zahteval pojasnilo o delovanju gospodarsko-finančnega odbora (komisije) pri okrožnem odboru OF v Ljubljani in še posebej pojasnilo o delu odseka za posojilo.⁴⁴ V okrožnici okrožnim odborom OF je IOOF 10. maja 1943 zahteval odgovor, kako so uredili finančno poslovanje v odborih OF in kako je s pobiranjem davka in prostovoljnih denarnih prispevkov. Tudi okrožnim odborom OF je IOOF priznal, da nima denarja. Zato je naročal, naj za pridobivanje denarja zaposlijo vse organizacije OF, AFŽ in ZSM, predvsem pa naj to akcijo poživijo v mestih, trgih in večjih krajih, kjer naj poleg pobiranja davkov in prostovoljnih prispevkov še posebej propagirajo podpisovanje posojila svobode. IOOF je obljubil, da bodo okrožni odbori v kratkem dobili potrebno število bonov (obveznic), dotlej pa naj uporabljajo števno liro, to je, izročijo naj posojilodajalcu en procentni bankovec (od vrednosti posojila), pobiralci pa naj si zapišejo serijo in številko bankovca. (Če je kdo dal 1000 lir posojila, je dobil bankovec za 10 lir = števna lira). Pomembnejše pa je bilo v tej okrožnici določilo, ki je kasneje ves čas delalo težave, kajti odbori OF so se zelo zgodaj začeli zavedati pravic »samoupravljanja« in so zelo neradi obračunavali na-

vzgor. Določilo pravi, da sme okrožni odbor OF kriti svoje potrebe le iz denarja, ki ga je dobil od nabranega davka (torej ne na primer od posojila svobode). Le iz tega denarja naj bi okrožje plačevalo vzdrževanje aktivistov, tehnik in dajalo podpore žrtvam okupatorjevega terorja, ostali denar pa naj bi redno vsak mesec z obračuni vred pošiljali IOOF. Še posebej je IOOF naročil, da morajo okrožni odbori OF pošiljati vsa posojila naravnost IOOF, niso pa dolžni in zato tudi ne smejo dajati denarja partizanskim enotam in bolnišnicam.⁴⁵ Konec maja 1943 je IOOF za organiziranje materialne pomoči NOV (hrana, obleka, denar, obutev, sanitetni material) uvedel »nabiralni teden« od 13. do 20. junija 1943 pod geslom: Vse za našo vojsko!⁴⁶

Ljubljana je kmalu poslala svoje obračune, in sicer za čas od začetka leta 1943 do začetka junija 1943. Dohodkov je bilo 886459,50 lir in prav toliko tudi izdatkov.⁴⁷

Sredi junija 1943 so ustanovili ekonomski odsek pri glavnem štabu NOV in POS, ki je moral skrbeti za hrano in opremo NOV. Odslej so se morali intendanti enot zaradi nakupa živil in opreme zglasiti pri gospodarskem referentu okrožnega ali okrajnega odbora OF, v katerega območje je enota prišla, gospodarski referent pa jim je določil, kje naj opravijo prostovoljni in prisilni odkup. To naj bi omogočilo racionalnejše črpanje terena, ni pa se bilo mogoče vselej držati te odločbe in zato je često prihajalo do trenj med intendanti in gospodarskimi referenti. Ekonomski odsek je tudi popolnoma prepovedal rekvizicije in odmeril enotam dnevni obrok mesa na 300 gramov na glavo.⁴⁸

Iz tega časa imamo tudi prva poročila o partizanskem gospodarstvu na *Primorskem*. Tod je pokrajinski odbor OF 25. junija 1943 prijemal okrožne odbore OF, da gospodarijo z denarjem preveč po domače. Ukazal je voditi blagajniške knjige za redne okrožne dohodke in izdatke. Redni dohodki so bili takrat na Primorskem narodni davek, posojilo svobode, prostovoljni prispevki in

dohodki od prodane literature. Iz teh dohodkov so lahko okrožja krila vzdrževanje aktivistov in ostalo, podobno kot v Ljubljanski pokrajini, le posojila so morali odvajati pokrajinskemu odboru. Tudi na Primorskem okrožja niso denarno podpirala NOV.⁴⁹

IOOF je 10. julija 1943 znova uvedel gospodarske komisije (GK) pri vseh političnih predstavništvih OF. Pri IOOF je bila postavljena osrednja gospodarska komisija (OGK), da »organizira in izvede na vsem slovenskem ozemlju smotrno gospodarsko pomoč NOV in civilnemu prebivalstvu«. Poleg te je IOOF postavil še okrožne, okrajne in terenske (vaške) GK.⁵⁰ Najtežavnejše naloge je imela pač terenska (vaška) GK, to je, v bistvu celoten terenski odbor OF. (To je veljalo samo za Ljubljansko pokrajino, kajti drugje, posebno na Gorenjskem, so bile te vaške gospodarske komisije skoraj ves čas, dokler so obstajale, strogo ločene od terenskih odborov OF in so delovale povsem samostojno.) Te terenske ali vaške GK so morale najprej popisati vse presežke hrane in živine v vasi. Nato so kupovale hrano in jo spravljale pri zanesljivih ljudeh ali v lastnih skladiščih, poleg tega pa so morale preprečevati oddajo ali prodajo pridelkov okupatorju, belogardistom ali prekupčevalcem. GK so nakupovale hrano z denarjem ali boni, revnim so plačevale z denarjem, drugim pa z boni. Oddajo te uskladiščene hrane je vodila OGK. Intendanti vojaških enot, ki so hoteli dobiti hrano iz skladišč, so morali imeti posebne legitimacije OGK ali ekonomskega odseka glavnega štaba. Razen tega so morale vaške GK organizirati nabiranje gob, jagod, lipovega cvetja, sadja, zdravilnih zelišč, blaga za obleke in obutev. Še posebno pomembna naloga teh GK je bilo razreševanje problema prehrane za prebivalstvo na pol osvobojenih ozemljih. Obveljalo naj bi načelo, da bi prodajali ali zamenjavali hrano tistim, ki je nimajo dovolj in ki »delajo v korist skupnosti v osvobodilnem delu«, ali pa da bi obvezali posamezne posestnike, da bi potrebne preživljali v lastnem gospodinjstvu⁵¹. IOOF je izdal 18. julija 1943 posebno

okrožnico o gospodarski kampanji za zavarovanje pridelkov in gospodarsko pomoč NOV⁵².

V začetku avgusta 1943 je OGK poročala izvršnemu odboru OF, da bo v kočevskem okrožju organizacija GK kmalu izpeljana. Čeprav okrožje ni gosto naseljeno, je odkup hrane še možen. Zaradi velikega pomanjkanja soli v okrožju Barje pri Ljubljani so začeli hrvaški prekupčevalci (Prezid, Čabar) zamenjavati v tem okrožju kilogram soli za 2 kg koruze. V ribniškem okrožju je bilo premalo aktivističnega kadra in središči v katerih je bil okupator, so bili vzpostavljeni slabi kanali. OGK je imela od 9. junija do 23. julija 1943 dohodkov (dotacija IOOF) 130 000 lir, izdatkov pa 227 20,20 lir.⁵³

Ker je »dosedanja praksa pri opravljanju intendant-skih poslov pri enotah partizanske vojske pokazala marsikatero pomanjkljivost«, je ekonomski odsek glavnega štaba 7. avgusta 1943 izdal intendantom posebna tehnična navodila, v katerih je bilo najprej poudarjeno, da bo OGK polagoma prevzela oskrbovanje NOV z vsemi potrebščinami. Kjer so imele GK že nabrano hrano, so jo morale izročiti NOV brezplačno, kjer pa so GK sicer obstajale, niso pa še imele uskladiščene hrane, je morala dati GK intendantu podatke za nakup hrane ali drugega materiala. Nakup je potem opravila partizanska enota v navzočnosti pristojnega člana GK ali gospodarskega referenta terenskega odbora OF, ki je nakup tudi plačal. Le v »izjemnih primerih« (če ni bilo mogoče dobiti članov GK ali pa teh komisij še ni bilo) je moral biti pri nakupu navzoč politkomisar enote, ki je moral blago plačati in še »ljudi politično prepričati«, da mora vojska pač jesti. Določba je uvajala tudi konfiskacijo, ki je bila mogoča le na podlagi obsodbe vojaškega sodišča.⁵⁴

Sredi avgusta 1943 je uvedla OGK za pol osvobojeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini novo dajatev, trošarino. Tako so morali poleg rednega davka plačevati prebivalci vinorodnih krajev od vsakega prodanega litra vina (v zidanici ali gostilni) pol lire, od kilograma prodanega govejega mesa eno liro, od vsakega zaklanega

teleta 50 lir, od prodanega konja na neosvobojeno ozemlje 30 % čistega zaslužka, a najmanj 600 lir od glave in prav tako 30 % čistega zaslužka od vsake druge prodaje trgovskega značaja. Za neprijavljeno prodajo živine Italijanom je bil kot prva kazen določen dvojni znesek predpisane trošarine, »drugič pa bo kazen strožja«. ⁵⁵

OGK je za čas od 3. do 19. avgusta 1943 izkazala 407 278,80 lir dohodkov in 81 334,30 lir izdatkov. ⁵⁶ Na predpisano tabelo o enodnevnem obroku hrane za borca, ki jo je izdal ekonomski odsek glavnega štaba 17. avgusta 1943, je štab 15. divizije odgovoril, da so sprejeli tabelo z največjim veseljem, pripomnil pa je, da »rajski gospodarski referenti tega niso vzeli resno in nam za zdaj v najboljšem primeru dajejo samo informacije za nakup goveje živine«. ⁵⁷ Lastno naredbo o pridobivanju hrane je izdal 19. avgusta 1943 tudi štab 14. divizije. Ukazal je, da je treba opravljati prisilne odkupe v popolnem soglasju z okrožnicami IOOF, v sporazumu s političnimi delavci in na podlagi njihovih podatkov. Pri vsakem prisilnem odkupu morata biti navzoča intendant in politkomisar enote. Prisilno se sme odkupovati le hrana, ki jo vojska nujno potrebuje, ljudem pa je treba pustiti vse potrebno do prihodnje letine. Enote ne smejo prisilno odkupovati sladkorja, riža, suhega mesa itd. Izrecno je štab divizije poudaril, da štabi bataljonov in četne komande nimajo pravice do lastnih kuhinj. ⁵⁸

Prav v tem času je v redu prišla na železniško postajo Straža-Toplice zadnja vagonška pošiljka, ki jo je poslala v partizane ljubljanska organizacija OF. Začela je prihajati tudi angleška pomoč, ki je bila skraja sicer majhna. Angleški avioni so zmetali na spuščališče v Kočevskem Rogu in na Žumberku do 17. avgusta 1943 82 hlač, 30 bluz, 331 srajc, 55 spodnjih hlač, 619 puloverjev, 31 odej, 263 parov nogavic, 76 parov novih in 83 parov starih čevljev ter še razno drugo drobnjarijo. ⁵⁹ Stvarna pomoč to res ni bila, tem večji pa je bil njen politični učinek pri belih in plavih gardistih!

Ker so začele nastajati razne težave med GK in partizanskimi enotami, je izdal IOOF 25. avgusta 1943 novo okrožnico. Po tej okrožnici je moral član GK ali gospodarski referent sam poiskati intendanta enote, ki je prišla na teren GK ali odbora OF. (Ta določba ima svoje ozadje: večkrat se je namreč zgodilo, da so se člani GK ali gospodarski referenti poskrili, ko je prišla v njihov rajon partizanska enota. Enota je seveda morala jesti, pri nabavi hrane pa je moral biti navzoč tudi gospodarski aktivist, ki je bil stalno na istem področju. Razumljivo je, da kakršenkoli nakup ni bil prijeten in vse neprijetnosti so padle na gospodarske aktiviste, kajti enota je odšla naprej!) Če je imela GK zaloge, ni bilo težav. Če jih ni imela, je dobil intendant pri njej naslove, kje je bil možen prostovoljni ali prisilni odkup, v vsakem primeru pa je moral biti gospodarski aktivist navzoč, če ta ne, pa član odbora OF. Sredstva za nakup je morala dati po tej okrožnici GK, če jih ni imela, pa pristojni odbor OF, če jih tudi ta ni imel, je moral blago plačati intendant. Če v kraju še ni bilo GK, je moral terenski odbor OF, oziroma vaški zaupnik sklicati vse vaščane brez razlike (»naše« in ne-»naše«) in nato so se skupaj pomenili o preskrbi enote, ki je prišla v vas.⁶⁰

V začetku septembra 1943 je OGK imela 1,175 945,50 lir dohodkov in 97884,80 lir izdatkov.⁶¹ Dne 6. septembra 1943 je IOOF zadnjič natanko določil najpomembnejše načine pridobivanja hrane. *Prisilni odkup (nakup)* je nakup blaga (hrane, obleke, vozne in vprežne živine itd.), ki ga potrebuje NOV za zadovoljitev svojih potreb, in sicer proti takojšnjemu plačilu v gotovini. *Rekvizicija* je nakup blaga na bone, obveznice ali rekvizicijska potrdila (ker ni bilo na razpolago denarja, ali vsaj ne v zadostni višini), na rekvizicijskih potrdilih pa mora biti natančno zapisano, od koga, kdaj in koliko je rekviriranega blaga in njegova vrednost.

IOOF je poudaril, da je treba oba ta dva načina uporabljati le »v primeru skrajne potrebe, kadar *prosto-*

voljni prispevki in rezerve blaga, ki so ga pripravile gospodarske komisije, ne zadostujejo za potrebe NOV«. Gre torej za dopolnilo ali presežek, ki ga imajo imovitejši ljudje »ne glede na to, ali so naši pristaši ali ne«. Če teh ni, se sme prisilno odkupiti ali rekvirirati tudi pri siromašnih ljudeh. Podatke za bojni način morata dati soglasno terenski odbor OF in GK. *Prisilni odvzem ali rekvizicija* pa je odvzem imovine na temelju razsodbe vojaškega sodišča. To je kazenski ukrep vojaških sodišč proti narodnim sovražnikom (belogardisti, vohuni, dezertjerji iz NOV itd.) in je lahko popolna ali delna.⁶²

Kapitulacija Italije, nastanek velikega osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini, dostop do večjih središč (Novo mesto, Kočevje), izredno velik vojni plen itd. je naenkrat postavilo partizansko vojno gospodarstvo pred vrsto novih in zelo težavnih nalog. Oblast so na osvobojenem ozemlju prevzeli odbori OF in vojaški organi. Že 13. septembra 1943 je sprejel IOOF dvoje načelnih sklepov gospodarskega in finančnega značaja, sklep o stomilijonskem posojilu v dinarjih v obliki bonov in sklep o ustanovitvi upravne komisije (UK) za osvobojeno ozemlje v Ljubljanski pokrajini,⁶³ vtem ko je glavni štab še istega dne »zaradi uskladitve sodelovanja civilnih in vojaških oblasti in na osnovi odredbe vrhovnega štaba iz septembra 1942« ustanovil šest področnih komand, ki so obsegale področja okrožnih odborov OF (belokranjsko, novomeško, kočevsko, ribniško-velikolaško, grosupeljsko-stiško in cerkniško). Med glavnimi nalogaми področnih komand je bila tudi skrb za prehrano NOV.⁶⁴

Kdaj je bila ustanovljena UK, je težko reči. Že na seji IOOF 13. septembra 1943 so bili postavljeni resorni načelniki, ki so predstavljali UK navzven, pa tudi »interni« člani iz IOOF, oziroma vrhovnega plenuma OF, ki so za delo »eksternega« načelnika ali poverjenika, odgovarjali IOOF, oziroma vrhovnemu plenumu. Na tem mestu nas zanimajo pač samo gospodarski referenti v UK, ki so bili naslednji: načelnik odseka za finance

Viktor Repič (odgovoren pred IOOF inž. Dušan Ser-nec), načelnik odseka za industrijo inž. Lojze Dular (Fr. Leskošek) in načelnik za gospodarstvo in prehrano inž. Jože Levstik (dr. Marijan Brecelj). Zanimivo je, da je bila ena prvih nalog UK prav organizacija GK, od okrožnih do vaških. Okrožne GK naj bi imele kar po pet referentov (za gospodarstvo, trgovino, obrt in industrijo, za kmetijstvo, za prehrano in okrožnega in-tendanta), približno enaka naj bi bila organizacija okrajnih GK, vaške GK pa naj bi imele vaškega gospo-darskega referenta, prehranjevalnega intendanta in še zastopnico AFŽ. Najtežavnejše delo so ponovno dobile vaške GK, ki so morale poleg nabiranja hrane in vsega, kar nam je o njihovih dolžnostih že znanega, skrbeti še za vaško slogo.⁶⁵

Že 17. septembra 1943 je izdal finančni odsek pri UK odlok o začasni zapori vlog in tekočih računov pri vseh denarnih zavodih na osvobojenem ozemlju. V po-sebni okrožnici je ta odsek poudaril, da ostane »načelo zasebne lastnine še naprej temelj finančno-gospodarskega reda«, ukazal je brezpogojno izplačati plačo za septem-ber vsem uslužbencem, sestaviti spiske o stanju imovine, in izjavil, da se bo narodnoosvobodilni davek še naprej pobiral.⁶⁶ Na seji 21. septembra 1943 je vrhovni plenum med drugim sklenil, da je treba odpraviti vse vrste dav-ščin, obdržati pa narodni davek, glede plač nameščencem pa je obveljalo načelo, da so vsi uradniki in nameščenci mobilizirani, svojci pa naj dobijo podporo. Iz sejnega zapisnika seje IOOF 28. septembra 1943 izvemo, da je bila 26. septembra posebna gospodarska konferenca, ki je izdelala »principialni gospodarski načrt«, katerega je IOOF na seji v celoti sprejel. IOOF je na tej seji določil, naj bi bodoči zbor odposlancev (ki je bil v začetku oktobra 1943 v Kočevju) izdal splošni mobilizacijski na-log za vso živo in materialno silo našega naroda brez vsakih omejitev in dal IOOF pooblastilo, da sme po lastnem preudarku izvajati to mobilizacijo. Dalje je IOOF sklenil v finančni politiki forsirati liro in zato

razpisati notranje posojilo v lirski valuti do 50 milijonov, hkrati pa je določil nadaljnje tiskanje in izdajanje lirskih bonov (obveznic iz leta 1941), ki bodo plačilno sredstvo.⁶⁷

Na seji odseka za gospodarstvo in prehrano upravne komisije so 24. septembra 1943 sklenili, da ostane OGK še vedno osrednji organ za vse osvobojeno ozemlje, ki bo »vodila gospodarstvo na terenu, zbirala material in o tem poročala UK, odseku za gospodarstvo in prehrano«. Natanko so določili tudi naloge gospodarskih komisij vseh stopenj. *Rajonska (okrajna) GK* naj ugotavlja na svojem področju produkcijske možnosti in zmožnosti oskrbovanja (živinoreja, mlekarne itd.) in nadzira delo terenskih (vaških) GK. Organizira naj skupno delo in pomoč, ugotavlja potrebe porabnikov v rajonu, sestavlja statistiko prebivalstva, izdaja živilske nakaznice (karte) za prejemanje blokirane blaga pri trgovcih, nadzira naj krajevni promet z živili in živino, razdeljuje zaplenjeno blago, skrbi za veterinarsko službo, sodeluje z enotami NOV, nakupuje blago po pooblastilu okrožne gospodarske komisije, sodeluje pri prisilnih odkupih, organizira rajonska skladišča, vodi gospodarsko propagando, organizira okrajne klavnice in deli meso, nadzira trgovce in obrtnike, skrbi za pobijanje črne borze itd.

Naloga *vaških (terenskih) GK* je bila statistika pridelkov in živine, organizacija intenzivnega obiranja sadja, nabiranja gob, zdravilnih zelišč in pridelovanje povrtnine, organiziranje vaških gospodarskih zborovanj, skrb za vaško slogo, za pravilno ravnanje s pridelki, skrb za skupno obdelovanje itd. *Okrožne (in podokrožne) GK* so bile nakupovalci blaga prek vaških in rajonskih GK, pooblaščenih nakupovalcev, ali pa so nakupovale same. Določale so okvirne cene, če že niso bile maksimirane, opravljale so prisilne odkupe s svojimi organi v sodelovanju z vaškimi ali rajonskimi gospodarskimi komisijami, vodile so evidenco nad pridelki in stanjem živine, zbirale so živila za prehrano NOV in o tem obveščale komande področij, vodile so evidenco blaga in knjigo-

vodstvo (ločeno za bone in denar). *Osrednja GK* pa je bila »centralni urad za vse gospodarsko poslovanje« in je morala o vsem vsak mesec poročati UK.⁶⁸

Vzporedno je tekla gospodarska dejavnost glavnega štaba in vojaških enot. Ekonomski odsek glavnega štaba je že 17. septembra 1943 določil, da mora imeti vsak štab lastno blagajno. Blagajnik vodi blagajniške knjige, v katere vpisuje posebej gotovino, posebej bone, obveznic pa ne (tu so mišljene kopije potrdil, ki so jih dobivali kmetje od vojaških intendantov, če enota ni imela denarja ali bonov). Ekonomski odsek je razdelil štabe v tri stopnje. V prvi so bili štabi divizij, komande področij, bolnišnice in štabi samostojnih enot. Te je oskrboval z denarjem glavni štab neposredno. V drugi stopnji so bili štabi brigad in komand mest, v tretji pa štabi bataljonov v brigadah. Štabi druge in tretje stopnje so morali redno pošiljati ves denar, ki so ga dobili na kakršenkoli način (konfiskacija, prodaja materiala in živine itd.) štabom prve stopnje, ti pa so morali za prejeti denar pošiljati ekonomskemu oddelku glavnega štaba začasna potrdila in to vpisovati v blagajniško knjigo kot dolg, ker so se redno oskrbovali pri blagajni glavnega štaba.⁶⁹

Naslednjega dne je sestavil ekonomski odsek glavnega štaba tabelo enodnevnega obroka za pripadnika NOV: *za zajtrk* 15 g kavine primesi, 30 g sladkorja ali medu (ali gram čaja, 30 g sladkorja ali pol litra mleka) 300 g kruha ali 250 g koruzne moke ali zdroba in 10 g moke za prežganje. *Za kosilo in večerjo*: a) 300 g svežega ali 200 g suhega mesa, 50 g suhih gob; b) 400 g moke, 400 g testenin, riža, graha ali 500 g fižola, 1000 g krompirja, 1000 g korenja, kolerabe, repe, 20 g soli, 4 cl kisa, 20 g masti.⁷⁰ Še posebej skrbno so bila sestavljena tehnična navodila, ki jih je poslal ekonomski odsek komandam področij 19. septembra 1943. Vsaka komanda področja naj bi ustanovila ekonomski odsek z oddelkom za prehrano, delavnice in graditev skladišč. Oddelek za prehrano naj bi takoj postavil glavno intendenco, mesa-

rijo in pekarijo in začel oskrbovati s hrano, obleko in obutvijo vse stalne in prehodne enote na svojem področju ter prek okrožnih in okrajnih GK nakupovati rezervno hrano. Oddelek za delavnice naj bi ustanavljal čevljarske, krojaške in druge delavnice za potrebe operativne vojske, tretji oddelek pa naj bi gradil skladišča. Obrok hrane za vojaka v bojni enoti naj bi vseboval 2800 do 3200 kalorij, kruh naj bi pekli iz enotne moke (50 % koruzne, 30 % pšenične in 20 % ržene, ajdove ali ovsene). Komande področij, oziroma njihove intendanture naj bi plačevale živila po maksimiranih cenah.⁷¹

Intendanca 15. divizije je 22. septembra 1943 poročala glavnemu štabu, da mora skrbeti za kakih 3000 ljudi. Vsak dan spečejo tri pekarnice do 1000 kg kruha, pa ga je še premalo; od vojnega plena 4000 kg mesa so porabili že vse in sedaj koljejo v mesnici pri Vindišarju v Novem mestu. »Na ta način je zagotovljena redna in dovoljna prehrana vseh enot z najvažnejšo hrano«. Moke je imela divizija še za dva meseca, tudi maščob, ki jih je pustila italijanska vojska, je bilo še dovolj, niso pa več imeli soli. Obleko so dobili od Italijanov, delavnice so imele usnja še za 500 parov čevljev. Nekoliko slabše je bilo v 18. diviziji, ki je bila povsem nova. Veliko borcev je prišlo iz Ljubljane v nizkih čevljih in divizija je naenkrat potrebovala 1000 parov čevljev.⁷²

Konec septembra 1943 je organizacijski oddelek glavnega štaba uredil promet z vozmi in konjsko vprego na osvobojenem ozemlju. Prometno vozlišče je postalo Dvor pri Žuženberku, od koder so odšli vozovi vsako jutro ob sedmih v tri smeri: *proti Kočevju* (prihod ob enajstih), od tod je odpeljal novi voznik ob 12,30 v Ribnico (prihod ob 15. uri), od tod novi voznik ob 16. uri v Velike Lašče (prihod ob 18. uri) in od tod novi voznik ob 18,30. v Novo vas na Blokah (prihod ob 21. uri). *Proti Stični* je odšel voz ob 7. uri in prispel v Stično ob 10,30; sočasno je prispel tja voz iz Trebnjega, ki se je potem

vračal proti Novemu mestu. Iz Stične je odpeljal voz ob 12. uri na Grosuplje (prihod ob 14,30), od koder je odpeljal ob 15. uri v Velike Lašče in omogočil zvezo za Novo vas. *Proti Novemu mestu* prek Toplic je odpeljal voz dvakrat na dan in prav tako v nasprotni smeri. Uspostavljene so bile tudi lokalne proge Črnomelj—Vinica—Bosiljevo, Črnomelj—Metlika, Novo mesto —Šent Jernej, Trebnje—Mokronog in Kočevje—Brod na Kupi.⁷³

Težave pa so nastajale, ker glavni štab ni imel dovolj denarja. Konec septembra 1943 je imel nekaj nad milijon lir. Zato je predlagal, naj bi kot doslej organi civilne oblasti hranili NOV. Ker je NOV narasla na kakih 30000 ljudi, so za 1,728 000 kg hrane na mesec potrebovali 12,614 700 lir, pri čemer so šteli dva brezmesna dneva na teden, kavo in sladkor pa so imeli le enkrat na teden za zajtrk.⁷⁴

Zato je OGK 10. oktobra 1943 razdelila na okrožja tale bremena:⁷⁵

(Živina v glavah, hrana v vagonih)

Okrožje	Živina	Moka	Fižol	Krompir	Zelje	Čebula
Novo mesto	300	9	2	10	—	—
Bela krajina	75	2	0,5	1	—	2
Stična	150	6	1	10	—	—
Grosuplje	150	6	1	10	—	—
Velike Lašče	150	2	1,5	10	6	—
Ribnica	75	3	1	3	—	—
Kočevje	50	—	—	3	—	—
Cerknica	50	2	0,5	3	—	—
	1000	30	7,5	50	6	2

Začetek oktobra 1943 sta organizacijski oddelek glavnega štaba in UK sklenila pogodbo, po kateri je UK prevzela skrb za vso industrijo in trgovino na osvobojenem ozemlju. UK je dobavljala industriji vse potrebne surovine, do izdelkov pa je imela prvenstveno pravico NOV in nato civilno prebivalstvo. Zato je UK začasno blokirala vse blago po trgovinah in zaloge industrijskih

surovin. Prenehati bi morale vse rekvizicije, konfiskacije pa so bile možne samo na podlagi obsodbe vojaškega sodišča. Kontrolo nad izpolnjevanjem te pogodbe so zaupali komandam področij.⁷⁶ Kmalu potem je ekonomski odsek glavnega štaba ukazal komandam področij, naj opozorijo prebivalstvo, da naj vrnejo pokradeno vojaško blago iz bivših vojaških skladišč in naj mobilizirajo vse krojače in čevljarje na svojih področjih z orodjem vred (če še niso bili mobilizirani), kajti ekonomski odsek bi potreboval 150 čevljarjev, 100 krojačev in 20 torbarjev in sedlarjev.⁷⁷

Nekaj industrijskih obratov je delalo na osvobojenem ozemlju. To so bili premogovniki v Kočevju, Črnomlju (Kanižarica), na Otočcu in Mirni, dve predilnici in tkalnici v Novem mestu, tovarna perila, sukna in tekstila v Kočevju, Motvoz in tovarna pletenin na Grosupljem, pletilna industrija v Šentvidu pri Stični, opekarni v Prečni pri Novem mestu in Črnomlju, tovarna keramičnih izdelkov v Novem mestu, usnjarne v Mokronogu, Šentvidu, Žužemberku in Ribnici, večja vrsta lesne in mlinarske industrije ter elektrarne v Kočevju, Novem mestu, Zagradcu, Črnomlju in Šentjanžu. Od teh so uspešno delale tekstilna, usnjarska, kovinska in živilska industrija. Tekstilna industrija je izdelovala enotno blago, perilo in blago za obleke, šotorska krila, plašče, vrvi, puloverje, usnjarne pa so imele nalogo izdelovati predvsem usnje za čevlje.⁷⁸

Na sestanku odseka za industrijo pri UK z zastopniki industrijskih podjetij 9. oktobra 1943 v Žužemberku, se je pokazalo, da je imela Pencova predilnica v Novem mestu na zalogi vse potrebne surovine, Povhova 7750 kg preje, 17600 kg surovega bombaža in da lahko izdela 70000 metrov blaga za perilo; Motvoz Grosuplje je imel surovin za štiri mesece, dovolj surovin je imel Slavoteks v Kočevju, Tekstilana v Kočevju pa za 25000 metrov blaga in že 28000 metrov izdelanega blaga, Medičeva industrija perila v Novem mestu bi mogla izdelati 500 srajc na dan, Kalinova usnjarna v Mokronogu je mogla izdelati 6.000 parov čevljev na mesec in

je imela zalog za šest mesecev, Lavričeva usnjarna v Šentvidu bi mogla izdelati 5000 parov čevljev na mesec in je imela zalog še za pol leta, Lavričeva usnjarna v Žužemberku pa je mogla izdelati 600 parov čevljev na mesec. Na sestanku so sklenili, da zaslužek delavcev ne sme pasti pod eksistenčni minimum, in lastniki, ki so sicer trdili, da gotovine nimajo, niso smeli zvišati cene izdelkov.⁷⁹

Na začetku velike nemške oktobrsko-novembrske ofenzive 1943 je bilo osvobojeno ozemlje razdeljeno na tri komande področij in 13 komand mest. Pod komando belokranjskega vojnega področja so sodile komande mest Črnomelj, Metlika, Vinica in Stari trg ob Kolpi, pod komando novomeškega vojnega področja komande mest Novo mesto, Trebnje, Stična, Grosuplje in Žužemberk, pod komando ribniškega vojnega področja pa komande mest Ribnica, Kočevje, Velike Lašče in Stari trg pri Ložu. Ekonomski odseki komand področij so morali skrbeti za prehrano vseh enot, ki so bile stalno ali začasno na njihovem področju, to je za partizanske straže, TV postaje, bolnišnice in za vse operativne enote. Postopek pri nabavi hrane je bil takle: ekonomski odsek je dobil hrano od okrožne GK, ki je hrano kupila od kmetov, ekonomski odsek pa jo je plačal GK.⁸⁰

Oglejmo si nekoliko cene v cenikih OGK za najvažnejšo prehrano v kilogramih in lirah:⁸¹

Datum	Gove- dina	Svini- na	Mast	Pšenica	Moka	Krom- Fižol	pir
25. VIII. 1943	30	60	140	8—10	12—14	7—9	2
1. X. 1943	24	26	84	8	11	6—8	2

UK je izdala 2. oktobra 1943 okrožnico, v kateri je poudarila, da so postale »gospodarske komisije izredno pomemben upravni faktor, saj bo z njihovo pomočjo urejena prehrana naše vojske, hkrati pa bo z uvedbo kombiniranega naturalnega in denarnega gospodarstva znatno razširjen njihov krog«. Dalje je okrožnica opo-

3%

SERIJA C

archivar

3%

ŠT. 000321

OBVEZNICA

3%. POSOJILA NARODNE OSVOBODITVE
IZVRŠNI ODBOR OSVOBODILNE FRONTE SLOVEN-
SKEGA NARODA SE ZAVEZUJE IZPLAČATI
DONOSITELJU TE OBVEZNICE V ENEM LETU PO
OSVOBODITVI CELOTNEGA SLOVENSKEGA OZEMLJA

LIT 10.000

V TAKRATNI NARODNI VALUTI

ZA 100F:

PREDSEDNIK:
JOSIP VIDMAR

SEKRETAR:
BORIS KIDRIČ

3%

3%

Partizanska obveznica

zorila na posebno odgovornost pri pobiranju narodnega davka, ki naj bi ga plačevali v glavnem v naravi. Okrožnica je določala kaznovanje nakupovalcev, ki se niso držali maksimiranega cenika, določala je, naj se narodna zaščita hrani pri odborih OF in ne pri vojaških enotah, naročala je popis porabnikov za izdajo živilskih nakaznic, blokiranje vseh zalog, izdajo živil le na podlagi pravih naročilnic (trebovanj), organiziranje pripravljanja domačega kvasa za peko kruha, pravilno spravljjanje krompirja v zasipnice, kisanje repe, sušenje sadja, nabiranje in sušenje gob, sejanje čim več ozimine in izdelovanje kisa.⁸²

Na seji UK 4. oktobra so poudarili, da je treba dati vsemu gospodarskemu delu »čim več političnega poudarka« in paziti, da se delo ne bo preveč zbirokratiziralo. Poudarili so tudi potrebo po čimprejšnjem sestanku s člani IOOF, da bi z njimi proučili vsa pereča finančna in gospodarska vprašanja (davki, trošarina, takse, plače, podpore, posojilo itd.).⁸³

Tako je bil že 6. oktobra 1943 sestanek UK s Kidričem. Določili so, da sodi v delovno področje UK nastavljanje strokovnih moči v okrožjih, da delodajalec ni dolžan plačevati mezd družinam mobiliziranih rednikov, določili so, da teče uradnikom in nameščencem pravica do let in prejemkov v naravi ali denarju, eksistenčni minimum pa je 450 lir na glavo mesečno, za dvočlansko gospodinjstvo 700, za štiričlansko pa 1100 lir.⁸⁴

IOOF je 8. oktobra 1943 razpisal za osvobojeno ozemlje 50 milijonov lir 3 % posojila za potrebe NOV in POS. Posojilo bo vrnjeno v enem letu po osvoboditvi vsega slovenskega ozemlja v »takratni veljavi in razmerju današnje kupne moči lire na že osvobojenem slovenskem ozemlju«. Vpis posojila je bil pri vseh odborih OF od 15. do 30. oktobra 1943.⁸⁵

Na seji UK 12. oktobra 1943 so sklenili za tekoče leto pobrati neposredne davke z vsemi dokladami še po stari odmeri, pa tudi vse trošarine in takse, z novim letom pa uvesti enoten progresivni davek, v katerega bo

sodil tudi uslužbenski davek. Posojilo ljudje lahko plačujejo v lirah, bonih in blagu. Znova so poudarili, naj NOV odkupi živila od GK v gotovini, naj pa varčuje z denarjem in naj ne »posega v načrtno gospodarstvo upravne komisije«. ⁸⁶ Na seji UK 15. oktobra 1943 so sprejeli odredbo o preskrbi prebivalstva z racioniranimi živil. Prebivalci prve kategorije (ki ne pridelajo ničesar) naj bi dobili ves mesečni obrok (10 kg mlevskih izdelkov, 10 kg krompirja, 0,40 kg maščob in 0,60 kg presnega masla), prebivalci druge in tretje kategorije, ki živež delno ali v celoti pridelujejo, pa dobijo mesečni obrok le delno, ali pa si obdržijo hrano za družino do prihodnje žetve ali za celo leto. ⁸⁷ Na seji UK 16. oktobra 1943 so določili, da NOV ne sme več jemati blaga v blokiranih trgovinah, ker je v glavnem — kar je potrebovala — že vse pobrala. Ostalo je samo usnje, ki ga bodo začeli deliti tudi civilnemu prebivalstvu. Sklenili so obdelovati vso razlaščeno zemljo in pomagati kmetom pri obdelavi. Poseben sklep seje pa je bil, naj bi IOOF izdal odlok o razlastitvi veletrgovin. ⁸⁸ Tega IOOF seveda ni izdal, ker bi bilo to v hudem nasprotju z znanim avnojskim odlokom februarja 1943, pač pa je 18. oktobra 1943 omejil promet z nepremičninami in imovinskimi pravicami. A tudi to je bila le začasna omejitev in le, da bi preprečila špekulacijo. Odsvojitvev ali obremenitev je bila dopustna le z dovoljenjem UK, prenos, zastava ali obremenitev podjetij pa z dovoljenjem IOOF. ⁸⁹ Na seji UK 18. oktobra 1943 so sklenili kupovati na Barju čimveč mleka, ga voziti v Velike Lašče in ga tam predelovati v maslo in sir. Sklenili so dobiti iz Ljubljane čimveč soli, za izdelavo čevljev pa postaviti čimveč delavnic. ⁹⁰ Tik pred začetkom velike nemške ofenzive na osvobojeno ozemlje so na skupni seji članov IOOF, glavnega štaba in UK 19. oktobra 1943 sklenili, naj vojaške enote kupujejo blago od producentov okrožnih GK, plača pa to blago OGG. ⁹¹

Govorili smo že o predlogih gospodarskega značaja, ki jih je kočevskemu zboru predložil IOOF. Zbor je vse

te predloge 3. oktobra 1943 potrdil s sklepom o zaupnici IOOF in s sklepom o splošni mobilizaciji vse ljudske sile in vseh gmotnih sredstev slovenskega naroda in v sklepni resoluciji.⁹²

Velika nemška ofenziva je z vsemi svojimi posledicami vso to začeto gospodarsko dejavnost na osvobodjenem ozemlju, ki se je po ofenzivi začelo zmanjševati, nekoliko zavrla. Zelo pomembno pa je bilo, da je po ofenzivi le še ostalo stalno osvobodjeno ozemlje s središčem v Beli krajini, ki je še naprej omogočilo razvijanje partizanskega gospodarstva v Ljubljanski pokrajini.

Prvi doslej znani dokument, ki nas lahko pouči o stanju neposredno po ofenzivi, je poročilo UK od 25. novembra 1943 o gospodarskem stanju v okrožjih Novo mesto, Ribnica in Bela krajina. Ofenziva je povzročila veliko gospodarsko škodo, kajti sovražnik je uničil in izropal veliko hrane in živine in odpeljal mnogo industrijskega blaga. Občutno je bilo pomanjkanje soli, nastajale pa so tudi težave zaradi nesodelovanja organov civilne uprave in NOV. (»Razni vojaški komandanti sploh zanikajo nadaljnji obstoj političnih oblasti«.) UK predlaga kot nujno postavitev skupnega organa iz članov ekonomskega odseka glavnega štaba in gospodarskega odseka UK. Treba bo organizirati dovoz živine v izčrpane kraje, kjer stalno biva NOV, uvesti je treba knjigovodstvo, glavni štab pa naj opozori svoje enote, da je politična oblast povsod vzpostavljena.⁹³ Gospodarski odsek UK je 27. novembra 1943 svetoval, naj začno okrajni in okrožni odbori OF kampanjo za klanje prašičev, da bi s tem preprečili sistematično sovražnikovo ropanje. Klati naj bi začeli najprej v dolini. Odbori OF naj pustijo lastnikom samo enega prašiča, le če je desetčlanska družina, dva, vse druge pa naj GK kupijo po maksimiranih cenah, mast naj varno spravijo za NOV, meso prodajo ljudem in z izkupičkom kupijo nove prašiče. Če imajo dovolj soli, naj meso tudi sušijo. Plačujejo naj z boni, uvedejo naj blagajniške knjige, zbirajo naj 3 % posojilo in pobirajo davke.⁹⁴ Zaradi pritožb,

ki so začele prihajati s terena, je glavni štab 28. novembra opozoril štab 7. korpusa na nepartizansko ravnanje partizanov zlasti Ljubljanske brigade pri rekvizicijah, češ da zmerjajo ljudi »z zabitimi in zarukanimi kmeti«. ⁹⁵

Že 1. decembra 1943 sta ekonomski odsek glavnega štaba in gospodarski odsek UK izdala pomembno okrožnico, ki je ostala — kljub stalnim novim navodilom — v bistvu v veljavi prav do osvoboditve zlasti v drugih slovenskih pokrajinah. Osrednja misel te okrožnice je bila skrajnje varčevanje v vojski in na terenu in, da »se prepreči gospodarska anarhija ter v bodoče zagotovi prehrana naši vojski in civilnemu prebivalstvu«. NOV naj pridobiva hrano na tri načine: z nakupom GK, z nakupom intendantov in iz zaplenjene imovine. *Gospodarske komisije* naj zbirajo, kupujejo in uskladiščajo hrano za tekoče potrebe ter pomagajo pri nakupu vojaškim enotam; zato se morajo takoj povezati z enoto, ki pride na njihov teren. Nakupi *intendantov* morajo biti v sporazumu z GK. Le če te ni in v nujnih primerih je dovoljen prisilni odkup, za kar pa je potrebno pismeno dovoljenje GK, oziroma pristojnega odbora OF. Pri vseh vrstah odkupov naj intendanti hodijo nakupovat prvenstveno v dolinske predele, ki jih ogroža okupator. Posebno opozarja ta skupna okrožnica, da je možna zaplemba premoženja le na podlagi obsodbe vojaškega sodišča in v sporazumu s političnim odborom OF, velja pa naj le kot »izjemni vir preskrbe hrane«. Rekvizicija je dopustna le pod vodstvom štaba brigade, odreda ali delegata obeh in mora biti javno razglašena in utemeljena. Če bataljon operira samostojno, lahko opravi konfiskacijo le sporazumno z odborom OF. Dalje naroča okrožnica pravočasno pripravljanje rezerv, zlasti maščob. Plačujejo naj z lirami in boni. ⁹⁶

Dne 2. decembra 1943 je šef angleške vojaške misije pri glavnem štabu svojim nadrejenim sporočil, da je »deset milijonov lir za partizane v redu prišlo« in da se glavni štab zahvaljuje. ⁹⁷ V okrožnici okrožnim odborom OF je gospodarski odsek UK 9. decembra 1943 sporo-

čil, da so s Hrvaške dobili pošiljko cigar, cigaretnih papirčkov in soli. To naj čimprej prevzamejo v Starem trgu ob Kolpi in razdelijo »kot pomoč bratskega hrvaškega naroda«. ⁹⁸ V obširni okrožnici je gospodarski odsek UK 22. decembra 1943 določil, naj enote NOV na premiku, če ne morejo pojesti vse pripravljene hrane, ostanek prodajo za denar GK. Vse okrajne GK morajo imeti stalno na zalogi dovolj maščob za NOV. Vse enote morajo hrano plačati, če pa nimajo denarja, jim morajo GK priskrbeti hrano brezplačno. Glede zakupnine bivše emonske posesti je okrožnica določila, da GK dosedanje zakupnino, četrtno pridelka, lahko odkupijo po maksimiranih cenah. Prav tako so dobile okrajne GK naročilo, naj pripravijo vse potrebno za kolektivno obdelavo zaseženih posestev. Okrožnica je dopuščala — le v nujnih primerih — delno povračilo starih priznanc vojaških intendantov, ki so jih dobili kmetje za oddano blago, a le iz dohodkov, ki jih dobijo GK od odborov OF od posojila in davka, ne pa iz denarja, ki ga je dala UK za nakup rezervne hrane. Dalje je okrožnica prepovedovala prodajo prašičev med privatniki. Prašiče so smele kupovati le GK in enote NOV, če so dobile pri GK nakazilo. ⁹⁹ Finančni odsek UK je 23. decembra 1943 naročil okrožnim odborom OF, naj začno povsod široko kampanjo za podpisovanje posojila, ker se je rok zaradi ofenzive podaljšal. »Ne samo gmotni uspeh, marveč prav soudeležba vsega naroda pri podpisu tega posojila mora biti glavno načelo kampanje«. Iz okrožnice izvemo, da so dobili okrožni odbori OF 800 000 lir v gotovini in bonih, a so jih smeli uporabiti izključno za nakup rezervne hrane, vtem ko so morali podpore in druge izdatke kriti iz dohodkov od davkov in posojila. ¹⁰⁰

Kot dopolnilo okrožnice z dne 1. decembra 1943 je izdal ekonomski odsek glavnega štaba 26. decembra 1943 novo okrožnico, v kateri je zahteval skrajnje varčevanje z živino »kot našo trajno rezervo«. Pri zbiranju hrane naj pridejo najprej v poštevi dolinski kraji, ki jih sovražnik ogroža, izrecno pa je bil prepovedan vsak odkup v

Beli krajini. Kožo zaklanih živali naj vojaške enote od-
dajo v najbližje usnjarne, v Šentvid pri Stični, Žužem-
berk ali v Ribnico, kjer bodo v zameno dobile ustrezno
količino usnja. Denarna sredstva bodo enote dobivale
od nadrejenih komand, za prehrano enega človeka smejo
na dan porabiti po maksimalnem ceniku od 15. oktobra
1943 dalje 15 lir.

Tabela enodnevnega obroka borca operativnih enot
je določala:¹⁰¹

1. zajtrk: koruzne moke 25 dkg, enotne moke 15 dkg
in maščob 1 dkg.

2. kosilo ali večerja:

a) govedina 30 dkg ali svinina 20 dkg ali suhih
gob 5 dkg.

b) moke 40 dkg, fižola 50 dkg, ali krompirja, ko-
lerabe 100 dkg, ali kisle repe ali zelja 100 dkg.

c) začimbe na dan popra ali paprike 2 g, soli
1—2 dkg.

č) najmanj enkrat na teden je moral biti brez-
mesni dan.

Na novega leta dan 1944 je nakazala UK okrožjem
težko pričakovano in potrebno sol. Po dobro premišlje-
nem ključu je dobilo kočevsko-ribniško okrožje 1000 kg
in za področje Suhe krajine še posebej 1500 kg, cerkniško
okrožje pa je dobilo 1500 kg. Vsa okrožja so dobila tobak.
Novomeško 24000 cigar, belokranjsko 20000, kočevsko-
ribniško 25000, stiško-grosupeljsko 15000 in cerkniško
15000. Do začetka 1944 je dobil ekonomski odsek glav-
nega štaba od ZAVNOH iz Hrvaške 340 vreč (17200 kg)
soli, 50 zabojev cigar (po 10000 kosov), 10 zabojev ci-
garetnih papirčkov in zaboj vžigalic. Kot delno odpla-
čilo je poslal v sporazumu z UK ZAVNOH blago za
obleke, perilo in nogavice v vrednosti 60000 lir.¹⁰²

Ker je še vedno delala težave »zaplemba imovine«,
je izdal odsek za sodstvo glavnega štaba 7. januarja
1944 navodila št. 4, v katerih je med drugim razložil,
da je treba razlikovati prisilni odkup (rekvizicijo) od
prisilnega odvzema (konfiskacije). Prisilni odkup je pri-

silni odkup blaga (hrane, obleke, živine), ki ga potrebuje NOV bodisi proti takojšnjemu plačilu v gotovini ali bonih, obveznicah ali rekvizijskih potrdilih. Prisilni odvzem pa je zaplemba na podlagi sodbe vojaškega sodišča in je to kazenski ukrep proti narodnim sovražnikom, narodnim izdajalcem, dezerterjem in drugim, ki zagrešijo kaznivo dejanje. To kazen je treba jemati »v najširšem smislu«, to je, »vsak kakršenkoli odvzem storilčeve imovine na podlagi sodbe vojaškega sodišča«. Zato je možen prisilni odvzem premičnega ali nepremičnega premoženja ali v celoti ali le enega dela (posameznih predmetov, denarja itd.). Načelno je zaplenjena imovina last komande, pri kateri je sodišče izreklo to kazen, področna sodišča pa izrekajo to kazen v korist GK svojega področja.¹⁰³

Prva okrožnica IOOF o finančnem poslovanju po ofenzivi je izšla šele 17. januarja 1944. Določa, da se morajo vsi odbori OF in GK ravnati po navodilih finančnega odseka pri UK. V vsakem okrožju mora biti osrednja blagajna in poseben član okrožnega odbora mora biti pooblaščen za opravljanje finančnih poslov. Okrajni odbori so dolžni vsak mesec obračunavati okrožnim odborom, ti pa finančnemu odseku UK.¹⁰⁴

Tako je UK sama zaradi odsotnosti nekaterih članov IOOF na drugem zasedanju AVNOJ v najbolj kritičnih dneh takoj po ofenzivi in skoraj do prvega zasedanja SNOS opravila zelo pomembno delo, čeprav se je po ofenzivi znatno skrčila in so v glavnem delovali le sekretar, odsek za gospodarstvo, odsek za finance in odsek za zdravstvo. Poleg te dejavnosti je UK reorganizirala tudi GK, razpustila je OGK kot nepotrebno vmesno stopnjo med gospodarskim odsekom UK in okrožnimi GK. Odpravila pa je tudi okrožne in okrajne GK in postavila le rajonske (okrajne) in vaške referente pri okrajnih in terenskih odborih OF. Člani UK so podrobno pregledali gospodarsko stanje, prehrano NOV in raznih baz, porazdelili so po okrožjih materialna bremena, uvedli pri odborih OF stalno dežurstvo, organizirali so

nakupovanje in uskladiščenje hrane, prevoz hrane, podporo civilnemu prebivalstvu v naravi, obdelavo zapuščene zemlje, zbiranje kože itd.¹⁰⁵

Tudi ekonomski odsek glavnega štaba je v tem času opravil pomembno delo. Znova je 23. januarja 1944 zahteval zbiranje in oddajo kože, in sicer dvakrat na teden ali usnjarnam, če so bile blizu, ali pa najbližji komandi mesta. Vsaki koži so morali prinašalci dodati kilogram loja ali črev, niso pa enote več dobivale v usnjarni v zameno usnja, ker so vsega prevzele čevljarske delavnice ekonomskega odseka, ki je potem sam nakazoval enotam čevlje.

V skladu z odredbo vrhovnega štaba je glavni štab 29. januarja 1943 postavil intendanture pri obeh korpusih in pri 4. operativni zoni.¹⁰⁶ Naslednjega dne je izdal pravilnik o denarnem poslovanju. Neposredno od ekonomskega odseka glavnega štaba so dobivali denar oba štaba korpusov in 4. operativne zone, centralni sanitetni ekonomat, ekonomati področij, oficirska šola in enote ter ustanove, ki so bile neposredno podrejene glavnemu štabu. Vse druge enote so dobivale denar od svojih nadrejenih komand. Vsaka enota je morala voditi blagajniško knjigo, v katero je vpisovala dohodke in izdatke. Denar so smele enote izdajati le za hrano in živinsko krmo, in sicer na podlagi predpisanih tabel in veljavnega cenika. Vse enote so morale mesečno sešteti dohodke in izdatke in saldo prenesti na račun naslednjega meseca.¹⁰⁷ Podrobneje govori o novih intendanturah okrožnica ekonomskega odseka glavnega štaba z dne 8. februarja 1944. Šefi korpusnih in divizijskih intendantur so morali organizirati intendanco v vseh podrejenih enotah, jih stalno kontrolirati, skrbeti za pravilen odnos do GK in odgovorni so bili »za pravilen način črpanja hrane« na območju korpusa oziroma divizije. Pomočnik šefa je bil še posebej odgovoren za prehrano, obutev in obleko enot. Blagajnik, ki je vodil mesečne obračune in vse denarne posle, je bil odgovoren političnemu komisarju svoje enote in ekonomskemu odseku glavnega štaba.

Intendanture korpusov in divizij so morale postavljati delavnice in izdelovalnice, intendature nižjih enot pa samo popravljalnice.¹⁰⁸

Veliko smo govorili o denarju, a več je bilo bonov. Že sredi januarja 1944 je glavni štab sporočil UK, da je vojski razdelil za 6,234.850 lir bonov in da mu jih je ostalo še za 765.000 lir.¹⁰⁹

Tako smo prišli do prvega zasedanja SNOS 19. in 20. februarja 1944 v Črnomlju. Prvi slovenski parlament je razpravljal in sklepal tudi o gospodarskih vprašanjih in izdal pet odlokov povsem gospodarskega značaja. *Odlok o izdaji plačilnega bona.* Zasedanje je s tem odlokom pooblastilo predsedstvo SNOS (vlado), da lahko izda postopno in po potrebi kot zakonito plačilno sredstvo na osvobojenem ozemlju Slovenije plačilne bone v znesku do 100 milijonov lir, in sicer v enotah po eno, pet, deset, petdeset, sto, petsto in tisoč lir.¹¹⁰ *Odlok o narodnem davku* naj bi poenostavil davčno poslovanje in je zato uvedel narodni davek s splošno davčno obveznostjo na dohodeke vsake vrste in na imovino, ki je prinašala koristi. Neobdavčena je ostala imovina, potrebna za obstoj davčnega obvezanca in ljudi, za katere je bil dolžan skrbeti. Kolikor znatnejši je bil dohodek ali imovina, toliko večje je bilo obdavčenje. Višino davka naj bi odmerili za davčno leto okrajni NOO, a na »temelju javne razprave s člani krajevnne skupnosti, kateri pripada davčni obvezanec in ob njegovem sodelovanju«, davek pa naj bi pobirali krajevni NOO. Davčno obveznost je bilo mogoče izpolniti v gotovini ali z dajatvami v naravi.¹¹¹ *Odlok o obvezni obdelavi plodne zemlje in o zaščiti semen ter plemenske živine* je pri obdelavi zemlje močno poudaril potrebo vzajemne pomoči pri kmetijskih delih. *Odlok o ustanovitvi komisije za upravo razlaščene imovine na slovenskem ozemlju* je določal, da se daje vsa razlaščena imovina, zlasti veleposest lastnikov tujih narodnosti, ki so služili okupatorju, in domačih izdajalcev, v brezplačni užitek slovenskemu ljudstvu, ali pa se »neposredno upravlja, kolikor to zahteva potreba po ohranitvi slovenskega na-

rodnega bogastva«. Za enotno upravo te imovine je odlok postavil posebno komisijo, katere naloga je bila ugotoviti to imovino, dajati jo v brezplačni užitek, skrbeti za njeno vzdrževanje in upravljati koristi, ki bi izvirale iz nje ter o teh predlagati račune predsedstvu SNOS.¹¹² Zadnji odlok te vrste je bil *odlok o zaščiti gozdov na slovenskem ozemlju*, ki je v 1. členu poudaril, da so vsi gozdovi na slovenskem ozemlju pod zaščito slovenske narodne oblasti. Zato naj bi se v okviru odseka za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS ustanovila komisija za zaščito gozdov (kasnejši samostojni odsek za gozdarstvo pri predsedstvu SNOS), katere naloga naj bi bila proučevanje gozdnega bogastva, možnosti smotrnega in načrtnega izkoriščanja gozdov in sredstev za pospeševanje gozdnega gospodarstva ter vseh s tem združenih gospodarskih palog itd.¹¹³

Doslej smo pravzaprav v glavnem govorili le o gospodarskih ukrepih vodstvenih organov NOB. Kljub pomanjkanju dokumentov pa je le treba že za to obdobje pregledati tudi gospodarsko dejavnost v posameznih slovenskih pokrajinah, koliko in kako se je ta začela razvijati ob dekretih in predpisih vodstvenih organov in koliko svojih posebnosti je k temu razvoju prispevala vsaka pokrajina.

LJUBLJANSKA_POKRAJINA

1. Gospodarstvo civilnih partizanskih oblasti

Ne glede na dvoje velikih teritorialnih reorganizacij okrajnih in okrožnih odborov OF v Ljubljanski pokrajini pozimi 1943 in jeseni ter pozimi 1944/45, bomo v tem in naslednjem obdobju govorili o razvoju partizanske gospodarske dejavnosti v petih okrožjih: Novo mesto, Bela krajina, Notranjska, Ribnica in Grosuplje.

Okrožje Novo mesto se je kljub komasacijam rajonskih odborov razmeroma počasi prebujalo v svoji gospodarski dejavnosti. Po večkratni preureditvi so se v novomeškem okrožju v glavnem ustalili sledeči rajoni ali okraji: Kostanjevica, Mokronog, Žužemberk, Šentjernej, Stopiče, Toplice, Dobrnič, Šentpeter, Šmarjeta, Trebelno, Mirna, Sv. Križ in Mirna peč. Okrožje je bilo zelo obsežno, pa tudi bogato. Iz poročila okrožnega odbora OF v začetku januarja 1944 izvemo, da — čeprav je minilo že nekaj časa od nemške ofenzive — še v nobenem okraju niso pravilno funkcionirali terenski odbori OF, ali pa jih celo ni bilo in so morali marsikje znova uporabljati mreže zaupnikov OF. Obstajala pa je okrožna GK, ki je imela prihranjene precej gotovine in bonov. Ker terenskih odborov OF ni bilo — ni imel kdo — razen aktivistov OF — pobirati davek in trošarino, na terenu pa se je bon kot plačilno sredstvo težko uveljavljal.¹¹⁴

Do sredine januarja 1944 so člani okrožne GK obiskali vse rajonske odbore in postavili pri njih rajonske gospodarske komisije z glavno nalogo nakupovati hrano za NOV. Slabo pa je uspevalo podpisovanje posojila.¹¹⁵ Iz poročila okrožnega odbora OF Novo mesto z dne

5. februarja 1944 izvemo, da so rajonske GK nakupile predvsem nekaj tisoč kilogramov masti in da je njihov ugled z brezplačno delitvijo tobaka in soli narasel.¹¹⁶

Opazimo pač to posebnost, da so bile GK veliko živahnejše in delavnejše kot politične (oblastne) organizacije OF. To posebnost bomo zasledili tudi drugod. Ponekod bodo GK celo nadomeščale odbore OF.

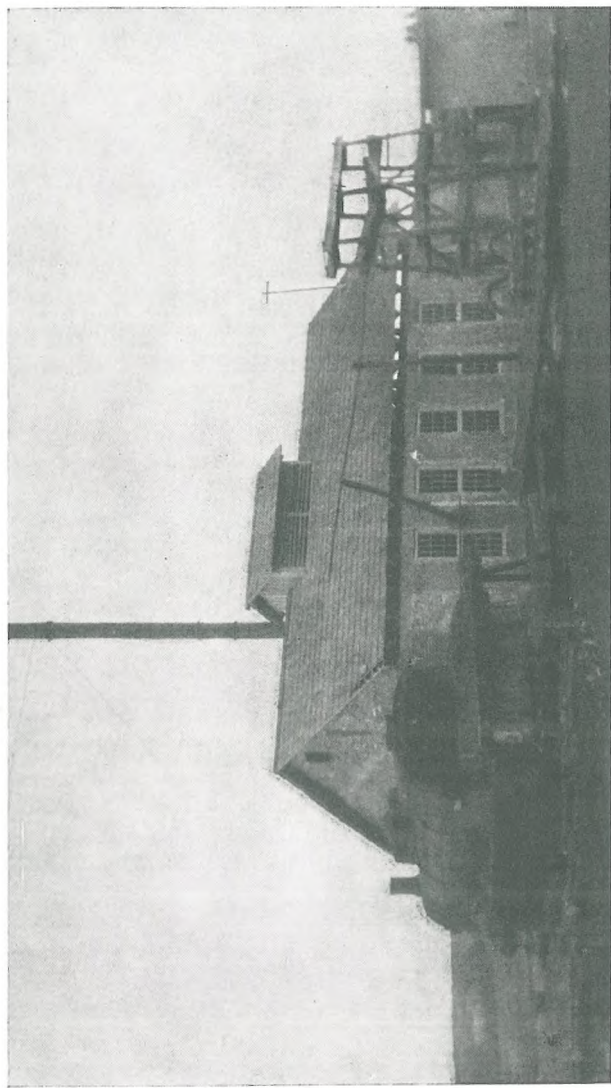
Okrožje Bela krajina (prvotni rajoni-okraji Semič, Metlika mesto in okolica, Gradac, Dragatuš, Vinica, Stari trg, Črnomelj mesto in okolica so se jeseni 1944 združili v dva okraja, Črnomelj in Metliko). Spričo stalnega osvobojenega ozemlja in navzočnosti najvišjih organov OF bi tod pričakovali kar se le da velik razvoj partizanskega civilnega gospodarstva. Vsekakor pa je Bela krajina v tem obdobju prednjačila v dajatvah, ki jih je bilo treba oddajati takoj. Ne enkrat je OGK zahtevala od belokranjske okrožne GK, da mora »takoj dobavit« 75 glav goveje živine, dva vagona žita, vagon krompirja, dva vagona čebule in pol vagona fižola.¹¹⁷ Okrožna GK je večkrat poudarjala, da bi bilo dobro, če bi kmetom vsaj nekoliko poravnali stare račune, a ekonomski odsek glavnega štaba ji je 27. decembra 1943 odgovoril, da za to nima denarja. »Bilo bi pa tudi škodljivo širiti novico, da bo odslej vojska vsako stvar plačevala. Hrano za NOV naj še naprej priskrbujejo GK, in sicer na obveznice, treba pa je tudi propagirati, naj ljudstvo podpira NOV brezplačno«.¹¹⁸

Ta odgovor nas precej približuje resnici, kako so se izpolnjevale nam že znane okrožnice vodstvenih organov, naj bi enote hrano načelno le plačevale. Dokler so imele belokranjske GK še denar in bone, je bilo nakupovanje vsekakor lažje kot na priznanice. A ko so januarja in v prvi polovici februarja 1944 porabile skoraj dva milijona lir, jim je ostalo samo še nekaj nad 35 000 lir, potrebe in zahteve pa zato niso bile nič manjše.¹¹⁹ Zato v tem času na številnih sestankih še ni bilo slišati preveč glasnih pripomb, pač pa so ljudje kritizirali prenizke cene v maksimiranem ceniku. Tudi ni bilo ljudem

pogodu, da so delili odbori tobak, sol in vžigalice zastonj, kar bi bil rad vsak sam plačal, samo da bi dobil.¹²⁰ Ljudje so imeli prav. Kljub precej časa trajajoči brezplačni delitvi teh takrat sila dragocenih reči, ni bilo v Beli krajini niti enega skrivača manj.

Omenili smo že nekaj števil. Zelo natančen obračun okrožne GK za Belo krajino nam za čas od kapitulacije Italije do 12. februarja 1944 pokaže te številke: dohodkov 4,649237,10, izdatkov 4,216691,95 lir. V tem času je okrožna GK za Belo krajino postavila elektrarno za Črnomelj in okolico, uvedla je strogo nadzorstvo nad mlini in nad prodajnimi cenami, nadzorstvo nad upravljanjem bivših državnih, emonskih in belogardističnih posestev in uspešno pobiranje trošarine na alkoholne pijače.¹²¹

Poročilo iz rajona Črnomelj z dne 11. januarja 1944 nam pove, da je rajonska GK dobro delala, v drugih rajonih pa so dajali višje mesečne podpore (150 lir na enega). Črnomeljska rajonska GK je dajala na enega le 50 lir podpore in je podpirala 62 družin z 215 člani.¹²² V viniškem rajonu so se na seji rajonskega odbora OF 12. januarja 1944 ljudje pritoževali zaradi pomanjkanja soli in obutve in se spraševali, kaj naj naredijo s skrivači na Sinjem vrhu. Sklenili so zapleniti vse njihovo premoženje, starše pa spraviti pod kontrolo na Vinico ali pa jih celo pregnati čez Kolpo.¹²³ Mesec dni pozneje so se na seji rajonskega odbora Vinica-Stari trg pritoževali odborniki nad nedelavnostjo nekaterih terenskih (vaških) GK in sklenili so take saboterje poslati v vojsko. (Tu prvič srečamo miselnost, da je bilo delo na terenu »lažje« kot v vojski. Zato so se v vsej Sloveniji terenske organizacije, zlasti pa gospodarski forumi številčno zelo okrepili, dokler tega niso uvideli odbori OF in partijski komiteji in začeli vse »gospodarstvenike in strokovnjake« pošiljati v brigade). Najslabše je bilo v Podgradu in v Starem trgu.¹²⁴ Pritoževali so se tudi, da so imeli v rajonu tri hrvaške baze, komando karlovškega vojnega področja, komando mesta Bosiljevo in NOO Bosiljevo, ki so —

Črnomeljska elektrarna na parni pogon leta 1944

mimo rajonskega odbora Vinica-Stari trg — dajali Belokranjcem prepustnice za Hrvaško in tudi sami tihotapili hrano iz Bele krajine na Hrvaško.¹²⁵

Notranjsko in cerkniško okrožje je delila južna železnica na dva dela. En del okrožja (rajoni — okraji Loška dolina, Cerknica-Grahovo, Bloke, Begunje-Sv. Vid) je bil nekaj časa — do poletja 1944 — v glavnem osvobojen, drugi del (okraji Logatec, Vrhnika, Borovnica, Horjul, Rovte in Dobrova pri Ljubljani) pa je bil ves čas okupiran.

Takoj po kapitulaciji Italije je okrožni odbor OF Cerknica ukazal vsem rajonskim GK, naj takoj razdelijo vso aprovizacijo iz skladišč italijanske vojske družinam, ki niso imele svojih pridelkov, obdržijo pa naj in spravijo na varno, kar je potrebovala NOV. Okrožna GK je 21. septembra 1943 določila ključ za oddajo mleka ali surovega masla za enote NOV:¹²⁶

- od ene krave dnevno pol litra mleka ali mesečno 0,60 kg surovega masla;
- od dveh krav dnevno 1 l mleka ali mesečno 1,20 kg surovega masla;
- od treh krav dnevno 3 l mleka ali mesečno 1,80 kg surovega masla;
- od štirih krav dnevno 4 l mleka ali mesečno 2,40 kg surovega masla;
- od šestih krav dnevno 8 l mleka ali mesečno 4,80 kg surovega masla.

Mleko so GK komisije plačevale po 2,50 lir liter, kilogram surovega masla pa po 65 lir.

Denarja v okrožju ni bilo veliko. Res je imela okrožna blagajna na novega leta dan 1944 kar 792 188 lir, a od tega je bilo 496 050 lir v bonih. Ljudje so slabo plačevali narodni davek in še slabše posojilo svobode, ker niso imeli denarja.¹²⁷ Kakor drugod so tudi tod delili sol in tobak brezplačno, velike težave pa so imeli z množico lačnih žensk in otrok, ki so hodili prosit hrano s Čabranskega.¹²⁸

Najbolje se je — po razsežnosti — v tem času razvijalo partizansko gospodarstvo v *ribniškem okrožju*, to je v njegovih okrajih Banja loka, Kočevje, Velike Lašče, Barje, Ribnica, Sodražica in Loški potok. Z izjemo mesta Kočevja je bilo vse okrožje osvobojeno in že od poprej je imelo dokaj dobro razvito omrežje GK. Bogate zaloge italijanskih vojaških skladišč so GK še pred nemško ofenzivo razdelile vojaškim enotam in civilnemu prebivalstvu in tako med ofenzivo skoraj nič ni šlo v izgubo.

Konec decembra 1943 je okrožna GK razdelila rajonskim GK pol milijona lir v gotovini in 300000 lir v bonih za nakup hrane za NOV.¹²⁹ To je v okrožnici 4. januarja 1944 znova poudarila in naročila, naj GK svoje lastne potrebe zadovolje le z rekvizicijami ali nakupi, za katere pa naj dobijo denar s pobiranjem davka ali posojila svobode. Okrožna GK je izdala 10. januarja 1944 posebno tabelo za oddajo maščob (od zaklanega prašiča odda petčlanska družina kilogram slanine, štiričlanska družina 2, tričlanska družina 3, dvehlanska družina 4 kg slanine itd.) in opozorila na to, naj GK uskladiščajo hrano le pri zanesljivih kmetih, maščobo pa naj na vsak način hranijo same. Strogo je prepovedala privatnikom klati govejo živino.¹³⁰

Ker je bilo vse mesece 1944 veliko vojske v ribniškem okrožju, ni več zadostovala hrana, pridobljena z različnimi nakupi. Zato so posegli po rekvizicijah pri znanih belogardističnih družinah, a so delali napake, ker so začeli rekvizicije spreminjati v prisilne odvzeme ali konfiskacije. (Te so bile možne — kakor vemo — le na podlagi obsodbe vojaškega sodišča). Rajonska GK Ribnica je 10. januarja 1944 poročala, da so delali rekvizicije (to je konfiskacije) »še pred izrečeno razsodbo področnega sodišča, ker je bilo zelo nujno za prehrano in ker so vsi, pri katerih je bila rekvizicija, stari belogardisti«. ¹³¹ Še bolj se je stvar zapletla, ko so začele opravljati take »predhodne« konfiskacije vojaške enote mimo GK. To je dalo kasneje zelo veliko dela pravnim instruktorjem sodnega odseka glavnega štaba, ki so hoteli napraviti red. Vojaške enote

so se pri konfiskacijah sklicevale na uradno izjavo ribniškega vojaškega področnega sodišča z dne 26. januarja 1944, da bodo domobranci in skrivači — če se ne javijo enotam NOV — najstrože kaznovani, njihovo imetje, oziroma pričakovani dedni delež pa bo zaplenjen. Tako so si iznajdljivi vojaški intendanti naredili formularje s kratkim povzetkom gornje izjave in so na formular samo napisali ime »obsojenca«, kateremu so kaj konfiscirali. Seveda je to nasprotovalo določbam, a vojska je morala tudi jesti! Sodni inštruktorji so potem uredili zadevo takole: vojaška sodišča so za določen dan razpisala javno obravnavo in poslala prek terenskih organizacij OF vabila domobrancem. Domobranci se seveda niso odzvali in tako so bili obsojeni in contumaciam. Take sodbe so bile zelo kratke, konfiskacija dednega deleža je šla v korist NOV in POS in zoper razsodbo ni bilo pravnega leka.¹³²

Konec januarja 1944 je bil v Čabru sestanek med delegati okrožnega odbora Ribnica in delegati okrožnega NOO Gorski Kotar in kotarskih NOO Delnice in Čabar. Sestanek naj bi odpravil nevšečnosti, ki so nastajale zaradi številnega prosjačenja že v notranjskem okrožju in so se začenjale tudi v ribniškem. Ribniška delegata sta na sestanku izjavila, da še ne moreta navesti količine hrane, ki bi jo okrožje moglo dati oziroma zamenjati za sol, dalo bi pa nekaj krompirja, fižola in koruze, a vse le v majhnih količinah. Prvenstveno naj bi hrano menjali za sol, potem šele za tobak in vžigalice. Ko bodo hrano zbrali, jo bodo pripeljali v Drago pri Čabru, kamor naj bi Hrvati pripeljali sol. Na sestanku so določili ključ le za zamenjavo s soljo (kilogram soli = tri kilograme krompirja ali kilogram pšenice ali 1,5 kilograma ječmena ali 1,5 kilograma koruze ali kilogram fižola). Revnim naj bi omogočili zamenjavo tudi za obleko ali perilo in ribniška delegata sta končno privolila tudi v to, da bi mogli revni posamezniki iz Hrvaške »zbirati« hrano po ribniškem okrožju.¹³³ Toda okrožna gospodarska komisija je že 7. februarja 1944 zahtevala prepoved te

zadnje obljube, ker »je treba vsako beračenje preprečiti, ker širijo berači pri belogardističnih družinah razne alarmantne vesti in bi utegnili tudi izdajati položaje naših enot. Uvesti je treba organizirano zamenjavo soli in vžigalic za hrano«. ¹³⁴

Zanimiva je okrožnica ribniške okrožne GK z dne 12. februarja 1944, da je treba vso razlaščeno zemljo in zemljo bivše italijanske Emone obdelati pod nadzorstvom odborov OF, in sicer kolektivno, in da se sme ta zemlja oddajati posameznikom v obdelavo le tedaj, če je kolektivno delo nemogoče. Zakaj kolektivno delo? se sprašuje okrožnica. Ker je to cenejše, lažje, uspešnejše, ker primanjkuje delovnih moči in orodja in »ker so še drugi razlogi, ki govorijo za kolektivno obdelavo«. (Le-teh ni težko uganiti, a vse to je bilo še mnogo prezgodaj!) Na vprašanje, kdo bo užival sadove kolektivnega dela, odgovarja okrožnica, da je treba pridelek enakomerno razdeliti med tiste, ki bodo delali, presežek pa naj prodajo ljudski oblasti in dobiček razdelijo tistim, ki so delali v kolektivu. Če kolektivno delo ni mogoče, naj zemljo oddajo posameznikom, in sicer najprej tistim, ki so zemlje potrebni. Če v kraju ni interesentov, naj jih pritegnejo iz drugih krajev. Za najemnino naj odda obdelovalec 20 do 30 % pridelka v odkup ljudski oblasti. ¹³⁵

V poročilu UK je ribniška okrožna GK 17. februarja 1944 poudarila, da je še vedno največ rekvizicij (konfiskacij) v ribniškem in sodraškem rajonu in da jih v glavnem opravljajo vojaške enote in VOS, in sicer brez vednosti političnih forumov ali GK. Po okrožju so v redu delili sol, vžigalice in tobak, v redu je teklo tudi pobiranje prostovoljnih prispevkov in oddaja surovih kož v partizanske usnjarne. V celoti je bil gospodarski položaj v okrožju še nezadovoljiv, razen v ribniškem rajonu, in poročilo močno poudarja, da bo treba začeti zbirati hrano načrtno. ¹³⁶

Že v začetku januarja 1944 je rajonska GK v Loškem potoku poročala, da v okraju ni možen noben večji nakup rezervne hrane, zlasti pa ne maščob. Pri-

manjkovalo je žebļjev in podkev za podkovanje, odkupili so 20 kg suhih gob (po 50 lir kilogram, vtem ko so bile na črni borzi po 80 lir), sol in tobak pa so razdelili »samo našim simpatizerjem«. Konec januarja so v Loškem potoku prosili že za pomoč v koruzi in fižolu in 7. februarja 1944 je rajonska GK pisala, da je stanje kritično. Enote NOV so se stalno mudile v loškopotoškem okraju in zahtevale so hrano. »Če jim pravimo, da nimamo, je odgovor, pa poskrbite, zakaj pa ste tukaj«. ¹³⁷

Tudi v sodraškem okraju niso razlikovali rekvizicije od konfiskacije. Rajonska GK je 11. januarja 1944 poročala okrožni GK, da je v petih dneh opravila kar enajst konfiskacij. Vprašala pa je okrožno GK, če smejo tam, kjer »se bodo ljudje branili prodati mast, opraviti prisilni odkup«. Iz poročila te rajonske GK z dne 22. januarja 1944 je razvidno, da je dala vojaškim enotam popolnoma proste roke pri zbiranju hrane na bogatih Slemenih (Sv. Gregor), ker je »kraj... zelo nasproten našemu pokretu... in nam je nakup v teh krajih brez enot nemogoč«. Pametno pa je delala rajonska GK, ker vžigalic ni delila zastonj, temveč jih je zamenjavala za hrano. ¹³⁸

Na seji ribniške rajonske GK 7. februarja 1944 so vaški gospodarski referenti poudarjali, da je stanje v rajonu »še nekam zadovoljivo«, da oddajajo gospodarsko močne vasi vse dajatve »z razumevanjem in neprisiljene, velike napake pa delajo posamezni partizani, ker jemljejo stvari, ki niso podvržene rekviziciji«. V gospodarsko šibkih vaseh in tam, kjer se stalno mude enote NOV, GK ljudem dajatev niso predpisale, ali pa zelo majhne količine. Ker nekateri spričo pomanjkanja denarja niso plačevali davka v denarju, so ga lahko obračunavali v naturi. Malo prehuda pa je bila zahteva ribniške rajonske GK, naj bi take, ki se odtegujejo delu v terenskih odborih OF, javili področnemu vojaškemu sodišču, ki naj bi takoj ukazalo konfiskacijo. Do sredine februarja 1944 je ribniška rajonska GK postavila prehranjevalne baze in skladišča hrane NOV v Zadolju, Danah, Kotu,

Grčaricah in Zapužah. Ugotovila je, da lahko mesečno zbere do 50 kg masla, toda samo komanda ribniškega vojaškega področja ji je bila dolžna za hrano 110 838,80 lir.¹³⁹

Z izgubo mesta Kočevja je postal kočevski okraj, ki je imel veliko na pol praznih pa tudi porušenih kočevskih vasi, najrevnejši v ribniškem okrožju. Okraj je imel samo gospodarskega referenta in ta je v začetku februarja 1944 poročal, da nimajo ničesar v zameno za sol in tobak, iz Kočevja pa je mogoče dobiti le kakšno malenkost.¹⁴⁰

Nekoliko bolje je bilo v okraju Banja loka, zelo dobro pa v tem času še vedno v okraju Barje. Sredi februarja 1944 je barjanska rajonska GK poročala, da ima pri zanesljivih ljudeh mnogo uskladiščene hrane, ki je vojski vsak čas dostopna. Tod ni bilo nobenih težav s preskrbo mesa za enote NOV, kože so dajali v strojarno na Ig, ljudem pa so pravično delili vžigalice, niso pa imeli soli.¹⁴¹

Zelo počasi pa se je v tem obdobju razvijala gospodarska dejavnost v *okrožju Grosuplje*, čeprav je bilo s svojimi okraji Dobrunje pri Ljubljani, Šmarje, Šentjurje, Grosuplje, Žalna-Račna, Višnja gora, Šentvid, Stična, Veliki Gaber, Krka, Zagradec, Ambrus, Hinje, Struge-Dobrepolje najbogatejše. Spričo slabe organiziranosti rajonskih in vaških GK so si enote iskale hrano same in pri tem delale tudi napake, ki so jih nasprotniki seveda še bolj razpihovali. Na splošno so bile tudi tod glavni vir konfiskacije dolžnih dednih deležev aktivnih domobrancev.¹⁴²

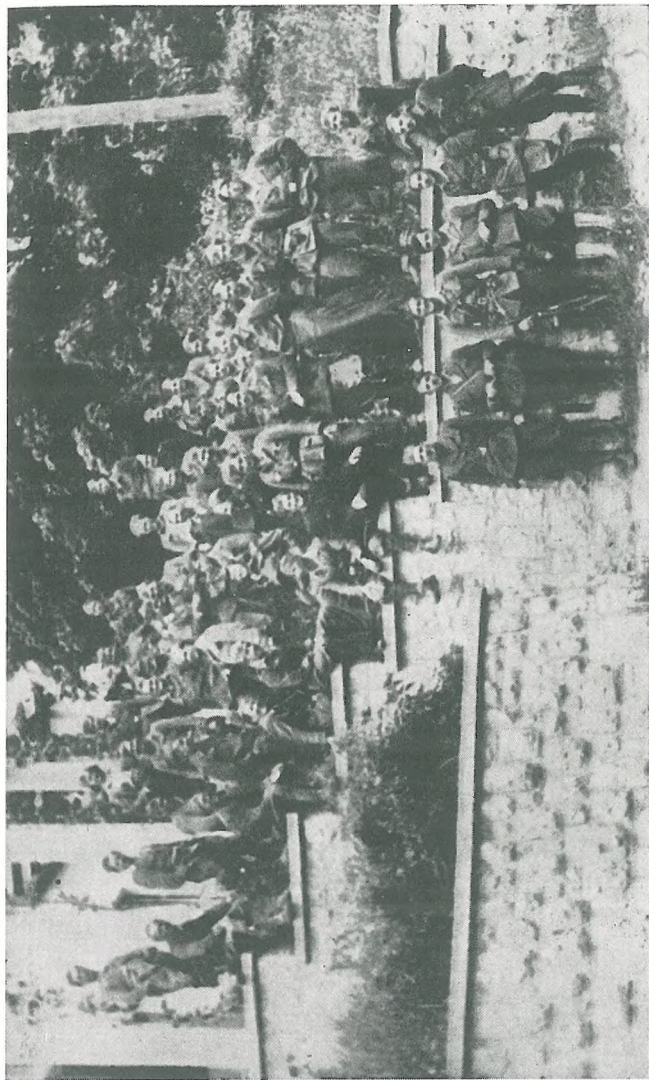
2. Gospodarska dejavnost 7. korpusa

Ob kapitulaciji Italije je bila zbrana v Ljubljanski pokrajini v glavnem vsa vojska 14. in 15. divizije, ki se je s splošno mobilizacijo povečala še za 18. divizijo NOV in POJ, vse tri divizije pa so se združile v 7.

korpus NOV in POJ. Komplicirano vojaško gospodarsko politiko ob kapitulaciji Italije je ob veliki pomoči UK prevzel sam ekonomski odsek glavnega štaba, o kaki samostojni obliki gospodarske dejavnosti 7. korpusa pa lahko govorimo šele v razdobju po nemški ofenzivi.

V začetku januarja 1944 je odšla iz korpusa 14. divizija, 18. divizija je bila nekaj časa na Hrvaškem, v Ljubljanski pokrajini pa je bila 15. divizija in nekaj odredov. Intendances vseh operativnih in teritorialnih enot so dobile v začetku januarja 1944 od glavnega štaba milijon lir v bonih za nakup hrane.¹⁴³ Kmalu so začeli samostojno gospodarsko delovati tudi ekonomski odseki pri komandah vojnih področij. Tako je poročal ekonomski odsek belokranjskega vojnega področja 25. januarja 1944, da stalno pošilja kože v strojarno v Občice in da že uspešno delajo čevljarske, krojaške in šivilske delavnice.¹⁴⁴ Še aktivnejše je bilo novomeško vojno področje, ki je sredi januarja 1944 v enem tednu zbralo toliko kož, da sta veliki usnjarni v Šentvidu in Žužemberku lahko nemoteno delali. Primanjkovalo je samo denarja in zato nakupovanje hrane ni šlo gladko. Iz poročila komande ribniškega vojnega področja z dne 31. januarja 1944 izvedemo, da je bilo glavno delo področnega sodišča »potrjevanje« zaplemb pri belogardistih, ki so jih opravile enote NOV. V januarju 1944 je to sodišče potrdilo 252 konfiskacij, nepotrjenih pa je ostalo še 274. Komanda področja je pravilno spoznala, da je »sodišče delalo napak, ker je izrekalo zaplembe le z odločbo, ne pa z obsodbo krivde prizadetega«.¹⁴⁵

Intendanca 7. korpusa je po razdelitvi milijon lir v bonih poslala podrejenim enotam okrožnico, naj njihove intendance nabavljajo hrano, ustanavljajo delavnice za obutev, obleko in perilo, zbirajo kože za strojenje in vsaki dodajo kilogram loja in organizirajo transportne kolone. Glede delavnic je okrožnica še posebej poudarjala, da bodo centralne delavnice pri korpusu, manjše pri divizijah, po drugih enotah pa samo popravilnice. Enote so dolžne pošiljati obračune do 10. v mesecu,

Intendantški tečaj oficirske šole v Metliki maja 1944

proračune pa do 20. Okrožnica je tudi naročala organiziranje intendantskih tečajev po divizijah, sklicevanje četnih ekonomov in bataljonskih ter brigadnih intendantov. Pri oddaji kož naj ima prednost usnjarna v Šentvidu, usnje pa razdeljuje enotam samo korpusna intendantca. Končno je korpusni intendant svetoval, naj »intendanti s civilnim prebivalstvom občujejo vljudno in lepo in tudi oni prispevajo k politični izobrazbi našega naroda«. ¹⁴⁶ Seveda je bilo to včasih zelo zelo težko.

PRIMORSKA

Pokrajinsko vodstvo NOB na Primorskem je ob veliki ljudski vstaji že tri dni po objavi kapitulacije Italije in po analogiji z razvojem prvega osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini postavilo Narodnoosvobodilni svet za Primorsko Slovenijo, ki je imel tudi referat za gospodarstvo, na podeželju pa je začelo postavljati poleg že obstoječih odborov OF še okrožne in občinske NOO, pri katerih so referenti za gospodarstvo dobili nalogo po vseh občinah postaviti gospodarske komisije. Že na tem mestu je treba poudariti, da so te GK, na Primorskem odigrale posebno vlogo in so bile po nekod celo v odborih OF nekakšna država v državi, ali pa so nadomestovale odbore OF, če jih ni bilo, ali če niso delovali. IOOF je 16. septembra 1943 potrdil obstoj Narodnoosvobodilnega sveta in mu zaupal javno upravo, izrecno pa je poudaril, da delovno območje UK ne seže na Primorsko.¹⁴⁷

NOS je 20. septembra 1943 izdal odlok, s katerim je na Primorskem odpravil vse dotedanje davke in uvedel le narodnoosvobodilni davek (na podlagi odloka IOOF iz leta 1941), ki naj bi ga občinski NOO pobirali mesečno.¹⁴⁸ Z drugim odlokom je NOS razlastil (brez odškodnine) veleposestva lastnikov italijanske narodnosti in izdajalcev, določil, da se veleposestva razdelijo tistim, ki »za preživljanje sebe in svoje družine zemljo potrebujejo«, glede razlaščenih veleposestniških gozdov pa je določil, naj primerne dele oddajajo občanom razlastitveni odbori, ki jih izvolijo zemljiški interesi na javnih zborovanjih.¹⁴⁹

Po veliki nemški ofenzivi, ki je zajela Primorsko nekoliko prej kot Ljubljansko pokrajino, je NOS 15.

oktobra 1943 zahteval, naj vse terenske GK pošljejo natančne podatke, ali zadostujejo prebivalstvu lastni pridelki, kaj bi bilo potrebno za dopolnitev, kako je s prehrano revnih ljudi, kako je s prehrano NOV (ali so občine shranile presežke pridelkov, ali sploh še zalagajo NOV in s kakšnimi živili, ali so zgradili varna skrivališča za živila), ali imajo sezname živine in ali imajo strogo kontrolo nad klanjem živine za zasebno uporabo. Razen tega je okrožnica zahtevala, naj vsak pridelovalec žita pusti v mlinu v korist NOV določen procent mletve, ki naj ga določijo GK v izmeri od 5 do 10 %.¹⁵⁰ Glede davkov je NOS 17. oktobra 1943 določil, naj jih odmerijo v vseh občinah, ki naj sestavijo tudi proračun, koliko bodo davka pobrale. Iz zbranega davka naj občine krijejo svoje potrebe, presežek pa pošljejo NOS.¹⁵¹

Za NOV na Primorskem — ki je takrat spadala še v alpsko operativno zono — je 25. novembra 1943 odredil vojaški referent pri IOOF, naj štabi enot takoj zamenjajo intendante, ki pri ljudeh ne nastopajo dostojno. Hrano naj si enote priskrbujejo s sodelovanjem GK in organizacij OF, plačujejo pa naj jo z denarjem ali s potrdili. (Siromašnim kmetom v gotovini, srednjim na polovico, bogatim pa s potrdili). Štabi naj sestavijo mesečni proračun, ki naj ga predložijo štabu zone, le-ta pa jim bo nakazal potrebno vsoto. Organizacije KP in OF ne smejo več dajati denarja vojaškim enotam, temveč ga morajo obračunavati CK oziroma pokrajinskemu odboru OF. Vse enote morajo uvesti knjigovodstvo in mesečno obračunavati višjim štabom.¹⁵² Isto je ponovila 5. decembra 1943 tudi okrožnica pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko primorje.¹⁵³

Nov problem je nastal, ko je PK KPS 9. decembra 1943 v posebni okrožnici napovedal tudi bojkot okupatorjevega blaga. (»Začeti bojkot nemških upravnih ukrepov, izmenjavi blaga z nemškimi oblastmi, čeprav se bo zato treba odreči nemški aprovizaciji«). Zahteva je imela na Primorskem neko posebno politično upraviče-

nost, priznati pa je treba, da se je vselej in povsod ni bilo mogoče držati, zlasti pa ne na obrobnihih predelih osvobojenih ozemelj. Okrožnica je dalje zahtevala — v mejah možnosti — organizacijo lastne civilne aprovizacije in zato okrepitev okrožnih in ustanovitev občinskih GK, ki naj izdelajo načrt za prehrano prebivalstva. Okrožnica je opozorila na tri možnosti, kako doseči lastno aprovizacijo: na spremembo v načinu prehrane ljudi z več domačimi pridelki (mleko, jajca, maslo itd.) kot s kupljenimi, na medsebojno pomoč med vaščani, vasmi, občinami itd. in končno na »organizirano trgovanje GK za hrbtom Nemcev« (z mesti, s Furlanijo, in sicer tako, da od »uvoženega« blaga okupator ne bo imel nobene koristi).¹⁵⁴

Že prva gospodarska konferenca 12. decembra 1943 je pokazala, da so začele nastajati težave s prehrano civilnega prebivalstva in NOV, kajti v več okrožjih je začelo primanjkovati koruze in krompirja. Zato so se na konferenci odločili za zamenjavo nekaterih domačih pridelkov in nakup koruze v Furlaniji.¹⁵⁵ Bojkot okupatorjeve aprovizacije je kmalu zadel na prve težave: začelo je primanjkovati soli, sladkorja, petroleja, itd. Okrožja so skušala popuščati, a PK KPS je 18. decembra 1943 pisal na primer sekretarju baškega okrožnega komiteja in med drugim poudaril: »Vztrajajte trdno na bojkotu in ne spuščajte se v nobeno mešetarjenje. Mi ne damo ne 75 ne 25 in tudi ne enega procenta«.¹⁵⁶

Prva gospodarska konferenca na Primorskem je opozorila tudi na pomanjkanje denarja. Zato je PK KPS 21. decembra 1943 poudaril potrebo po močni kampanji za posojilo svobode in vestno ter dosledno plačevanje narodnega davka, pospešitev pobiranja prostovoljnih prispevkov in pošiljanje natančnih mesečnih obračunov.¹⁵⁷

Tudi na drugi gospodarski konferenci 23. in 24. decembra 1943, katere so se udeležili zastopniki devetih okrožij, so poudarjali, da ne odstopajo od bojkota okupatorjeve aprovizacije. Zato so ponovno govorili »o naši

aprovizaciji na bazi medsebojne pomoči«. Na *vasi* naj tisti, ki pridelajo več, podpro reveže z geslom, da se je »vsak posameznik dolžan odpovedati delu svojih udobnosti v korist narodne skupnosti«. Isto naj bi veljalo za *občine*, katerih medsebojno pomoč naj organizira *okrožje*, ki naj postane temelj naše aprovizacije in opravlja tudi zamenjavo med okrožji. Dalje pravi resolucija: »Za izvedbo vaške, občinske, okrožne in medsebojne samopomoči je vsak dolžan prodati gospodarskim komisijam, ki bodo organizirale to samopomoč, vse presežke živil. Apelirali bomo na ljudi, naj odstopijo kupnino za presežke kot posojilo slovenskemu narodu«.

Znova so poudarili, naj ljudje spremenijo način prehrane in naj se zadovoljijo s tem, kar sami pridelajo. Okrožja naj trgujejo »za hrbtom Nemcev« s trgovci v okupiranih mestih in s Furlanijo.¹⁵⁸ Na konferenci so določili tudi smernice za prehrano NOV. Za to naj bi skrbeli krajevni NOO (občinski odbori) in pododbori NOO (vaški odbori), kjer pa teh ni bilo, terenski odbori OF in njihove GK. Odbori izročajo hrano intendantom enot in ne smejo zahtevati plačila, intendant pa izdajajo za prejeto hrano potrdila. Kmet je dolžan prodati vse presežke odborom po ceni okrožnega maksimalnega cenika. Kupnino odbori lahko obračunajo tudi kot posojilo svobode. Kjer še ni nobenih odborov OF ali pa jih enota ne more najti, naj intendant poišče nekaj gospodarjev, ki morajo priskrbeti hrano.¹⁵⁹

NOS je 30. decembra 1943 izdal obširno okrožnico o ureditvi financ. Tudi na Primorskem so bili finančni viri davki, obvezne dajatve ali trošarina in prostovoljne dajatve in posojila. Davki so bili *obvezni*, odmerjali in pobirali naj bi jih občinski NOO, če teh ni bilo, pa terenski odbori OF, ki so upravljali občino. Po tej ureditvi — okrožnica pravi, da je le začasna — naj bi plačevali davek po določenih odloka SNOO iz leta 1941 (1 do 10 %), davkoplačevalce pa naj bi razdelili v tri do sedem davčnih razredov. Višino določajo odbori, kar pa naj okrožni NOO kontrolirajo. Davek naj pobirajo me-

sečno; kdor nima dohodkov, davka ne plačuje, se mu pa v davek šteje kupnina za presežke pridelkov, ki jih je vsak dolžan prodati odborom. Obvezna dajatev je bila tudi trošarina, ki so jo pobirala nekatera okrožja od vsakega v gostilni iztočenega litra vina in od vsakega prodanega hektolitra vina v okrožju. Prav tako je bil obvezen prispevek tudi od vsakega kilograma prodanega mesa. Glede prostovoljnih prispevkov in posojila pa je okrožnica določila, da jih pobirajo odbori OF in jih vsak mesec obračunavajo višjim odborom, niso pa smele najemati posojila vojaške enote in ne zbirati prostovoljnih prispevkov.

Vse dohodke in izdatke so morali zapisati. Občinski NOO in terenski odbori OF naj bi vsak mesec izročali čimveč denarja okrožnim NOO, ti pa NOS oziroma POOF. Vsak mesec so morali občinski NOO poročati okrožnemu NOO o gospodarjenju z zbranim denarjem. Še posebej o davkih in o »prisilnem odkupu presežkov«, ki jih je bil vsak *dolžan* prodati odborom za prehrano NOV in civilnega prebivalstva.¹⁶⁰

»Nastopil je trenutek, da uredimo dolgove, ki jih je do sedaj napravila vojska na terenu,« pravi okrožnica NOS z dne 3. januarja 1944. Odbori naj bi sestavili sezname upnikov, katere enote so naredile dolgove, kolikšen je bil dolg in kdaj je nastal. NOS bo priznal le tiste dolgove, ki jih bodo registrirali.¹⁶¹ Istega dne je POOF opozoril okrožja na razliko med posojilom, razpisanim 1941 in 1943 (avnojsko) in opozoril na to, da se lahko podpisujeta obe.¹⁶² Zelo ostro je posvaril 6. januarja 1944 štab 9. korpusa, naj ne tratijo hrane, predvsem pa »se ne sme več dogajati, da bi enote odklanjale govejo živino in zahtevale svinino«¹⁶³ Okrožnica ekonomskega odseka 9. korpusa pa je 8. januarja 1944 naročila, da mora imeti za nabavo hrane vsaka enota nakazilo svojega štaba, ki naj jih izdelajo divizijske tehnike. To je še posebno veljalo za patrole.¹⁶⁴

V zadnjem poročilu, v katerem je NOS 13. januarja 1944 predlagal IOOF svoj razpust, je poročal tudi o

gospodarskem stanju na Primorskem. Poudaril je, da so nekateri funkcionarji konec novembra 1943 zahtevali prenehanje gospodarskega bojkota predvsem okupatorjeve aprovizacije, a NOS je vztrajal pri njem. Rezultat gospodarske konference 24. decembra 1943 je bil medokrožna gospodarska konferenca 2. januarja 1944, ki se je spremenila »v pravo partizansko borzo«. Goriško in kraško okrožje sta prevzeli dobavo koruze, moke, krompirja, soli in usnja, idrijsko in baško pa dobavo lesa in surovih kož. Tako je medsebojne dogovore sklenilo sedem okrožij. Organizirali so tudi prevoz iz Furlanije in civilna aprovizacija je delno že funkcionirala. Popolnoma je usahnil dotok denarja s terena. Začeli so najemati posojilo svobode in »odziv je bil velikanski«. ¹⁶⁵

Januarja 1944 ni imel štab 9. korpusa nobenih dotacij in je živel še iz salda iz decembra 1943, ki je znašal 147244,20 lir in 11065,50 nemških mark. S tem je moral vzdrževati 31. in 32. divizijo ter bolnišnice. Hrano je dobival od GK brezplačno in se nad njo ni pritoževal, saj je bila še odprta bogata Vipavska dolina in goriško okrožje. Maščob je bilo dovolj, soli pa ne. Vsak kmet je moral oddati od zaklanega prašiča 5 kg maščob za NOV in 5 kg za civilno aprovizacijo. NOV je imela tri redne dnevne obroke hrane. V lastnih delavnicah je izdelala 600 parov čevljev, 1700 kosov spodnjega perila, delavnica v Žireh pa je izdelala 70 parov škornjev. ¹⁶⁶

Oglejmo si še razvoj gospodarstva na terenu, kolikor nam dopuščajo dokumenti. V tem času je bila Primorska razdeljena na sledeča okrožja: Brkini (Ilirska Bistrica), Pivka, Kras, Slovenska Istra, Brda, Gorica, Kal-Kanal, Vipava-Ajdovščina, Idrija, Tolmin, Bača in Trst. ¹⁶⁷ (O razvoju gospodarstva v tržaškem okrožju ne bomo govorili).

Okrožje Brkini. Dohodki tega okrožja, h kateremu moramo v tem času šteti tudi Slovensko Istro, so znašali septembra 1943 115013 lir (v glavnem davki in prostovoljni prispevki), izdatki pa 36315 lir. ¹⁶⁸ Decem-

bra 1943 so obstajale po vsem okrožju okrajne GK, katerih zastopniki so se zbrali 2. januarja 1944 in razdelili med okraje umetno gnojilo za pšenico, določili, da mora teren skrbeti za oboroženo zaščito gospodarskih komisij in sklenili z vsemi sredstvi zatreti črno borzo. Bojkot okupatorja je okrožje napovedalo s prepovedjo izvoza živeža in drv v Trst, na Reko in v druga mesta. V okrajih so imeli rajonske sklade v skladiščih (shranjeno hrano), od koder so izdajali hrano vojaškim enotam le na zahtevo intendantov, hrano (presežke) so od kmetov nakupovale GK za denar, pa tudi za bone ali kot posojilo. Prepovedali so prodajo živine iz okraja v okraj brez dovoljenja okrajnih gospodarskih referentov. Klanje živine je bilo pod nadzorstvom GK. Za zakol živine je dobil mesar eno liro od kilograma mesa, kar je moral plačati prodajalec, in eno liro od kilograma mesa kot narodni davek. Meso je potem kmet prodal GK, ki je skrbela, da je dobil vsak prebivalec 15 dkg mesa na teden. GK je od mesarja odkupila ves loj. Kmetje so bili dolžni dajati vsak mesec od 100 litrov mleka 1,5 kg surovega masla kot tudi »stalno količino« masti od zaklanega prašiča. Prodajalec je moral plačati eno liro od prodanega vina, od litra žganja pa 5 lir. Posojila in davek so morali okraji pošiljati okrožnemu odboru, z drugimi dohodki pa so lahko nakupovali živež. Po vseh okrajih so postavili delovne čete za pomladansko delo.¹⁶⁹

Okrožje Pivka. Tod so se GK razvijale zelo počasi in konec novembra 1943 jih še ni bilo povsod. Večina vasi davkov ni plačevala, obstajali pa so posebni odbori za pomoč žrtvam osvobodilnega boja. Vzrok počasnejšega razvoja moramo iskati v tem, da v velikem delu okrožja organizacij OF do kapitulacije Italije ni bilo. »Kolikor so obstajale terenske organizacije OF, so videle svojo nalogo v zbiranju živeža za partizane, kar pa so delali sami odborniki v največji tajnosti ne samo pred okupatorjem, temveč tudi pred domačimi ljudmi«. ¹⁷⁰ V začetku januarja 1944 je okrožna GK dolo-

čila cene za hrano in živino, ki so jo smele nakupovati samo GK za denar ali bone. Prepovedali so prodajo mleka v Postojno, ponekod so postavili mlekarne, ki so izdelovale surovo maslo za vojaške enote. Iz Furlanije so dobili večjo količino koruze, ki so jo skušali še povečati z zamenjavo za drva in deske. Finance so se z rednim plačevanjem narodnega davka nekoliko izboljšale.¹⁷¹

Okrožje Kras. Na seji okrožnega odbora 2. decembra 1943 so ugotovili, da bi moglo okrožje živeti iz lastnih sredstev tri do štiri mesece. Bojkota niso izvajali in so z okupatorjevo aprovizacijo lahko shajali 14 dni v mesecu. Novembra 1943 so kupili v glavnem v Furlaniji za NOV in civilno prebivalstvo 30000 kg krušne moke, 40000 kg koruze, iz goriškega okrožja pa so si zagotovili 60000 kg krompirja in iz Furlanije za tri mesece masti po 30000 kg vsak mesec. Davek, posojilo in prostovoljni prispevki so v dveh mesecih vrgli 470000 lir.

Odmera davkov je bila zelo natančna in davkoplačevalce so razdelili v pet razredov. V prvem razredu je znašal letni davek 1200 do 1500 lir, v drugem 1000 do 1200, v tretjem 800 do 1000, v četrtem 500 do 800 in v zadnjem 300 do 500 lir. Kdor ni imel dohodkov, davka, ki je bil sicer obvezen, ni plačeval. Davek so plačevali mesečno, poravnati pa ga je bilo mogoče tudi v naravi. Gostilničar je moral plačati liro od prodanega vina, pridelovalec vina pa je moral dati »nekaj« vina in žganja za NOV. Od molzne krave so morali oddati dnevno liter mleka ali kilogram surovega masla na mesec. Vsak prodajalec tobaka (trafikant) je moral prodati NOV polovico dobljene zaloge.¹⁷²

Še natančnejša določila je sprejel okrožni odbor na seji 8. decembra 1943. Kmet, ki je imel dve kravi, je moral oddati »obvezno kot prostovoljni prispevek« tri kilograme surovega masla na mesec, od pet krav naprej pa vsak mesec kilogram masla od vsake krave. Če je oddal več, so mu kilogram masla plačali po 70 lir. Tobak v trafikah so odkupovali okrajni intendant; pridelovalci vina so morali oddati brezplačno triprocentni

»prispevek OF« od 5 hl pridelka dalje. Podjetju Mlin in žaga v Tomaju so prepovedali nadaljnje izdelovanje železniških pragov in je moralo delati le za ljudske potrebe. Popisali so vso živino in hrano, ob nedeljah so morali gostilničarji zapirati gostilne že ob šestih zvečer, prepovedali so izvoz drv v kraje, ki so bili v okupatorjevih rokah, prepovedali so sejme za mlade prašiče, pobiranje posojila pa so zaupali članom okrožnega NOO.¹⁷³

Okrožna GK je 6. januarja 1944 dajatve masla nekoliko znižala, zelo natanko pa je predpisala, koliko slanine morajo oddati kmetje, ki jo je kupovala po 50 lir kilogram. Družina do dveh članov je morala oddati od prašiča 12 % slanine, družina do štirih članov 9 %, do pet članov 6 %, do 8 članov 3 %, nad osem članov pa nič. Določila je natančno ceno vina in prepovedala merico v mlinih. Za obvezni mesečni davek je — na željo davkoplačevalcev — določila za bazo višino, ki je veljala pod Italijo, to pa so povečali za 65 %.¹⁷⁴ Sredi februarja 1944 je okrožna GK poročala, da v sežanskem in tomajskem okraju prodajajo mleko v Trst, v nabrežinskem okraju pa »ljudstvo nasprotuje narodnemu davku, ker že plačuje okupatorju občinski davek, ker se boji, da bi mu ne odvzel aprovizacije«. Prav tako so bili tudi drugod proti prepovedi prodajanja mleka v Trst, ker je bil to edini njihov dohodek. Še vedno so hodili delat v tržaške ladjedelnice in niso hoteli v partizane.¹⁷⁵

Okrožje Slovenska Istra. Okrožje so 20. decembra 1943 ločili od brkinskega okrožja. GK so napovedale oster bojkot okupatorju, zato so imele veliko dela z zatiranjem tihotapstva, dovoljevale pa so, da so ljudje še naprej prejemali razne podpore od okupatorskih oblasti.¹⁷⁶ Sredi februarja 1944 je okrožna GK poročala, da je bojkot skoraj popoln, težave pa so bile le, ker so ljudje še vedno nosili mleko v Trst in Koper, okrožje pa ni imelo izučenih mlekarjev, ki bi mleko predelovali.¹⁷⁷

Okrožje Brda. Briški okrožni NOO je bil ustanovljen 14. oktobra 1943 in je na svoji prvi seji določil oddajo 10 % odvečnega pridelka koruze za NOV in sklenil po-

izvedeti pri italijanskem partizanskem garibaldinskem bataljonu, kako bi bilo z nakupom žita v Furlaniji. Okupatorju bojkota niso napovedali, pač pa so zagrozili s prisilnim odkupom tistim, ki bi prodajali živila zunaj okrožja. V mlinih so pobirali 10 % merico in še dve liri od zmletega kilograma žita. Posebej za NOV so določili obvezno oddajo 10 % pridelka žganja. Na seji 21. oktobra 1943 so določili, da mora plačati prodajalec vina 20 lir od hektolitra, od hektolitra žganja pa 25 %. Davek je znašal od 1000 lir en procent, od 2000 lir dohodkov pa dva procenta na mesec. Dovoljenje za vinsko kupčijo je dajal okrožni odbor, prav tako tudi za izvoz sadja in mletje žita, od katerega je moral oddati mlinar 5 do 10 % moke. Izrecno so poudarili, da je davek za zdaj še prostovoljen. Na seji 28. oktobra 1943 so se postavili na tole načelno stališče: mast moramo izvažati v Gorico, če bo mesto dovolilo izvažati potrebščine za Brda.¹⁷⁸

NOS je sprožil v Brdih zelo težaven problem, ko je poskušal urediti *vprašanje kolonata*, pri čemer pa ni imel srečne roke. Dne 29. oktobra 1943 je pisal okrožnemu odboru za Brda, zakaj ne izpolnjuje odloka NOS o razlastitvi tujih veleposestnikov in zakaj koloni še vedno plačujejo polovico najemnine veleposestnikom, polovico pa občinskiim NOO. Opozorilo NOS med drugim tudi pravi, da je iz njegovega razlastitvenega odloka jasno videti, da so brez odškodnine razlaščeni vsi veleposestniki italijanske in nemške narodnosti. Zato naj občine izvolijo razlastitvene odbore, ki naj razlastitev opravijo.¹⁷⁹

Pri tem se je NOS precej zmotil, ker ni pomislil, da z razlastitvijo *samo* tujih veleposesti (in če je bil recimo italijanski veleposestnik antifašist?) ni mogoče odpraviti kolonata. V kolonatskem razmerju so bila tudi veleposestva Slovencev in cerkve.

S svoje poti po Brdih je ugledni in vodilni primorski politični delavec dr. Jože Vilfan pisal 6. novembra 1943 NOS, da so se okrožni funkcionarji slabo lotili problema kolonov. Z odvzemom četrtnine pridelkov so lastnikom

kolonatske zemlje vzbudili vtis, da »gremo že sedaj na razlastitev vsake veleposesti«, ali pa se izpolnjevanja odloka NOS o razlastitvi tuje veleposesti sploh še niso lotili. »Problem je tudi v tem, da je slovenskih lastnikov veleposesti v Brdih mnogo več kot bi človek pričakoval.« Na koncu je Vilfan pravilno zapisal, da je prepričan, da »še ni čas za odpravo kolonata sploh«. ¹⁸⁰Že 7. novembra 1943 je pisal PK KPS okrožnemu komiteju KPS za Brda in Benečijo, da je »zgrešeno stališče, da je razlastitev veleposestnikov ukrep proletarske revolucije« (!). Veleposestniki niso buržuji, temveč le »ostanek fevdalcev (!)«, nekaj drugega pa je, če so ti fevdalci okupatorji.¹⁸¹

Na seji okrožnega odbora za Brda so 16. novembra 1943 sklenili čimprej postaviti razlastitvene odbore. Za veleposestnika naj bi imeli vsakega, ki zemlje ne obdeluje, pa četudi ima manj kot petdeset njiv, razlastijo pa se le tujci in narodni izdajalci. Opustili so misel kolektivnih zadrug kolonov, razen če se ne bi razlastitveni odbori odločili zanje. Sklenili so pobrati za november še prostovoljne davke in se držati razdelitve davčnih obvezancev v pet razredov, za čiste pa bodo štelí dohodke le od tistih pridelkov, ki pridejo v poštev za prodajo (vino, sadje in morebiti še drva in seno).¹⁸²

NOS je kmalu sprevidel zapletenost kolonatskega vprašanja. Že 4. decembra 1943 je pisal okrožnemu NOO za Brda, da je glavno razširjati delavnost agrarnih upravičencev, če pa nastanejo nejasnosti, naj si »poiščejo rešitev agrarni upravičenci sami kot se jim zdi najpravičnejše. Trenutno je važno, da dobijo upravičenci sigurnost, da je razlastitev tujih veleposestnikov dokončna, vprašanje kolonov in poljedelskih mezdnih delavcev pa imamo v evidenci«. NOS je pismu priložil tudi pooblastilo, da okrožni odbor lahko organizira s pooblaščencom italijanskega osvobodilnega gibanja zamenjavo blaga v Furlaniji.¹⁸³

Toda okrožni odbor je v »mejah možnosti« le začel razreševati kolonatsko vprašanje in NOS 11. decembra

1943 sporočil, da razrešuje to vprašanje tako, da »ostanejo, oziroma da postanejo lastniki bivših kolonij dosedANJI koloni, a le kot upravniki v istem obsegu, to je, da se jim začasno nič ne odvzame in nič ne dodaja. Niso pa ti koloni več dolžni ničesar oddajati svojim gospodarjem«. ¹⁸⁴

O vprašanju kolonov je NOS 17. decembra 1943 poročal tudi predsedstvu SNOS. Pisal je, da je razlastil vse tuje veleposestnike, v Brdih je približno polovica kolonov na zemlji slovenskih veleposestnikov, ki so znatno podprli NOB. Tako je razlastitev tujih veleposestnikov potisnila v ospredje vprašanje kolonov nasploh. Takrat na Primorskem mudeči se sekretar CK KPS Leskošek jim je svetoval zavreti izpolnjevanje odloka o razlastitvi tujih veleposesti in ustanavljati razlastitvene odbore ter dati ves poudarek kampanji za obdelovanje vse zemlje, obenem pa načelno poudariti, da je zemlja tujih veleposestnikov razlašČena in da »narodni boj pri naša tudi večje možnosti ljudskim množicam, podrobna ureditev agrarnih vprašanj in razmerij pa bo odvisna od naše nove jugoslovanske vlade«. Na koncu pa je NOS pudaril, da problema niso dokonČno razrešili zaradi ofenzive. Na ta dopis je KidriČ pripisal tole pripombo: »Italijanske veleposestnike fašiste — izgnati, s slovenskimi se dogovoriti, da sami izboljšajo položaj (kolonov), italijanskim veleposestnikom, ki so podpirali partizane, pojasniti načelno stališČe, sicer pa do nadaljnjega pustiti«. ¹⁸⁵

Da je NOS sklenil zavreti izpolnjevanje svojega odloka o razlastitvi veleposesti (odlok z dne 20. septembra 1943), je sporočil 19. decembra 1943 tudi okrošnemu NOO za Brda. Pudaril pa je, da to ne pomeni, da odstopa od razlastitve. Z razlastitvijo bi v danem momentu lahko škodoval najvažnejši nalogi, obdelavi vse zemlje, ker bi lastnine ne bilo mogoČe prenesti tako enostavno in ker bi dosedANJI kolon postal lastnik ne glede na obseg kolonatske zemlje, kmetje-nekoloni pa ne bi dobili te zemlje. KonČno za kolona ni važno, da je že danes lastnik kosa zemlje, temveČ, da mu ostane pridelek. OF

bo o pravem času uredila vprašanje kolonov, sedaj pa za to ni primeren trenutek. To je politična direktiva in NOS ne bo izdal o tem nobenega novega odloka. Treba je čakati na smernice jugoslovanske vlade.¹⁸⁶

Na okrožni gospodarski konferenci 4. januarja 1944 v Brdih so ugotovili, da so veliko hrane za NOV uvozili iz Furlanije, sklenili pa so s Furlani navezati še tesnejše stike, kajti »Furlani se morajo zavedati, da bodo z nami vred pod isto streho in v istih mejah«. Določili so, koliko naj vsak prostovoljno da od zaklanega prašiča in koliko naj oddajo masla na teden. Zelo natančno so določili tudi davčno obveznost:

od 30 njiv in 15 000 lir letnih čistih dohodkov je letni davek 1500 lir;

od 24 njiv in 12 000 lir letnih čistih dohodkov je letni davek 1200 lir;

itd.

od 6 njiv in 3000 lir letnih čistih dohodkov je letni davek 300 lir.

Davek lahko plačujejo v mesečnih obrokih. Vinogradnik je moral plačati od hektolitra vina 20 lir, gostilničar pa od prodanega hektolitra vina 2 %, pridelovalec žganja pa od litra 25 %. Določili so tudi podpore družinam padlih borcev, vpoklicanih v NOV, družinam s številnimi otroki in revežem. Podpore so se gibale od 50 do 400 lir mesečno.¹⁸⁷

Okrožje Gorica. Govorili bomo le o goriški okolici, kajti v mestu se je NOB razvijala v posebnih okoliščinah. Na drugi seji občinskega NOO v Renčah septembra 1943 so sklenili, da bodo mleli žito še naprej samo na nakaznice, mlinar pa je moral »za narodne potrebe« obdržati 3 % namlete moke in jo oddati odboru. Sklenili so popisati vso živino, prepovedali so klanje živine posameznikom in uvedli so mesečno pobiranje davka (od 1 do 10 procentov od čistih dohodkov). Za nedoločen čas so postavili skupno civilno in vojaško blagajno. Na tretji seji 18. septembra 1943 so sklenili začeti pobirati davek šele oktobra, sestavili so seznam podpore

potrebnih družin in določili pomoč italijanskim vojakom, ki so se po kapitulaciji vračali na svoje domove. (»Vsi ti ljudje so hvaležni in pravijo, da so jih partizani povsod dobro sprejeli in jim dali jesti. Vsi pozdravljajo s stisnjeno pestjo in priznavajo, da so jih zapeljali fašistični mogotci. Naše partizanske straže jih tolažijo z lepimi besedami poudarjajoč, da bodo tudi oni člani evropskih narodov, ako bodo odslej branili pravice delavcev in kmetov«). Septembra 1943 so izplačali podpore vsem, oktobra pa so določili, da bodo začeli pobirati davek, a »ne po procentih, ampak je treba iti od tovariša do tovariša in ga vprašati, koliko narodnega davka lahko plača na mesec«. Delitev mesečnih podpor so razdelili v tri razrede, po 50, 40 in 30 lir. Uvedli so prevoznino s čolnom čez reko Vipavo. Na 6. seji 17. oktobra 1943 so postavili delovne skupine in naročili graditev skrivališč za živila.¹⁸⁸

Okrožni odbor OF za Goriško je 14. oktobra 1943 ostro kritiziral vse NOO: »Neaktivnost in malomarnost je tipična skoraj za vse odbore... politika OF ni dovolj prodrla v srce ljudstva in celo med same odbore«. Ukazal je, naj poberejo odbori narodni davek (en do deset procentov) do petega v mesecu, naj GK takoj postavijo delovne skupine za spravilo poljskih pridelkov in naj razpredejo široko kampanijo za skrivanje živil.¹⁸⁹

Iz poročila o seji občinskega NOO Šempas 15. oktobra 1943 izvemo, da so v občini pobirali narodni davek in da so potrebne družine dobivale podporo.¹⁹⁰ Okrožni odbor za Goriško je 20. oktobra 1943 sporočil NOS, da ima približno še pol milijona lir v raznih blagajnah, a da mora s tem denarjem zalagati vojaške enote. Konec oktobra 1943 je občinski NOO v Bukovici sklenil, naj vsak plača mesečno najmanj 20 lir narodnega davka, če nima denarja, lahko tudi v blagu, občinski NOO v Biljah pa je poročal, da so izplačevali podporo revnim družinam, da pobirajo od kmetov mesečno določeno količino žita, ki ga potem skupno zmeljejo.¹⁹¹ Na seji občinskega NOO Dornberg 24. novembra 1943 so sporočili,

da so popisali vso živino in hrano. Za OF so zbrali precejšnjo količino hrane in 531 litrov žganja. Imeli so delovne skupine, od izvoza vina so zbrali 4215 lir, davka pa v dveh mesecih 10688 lir itd.¹⁹²

Okrožna GK za Goriško je 26. decembra 1943 določila pobiranje maščob takole: družina do dveh članov odda od celotne teže zaklanega prašiča 15 % masti, družina do štirih članov 10 %, družina do šestih članov 6 %, do osem članov pa 3 %. Zakol dovoljuje le GK. Od molzne krave so morali mesečno oddati tri četrtilograma masla, za otroke pod 14 let in stare ljudi nad 60 let je za mesečno aprovizacijo določila 400 gramov maščob, 6 kg moke in 8 kg krompirja. Gostilničar je moral plačati eno liro od prodanega litra vina, določili so ceno za mletje žita in mlinarjem prepovedali jemati merico.¹⁹³

Na medokrožni seji gospodarskih komisij za okrožje Gorico, Kras, Ajdovščino, Kanal-Kal, Bačo, Tolmin in Idrijo 2. januarja 1944 so sklenili, da nihče ne sme klati živine brez dovoljenja GK, vaške GK morajo zbirati vso maščobo zaklane živine in jo pomešati z drugo mastjo ter dati NOV ali civilnemu prebivalstvu. Glede oddaje masti so sprejeli odmero goriške okrožne GK in tudi mesečno oddajo masla. Glede davka so ugotovili, da ponekod pobirajo od enega do deset odstotkov od čistih dohodkov, ponekod pa 60 % od vsote, ki so jo plačevali pod Italijo. Določili so trošarino eno liro od vina, ki jo plača kupec, od mesa pa dve liri od kilograma, ki jih plača prodajalec živine. Surove kože naj pošiljajo v strojarno v goriško okrožje, in določili so količino mesečne aprovizacije. Povsod naj ustanovijo delovne skupine iz nesposobnih za NOV. Pri pobiranju hrane je treba pustiti kmetovalcem 50 kg krompirja na glavo do meseca maja, 250 kg koruze in pšenice do konca avgusta in 8 kg fižola. Sklenili so tudi zamenjavo blaga med okrožji in nakup iz Furlanije.¹⁹⁴

Okrožna GK je 14. januarja 1944 poročala, da ima 9 članov in dva intendanta. Trije člani nakupujejo tja

do Furlanije, eden kontrolira prevoze v skladišča, dva sta odgovorna za živinorejo, eden za upravo zemlje bivše italijanske banke Ente in drugo narodno imovino, eden skrbi za sanitetni material, eden pa je načelnik. Začeli so zbirati poljske pridelke in mast. V vsaki občini je skladišče za hrano NOV in civilno aprovizacijo. Vaške GK določajo presežke za oddajo NOV, ki je »nekako prostovoljna in plačana po ceniku, kdor pa noče dati prostovoljno, ga prisilijo«. Prehrana NOV je v redu. Do 31. decembra 1943 je v okrožju nakupila NOV 25 000 kg krušne moke in veliko koruze. S kraškim okrožjem zamenjujejo živino za krompir, primanjkuje soli, z Gorico pa cvete črna borza, čeprav stalno prepričujejo ljudi, naj ne nosijo hrane v mesto in naj se privadijo na domačo aprovizacijo.¹⁹⁵ Okrožje je imelo januarja 1944 816 983,75 lir dohodkov (največ od trošarine za vino), izdatkov pa 396 049,60 lir (za prehrano NOV, za civilno aprovizacijo in podpore).¹⁹⁶

Na seji okrožne GK so 13. februarja 1944 sklenili, koliko vina mora vsak pridelovalec prostovoljno oddati za NOV. Od 1 do 10 hl pridelka 2 %, od 10 do 20 hl 3 %, od 20 do 50 hl 4 % in od 50 hl najprej 5 %. Znova so strogo prepovedali tihotapstvo in prodajo žganja v Gorico. Od žganja so pobirali 25 %. Od zemlje in vinogradov brez gospodarja, a oddanih v najem, so od prvo-razredne zemlje zahtevali 50 % oddaje za NOV, od drugorazredne 40 % in tretje razredne 30 %. Mobilizirali so vso vprežno živino in traktorje za oranje, moške in ženske od 13. do 60. leta pa v delovne skupine za kolektivno obdelavo zemlje.¹⁹⁷

Okrožje Kal-Kanal. V grgarsko-čepovanskem okraju so konec oktobra 1943 določili pobiranje davka na podlagi sklepa občinskih NOO, in sicer dva odstotka od čistih dohodkov, kar pa so kmalu spremenili na en do deset odstotkov od čistih dohodkov.¹⁹⁸ Občinski NOO v Čepovanu je 19. oktobra 1943 sklenil, da ni »primerna popolna prepoved nositi blago (maslo, meso, jajca) v Gorico, ker se s tem onemogoča preskrba potrebnega blaga

za ljudstvo in vojsko«. ¹⁹⁹ Okrajni odbor OF Čepovan je 1. novembra 1943 določil pobiranje 5 do 10 % pridelkov, ki pa naj jih vsak kmet shrani sam, sredi decembra 1943 pa je določil oddajo masti takole: družina z dvema članoma da od manj kot 100 kg težkega prašiča 10 kg slanine, s štirimi člani 8 kg, z osmimi člani 4 kg, z desetimi člani pa 3 kg. Če tehta prašič nad 100 kg, da družina z dvema članoma 20 kg, s štirimi člani 14 kg, s šestimi člani 12 kg, z osmimi člani 10 kg, z desetimi člani pa 8 kg. Kdor oddaja mleko, ni dolžan oddajati tudi maslo. Od zaklanega prašiča plača vsak v občinsko blagajno 20 lir; končno so sklenili, da davkov ne bodo pobirali, dokler ne bodo plačali ljudem za blago, ki so ga dali NOV, ker mnogi nimajo denarja. ²⁰⁰

Na drugi seji kal-kanalske okrožne GK so sklenili, da mora dobiti vsak za zakol prašiča dovoljenje od občinskega odbora ali vaškega pododbora, kar mora potrditi še komanda mesta Čepovana. Loj je treba oddati GK, ki naj ga pretopijo za potrebe NOV in civilno aprovizacijo. Od zaklanega prašiča je treba oddati 10 kg slanine, ki se plača po ceniku. Stavbni les naj odkažejo GK v občinskih gozdovih revnim zastonj, drugim pa po 10 lir za kubični meter na panju, za že nasekana drva pa po 50 lir za kubični meter. V okrožju naj pobirajo enoten davek po kategorijah. Prva kategorija plača mesečno 100 lir davka, druga 75, tretja 50, četrta 30, peta 15 in šesta 5 lir. Veleposestva so v ekstrakategorijah in plačajo v kategoriji A 150, v kategoriji B pa 200 lir na mesec. Od litra prodanega vina plača gostilničar eno liro. ²⁰¹

Okrožje je imelo januarja 1944 vseh dohodkov 119433,55 lir (v glavnem posojilo), izdatkov pa 59776 (v glavnem izdatki za NOV). ²⁰²

Okrožje Vipava-Ajdovščina. Na seji okrožne GK 7. februarja 1944 so sporočili, da so dobili od okrožne GK za Kras 600 kg soli, 1000 kg bele moke, 500 kg testenin, 14 kg tobaka in 34 kg sira, na Kras pa so poslali protivrednost v vinu. Poročali so tudi o medokrožni seji GK

za okrožje Ajdovščino, Kras, Trst, Brkine in Pivko, ki je bila 2. februarja 1944. Sklenili so, da ostane v veljavi cenik okrožne GK za Ajdovščino-Vipavo. Okrožna GK za Trst se je obvezala pošiljati prek Krasa tedensko 1000 kg hrane, če pošlje vsako teh okrožij dve glavi goveje živine na teden. Okrožna GK za Pivko je obljubila poslati nekaj semenskega krompirja po 2 liri za kilogram in nekaj sena. Okrožje je imelo januarja 1944 dohodkov 783 681 lir, izdatkov pa 684 296 lir.²⁰³

Okrožje Idrija. Na seji okrožnega NOO 27. oktobra 1943 so sklenili, naj cene drv za kurjavo določi vsak občinski NOO zase. Razveljavili so vse kupne pogodbe, sklenjene pod Italijo, določili so cene za maslo, oddajo kož v strojarno v Žireh, nameščencem pa dodelitev podpor.²⁰⁴ Na seji okrožne GK 11. januarja 1944 so določili, da bi zamenjavali z drugimi okrožji stavbni les za semenski krompir, za zamenjavo drv za kurjavo za koruzo in krušno moko se bodo povezali s kraškim okrožjem, za zamenjavo usnja v Mirnu pri Gorici pa bodo pošiljali suhe kože. Na zboru volivcev občine Vojsko so ljudje zelo prosili za podporo v denarju in hrani.²⁰⁵

Okrožje Tolmin. Okrožni komite KPS za Tolminsko je 16. septembra 1943 sporočil, da bi se komandant nemške posadke v Bovcu rad sporazumel s partizani. Nemci bi dajali partizanom in civilnemu prebivalstvu hrano, če bi pustili partizani pri miru komunikacije. Okrožje je imelo oktobra 1943 299 607,30 lir dohodkov in 201 508 izdatkov.²⁰⁶

Na seji okrožne GK so 10. januarja 1944 odmerili davek na polovico kot so ga plačevali pod Italijo, in določili, da se plačuje mesečno. Dobili so tudi zvezo z briškim okrožjem in prek tega s Furlanijo.²⁰⁷

Okrožje Bača. Na seji občinskega NOO v Cerknem 23. oktobra 1943 so razveljavili vse davčne obveznosti pod Italijo in uvedli so »moralno obvezni prostovoljni davek«. ²⁰⁸ Okrajna GK za Cerkno je 4. januarja 1944 določila za dnevni obrok mesa partizanom 35 dkg, mesarjem pa dovolila prodajo mesa civilnemu prebivalstvu

po nakupni ceni brez dobička. Mesar je moral od zaklane živine plačati trošarino in GK oddati kože, njemu pa je ostala drobovina, loj, glava itd. Družina do sedmih članov je lahko zaklala enega prašiča, a nekaj slanine je morala oddati NOV, vse druge prašiče pa so morali oddati za NOV. Mlekarna po zadnji ofenzivi ni delovala, narodni davek je bil še vedno prostovoljen, že od decembra 1943 pa so morali kmetje obvezno oddajati pšenico, koruzo, ječmen, fižol in slanino, za kar so dobili le potrdila. Količino obvezne oddaje so določali odbori in GK na podlagi kmetove prijave pridelkov, pa tudi »po poizvedovanju, ker je vsak vedno prijavil manjši pridelek«. ²⁰⁹ Okrajna GK za Čerkno je februarja 1944 uvedla strožjo kontrolo nad mlini. Mlinarji so morali vpisovati v knjigo vse količine žita in moke. Vzeti je moral 10 % merico že do žita in ga oddati GK. Mlevnino je plačala GK, in sicer 20 lir za 100 kg zmletega žita. Za 10 % merico od žita je dobil lastnik potrdilo, ki je veljalo kot potrdilo prispevka za civilno aprovizacijo. ²¹⁰

Na seji okrožne GK 8. januarja 1944 so sklenili pobirati le narodni davek, in sicer v višini zemljiškega davka, ki so ga plačevali pod Italijo s 50 % poviškom. ²¹¹ Davek je bilo mogoče plačati tudi v naravi ali pa se je obvezancu vračunal v tiste dolgove, ki jih je naredila NOV pri zbiranju hrane. Čeprav je bil v okrožju davek prostovoljen, so na seji le poudarili, da kdor davka ne bo plačal, a bi ga lahko, »se prijavi vojaškim oblastem in se smatra za nasprotnika NOB«. ²¹²

GORENJSKA

Razvoj partizanske gospodarske dejavnosti je bil tod vsekakor počasnejši in v posameznih predelih tudi zelo različen. Ni bilo osvobojenih ozemelj v pravem pomenu besede in enote NOV niso bile velike. Posebnosti so izvirale tudi iz tega, da je sodil del Gorenjske vojaško pod 9. korpus, del pa pod štajersko 4. operativno zono.

Poverjenišтво IOOF za Gorenjsko je z okrožnico od 3. novembra 1943 začelo tudi na Gorenjskem ustanavljati gospodarske komisije.²¹³ Tej okrožnici je sledila 5. decembra 1943 nekoliko obširnejša, ki je v glavnem poskušala urejevati gospodarske zadeve. Svetovala je skrivanje poljskih pridelkov pred nemško obvezno oddajo, GK pa je naročala množično zbiranje obutve, obleke in perila za NOV. Po tej okrožnici je bil dolžan plačevati narodni davek (od 1 do 10 %) »vsak član OF, toda ne samo aktivisti, temveč tudi vsak Slovenec«. Zbirati so morali tudi prostovoljne prispevke. Okrožnica je zahtevala tudi zbiranje posojila pri imovitejših pa tudi pri manj imovitih, najmanjša vsota pa naj bi bila sto mark.²¹⁴ Nova okrožnica od 21. decembra 1943 je zahtevala tesno sodelovanje med vojaškimi intendanti in GK. Brž ko pride vojaška enota, naj se z njo takoj poveže funkcionar OF in ji pomaga z nasveti in informacijami. Z vojaškimi enotami morajo biti stalno v stikih vsi rajonski in okrajni načelniki GK in skupaj morajo urejati vprašanje prehrane. Člani GK so odgovorni za vsako nepravilno rekvizicijo ali odvzem, ki bi jo opravila vojaška enota. Stalno morajo imeti na zalogi dovolj hrane, če bi NOV ne mogla dobiti hrane iz nevarnejših krajev. Če bi vojaška enota ne upoštevala nasvetov GK, naj to

SLOVENSKI KMET SKRIJ SVOJE ŽITO PRED OKUPATORJEM

*Eden izmed partizanskih plakatov, ki so pozivali kmete,
naj skrijejo svoje žito pred okupatorjem*

javijo višjim forumom. Krajevne GK morajo biti povezane s sosednjimi rajoni in njihovimi GK, posebno še s tistimi, ki so v gospodarsko močnejših krajih in so večje možnosti za nabavo hrane.²¹⁵

Tudi gorenjski odbori OF so morali podpirati družine, ki so bile prizadete od okupatorja, ali pa je bil njihov rednik pri partizanih. To pomoč so delili ali v denarju ali v hrani.²¹⁶

Za to razdobje že lahko govorimo o začetkih organiziranega partizanskega gospodarstva skoraj v vseh takratnih gorenjskih okrožjih, predvsem pa v okrožjih Kamnik, Kranj in Škofja Loka.

V *kamniškem okrožju* je okrožni komite KPS Kamnik že 31. oktobra 1943 ukazal pospešiti nabiralne akcije, rajonski sekretarji pa so bili dolžni pošiljati redne mesečne obračune. Pod prejemke so morali zapisati prostovoljne prispevke, redni mesečni davek (od 5 (!) do 10 %), posojilo in rekvirirani denar, pod izdatke pa podpore revnim družinam, stroške za nabavo tehničnega materiala, nakup živil za NOV itd. Ves odvečni denar so morali pošiljati z obračunom vred okrožnemu komiteju.²¹⁷ Iz poročila okrožnega komiteja z dne 6. novembra 1943 izvemo, da so bili po vseh rajonih postavljeni tudi sekretarji gospodarsko-finančnih komisij (GFK), ki so se morali povezati z rajonskimi intendanti. Takrat so imeli zbranih precej čevljev in usnja.²¹⁸ Do konca decembra 1943 so pri okrožni GFK ustanovili mesarski oddelek, ki je imel nalogo postaviti več podružnic za izdelavo mesarskih izdelkov. Komisija je imela na zalogi 200 000 kg dobro spravljenega žita. Delovala je tudi Slovenska narodna pomoč (SNP), ki je imela posebno nalogo pošiljati iz vseh rajonov pakete s hrano internirancem in izseljenecem v Nemčijo. Okrožni odbor OF Kamnik je 31. decembra 1943 obljubil, da bodo »petične pritisnili za narodni davek«, okrožna GFK pa je začela sestavljati sezname tistih, ki so stali ob strani, ali pa so simpatizirali z okupatorjem. Ta seznam bo rabil vojaškim enotam pri rekvizicijah.²¹⁹

Sodeč po napisanih številkah je bila organizacija občinskih in vaških GFK naravnost impozantna in prav tako tudi število njihovih skladišč. Ker je bila v kamniškem okrožju v tem času struktura organizacije OF nekoliko drugačna kakor drugje, je bila drugačna tudi GFK. Poleg okrožne GFK so obstajale tudi rajonske GFK. V sedmih oziroma osmih rajonih (Domžale, Mengeš, Komenda, Kamnik, Tuhinj, Zasavje, Lukovica, Moravče) je bilo v vsakem po več občinskih GFK, v občinah pa so bile vaške ali krajevne GFK.²²⁰ Pomembno vlogo je v tem času odigrala tudi Delavska enotnost, »ena najzmožnejših organizacij okrožja«, kajti tovarne so kar tekmovalе v nabiralnih akcijah. Prirejali so tudi gledališke predstave in dajali vstopnino za OF.²²¹

Seveda so bili to takrat v tem okrožju še »zlati časi«. Ni bilo še domobrancev in revolucionarna diferenciacija je šla počasneje kakor drugje. Pregled delovanja okrožne GFK nam za to obdobje lepo podaja njeno poročilo 18. februarja 1944 ekonomskemu odseku 4. operativne zone. Poročilo pravi, da so v vseh vaseh GFK, ki zbirajo denar, material in skrbijo za skladišča. Vaške in občinske GFK poročajo vsak teden o količinah uskladiščenega in oddanega blaga in o tem poročajo vsak teden tudi rajonski sekretarji okrožni GFK. Hrano dobivajo z akcijami, največ pa s prostovoljno oddajo moke in mesa. GFK podpirajo revne z denarjem in hrano. So pa težave s tobakom, ker so Nemci na podeželju trafike zaprli. Pomanjkanja soli še ni, ker zahtevajo zanesljivi trgovci od Nemcev večje mesečne kontingente. Samo z akcijami si pridobivajo sladkor, vžigalice in drugo špecijsko blago. Okrožno skladišče pošilja blago štabu zone, nekaj pa tudi svojim aktivistom na terenu. Denar zbirajo GFK in razne organizacije OF v obliki posojila, daril itd. Okrožje je izdalo svoje lastne priznanice. Rajonski sekretarji pošiljajo svoje lastne mesečne obračune, pravega knjigovodstva pa še ni.²²²

Škofjeloško okrožje (okraji Žiri, Poljane, Selca, Škofja Loka, Smlednik, Medvode in Šentvid). Po poročilu z

dne 28. decembra 1943 na osvobojenem ozemlju v žirovskem okraju narodnega davka po belogardističnih vaseh niso pobirali. Vsem revnim družinam so dajali podpore, kritizirali pa so GK, da so premalo delavne. Na seji okrajnega odbora Žiri 7. januarja 1944 so določili, naj terenski odbori OF davke pobirajo mesečno, že na drugi seji tega odbora 18. januarja 1944 pa se je pokazalo za škofjeloško okrožje značilno »levičarstvo«, ki je potem povzročilo več nevšečnosti. Sklenili so, da bodo začeli po vaseh prirejati »politično-kulturne večere«, na katerih so razpravljali tudi o »politično-gospodarskih vprašanjih v Sovjetski Rusiji«. ²²³ S teh večerov in še od drugod so se potem razširjali glasovi o »takojšnjih« uvedbi kolhozov in sovhozov, o skupnih kuhinjah itd. kar je ljudi samo po nepotrebnem begalo.

Iz poročila okrožne GK z dne 24. januarja 1944 je videti, da so bili gospodarsko visoko aktivni okraji Škofja Loka, Medvode in Smlednik, pasivni pa Poljane, Selca in Žiri. Zato so sklenili dovažati hrano iz bogatejših v revnejše okraje. V začetku februarja 1944 je okrožni komite KPS poročal, da je v okrožju zbrano veliko hrane, obleke in obutve. ²²⁴ Toda kmalu je začel dovoz hrane pojemati in vojski je začelo primanjkovati najvažnejših živil. Začeli so iskati kanale za dovoz hrane iz bogatejših krajev, posebno onstran Save, in civilnemu prebivalstvu so dovolili prejemanje okupatorjeve aprovizacije, ker »se tudi s tem slabi njegova moč«. ²²⁵

V *kranjskem okrožju* je bil glavni dobavitelj mesto Kranj, ki je nekaj časa pomenilo za gorenjske partizane skoraj isto kakor Ljubljana med italijansko okupacijo za partizane v Ljubljanski pokrajini. Okrog mesta so še januarja 1944 pobirali le prostovoljne prispevke in zbrali so tudi nekaj posojila. ²²⁶ Okrožje je bilo razdeljeno na sedem okrajev (Jelovica, Kranj, Stražišče, Brezje, Tržič, Naklo in Šenčur), nikjer še v tem času niso uvedli narodnega davka, poznali pa so »obdavčitev pridobitvenih krogov«. Sicer bogato okrožje je imelo s posojili vred v začetku februarja 1944 le 13157 mark dohodkov. ²²⁷

ŠTAJERSKA

Še manj je bilo v tem razdobju razvito partizansko gospodarstvo na Štajerskem. Partizani so se v glavnem držali na Moravškem, Kozjanskem in na Pohorju, 14. divizija pa je v tem času šele prihajala na Štajersko.

Štab 4. operativne zone je izdal 12. decembra 1943 okrožnico, v kateri je ukazal brigadnim, bataljonskim in četnim intendantom voditi posebne spiske za hrano in material, ki so ga dobili od kogarkoli, pa tudi spiske, kar so porabili. To naj bi preprečevalo »prodajo kmetom, kar je bilo last kolektiva«. ²²⁸ Glede obutve pa je štab zone 13. januarja 1944 naročil, naj enote zbirajo odrezke otroških nakaznic za racionirano preskrbo, in sicer s črkami A, C in D. Vsaka enota bo dobila toliko parov čevljev, kolikor odrezkov bo poslala štabu zone. Kože ubitih živali naj enote pošiljajo tovarišu Martinu v Zalog pri Moravčah. Za vsako kožo bo poslal štab ustrezno količino usnja. ²²⁹

III

OD PRVEGA ZASEDANJA SNOS DO OSVOBODITVE

Oglejmo si najprej odredbe in določila centralnih vodstvenih organov, kajti po prvem zasedanju SNOS se začenja razdobje graditve slovenske državnosti v okviru federativne demokratične Jugoslavije. Odlok o enotnem narodnem davku smo že omenili, zato si oglejmo navodila za izvajanje odloka, ki jih je izdal odsek za finance pri predsedstvu SNOS 20. februarja 1944. Kot pravijo navodila, je prvo zasedanje SNOS uvedlo narodni davek »za kritje neizbežnih potreb skupnosti, za nadaljevanje boja za osvoboditev slovenskega naroda in v nameri, da se dosedanje davčno poslovanje poenoti«. Kaj je predmet obdavčenja? Dohodki od nepremičnin, dohodki iz industrije, trgovine in obrti ter svobodnih poklicev, dohodki od osebnega (umskega ali fizičnega) dela, kakršnakoli imovina in poslovanje, ki prinaša koristi. Davčna obveznost je splošna, raste progresivno, višino davčne obremenitve okrožij bo razdelilo predsedstvo SNOS, okrožja jo bodo razdelila na okraje, krajevne skupnosti pa bodo sestavile sezname davkoplačevalcev. Davek se lahko plača v naravi ali gotovini in lahko v mesečnih obrokih. »Kolikor le dopušča načelo pravičnosti in avtoriteta slovenske narodne oblasti, naj obdrži narodni davek značaj prostovoljnih žrtev«. ²³⁰

Na seji IOOF 3. marca 1944 so sklenili ustanoviti Denarni zavod Slovenije in emisijo 10 milijonov bonov po eno liro, 5 milijonov po pet lir in tri milijone po 10 lir, Kidriča pa so pooblastili, naj urgira pri angleški

vojaški misiji še pošiljko 90 milijonov lir kot ostanek že odobrenega stomilijonskega posojila.²³¹ Odlok predsedstva SNOS o ustanovitvi Denarnega zavoda Slovenije je izšel 12. marca 1944. Ta je v 2. členu določil naloge tega zavoda: skrbeti za osredotočenje in poenostavljanje denarnega prometa javnopravnih ustanov in denarnega prometa na ozemlju Slovenije sploh. Istega dne je izšel tudi odlok o ustanovitvi gospodarskih odsekov pri predsedstvu SNOS.²³²

V svojem polmesečnem poročilu je odsek za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS poročal, da nadaljuje delo bivše UK. Začeli so dovažati živež in živino iz bogatejših predelov okrog Grcsupljega v pasivne in izčrpane kraje v Loški dolini in na Kočevskem. Odsek je prevzel upravo gospodinske šole na Mali Loki pri Trebnjem in preselili bodo plemensko živino s Severjeve veleposesti pri Radohovi vasi v Belo krajino. V dogovoru so z goranskim vojnim okrožjem za zamenjavo treh vagonov soli v razmerju kilogram soli za 1,5, oziroma 2 kg žita.²³³ Odsek za finance je 21. marca 1944 določil, da plača trošarino od vina in žganja kupec v kraju, kjer ga je kupil.²³⁴ Do majhnega konflikta je prišlo 22. marca 1944 med gospodarskim odsekom in ekonomskim odsekom glavnega štaba (major Polh!), ker je le-ta odpeljal 3500 kg semenskega ovsa s Severjeve veleposesti, ki je bil rezerviran izključno za setev, ne pa za vojaške konje.²³⁵

V dveh okrožnicah je IOOF 27. marca 1944 poudaril, da morajo upravljati in nakazovati konje in vozove kmetov le GK, oziroma gospodarski referenti v okrajnih in terenskih odborih OF in ne več vojaški intendant, v okrožnici glede poslovanja z boni pa je žigosal napako, da nekateri funkcionarji odklanjajo bone kot plačilno sredstvo in zahtevajo lire, čeprav so boni v notranjem denarnem prometu redno plačilno sredstvo.²³⁶

Že 22. januarja 1944 je ekonomski odsek glavnega štaba prepovedal štabom bataljonov lastne kuhinje in

Plačilni boni Denarnega zavoda Slovenije pri predsedstvu SNOS in ena izmed obveznic 3% posojila narodne osvoboditve, ki jo je izdal IOOF

ukazal, da se morajo hraniti skupaj z moštvom. Isto je veljalo za štabe bataljonov v odredih, če je odred operiral skupaj. Po dve kuhinji za ožji in širši štab so smeli imeti le štab korpusa, divizije, zone in odredov.²³⁷

Gospodarski odsek pri predsedstvu SNOS je sklenil pogodbo z lastnikoma usnjarn Lavrič v Žužemberku in Šentvidu pri Stični. Odsek bo redno pošiljal kože in določili so natančne obračunske cene.²³⁸ V poročilu za januar in februar 1944 je ekonomski odsek glavnega štaba poročal, da je po odredbi vrhovnega štaba reorganiziral intendantsko službo in da so se začeli intendantski tečaji, ki bodo trajali po 14 dni. Pri nabavljanju hrane je že čutili izčrpanost v Beli krajini, na Kočevskem in na

Notranjskem, zato so začeli dovažati hrano iz okolice Stične. Za čim večjo obdelavo zemlje naj bi ustanovili delavske bataljone. Na Primorsko je odšel član odseka, da bi organiziral dovoz hrane s Primorskega. Zamenjali so že les na Pivki za hrano iz Furlanije. Obutev se je po vojaških enotah zboljšala, ker so vojaške delavnice izdelale veliko čevljev. Ekonomski odsek ima tri delavnice, prav tako intendanca 7. korpusa, 15. in 18. divizija ter komande mest, brigade in bataljoni pa imajo le popravljalnice. Odstranili so že težave glede sukanca, ki ga dobivajo s Primorskega. Usnjarna v Žužemberku je izdelala v dveh mesecih 5000 kg usnja, usnjarna v Šentvidu pa v istem času 6623 kg. Pač pa bo v kratkem kritičen položaj glede obleke in perila. Vojska je bila po kapitulaciji Italije »za silo oblečena«, a italijanske uniforme bodo kmalu razpadle. Nakup blaga je mogoč samo v Furlaniji, in sicer za gotovino, ali če se bo posrečila zamenjava za les. Morda bodo kaj poslali zavezniki. Naše enote premalo varčujejo oziroma nerazumno gospodarijo z denarjem. Sedmi korpus je že brez denarja, približno isto je z 9. korpusom, na Gorenjskem je hrane dovolj, a iz Štajerske nimamo poročil.²³⁹

Gospodarstvo in intendaturo vojaških partizanskih bolnišnic sem podrobno obravnaval v knjigi Oris partizanske sanitete na Slovenskem.

Ekonomski odsek je 7. marca 1944 organiziral tudi ekonomsko službo pri komandah področij, katerim je dajal denar ekonomski odsek, hrano pa GK, ali pa so jo dobivale — z dovoljenjem krajevnih GK — neposredno pri kmetih. Komande področij so organizirale razne delavnice, zbirale vojaški material, surove kože in organizirale Transporte.²⁴⁰ Istega dne je ekonomski oddelek izdal tudi prehranjevalno tabelo za operativne enote NOV in POS, s katero je bil določen tale enodnevni obrok (v gramih):²⁴¹

Intendant'ski tečaj v Metliki leta 1944

	Mesni dan	Brezmesni dan	Mesni dan in kruh	Mesni dan brez kruha
1. Osnovna živila				
moka	600	650	350	400
ali krompir	2000	2250	1100	1350
ali fižol, grah, ješprenj, kaša	650	700	400	450
ali riž	500	550	250	300
ali makaroni	800	900	450	550
ali kislo zelje	3000	3400	1600	2000
ali kisla repa, korenje	4000	4500	2200	2700
2. Dodatki				
suhe gobe	—	50	—	50
3. Kruh vseh vrst	—	—	400	400
4. Meso				
goveje	300	—	300	—
ali svinjsko	250	—	250	—
ali svinjsko suho	200	—	200	—
5. Maščobe vseh vrst	20	50	20	50
6. Dodatki. Za vse dni enako: 15 g soli, 20 g moke za prežganje, 20 g čebule, 5 g česna in liter kisa za 25 ljudi.				

Za vsako enoto je obvezen en brezmesni dan na teden. Zaledne enote prejmejo na dan le 200 g govejega mesa, ali 160 g svežega ali 120 g suhega svinjskega mesa.

Proračun za enega borca je znašal za celodnevni obrok:

za mesni dan 17,33 lir
za brezmesni dan 12,28 lir
za mesni dan in kruh 19,79 lir
za brezmesni dan in kruh 15,26 lir.

Tako je bil poprečni izdatek za borca 16, 17 lir na dan. Če k temu prištejemo še 5 cigaret = 5 lir, en del vina = 1,60 lir, milo itd. = 1,23 lir, je zneslo to 24 lir. Če je imel korpus 9000 borcev, je veljala prehrana mesečno 7,128.000 lir, z drugimi stroški pa 10,500.000 lir.

Ekonomski odsek glavnega štaba je nastopil ostro tudi proti pretiranim potnim stroškom in je priznal le tiste, če »potujejo enote ali skupine na teritoriju, kjer je prehrana pri vojaških enotah ali GK nemogoča«. Izdatke za osebne potrebe funkcionarjev, za mitinge in

Žetev na ekonomiji partizanskih bolnišnic na Planini avgusta 1944

podobno je priznal le v izrednih primerih in če jih je predhodno odobrila višja instanca enote.²⁴² Da bi uredil oskrbovanje širših štabov enot, je ekonomski odsek 24. marca 1944 določil, da morajo imeti štabi korpusov, divizij, brigad in odredov štabne intendante, ki naj bodo v ekonomskem pogledu podrejeni intendantom enot, katerim pripadajo. Na pripombe štabov nekaterih enot glede premajhnih količin v prehranjevalni tabeli pa je odsek odgovoril: »Dokler od zaveznikov ne bomo prejeli tudi v prehrani sistematične pomoči, smo navezani le na tisto, kar zmore naše lastno narodno gospodarstvo«. Zato ni mogoče za nekatere predele predpisovati posebnih prehranjevalnih tabel. Ni mogoče predpisati tabele za 4000, temveč le za 2800 kalorij.

Ekonomski oddelek je uvedel tudi več knjig, ki so jih morali voditi intendanti. V knjigo D (denarna knjiga) so morali vpisovati prejemke in izdatke denarja, izpiske pa so morali s potrdili vred pošiljati vsak mesec intendanci višje enote. V knjigo H (hrana) so morali vpisovati prejeto in izdano hrano za borce in vsako pomembno živilo je moralo imeti svojo postavko. Celodnevni obrok je znašal 2800 kalorij. V knjigo K (krma) so vpisovali prejeto in izdano krmo za živino. V posebno knjigo M so vpisovali obleko, obutev in druge obrtniške potrebščine, dalje so morali voditi inventarno knjigo, knjigo o stanju živali v enoti, knjigo o vojnem plenu itd. Pisarije je bilo torej kar precej, če so se seveda enote vselej strogo držale te odredbe.²⁴³

Konferenca odseka za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS 1. aprila 1944 je pokazala, da je glede prehrane najbolj pasivna Notranjska, blizu temu pa je bilo tudi ribniško okrožje. V vsej Ljubljanski pokrajini je primanjkovalo soli in tobaka, zato so sklenili s Hrvati ponovno zamenjavo soli za žito v razmerju kilogram soli za dva kilograma žita. Maščob ni bilo nikjer, največ težav pa je bilo s prosjačenjem revnih ljudi iz Čabra in Gorskega Kotara, ker kljub naporom niso mogli urediti organizirane pomoči. Na konferenci so sklenili poslati k

Člani gospodarskega odseka pri predsedstvu SNOS septembra 1944

ZAVNOH delegata, da bi organiziral zamenjavo soli, dobil denar za nakup prašičev v Žužemberku, prosil zaveznike, naj bi pričeli pošiljati maščobe in poročal NKOJ in vrhovnemu štabu, predvsem pa ju opozoril, naj pošljeta obljubljenih 90 milijonov lir.²⁴⁴ Posledica te konference je bila skupna okrožnica gospodarskega odseka in ekonomskega odseka glavnega štaba 2. aprila 1944. Okrožnica je naročala trenutno prostim vojakom pomoč na polju ter skrajno varčnost pri vprežni živini in prevoznih sredstvih. Znova je okrožnica opozarjala na ne-rede pri prisilnih odkupih.²⁴⁵

Finančni odsek pri predsedstvu SNOS je 3. aprila 1944 poudaril, da z vsemi dohodki razpolaga le predsedstvo SNOS prek svojega finančnega odseka. Zahteval je, da morajo vsi okrožni odbori OF sestaviti proračune za maj 1944 in jih opozoril, da je bistveno za vsak proračun uravnoteženje dohodkov z izdatki. Ker tega okrožja ne bodo zmogla, bo pokrilo primanjkljaj predsedstvo SNOS. V proračun je treba vnesti vse redne dohodke (davek, trošarina) in izredne (posojilo, prostovoljne dajatve), ki jih bodo dobili maja 1944 kot tudi vse redne izdatke.²⁴⁶

Dne 7. aprila 1944 se je začela velika gospodarska anketa, katere so se udeležili zastopniki okrožnih odborov OF iz Ljubljanske pokrajine in nekateri člani IOOF. Za uvod je prebral obširno poročilo načelnik gospodarskega odseka, ki je prav tako poudaril veliko pomanjkanje maščob. Kmetje nočejo več rediti prašičev, ker vedo, da jim bo za dom ostal samo eden, poleg tega pa so Nemci ob zadnji ofenzivi odvzemali predvsem prašiče. Da bi rešili, kar se je še dalo rešiti, je gospodarski odsek UK odredil zakol vseh prašičev razen plemenskih, hkrati pa je odredil zaporo vse odvečne masti in tako je nekaj maščobe le ostalo. Načelnik je nato podal zanimiv pregled gospodarskega stanja po okrožjih in tudi on je poudaril veliko pomanjkanje soli. Soli so s pomočjo vojske dobili iz Senja 20 000 kg in jo dali polovico vojski, polovico pa civilnemu prebivalstvu. Sol so dobili brez-

plačno, zelo težaven pa je bil prevoz. Po nemški okupaciji Senja je možnost nabave soli od tod odpadla. ZAVNOH jo ima sicer na Pagu, toda prevoz je nemogoč. Pomanjkanje soli je začela izrabljati črna borza in ob hrvaški meji so zamenjavali celo kilogram soli za osem kilogramov žita. Načelnik je tudi omenil, da so dobili nekaj soli po kanalih iz Trsta in Primorske pa tudi z nemške strani, nemška sol pa je bila zelo draga, 50 do 55 lir za kilogram.

Dotlej so uvozili 500000 cigar in kakih 500 kg tobaka v listih, a vse to je že pošlo. Tobaka je bilo na Hrvaškem dovolj in tudi s prevozom ni bilo težav, a Hrvati so zahtevali v zameno samo žito, ki pa ga ni bilo. Za podarjeni tobak smo poslali na Hrvaško 3000 kg suhih gob. S Primorsko je notranjsko in pivško okrožje vzpostavilo več kanalov, ki so omogočali prevoz tudi iz Trsta in Furlanije. Cena soli in koruze je bila ondi primerna, zelo visoka pa je bila cena živih prašičev. Bolj kot nezanesljivost kanalov — je poudaril načelnik — pa je omembe vredno pomanjkanje denarja, za katerega bi se na Primorskem, zlasti pa v Trstu, lahko še marsikaj dobilo. Obstajajo tudi kanali s Hrvaško (prek Vivodine in Žumberka), a tam so cene 300 % višje od naših maksimiranih. Kanali s Štajersko in Gorenjsko ne pridejo v poštev, kanali iz Ljubljane in Novega mesta pa trenutno ne funkcionirajo. »Ne si torej delati iluzij s kanali, ker zanje potrebujemo lire«! Laže je zadovoljiti oskrbo NOV in civilnega prebivalstva iz bogatih dolinskih krajev, ki jih sicer kontrolira sovražnik. V prvi vrsti prihajata v poštev grosupeljska in ljubljanska kotlina, Barje in obmejni pas med Nemčijo in dolino Krke. Od tod je treba prepeljati hrano in živino in jo spraviti na varno.

Dalje je načelnik Stane Pavlič poudaril, da problem prehrane Čabrancev kljub dogovorom s hrvaškimi oblastmi še vedno ni bil razrešen. Še vedno je prihajalo mnogo beračev, ki so odnašali hrano iz naših najbolj pasivnih predelov, iz notranjskega okrožja mesečno sko-

raj do dva vagona. Ko je načelnik govoril o naši etapni vožnji, je poudaril, da traja prevoz iz Stične do Broda na Kolpi šest dni in dnevno je na poti 20 do 30 parov volov. Tako je vprežna živina na poti, namesto da bi delala doma na polju. Etapno vožnjo je treba bolje urediti. Načelnik je končno znova poudaril pomanjkanje denarja. Denar, ki so ga izdali za nakup hrane, je pošel in je zopet v rokah kmetov. Ni torej notranjega denarnega obtoka, ki ga ni spodbudilo tudi izenačenje bonov z lirami.²⁴⁷

Pavličev referat je odprl delo ankete v tri smeri. Najprej so ugotavljali dejansko stanje in ugotovili, da je osvobojeno ozemlje močno izčrpano in da na Kočevskem in Notranjskem že grozi lakota. Pri ugotavljanju potreb za NOV in civilno prebivalstvo so pri potrebah za NOV ugotovili, da samo 7. korpus potrebuje za štiri mesece (do nove letine) 720 ton moke, ali 2400 ton krompirja, ali 780 ton fižola in 360 ton mesa (kakih 2400 glav živine), dalje 24 ton masti, 17 ton soli in 60 ton moke za prežganje. Trenutno so imeli na zalogi 88 ton masti, 52 ton žita, 6,5 tone moke, 12,7 ton fižola in le 74 ton krompirja.

Oglejmo si stanje v posameznih okrožjih Ljubljanske pokrajine, kot so jo na anketi prikazali delegati, čeprav bi to sodilo v poglavje o gospodarski dejavnosti v Ljubljanski pokrajini, o kateri bomo še posebej govorili.

Okrožje Grosuplje-Stična. Delegati tega najbogatejšega in takrat še malo okupiranega okrožja so slikali položaj v zelo črnih barvah. Trdili so, da je brez hrane 2400 ljudi, da rezervne hrane ni več in da je požganih 180 domov. Zadnje je bilo res, toda rezervne hrane je bilo še dovolj, za delovno silo ni bilo stiske, manjkalo pa je vprežne živine. Sprožili so tudi vprašanje, kaj je z zemljotistih, ki so zbežali v Ljubljano. Na to je dr. Marijan Brecelj v imenu IOOF in predsedstva SNOS odgovoril, da se v vprašanje lastnine ni treba vtikati, pač pa je treba poudarjati, da mora biti vsa zemlja obdelana. Če

tega kdo ne bi hotel, mora poskrbeti naša oblast, da bo zemlja obdelana.

Okrožje Ribnica-Kočevje. Delegati so povedali, da je brez hrane blizu 10000 ljudi, na zalogi pa imajo GK: 1500 kg maščob, 18000 kg krompirja, 5000 kg koruze, 7000 kg žita in 2300 kg fižola. Povedali so tudi natančno število glav živine in poudarili, da so ljudje zadovoljni, ker so dobili graščinsko zemljo v brezplačno obdelavo, nočejo pa delati kolektivno, čeprav manjka orodja in vprežne živine.

Notranjsko okrožje. V cerkniškem delu je bilo že med italijansko ofenzivo požganih 20 % domov. Za NOV je ta del dajal mesečno 54000 kg krompirja, 21000 kg fižola in 21000 kg mesa. Pridno so obdelali vso zemljo, če pa se je kdo »obotavljal, smo zagrozili, da bomo poklicali Čabrance, ki jo bodo radi obdelali«. Prepovedali so vsak zakol krav in telet, če pa je kdo z dovoljenjem zaklal teleta, je moral plačati 100 lir v sklad za nakup nove živine. Če je komu poginila živina, je moral vsak posestnik prispevati po 5 lir. Razlaščene košenine in deteljišča bodo dobili tisti, ki bodo redili živino.

Okrožje Bela krajina. Delegati so poudarili, da rezervne hrane ni in da je dalo okrožje v treh mesecih za NOV 196000 kg krompirja, 52353 kg koruze, 16279 kg fižola, 37339 kg koruzne moke, 13731 kg enotne moke, 47000 kg mesa, 11121 kg ječmena, 17258 kg pšenice, 3500 kg žitne zmesi, 4500 kg ješprenja, 7376 kg masti, 14000 kg čebule in 21216 kg raznih drugih živil. Zemlja je bila obdelana vsa, razen po zapuščenih kočevskih vaseh, kamor pa ljudje — zaradi zakonspiriranih partizanskih bolnišnic niso smeli. Nastalo je sporno vprašanje glede vinogradov izseljenih Kočevarjev. Nekaj teh vinogradov je dala v najem že italijanska družba Emona, nekaj pa okrožni odbor, oni so že prej imeli svoje vinograde, a so jih dobili še od Emone, drugi pa niso imeli ničesar. Zato je okrožni odbor nekaterim vzel emonske vinograde in jih dal tistim, ki jih še niso imeli. Primanjkovalo je semen in gnojil. Izdelali so stiskalnico, ki je dajala na

dan do 20 litrov olja (lan, bučno seme, sončnice, konoplja, orehi in mak).

Okrožje Novo mesto. Tam je bilo še dovolj rezervne hrane, čeprav so porabili na teden povprečno 200 kg masti, 100 glav goveje živine, 10000 kg žita, 1500 kg fižola, 15000 kg krompirja in 5000 kg sena. Ozimine so posejali več kot druga leta, zemljo petnajstih graščin v okrožju so oddali v obdelavo kmetom.

Anketa je na koncu poudarila, da je treba vzpostaviti v NOV najstrožjo kontrolo nad porabo, povsod pa do skrajnosti varčevati. Zvišati je treba denarno podporo potrebnim in uvesti vojaške prehranjevalne akcije, to je, naj bi se vojska čimveč oskrbovala s kontroliranega ozemlja. K ZAVNOH je treba poslati delegacijo, ki naj uredi dobavo soli in tobaka ter prehrano Gorskega Kotara. Omejiti je treba porabo moke, ki naj jo hranijo predvsem za bolnišnice. Če je dovolj krompirja, naj ga dodajajo 30 % moki pri peki kruha. Razdelijo naj rezervna živila, in sicer najprej bolnišnicam, nato večjim bazam in intendanci glavnega štaba. Odvečno delovno silo naj s Kočevskega preselijo v Belo krajino. Kočevski in Notranjski je treba priskrbeti hrano iz grosupeljsko-stiškega in novomeškega okrožja. Organizirati je treba prehranjevalne kampanje, priskrbeti meso za bolnike in onemogle, zmanjšati obroke mesa za aktiviste od 20 na 15 dkg na dan itd.²⁴⁸

Iz poročila odseka za gospodarstvo od začetka aprila 1944 izvemo, da je takrat delovalo s polno paro že pet njegovih oddelkov in da je bilo na osvobojenem ozemlju razpredeno popolno omrežje GK (po vaseh so delali vaški gospodarski referenti, po okrajih in okrožjih pa GK). Vendar so GK že zdrknile samo še na stopnjo »strokovnega aparata«, s pomočjo katerega so odbori OF, oziroma ponekod že izvoljeni NOO vodili gospodarsko politiko in opravljali svoje gospodarske naloge. Oddelek za prehrano je zbiral rezervno hrano in jo delil bolnišnicam in NOV, beguncem, družinam mobilizirancev, in organiziral je prevozno službo iz bogatej-

*Kmetje odvažajo hrano iz Črnomlja v Gornji Kotar,
oktober 1944. leta*

ših predelov ter dobavljal sol, tobak in vžigalice s Hrvaškega. Oddelek za kmetijstvo je popisal živino, pri skrbel semena, organiziral pomladansko delovno kampanjo ter razdelil emonske vinograde in zemljo v brezplačni užitek. Delo oddelka za obrt in industrijo v bivši UK je bilo po ofenzivi znatno zmanjšano, kajti industrija v večjih središčih je znova prešla v okupatorjeve roke. Oddelku je ostala le ena večja in dve manjši usnjarni, nekaj mlinov, opekarna in apnenice. Oddelek je organiziral prevoze kož v usnjarne, skrbel za strojila ter pospeševal obrti vseh vrst. Oddelek za trgovino še ni imel veliko dela, kajti notranja trgovina je bila še v zastoju, zunanja pa se je razvijala — kolikor je bilo denarja — prek kanalov. Za notranjo preskrbo so začasno še skrbele GK. Oddelek za gozdarstvo je skrbel za zaščito gozdov, za drva in les.

Tudi odsek za finance je bil v tem času s svojimi oddelki (za računovodstvo, kontrolo, davke, posojila in denarnim zavodom) zelo delaven. Pri okrajnih in okrožnih odborih je postavil finančne referente, ki so bili člani odborov. Njihova naloga je bila pobirati vse javne davkatve, davke in trošarine, odmerjati in pobirati davke, izplačevati podpore in izdatke ter voditi knjige in obračunavati. Pri davkih odmera in pobiranje še ni bilo enotno.²⁴⁹

Iz poročila ekonomskega odseka glavnega štaba od 9. aprila 1944 izvemo, da je marca organiziral dva intendantska tečaja in da je dodelil štabom posebne intendante, tako da je ostala skrb za vojsko samo intendanturam.²⁵⁰

Z okrožnico 14. aprila 1944 je poskušal odsek za gospodarstvo urediti etapno vožnjo, ki naj bi rabila prvenstveno za prevoz hrane z gospodarsko aktivnejših področij. Do kraja naj bi organizacijo etapne vožnje izpeljala okrožja. Prva linija Stična—Raduhova vas—Žužemberk—Obrh—Črmošnjice—Črnomelj—Stari trg ob Kolpi—Knežja Lipa—Briga—Draga—Babno polje—Bloška polica—Martinjak in Sodražica—Hrib—Pudob ter Trebnje—Žužemberk naj bi začela funkcionirati že 24. aprila.

Ekipa ekonomata glavnega štaba leta 1944 v Žužemberku

Prav istega dne je odsek naročal gospodarskim aktivistom, da morajo tistega, ki ima živila, »prepričati, da jih da prostovoljno NOV«, da morajo kontrolirati živila pri kmetih in da je treba odpraviti oportunistem med gospodarskim aktivom.²⁵¹ V okrožnici 17. aprila 1944 je naročil peko kruha s 30 % primesjo krompirja, ukazal kontrolo preskrbe otrok z mlekom, ki ga je bilo dovolj, in kontrolo, kako se držijo maksimiranega cenika.²⁵²

Kljub vsemu temu obširnemu delu je obširna okrožnica CK KPS 24. aprila 1944 poudarila nezadostno aktivnost v gospodarskih vprašanjih. Gospodarsko vprašanje je politično vprašanje in tudi na gospodarskem področju je treba razvijati iniciativo ljudskih množic. »Dejansko stanje vojnega komunizma, ki je bilo uvedeno ponekod zaradi mehaničnega poenostavljanja poslov in nalog naših aktivistov, je treba odločno prelomiti in ga nadomestiti na eni strani z vzbujanjem privatne iniciative, z organiziranim izkoriščanjem privatne iniciative za splošno potrebo zaledja in vojske, na drugi pa organizirano in načrtno oskrbo naše vojske.«²⁵³

Odsek za gospodarstvo je 27. aprila 1944 uvedel za vse baze dnevni vpis prejete hrane in odredil, naj bi tudi za baze veljala tabela prehrane NOV. Iz druge okrožnice z istega dne izvemo, da so dobili okrožni odbori od finančnega odseka denar, ki pa ga smejo porabiti samo za nakup hrane za NOV. To naj bi bil nekakšen »vojaški sklad« za nakup hrane, ki ga odbori niso smeli pomešati z denarjem, ki so ga dobili za poživitve trgovine in obrti ter za nakup medu.²⁵⁴

V odredbi z dne 1. maja 1944 je glavni štab določil, pod katero intendanco spadajo vse ustanove. Pod ekonomski odsek so prišli štabi obeh korpusov in 4. operativne zone, intendantura glavnega štaba, glavni sanitetni ekonomat, komanda oficirske šole, poveljstvo VDV in komanda relejnih postaj. Pod intendanturo glavnega štaba pa so prišli glavni štab z vsemi odseki, vse tem od delkom podrejene delavnice in vodi, baze 20, 22 in 24, odseki predsedstva SNOS, glavni javni tožilec, znan-

Obrtna in industrijska razstava v Črnomlju julija 1944

stveni inštitut, ZKM, SPZŽ in partijska šola.²⁵⁵ Istega dne je izdal ekonomski odsek odredbo o tesni povezavi ekonomskega odseka korpusne vojne oblasti z intendanturo korpusa. Prvi naj prevzame vse posle, ki bi obremenjevali operativne enote in naj ob pomoči komand mest organizira prehrano vseh zalednih enot in delavnic, postavlja naj skladišča in pomaga GK pri zbiranju in nakupovanju hrane, ustanavlja naj tudi etapne kuhinje za potujoče partizane.²⁵⁶

Ekonomskemu odseku glavnega štaba moramo priznati, da se je zelo trudil spraviti vojaško intendanco v red, predvsem pa, da bi NOV — v danih okoliščinah seveda — ne trpela prevelikega pomanjkanja. Zato nam je razumljivo, zakaj je 8. maja 1944 zelo ostro prijel intendanturo 7. korpusa: »Pomanjkanje maščob ni zadosten razlog, da se kuha samo dvakrat na dan... Vaša opomba, naj enote jedo, dokler je kaj, saj bodo stradale še tako lahko pozneje, je zelo neumestna.«²⁵⁷

Že sredi aprila 1944 se je lotil finančni odsek s pomočjo Denarnega zavoda zelo težavne naloge, ugotoviti po okrožjih in vojaških enotah število in višino vsote priznanc, ki jih je dala vojska ljudem za oddano hrano. To delo, ki bi, če bi ga bilo mogoče uspešno končati, znatno olajšalo pravo finančno politiko, je teklo zelo počasi. Na podlagi nekaterih števil pa so kmalu prišli do sklepa, da bi prava vsota znatno presegla 100 milijonov lir, in to seveda samo v Ljubljanski pokrajini.²⁵⁸

V poročilu za marec 1944 je ekonomski odsek glavnega štaba najprej poudaril občutno pomanjkanje soli. Pobrli so že »vso odpadno industrijsko sol v razbiti usnjarni v Mokronogu in jo razdelili enotam«. Za sol in tobak so že poslali delegacijo v ZAVNOH. Čeprav je bila usnjarna v Žužemberku že dvakrat bombardirana, je znova začela obratovati, usnjarna v Šentvidu je tedensko izdelala približno za 300 parov čevljev usnja, v delavnicah pa so jih izdelali 1200 parov. Težave so bile z obleko in perilom, povsem pa je zmanjkalo denarja, saj je ves denarni promet ekonomskega oddelka v marcu znašal 240000 lir dohodkov in 80000 lir izdatkov. Nekoliko se je hrana izboljšala aprila 1944, a ne na Notranjskem. Tja so dovažali hrano s Primorske in vzhodne Dolenjske. Enote so jedle popolnoma neslano in glede dobave soli ni bilo nobenega upanja. Ker so konec aprila Nemci vdrli v Žužemberk in Šentvid ter odgnali usnjarske delavce, je začela izdelava obutve pešati in delavnice so v glavnem samo še krpale ponošene čevlje. Še večji problemi za obutev so nastali z vedno večjim dotokom na novo mobiliziranih, kajti vsi so prihajali v raztrganih čevljih. Nič boljše ni bilo z obleko in perilom. Majhne zavezniške pošiljke niso mogle veliko pomagati. Delno so začeli šivati perilo iz angleških padal, sukanec pa so dobivali s Primorskega in Štajerskega. A zavezniki so prav kmalu začeli precej odločno zahtevati vrnitev padal! Denarnega prometa ekonomski odsek ni imel nobenega, ker ni bilo denarja.²⁵⁹

Na partijski konferenci delegatov Ljubljanske pokrajina 28. in 29. maja 1944 so znova poudarili nujnost oživitve privatne iniciative v obrti in industriji. »Omo- gočiti je treba privatno iniciativo, ki bo dala zaupanje privatni posesti in vzbudila proizvodnjo.«²⁶⁰ V začetku junija 1944 je izročil glavni štab predsedstvu SNOS 20 milijonov lir, in sicer 10 milijonov na račun dolga, ki ga je imel ekonomski odsek pri odseku za gospodarstvo oziroma po okrožjih za nakupljeno hrano, in 10 milijonov za nakup nove hrane za NOV in bolnišnice.²⁶¹

Na konferenci 8. junija 1944 v Črnomlju je načelnik odseka za gospodarstvo razdelil zastopnikom okrožij 4,5 milijona lir le za nakup živil (brez živine), da ne bi denar prehitro pošel. Določili so tudi, da bodo nakupovali hrano le za operativne in zaledne enote ter bolnišnice, ne pa za enote VDV, TV postaj in baze. Okrožje Stična je dobilo 2 milijona lir, okrožje Novo mesto 1,5, Bela krajina poldrugi milijon za nakup on- stran Kolpe, Ribnica pol milijona in notranjsko okrožje pol milijona ter 300 000 za poživitev trgovine. Ves denar so morali porabiti res samo za nakup hrane za NOV, in ker je bil ta denar zavezniško posojilo, je bila njegova uporaba tudi pod zavezniško kontrolo.

Nekaj denarja je predsedstvo SNOS določilo tudi za odplačilo starih dolgov, a ti naj bi se poravnavali le, če bi kmet zato rajši še kaj prodal. Poseben sklad dveh milijonov lir pa je predsedstvo SNOS določilo za poživitev trgovine. Okrožja bodo dobila primerne vsote, brž ko bodo sporočila svoje potrebe. Najbolj idealno bi seveda bilo, če bi šel ta denar za nakupe »v inozemstvo«, blago iz teh nakupov pa bi potem trgovine prodajale za bone.²⁶²

Denar, ki ga je izročil glavni štab predsedstvu SNOS, naj bi spremenil način oskrbovanja vojske s hrano. Po okrožnici ekonomskega odseka z dne 9. junija 1944 naj bi poslej intendant enote predložil pristojni GK napisano »trebovanje«, opremljeno z žigom in podpisom člana štaba enote. GK bi izročila živež in material in napi-

sala intendantu račun v dveh izvodih, ki ju podpiše tudi intendant. Le če bi GK ne bilo, sme intendant nabaviti hrano naravnost od kmeta, mora pa mu napisati račun v dvojniku, original obdrži intendant, kopijo pa mora poslati okrožni GK, vtem ko je moral prodajalcu izdati samo potrdilo o znesku. Enote so dobile denar le za izredne nakupe od svojih nadrejenih štabov, če bi GK ne mogle odpraviti teh odkupov.²⁶³

Pisanja je bilo torej dovolj, a načelno so vso oskrbo NOV prevzele GK.

Finančni odsek je izdal 11. junija 1944 okrožnico (navodila), v kateri je natančneje opredelil javne dohodke (davek, trošarina, posojilo in prostovoljni prispevki) in izdatke (podpore, preživnina, izdatki za aktiv in javno upravo). Določil je, da vodijo finančni promet finančni referenti v odborih OF, oziroma NOO po navodilih odseka za finance, GK kot tehnični organ pa samo skrbijo za promet, to je nabavo in oddajo hrane. Davke morajo pobirati v smislu odloka z dne 20. februarja 1944. Trošarina znaša 2 liri od litra vina in 4 lire od litra žganja. Podpore naj delijo po načelu, da ima do nje pravico vsak, ki nima sredstev za preživljanje.²⁶⁴

Gospodarski odsek je 13. junija 1944 poskušal urediti gospodarsko vprašanje partizanskih učiteljev na osvobojenem ozemlju, s katerimi so nekateri odbori ravnali več kot po mačehovsko. Odsek je določil, naj se hranijo učitelji pri okrožnih ali okrajnih kuhinjah, ali pri kuhinjah GK. Če teh ni bilo, ali če se je hotel hraniti učitelj sam (družina), so mu morala GK priskrbeti živila na podlagi tabele o prehrani aktivistov, ki se ni bistveno razlikovala od vojaške, le da je predpisovala manj kalorij. Učiteljem je pripadalo tudi meso. Če so dobivali honorar (podporo, preživnino), so morali plačati GK živila po maksimalnem ceniku, ali pa so dali priznanico.²⁶⁵

Ekonomski odsek glavnega štaba je 13. junija 1944 organiziral prve intendantske konference za intendante vseh enot. Konference so bile potem vsakih 14 dni in

na njih so razpravljali o pravilnem oskrbovanju NOV s hrano, obleko in obutvijo in »proučevali svoje naloge v bodočnosti«. ²⁶⁶ Tudi odsek za finance je končno naročil odborom OF (NOO), naj vodijo celo vrsto knjig, blagajniško, davčno, spisek trošarin, evidenčno knjigo posojila, spisek izplačanih podpor, dnevnik opravljenih kontrol in knjigo upnikov. Znova je odsek poudaril, da je plačevanje davka narodna dolžnost vsakega zavednega Slovenca, je pa na davkoplačevalca dovoljen »moralni pritisk«. ²⁶⁷

Očiten uspeh sklepov omenjene partijske konference so bili sredi junija 1944 sestanki članov oddelka za trgovino s trgovci o »poživitvi notranje in zunanje trgovine na bazi privatne iniciative« v Črnomlju, Metliki, Semiču in Gradacu. Sklepi teh sestankov so bili: 1. ker zaradi pomanjkanja blaga ni mogoče odpreti vseh trgovin, naj se trgovci združijo v nabavne in prodajne zadruge, ki naj se ustanovijo v Črnomlju, Metliki in Semiču. Vsaka zadruga bo gospodarsko samostojna, za organizacijo nakupov po kanalih, za razdelitev blaga itd. pa naj bodo med zadrugami redni sestanki, katerih se bo udeleževal tudi zastopnik oddelka za trgovino in trgovinski referent okrožja oziroma okraja; 2. že obstoječi kanali GK s Hrvaškega se povežejo z zadrugami, treba pa je postaviti še nove in okrepijo naj obmejno kontrolo; 3. zadruge naj zamenjujejo tudi pridelke in izdelke na notranjem trgu. Prevzamejo naj zamenjavo naših pridelkov s hrvaškimi zadrugami (sol, tobak, galica, orodje) po ključu, ki ga določi gospodarski odsek z delegati ZAVNOH; 4. prodajne cene se morajo ravnati po maksimalnem ceniku, sicer pa naj jih sporazumno določajo zadruge in trgovinski referenti okrajev; 5. zadrugam in trgovcem bo dal Denarni zavod potreben kredit, delo zadrug in privatnih trgovcev pa bo pod neposrednim nadzorstvom oddelka za trgovino; 6. predvidena je še ustanovitev združnih ali zasebnih trgovin v Zagradcu, Podturnu, Starem trgu ob Kolpi, Fari pri Kostelu, v Loškem potoku, v Starem trgu pri Ložu in vinarskih

zadrug v Črnomlju in Semiču. Denarni zavod bo dal na razpolago sledeče kredite: za nabavo po tržaškem kanalu 300000 lir, za nabavo po notranjskem kanalu 350000 lir, vinarski zadrugi v Metliki 200000 lir, za nakup ribniške suhe robe 50000 lir, za organiziranje zadružne trgovine v ribniškem okrožju in za kanal Sušak—Reka 200000 lir, za zadružno trgovino v Beli krajini 200000 lir, za zadružno trgovino v Zagradcu in kanal Ljubljana—Litija 200000 lir, za zadružno trgovino v Podturnu in za kanal Novo mesto—Mirna—Sv. Križ 100000 lir in za obnovo obrti 400000 lir.²⁶⁸

Odsek za gospodarstvo je izdal 27. junija 1944 natančnejša navodila o uporabi denarja, ki so ga dobila okrožja za nakup hrane. Prvotno določilo je spremenil toliko, da so smeli nakupovati hrano tudi za enote VDV, TV postaje, lekarne in delavnice. Denar so morali obračunavati v posebni knjigi, ki jo je predpisal ekonomski odsek glavnega štaba. Civilne ustanove (baze, odseki predsedstva SNOS itd.) pa so morale predlagati mesečne proračune nadrejenim instancam, od katerih so dobivale denar, nabavljale pa so hrano prek odborov. Intendanti so morali hrano plačati takoj, ne pa živine, ker so za to veljale še vedno priznanice oziroma začasna potrdila. Okrožni odbori so smeli s tem denarjem poravnati tudi stare dolgove na terenu, a le do višine 25 % prejetega denarja, in sicer samo revnim kmetom. Pri vseh nakupih vojaških ali civilnih intendantov mora biti navzoč član okrajnega ali krajevnega odbora OF (NOO), če pa ni navzoč, predložijo intendant račun odboru, ki ga mora pri kmetu takoj poravnati. Denar, ki je bil dan za poživitev obrti in trgovine, se sme porabiti samo za to. Denar, ki so ga dobili odbori za nakup medu, morajo porabiti tako, da dobi čebelar le polovico gotovine, za polovico pa dobi priznanico. Končno je okrožnica naročila, da se sme zaradi pomanjkanja maščob zaledni vojski zvišati dnevni obrok mesa od 20 na 30 dkg.²⁶⁹

Večkrat smo že omenili proračune okrožnih odborov. Poglejmo, kakšne primanjkljaje je moralo za junij 1944 kriti predsedstvo SNOS (v lirah):

Okrožje	Dohodki	Izdatki	Primanjkljaj
Bela krajina	177 996	531 200	353 204
Novo mesto	134 100	254 900	120 800
Notranjska	38 000	65 000	27 000
Grosuplje-Stična	142 000	236 000	94 000

Tako je lahko odsek za finance poročal 4. julija 1944 predsedstvu SNOS, da izkazujejo proračuni okrožij Ljubljanske pokrajine mesečno 1,300 000 do 1,500 000 lir, a to so bili le proračuni civilne uprave, vtem ko so potrebe za NOV obračunavali posebej.²⁷⁰

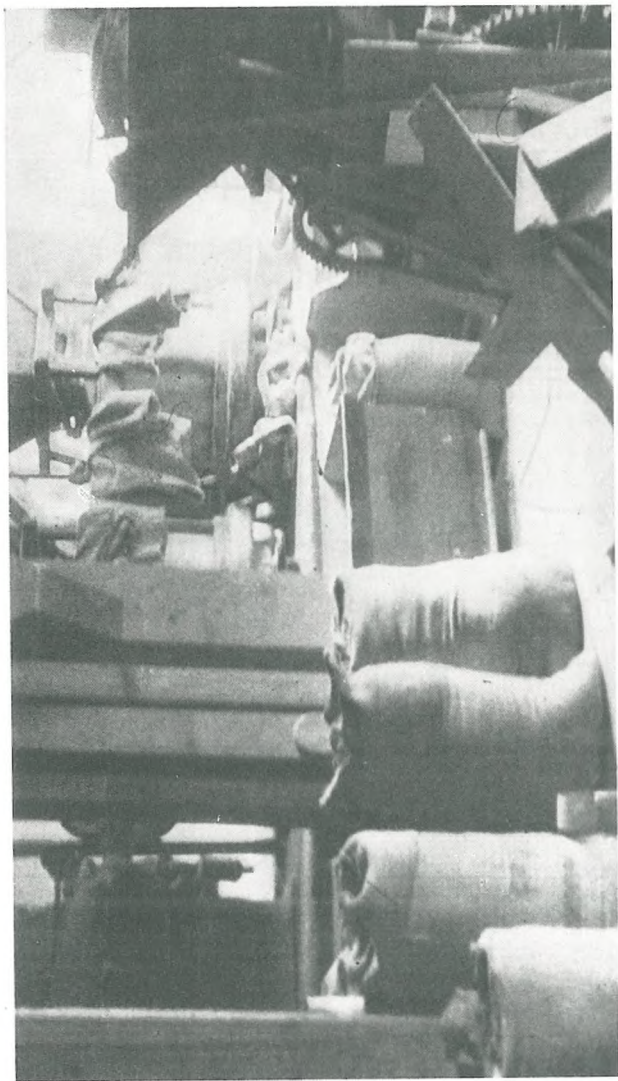
Denarni zavod je po odobritvi proračunov pri predsedstvu SNOS 24. julija 1944 pokril okrožjem primanjkljaj v znesku 2,225 137 lir. Na veliko srečo je prav tega dne dobilo predsedstvo SNOS od glavnega štaba novih 30 milijonov lir, in sicer 20 milijonov za nabavo hrane za vojsko, 10 milijonov pa na račun starih dolgov. Predsedstvo SNOS je denar naložilo pri Denarnem zavodu: za odsek za finance nekaj manj kot 3 milijone, za odsek za gospodarstvo pa 15 milijonov z nalogo, da takoj razdeli 10 milijonov GK oziroma odsekom za gospodarstvo pri odborih za nabavo hrane za NOV, 5 milijonov pa za poživitev industrije, obrti, trgovine in gospodarstva sploh.²⁷¹

Ker so se še vedno dogajale nerednosti pri konfiskacijah, je odsek za gospodarstvo izdal 3. julija 1944 navodila o izvrševanju kazni zaplembe: 1. ker so sodišča izrekala sodbo, izvedejo tudi zaplembo. Zato naj se pri vseh področnih sodiščih postavi »stalni nadzorni organ«, ki bo opravljal zaplembe, pri brigadnih in drugih sodiščih pa naj ta sodišča postavljajo nadzorni organ za vsak primer posebej; 2. pri zaplembi mora biti vedno navzoč odposlanec okrajnega NOO ali okrajnega odbora OF, in nadzorni organ sodišča mora vedno pravočasno obvestiti odbor o zaplembi; 3. vse zaplenjene premič-

nine in nepremičnine prevzame okrajni NOO (okrajni odbor OF). Živila uporabljajo le-ti za prehrano enot in baz na podlagi »trebovanj«, če pa je zaplemba večja, naj odloči okrožni odbor, kam gre živina, orodje itd.; 5. pristojna vojaška komanda, ki da stražo za izvedbo zaplembe, prevzame takoj predmete vojaškega značaja in izvora.²⁷²

Ekonomski odsek glavnega štaba je 22. julija 1944 ukazal, naj imajo intendanture na pohodih enot hrano s seboj. Intendantura bataljona za en dan, intendantura brigade in divizije za dva dni in intendantura korpusa za tri dni. Ekonomskemu odseku korpusne vojne oblasti je naročil, naj sodeluje z organi civilnih oblasti in pomaga pri žetvi, naj se sporazume glede uporabe mlinov, klavnice, pekarij, delavnic itd.²⁷³

V rednem mesečnem poročilu glavnemu štabu za mesec junij 1944 je ekonomski odsek najprej poročal o korpusnih intendantskih tečajih in o izdaji skript za višji intendantski tečaj. Prehranjevalna kriza je bila srečno prebrodena (novina!), silno pa je bilo pomanjkanje soli in maščob. Če bi dobili od zaveznikov mesečno 3000 kg maščob in primerno količino riža in testenin, bi bil problem prehrane obeh slovenskih korpusov za nekaj časa urejen. V 7. korpusu je bila prehrana normalna, težave pa so bile pri nabavljanju hrane. Gospodarski odseki NOO niso delovali kot bi morali in niso imeli pregleda nad zalogami na svojem območju. Zato so morali intendanti večkrat sami iskati hrano in šele potem hoditi k civilnim oblastem po nakazila. Poleg tega je bilo iskanje hrane na terenu vedno bolj nevarno. Sovražnik je postavljajal intendantom zasede in intendanti so padali ali pa izgubljali hrano. Zato je odsek predlagal glavnemu štabu ustanovitev posebnih intendantskih čet, ki bi poleg varstva intendantov tudi uskladiščale hrano. Prehrana v 9. korpusu bi bila lahko v redu, a so bile nerednosti pri dobavi, okrožne GK so bile preveč lokalpatriotične, imeli so slab intendantski kader in enote so bile stalno na premikih. Poskušali so organizirati redni

Mlin »Zora« v Čnomlju, junij 1944

dovoz hrane iz Furlanije in iz neizčrpanih predelov Gorenjske. Na področju 4. operativne zone intendantska služba še ni bila izpeljana do kraja, a ker je bil teren bogat, so bile enote dobro hranjene.

Nekaj obleke in obutve so poslali zavezniki. V delavnicah obeh korpusov so junija izdelali 1011 parov čevljev, 576 srajc itd. Najnujnejše potrebe perila so pokrili. Da bi bil vsaj 7. korpus v redu oblečen, bi potrebovali najmanj 9000 kompletnih uniform.²⁷⁴

Nekaj števil, koliko hrane so dala okrožja Ljubljanske pokrajine (brez grosupeljskega okrožja) v času od 1. januarja do konca julija 1944:²⁷⁵

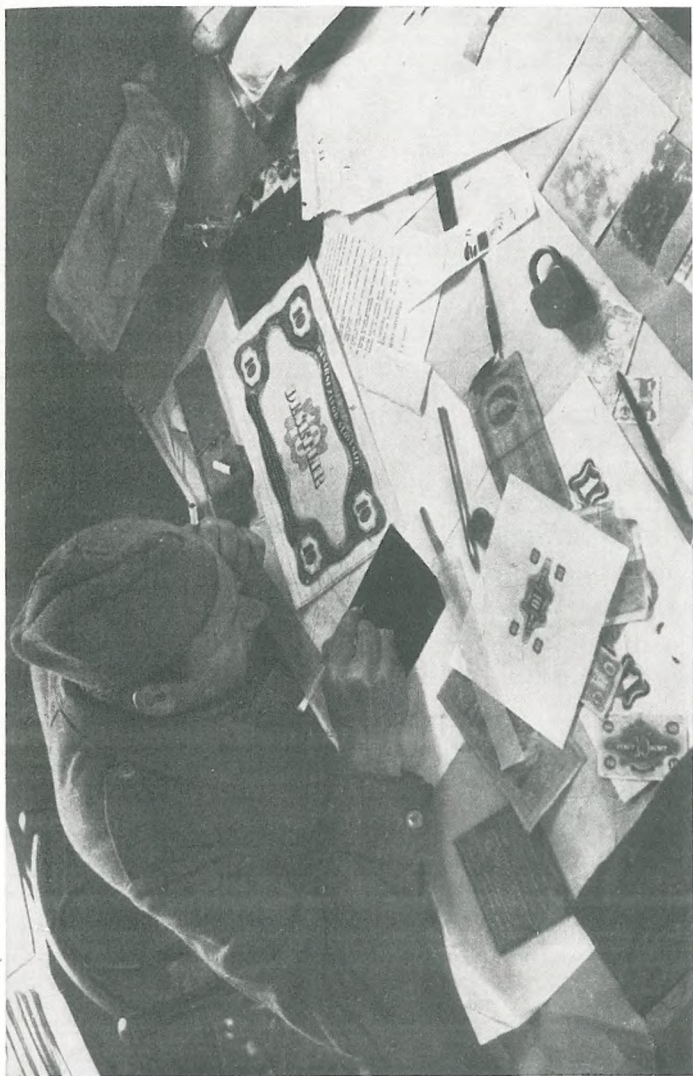
belokranjsko okrožje 1,507 016 kg, povprečno mesečno 215 218 kg ali 21 vagonov,

novomeško okrožje 2,277 386 kg, povprečno mesečno 325 341 kg ali 32 vagonov,

ribniško-notranjsko okrožje 1,890 000 kg, povprečno mesečno 270 000 kg ali 27 vagonov.

To so bile visoke številke, zlasti še, če vemo, da je bilo treba vse to iztisniti iz vselej pasivne Dolenjske in Notranjske! Vsa ta hrana bi morala biti plačana, a vedeti je treba, da je na terenu krožilo več bonov kakor lir. Seveda je treba k temu prišteti še vso tisto hrano, ki so jo dajali ljudje zastonj in ni bila nikjer registrirana.

Druga zelo velika postavka v proračunih je bilo socialno skrbstvo. Čeprav je bil odsek za socialno skrbstvo pri predsedstvu SNOS nekoliko mlajši (začel je delovati 17. maja 1944), je čez tri mesece svojega delovanja na prvi odsekovi seji že položil svoje prve velike račune. Samo okrožja Ljubljanske pokrajine (brez notranjskega) so v okviru socialne pomoči julija 1944 izplačala 1,038 377 lir in oskrbovala še tri domove za onemogle, mladinski dom Snežnik in dve posredovalnici za delo.²⁷⁶ Še ugodnejšo sliko velike aktivnosti prav tega odseka nam pokažejo te številke: na ozemlju Ljubljanske pokrajine so vrgle javne dajatve od 1. januarja do 31. julija 1944 le 1,807 043 lir, posojila pa je bilo podpisanega

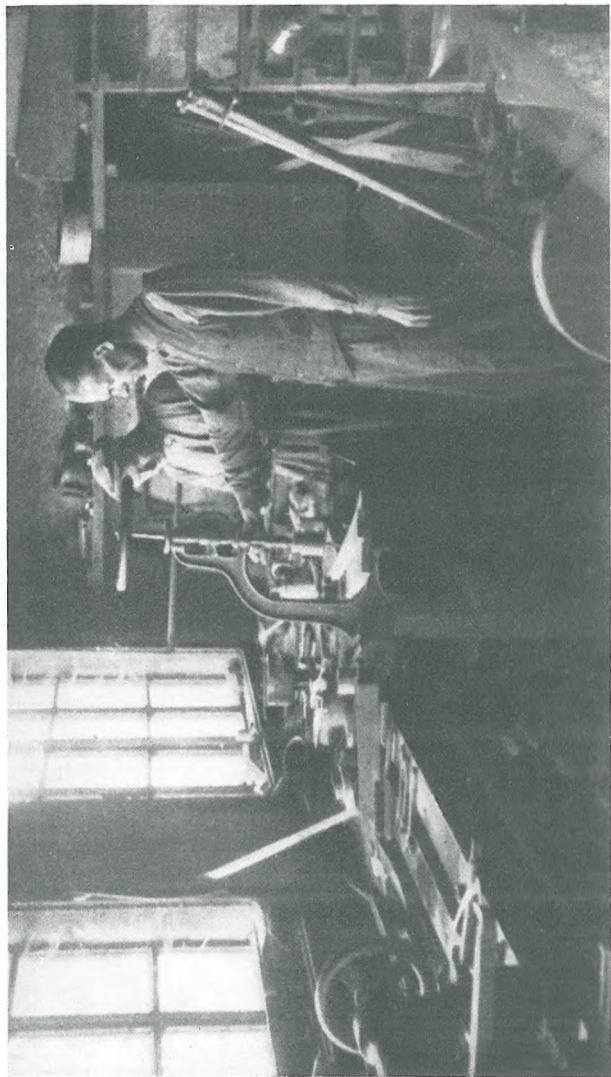
Izdoločanje bonov in obveznic v Starih Žagah pri Črnomlju, junij 1944

5,907 300 lir, odsek za socialno skrbstvo pa je v tem času izplačal samo na podporah 4,852 618,86 lir!²⁷⁷

Avgusta 1944 je pooblastilo predsedstvo SNOS Denarni zavod za Slovenijo za izdajo novih 80 milijonov plačilnih bonov, ker je grozilo, da bo notranji obtok denarja prenehal in ker se je pokazalo, da je bila pomladanska emisija bonov premajhna.²⁷⁸ To novo emisijo je podprl tudi odlok predsedstva SNOS z dne 23. avgusta 1944 o ureditvi cen življenjskih potrebščin. Odlok je znova poudaril, da veljajo za vse osvobojeno ozemlje le maksimirane cene življenjskih potrebščin in da pride kršilec odloka (nad 3000 lir vrednosti) celo pred vojaško sodišče.²⁷⁹ Po dolгих pripravaх in obljubah je poslal POOF za Slovensko primorje konec avgusta 1944 2 milijona lir predsedstvu SNOS.²⁸⁰

Tudi v poročilu za mesec julij 1944 je ekonomski odsek glavnega štaba poudaril, da problem prehrane zaradi nove žetve ni več tako pereč. Še vedno pa je primanjkovalo maščob in bi jih samo 7. korpus potreboval na mesec 6000 kg, nekaj soli pa je le dobil s Primorskega in Štajerskega. Močno pa se je izboljšala hrana v 9. korpusu, kjer so si enote lahko pomagale z zelenjavo, moko in novim krompirjem. Redno, in sicer trikrat na dan, so enote na Primorskem dobivale kruh, vino in sadje. V glavnem je prihajala hrana iz Furlanije, nekaj pa tudi iz Trsta in Gorice. Dnevno so borci dobivali tudi po pet cigaret, ki so jim jih pošiljale italijanske odporniške organizacije, vendar pa je tudi na Primorskem primanjkovalo maščob. Zadostno in dobro hrano so imele tudi enote 4. operativne zone. Takrat so na Štajerskem imeli osvobojeno ozemlje in velike možnosti zaplemb na nemških državnih posestvih in pri narodnih izdajalcih.

Pač pa so bile v 7. korpusu razmere glede obleke »obupne«. Nekaj zaradi nenehnega dotoka novih mobilizirancev, ki so prihajali v »samih capah«, nekaj pa zaradi pomanjkanja materiala za popravilo. Da bi mogli 7. korpus vsaj kolikor toliko obleči, bi potrebovali 5000

Cankarjeva mizararska delavnica v Črnomlju, julij 1944

uniform. S perilom je bilo nekoliko bolje, ker padal niso vračali in so lahko šivalnice stalno delale. Nič boljše ni bilo z obleko v 9. korpusu. Tudi obutev ni bila dobra, kajti ekonomski odsek je dokončno izgubil obe veliki usnjarni v Žužemberku in Šentvidu pri Stični. Obleke in obutev so imele samo enote 4. operativne zone, kjer je imela vojska precej možnosti nakupa na terenu, precej pa so je — ker so bile potrebe pač manjše kot v obeh korpusih — poslali tudi zavezniki.

V korpusnih delavnicah so julija 1944 izdelali 566 parov čevljev, tri pare škornjev, 45 bluz, 40 hlač, 954 srajc, 4775 spodnjih hlač, tri pare lesenih čevljev s pregibljivimi podplati, ki pa so bili prikladni le, če enota ni imela predolghih pohodov. Zavezniki pa so julija poslali 119 bluz, 127 hlač, 353 srajc, 347 majic, 124 jopic, 32 pelerin, 226 spodnjih hlač, 727 parov nogavic, 12 plaščev, 503 odeje, 447 brisač, 46 parov čevljev itd., pa tudi 2769 kg soli, 746 kg mila, 61 kg sladkorja in 50 kg prepečenca.²⁸¹

Meseca avgusta 1944 sta oba najpomembnejša gospodarska odseka razvila veliko dejavnost. Odsek za gospodarstvo je s svojim oddelkom za kmetijstvo skrbel, da je bila obdelana vsa zemlja. Gradil je sušilnice za sadje ter skrbel za vzrejo in ohranitev plemenske živine, prašičev in perutnine, zlasti pa čebel. Oddelek za veterino je na osvobojenem ozemlju vzorno organiziral veterinarsko službo. Oddelek za obrt in industrijo je po izgubi obeh tovarn usnja začel postavljati manjše usnjarne ob Krki in skrbel za dobavo surovin. Priskrboval je surovine obrtnikom, kovačem, mehaničnim delavnicam, mizarjem, krojačem itd. Oddelek za trgovino je skrbel za oživitve trgovine. Odprl je veliko zadrugnih trgovin. Trgovci so ustanavljali okrajne nabavljalne in prodajne zadruge, ki so organizirano nakupovale blago na osvobojenem ozemlju ali pa po kanalih iz okupiranih krajev. Denarni zavod je dal trgovcem pet milijonov lir kredita in trgovina je počasi začela delovati. Oddelek za gozdarstvo je organiziral gozdarsko službo na terenu.

V vsa okrožja je poslal gozdarske strokovnjake in inštruktorje. Kontroliral je državne, razlaščene in privatne gozdove, skrbel za uničevanje gozdnega mrčesa, organiziral pogozdovalne akcije, varoval naprave lesne industrije (žage) in skrbel za drva.

Najvažnejši je bil seveda še vedno oddelek za prehrano NOV in civilnega prebivalstva. Ta je imel še vedno svoje najpomembnejše tehnične organe, gospodarske komisije, okrožne in okrajne GK, po vaseh pa gospodarske referente. Mesečne potrebe NOV so znašale 175000 kg moke, 571000 kg krompirja, 120000 kg fižola, 260000 kg mesa, 10700 kg masti in 7300 kg soli, vtem ko so potrebovale številne baze in civilna uprava nad 100 000 kg raznih živil. Rezervne zaloge so pošle, predvsem pa ni bilo maščob. Kljub temu je oddelek skrbel še za prebivalstvo Gorskega Kotora, kamor je odšlo od sredine avgusta 1944 iz prav tako pasivne Notranjske 15 vagonov hrane, samo iz ribniškega okraja 5 vagonov, iz Bele krajine 20 vagonov, hrvaška 13. divizija pa je dobila 5 vagonov hrane in nad 150 glav živine. Oddelek je organiziral tudi zamenjavo blaga s sosednimi hrvaškimi okraji za sol, tobak, vžigalice, tekstil itd.

Zelo delaven je bil tudi odsek za finance s svojimi oddelki. Vse finančno poslovanje je naslonil na proračune odsekov pri predsedstvu SNOS in okrožnih NOO (okrožnih odborih OF). Le-ti so morali izkazati vse dohodke in potrebe svojega območja in pošiljati predsedstvu SNOS mesečne proračune. Če odštejemo že znane potrebe za NOV, so morali 17 osamezni odseki skrbeti še za številne druge zadeve. Odsek za prosveto za preživnino učiteljem, vzdrževanje in najemnino za šole, šolske pripomočke, potrebščine itd. Odsek za civilno zdravstvo je moral dajati preživnino zdravnikom in strežnemu osebju, vzdrževati je moral bolnišnice, skrbeti za zdravila siromašnim ljudem itd.

Oživel je tudi odsek za obnovo s svojimi oddelki za obnovo selišč, cest, mostov, za promet in za strojne naprave. V notranjskem okrožju je popravil 350 hiš in žag,

veliko tudi v drugih okrožjih. Gradil je cesto med Starim trgom in Faro ob Kolpi. Na novo je postavil 22 žag, nekaj manjših elektrarn, elektrificiral je 19 vasi in postavil 4 apnenice.

Komisija za upravo narodne imovine (KUNI) je skrbela za vzdrževanje in smotrno gospodarsko izkoriščanje javne imovine, to je imovine države, bivših samoupravnih enot in ustanov javnopravnega značaja. KUNI je skrbela tudi za razlaščeno in zapuščeno imovino, ki je bila trenutno brez posestnika ali obdelovalca. Vsaka posest je bila samostojna enota, manjša velika posestva so se v okrožjih združevala v enoto, vtem ko so bila večja posestva ali industrijska podjetja enota, četudi so se raztezala na več okrožij. Vsako enoto je vodil upravnik, ki ga je imenovala KUNI v soglasju s pristojnim NOO. Vsaka enota se je morala vzdrževati sama in presežke oddajati. Posesti v upravi KUNI ni bilo tako malo. Samo v Ljubljanski pokrajini je bilo 62 700 ha gozdov, 140 ha vinogradov, opuščene posesti pa v 139 vaseh izseljenih Kočevarjev in 132 posesti v drugih okrožjih Ljubljanske pokrajine.

Glavna naloga Denarnega zavoda je bilo še vedno osredotočenje denarnega prometa in skrb za normalizacijo gospodarskih razmer. Velike težave je imel pri uveljavljanju denarnega bona. Dal je pobudo za odpravo zaščite nad denarnimi zavodi na osvobojenem ozemlju. Po odloku predsedstva SNOS z dne 5. junija 1944 so smeli denarni zavodi izplačevati vse vloge do 2000 lir, večje vsote pa v štirinajstdnevni obrokih po 500 lir. Vsi denarni zavodi na osvobojenem ozemlju so dobivali kredit od Denarnega zavoda. Brž ko so dobili ljudje zaupanje v denarne zavode, niso več samo dvigali, temveč tudi vlagali denar. Denarni zavod je za nekaj milijonov lir odprl kredite tudi privatnikom. Enotna letna obrestna mera je bila za vse nevezane vloge 2 %, za vezane za enomesečno odpoved 2,5 %, s trimesečnim odpovednim rokom 3 % in s šestmesečnim odpovednim rokom 3,5 %. Obrestna mera za posojila je znašala od 5 do 5,5 %.²⁸²

Gradnja novega mostu prek Lahinje v Gradcu leta 1944

Konec avgusta 1944 so v Ljubljanski pokrajini gospodarske komisije polagoma nehale delovati in njih delo in naloge so prevzemali gospodarski odseki pri NOO, oziroma odborih OF. Odsek za prehrano pri predsedstvu SNOS je začel pripravljati tudi reorganizacijo načina preskrbe NOV s hrano. Ekonomski odsek glavnega štaba naj bi konec vsakega meseca sporočil vse svoje potrebe odseku za prehrano, ta pa bi to breme porazdelil na okrožja in pokrajine. Druga novost pa bi bila, da bi okrožni odbori spravljali hrano v okrožna in okrajna skladišča in bi tako odpadla zamuda pri iskanju hrane, ko pride na območje okraja vojaška enota.²⁸³ Ta »skladiščni sistem« se je začel potem tudi postopoma uveljavljati.

Tako je prišel mesec september 1944, ko je svetovni politični in vojaški položaj že kazal, da bo vojna končana že leta 1944. Za gospodarske odseke pri predsedstvu SNOS je to pomenilo pospešitev organizacije gospodarskih načrtov in gospodarskega aparata za čas po osvoboditvi. Na seji predsedstva SNOS so že 1. septembra 1944 razpravljali o Kardeljevih predlogih o organizaciji upravnega aparata za prevzem oblasti v mestih, o aprovizaciji mest, o bankah, industriji, podjetjih, o preprečevanju bega kapitala, o zagotovitvi poslovanja domačih podjetij in denarnih zavodov.²⁸⁴ Vse to pa seveda ni moglo preprečiti poslovne denarne krize. NOV je bila samo v nekaterih okrajih novomeškega okrožja v začetku septembra 1944 dolžna ljudem za hrano 3,817230 lir, vtem ko bi mogli okraji sami na račun tega dolga plačati le 218143 lir.²⁸⁵

V začetku septembra 1944 je glavni štab ustanovil NOVGRAD (narodnoosvobodilna vojna graditev), ki je imel več nalog in se je kmalu razvil v pomembno organizacijo. Imel je nalogo zbirati podatke o v vojni poškodovanih, a za vojsko pomembnih objektih in komunikacijah in vse tudi že začel popravljati. Iz vojaških enot so začeli odbirati kvalificirane kadre, delovno silo (starejše vojne obveznike) pa organizirati v delavske

bataljone in delovna taborišča.²⁸⁶ Nekaj preplaha — ki pa se je kmalu polegel — je povzročila okrožnica ekonomskega odseka glavnega štaba z dne 16. septembra 1944, da je začel sovražnik vtihotapljati med NOV razne zastrupljene predmete. Prepovedali so nakup vsakršnih cigaret in hrane, ki je prihajala z neosvobojenega ozemlja. Sumljivo hrano so nekaj časa dajali poprej na poskušnjo psom in mačkam.²⁸⁷

V začetku oktobra 1944 je poskušal odsek za prehrano odpraviti nekam zapleteno finančno poslovanje po okrožjih, obenem pa iz njih iztisniti tudi nekaj denarja. Finančni in gospodarski odseki pri okrožnih odborih so imeli še vedno dve blagajni. Tako imenovano redno, v kateri je bil denar GK še izpred nemške ofenzive, in denar, ki so ga GK dobile konec decembra 1943 za nakup rezervne hrane, in tako imenovani vojaški sklad, denar, ki so ga dobivali gospodarski odseki od predsedstva SNOS od junija 1944 dalje. Že vodenje obeh blagajn je bilo komplicirano, še bolj pa obračunavanje. Obračune prve blagajne so morali pisati na posebne obrazce in jih pošiljati prek finančnih referentov okrožnih odborov odseku za finance pri predsedstvu SNOS, drugo blagajno pa so obračunavali tako, da so pošiljali odseku za prehrano pri predsedstvu SNOS prepise blagajniških zapisov. Okrožnica je to odpravila. Povsod so morali takoj zaključiti tako imenovane redne blagajne, okrožni odbor je moral pobrati ves denar in ga poslati z obračunom odseku za prehrano pri predsedstvu SNOS. Vse vojaške sklade v okrožju so morali spraviti v eno samo blagajno in vsoto sporočiti odseku za prehrano. Nad denarjem gospodarskih odsekov v okrožju je moral imeti evidenco tudi okrožni finančni referent, ki mu je predsedstvo SNOS nakazalo denar za vse gospodarske odseke v okrožju.²⁸⁸

Na tretji seji načelnikov odsekov pri predsedstvu SNOS so 9. oktobra 1944 sklenili pospešeno ustanavljati zadruge, hkrati pa oživljati tudi privatno trgovino s krediti. Predlagali so tudi ustanovitev gospodarskega sveta.²⁸⁹

Medtem je začel izkazovati prve uspehe skladiščni sistem. Okrožnica ekonomskega odseka glavnega štaba je 9. oktobra 1944 naročila, naj se vojaške enote in ustanove, ki se stalno ali začasno mude na ozemlju, kjer je že uveden skladiščni sistem, oskrbujejo izključno iz intendantskih skladišč pri komandah vojnih področij. Tem skladiščem morajo izročati vojaške enote tudi blago in plen iz vojaških akcij, sicer se jim bo odštel pri trebovanju.²⁹⁰

Seveda se intendantni vojaških enot vselej le niso držali številnih okrožnic in si vseh določil — kljub tečajem — le niso mogli zapomniti, zlasti pa ne v sili in naglici. Včasih so štabi nekaterih vojaških enot poskušali delati tudi po svoje. Tako moramo razumeti tudi pritožbo odseka za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS 11. oktobra 1944 nadzorni komisiji pri IOOF, da »štab 7. korpusa ne upošteva predpisov civilnih oblasti o prepovedi klanja plemenske živine in da zakolje dnevno po dvojce plemenskih telet, čeprav dobi redno predpisano količino mesa«.²⁹¹

Tudi ekonomski odsek glavnega štaba je že zahteval od svojih enot enomesečne proračune denarnih potreb. Zahteval je, da morajo biti proračuni dobro razčlenjeni po potrebah. Vojaske enote so morale dobiti od civilnih oblasti nakazila za vse vrste lesa in les so morale plačevati z gotovino ali vsaj s potrdili.²⁹²

Na četrti seji načelnikov odsekov pri predsedstvu SNOS so 16. oktobra 1944 ločili nabavo hrane od njene razdeljevanja. Poslej naj bi hrano nabavljal odsek za prehrano, razdeljevanje pa naj bi prevzel oddelek za trgovino. Za nabavo hrane naj bi se ustanovil centralni prehranjevalni urad, k razdelitvi hrane pa naj bi pritegnili trgovce, zadruge in obrt. Uvedli naj bi sistem nakaznic, ki bi jih razdeljevali NOO. Na tej seji so sklenili tudi uvesti nov denar, lirski bon (bonska lira), ki je bil vreden nekaj več kot okupatorska lira, na podlagi katerega naj bi sestavili maksimirani cenik za vso Slovenijo.²⁹⁴

Na sedmi seji KUNI 17. oktobra 1944 je bil govor o sestanku z zastopnikom OZNA glede postopkov pri zaplembi imovine, ker so se pri tem dogajale razne nepravilnosti. V blagajni KUNI je bilo 806931 lir v gotovini in 1,260185 lir v bonih. Upravljanje vseh vrst posesti ni dosti prinašalo, več je bilo vredno, da zemlja ni ostala neobdelana in zapuščena. V rudniku Kanižarici pri Črnomlju je KUNI investiral 200000 lir in dnevna produkcija je že znašala vagon premoga. Emonske vinograde so sklenili oddati v najem. Od rodnega trsa naj bi znašala najemnina do 1,5 lir, 10% od te najemnine bi obdržala KUNI, 90% pa bi šlo za obnovo vinogradov. Za najemnino njiv pa so določili od posejane mernika 30 do 50 lir. Do sredine novembra je KUNI oddala v najem že dve tretjini vinogradov v Beli krajini, kar bi ji moralo prinesiti 700000 lir.²⁹⁵

Končno je uredil odsek za prehrano funkcioniranje skladiščnega sistema z okrožnico z dne 19. oktobra 1944. Poslej so vojaški intendanti lahko prejemali hrano le iz vojaških področnih skladišč. Odsek za prehrano bo na podlagi enomesečnih trebovanj vojske porazdelil bremen na okrožja, le-ta na okraje, okraji na kraje, kraji pa na kmetovalce, ki jih bodo obremenili na seji krajevnih NOO v navzočnosti vseh volivcev, in sicer po načelu, da mora vsak oddati za NOV, česar nujno ne potrebuje za preskrbo svoje družine in svojega posestva. Ker pa odsek za prehrano za odkup te hrane ni imel denarja, je uvedel plačevanje z *začasnimi priznanicami*. To je bil list papirja s tekočo številko, z naslovom gospodarskega odseka, z napisom »začasna priznanica«, na katerega so napisali ime in priimek človeka, ki je dal hrano, vrsto hrane, količino itd.

Na šesti redni seji načelnikov odsekov pri predsedstvu SNOS so sklenili predlagati predsedstvu, naj prevzame za kritje priznanice v petih dneh obveznosti Denarni zavod, da bodo lahko priznanice krožile kot denar. Končno so sklenili izdati nov maksimiran cenik v lirskih bonih, cene znižati za 10% in začeti kampanjo

za podpisovanje blagajniških zapisov v italijanskih lirah, kar je prišlo v poštev predvsem na Primorskem.²⁹⁶

Tako smo dobili nekaj novih oblik partizanskega denarja. Novi lirski bon je izdal Denarni zavod in njegova nominalna vrednost je bila 10 % večja od italijanske lire, oziroma bona Denarnega zavoda iz leta 1944 in starega bona (obveznice) še iz časov italijanske okupacije. Pred priznanicami Denarnega zavoda iz oktobra 1944 smo imeli že dve vrsti priznanic (začasna potrdila vojaških enot in civilnih forumov za nabavljeno hrano), ki sta imeli dve obliki: bila je lahko samo preprost košček papirja, ali pa lepo tiskana blokovna priznanica glavnega poveljstva iz leta 1942. Dvoje novih »denarjev« je poslej bila priznanica Denarnega zavoda iz oktobra 1944, ki je bila prenosna kot denar in se je glasila na lirske bone, in blagajniški zapisi, ki jih je začela izdajati podružnica Denarnega zavoda za Slovensko primorje.²⁹⁷

Ko je IOOF v začetku novembra 1944 znova razpisal posojilno kampanjo, je izrecno poudaril zbiranje posojila na priznanice ali blagajniške zapise, to je na »denar, ki ga izdaja naša slovenska narodna oblast... S tem smo ločili italijansko liro od našega bona. Lira na svoji vrednosti izgublja, naš bon pa pridobiva«.²⁹⁸ Tudi v okrožnici z dne 11. novembra 1944 je predsedstvo SNOS ob uvedbi novega maksimiranega cenika poudarilo, da je lirski bon začasna narodna valuta, vtem ko so lire in marke prepuščene svobodnemu prometu in razvrednotenju, kar bo diktiral prosti trg, vtem ko bo razmerje med lirskim bonom in okupatorjevo valuto sproti ugotavljal Denarni zavod.²⁹⁹

Istega dne je izdalo predsedstvo SNOS okrožnico o organizaciji prehranjevalne službe, ki naj bi razrešila že omenjeni problem ločitve poslov oblastnega značaja od poslov navadne trgovine ob osvoboditvi. Prehranjevalni odseki pri NOO so dobili sledeče naloge oblastnega značaja: ugotavljanje potreb civilnega prebivalstva (prehranjevanje z racioniranimi predmeti, razdeljevanje živilskih nakaznic), obračunavanje uporabljenih živilskih

nakaznic in odrezkov, izdajanje nakazil za živila in potreščine, kontrola, popis in statistika vseh pridelkov in živine, evidenca dosedanjih obremenitev, kontrola cen in obremenjevanje kmetov. Mesečne potrebe ugotavlja odsek za prehrano pri predsedstvu SNOS, ki jih razdeli — upoštevajo vse okoliščine — na okrožja, le-ti pa na okraje. Krajevni NOO so dolžni v določenem roku zbrati predpisano količino živil in jih poslati v skladišča.

Za posle povsem trgovskega značaja pa je predsedstvo SNOS ustanovilo NAVOD (nabavljalni zavod), ki je imel te naloge: nabavo vseh živil in potreščin (s prostovoljnim ali prisilnim odkupom), skladiščno službo, transport in intervencijo na trgu.

Končno je okrožnica uvedla tudi sistem živilskih nakaznic ali kart. Odsek za prehrano pri predsedstvu SNOS naj izda za vso Slovenijo enotne karte, ki so osebne (za racionirana živila, milo in tobak), družinske (za kurivo), osnovne (enoten obrok vseh racioniranih živil in predmetov) in dodatne (napornejše delo, noseče žene itd.).³⁰⁰

Rekli smo že, da je bila vsa ta organizacija vzpostavljena v pričakovanju skorajšnjega konca vojne. To pričakovanje seveda v ničemer ni zmanjšalo perečega vprašanja trenutne prehrane NOV, zlasti še, ker je sovražnik počasi, a z dosledno vztrajnostjo vedno bolj krčil obseg osvobojenega ozemlja. Zato je ekonomski odsek glavnega štaba 13. novembra 1944 znova naročil zbirati hrano bolj iz kontroliranih krajev, vtem ko naj bi se z osvobojenega ozemlja oskrbovale le zaledne enote in ustanove. Naročil je tudi spravljati presežke hrane iz kontroliranih v varnejše kraje.³⁰¹

Ker so začele nastajati nejasnosti pri uporabi priznanc, je izdalo predsedstvo SNOS 18. novembra 1944 navodila o uporabi priznanc. Priznanice so bile plačilno sredstvo, če so bile opremljene z žigom in podpis, in bile so enakovredne lirskim bonom. Izdajal jih je (formularje) Denarni zavod v lirskih bonih zaradi po-

manjkanja drobiža. Lahko so jih vlagali v Denarni zavod kot vloge na hranilne knjižice in bile so prenosne, uporabljati pa jih je bilo dovoljeno le za poravnavo tekočih računov, za stare začasne priznanice jih lastniki niso mogli zamenjavati.³⁰²

Zanimiva je bila zadružna anketa z dne 19. novembra 1944 na bazi 80, sedežu večine odsekov predsedstva SNOS. Na njej je dr. Marijan Breclj med drugim dejal: »Zadruga bo med drugim po svojem bistvu postala samopomoč, vendar z novo vsebino... Bo tista gospodarska oblika, ki bo mogla zavarovati vse gospodarske oblike naše borbe«. Bilo je več predlogov, med temi tudi, naj predsedstvo SNOS ustanovi začasni centralni organ za vodstvo zadružništva, dalje, naj bo enotna zadružna organizacija, naj funkcije bivših kreditnih zadrug prevzame Denarni zavod itd.³⁰³

Kratek historiat razvoja partizanskega zadružništva sta napisala Maks Krmelj in inž. Jože Levstik v Zadružnem leksikonu (II, str. 1184). Prvo zborovanje kmetijskih strokovnjakov na osvobojenem ozemlju je bilo že v začetku aprila 1944 v Dobličah v Beli krajini, na katerem so govorili o pomenu kmetijske zadruge (združevanja kmetov) in poudarili načelo popolnoma svobodnega združevanja, ki naj bi temeljilo predvsem na prepričanju kmeta o vsestranski prednosti zadruge (večji in boljši pridelek itd.). Tako je v Beli krajini nastala prva kmetijska zadruga v Črnomlju in se razvila v tipično *splošno* kmetijsko zadrugo.

Odsek za prehrano pri predsedstvu SNOS je 20. novembra 1944 določil, naj bi odseki za prehrano pri NOO dajali brezplačno hrano — poleg NOV in bolnišnicam — tudi bazam civilne uprave. Ker je znova grozilo pomanjkanje maščob, je odsek za prehrano 22. novembra 1944 odredil, da morajo izdajati dovoljenja za zakol, zlasti pa prašičev nad 120 kg, okrajni NOO. Poleg tega so morali dati v odkup od tega prašiča dvočlanska družina 30 do 40 % slanine ali 15 do 20 kg, štiričlanska družina 20 do 30 % ali 10 do 15 kg itd.³⁰⁵

Podobno kot predvideni NAVOD je ekonomski odsek glavnega štaba 24. novembra 1944 ustanovil intendantska skladišča kot pomožne organe, ki naj bi upravljali z vsem materialom intendantske narave, kolikor ga NOV nabavlja in potrebuje. To naj bi bila glavno, intendantsko skladišče, skladišča vojnih oblasti in vojnih področij.³⁰⁶

V okrožnici z dne 24. novembra 1944 je predsedstvo SNOS še natančneje določilo delovno področje in organizacijo prehranjevalnih odsekov NOO. Krajevni NOO ni imel posebnega prehranjevalnega odseka, temveč le referenta, ki pa mu je moral pomagati celotni NOO. Ugotavljal je mesečno število potrošnikov (polnih, delnih in samooskrbovalcev), delil naj bi karte, ki jih bo dobival od okrajnega NOO, določal dajatve vaščanov na javnih vaških sestankih, nadziral trgovce, mesarje, peke itd., skrbel za izvajanje maksimiranega cenika, plačeval vaščanom oddano blago in živino. Okrajni NOO je imel prehranjevalni odsek, ki naj bi mesečno na podlagi prijav krajevnih NOO sestavljal sezname potrošnikov svojega okraja ter sprejemal od okrajnega NOO živilske karte in nakaznice za kurivo, kar bi potem izdajal krajevni NOO. Izdajal bi nakazila trgovcem, obračunaval odrezke živilskih kart itd. Prehranjevalni odsek okrožnega NOO naj sestavlja mesečne sezname potrošnikov okrožja in jih dostavlja pokrajinskemu forumu, oziroma v Ljubljanski pokrajini odseku za prehrano pri predsedstvu SNOS. Dajati mora vso pomoč podružnicam NAVOD in skrbeti za zamenjavo manjšega obsega s sosednjimi okrožji.³⁰⁷

Konec novembra 1944 so na enajsti redni seji načelnikov odsekov pri predsedstvu SNOS ugotovili, da znaša primanjkljaj samo za potrebe civilnega sektorja nad 4 milijone lir.³⁰⁸ Primanjkovalo je lir in tirskih bonov. To je prav dobro pokazala tudi računska bilanca Denarnega zavoda konec decembra 1944.³⁰⁹

Aktiva (v lirah)

Pasiva (v lirah)

blagajna	1 082 805,20	Računi upnikov	3 303 918,19
den. zavodi	31 455	razni računi	58 900
predsedstvo			
SNOS	2 866 535	hranil. vloge	333 547
valute	170 340,60	emisija	2 830 600
podruž. DZ	406 916,45	dobiček	73 992,12
računi			
dolžnikov	2 042 405		
	6 600 957,25		6 600 957,25

V hrani so zavezniki — vštevši Sovjetsko zvezo — poslali leta 1944 kaj malo pomoči, in sicer: 3134 kg riža, 3240 kg margarine, 2950 kg moke, 80 kg kave, 255 kg čaja, 465 kg sladkorja, 205 kg mleka v prahu, 10 kg boba, 10 kg zmlete zelenjave, 3250 kg soli, 139 kg suhega krompirja, 10 kg zdroba in 4 kg suhih pomarančnih olupkov.³¹⁰ In koliko je dala v tem času hrane in drugih potrebščin KUNI? Poljedelskih pridelkov 228356 kg, mlevskih izdelkov 2654 kg, sadja in grozdja 20105 kg, 387 glav živine, 217084 kg sena, 2153 l vina in žganja itd. KUNI se je dobro razvijala in njen saldo je znašal konec 1944 leta 3,934439 lir.³¹¹

IOOF je 21. januarja 1945 zapisal v posebni, okrožnici: »Bližajoči se konec vojne nas ne bo nenadoma odrešil gospodarskih težav. V vsakem pogledu se bo treba opreti na lastne sile in do skrajnosti izkoristiti vse gospodarske možnosti«. ³¹² Prav v tem času pa so nas začeli reševati zavezniki. Začeli so pošiljati ogromne pošiljke zlasti obleke in obutve. Bil je skrajni čas, kajti v hudi zimi 1944/45 je bila NOV dobesedno gola in bosa. Tako je glavni štab že 10. februarja 1945 lahko predpisal enotno uniformo. Uniforma tipa A: dolga bluza, jahalne ali dolge hlače, plašč in člani od štabov brigad dalje škornje (sicer čevlje) in uniformo tipa B (zavezniški tip): zavezniška bluza, dolge hlače, plašč, čevlji. Vse uniforme drugih oblik so bile prepovedane.³¹³

Na seji načelnikov odsekov pri predsedstvu SNOS se je 3. marca 1945 razvila zanimiva debata o znanem

Kardeljevem govoru na beograjskem radiu o treh gospodarskih sektorjih v novi državi, državnem, združenem in privatnem. Debata se je razvijala v dveh smereh: da je treba središče boja prenašati že na gospodarsko fronto in da se »na staro ne bomo več vrnili«. Dr. Bebler je v diskusiji dejal, da če »mali in srednji kmet nista na naši strani, je to posledica njune zaostalosti. Velikega kmeta smo z NOB pridobili, bo pa prehajal vedno bolj v nevtralnost«. ³¹⁴

Že od januarja 1945 se je v vsej Sloveniji glede prehranjevanja NOV ustalil nekakšen trojni način. Na osvobojenem ozemlju so za hrano skrbeli krajevni NOO ali terenski odbori OF, ki so zbirali hrano s pomočjo prehranjevalnih komisij, nekoliko podobnih starim gospodarskim komisijam; na pol osvobojenih ozemljih so zbirali hrano predvsem aktivisti OF, na okupiranem ozemlju pa je bilo mogoče zbirati hrano samo s pomočjo vojske in pravih vojaških prehranjevalnih akcij. ³¹⁵

Šele marca 1945 so začeli zavezniki pošiljati tudi večje količine hrane za osvobojena ozemlja v Ljubljanski pokrajini in tako je glavni štab lahko dal civilnemu prebivalstvu 10000 kg soli, 2000 litrov olja in 2000 parov čevljev. To »velikonočno darilo oblasti ljudstvu« so potem natančno razdelili. Okrožje Novo mesto je dobilo 7500 kg soli, 1250 l olja in 1300 parov čevljev, notranjsko-ribniško okrožje pa 2500 kg soli, 750 litrov olja in 700 parov čevljev. V glavnem so delili potem vse to na krajevnih sestankih volivcev, kjer so najprej ugotovili najpotrebnejše, med katere so šteli tudi »družine naših nasprotnikov«. ³¹⁶ Hkrati je poslal odsek za prehrano predsedstva SNOS obema okrožjema tri milijone lirskih bonov in naročil, naj porabijo za nakup hrane in živine dva milijona, en milijon pa za odplačilo starih dolgov. Živež in živino naj plačajo polovico s priznanicami, polovico pa z lirskimi boni, le manjše zneske in najpotrebnejšim naj plačajo tudi v lirah. ³¹⁷

To je bil zadnji gospodarski ukrep naših centralnih oblasti za časa NOB.

POMOČ HRVAŠKI

Posebno poglavje delovanja naših centralnih oblasti pa tudi nekaterih okrožij je bila nesebična pomoč v hrani stradajočim krajem na Hrvaškem, predvsem v Gorskem Kotaru. Razreševanje tega vprašanja je bilo včasih zelo težavno in zapleteno in včasih je bilo treba nekoliko več potrpljenja, da so se stvari nazadnje le dobro iztekle. Radi pravimo, da sta se kovala bratstvo in enotnost v sodelovanju med našimi in hrvaškimi brigadami v boju proti skupnemu sovražniku. Pri tem pa moramo poudariti tudi to področje sodelovanja, ki je bilo včasih še težavnejše. Tudi pri nas ni bilo hrane v izobilju in če smo jo pošiljali čez Kolpo, je je primanjkovalo na naši strani. Iz tega sodelovanja in medsebojne pomoči se je polagoma razvila menjalna trgovina, ki je seveda kaj lahko storila nekatere napake na obeh straneh. Nekaj o tem bomo govorili še tudi pri opisu razvoja gospodarstva v nekaterih okrožjih, ki so mejila na Hrvaško.

Že 9. decembra 1943 je notranjsko okrožje sporočilo, da so imeli sestanek s funkcionarji NOO Čabar, na katerem so sklenili, da bodo v notranjskem okrožju (cerkniški del) opravili nabiralno akcijo za najpotrebnejše v čabarskem okrožju. Zbrano hrano bodo oddali — po možnosti — za plačilo, prepovedali pa so vsako beračenje.³¹⁸ Novi sestanek so imeli 6. januarja 1944,³¹⁹ IOOF pa je dobil 13. januarja 1944 od ZAVNOH posebno brzojavko, naj dovoli prebivalcem Gorskega Kotara nakup hrane v Beli krajini in na Notranjskem, ker grozi lakota.³²⁰

Nova konferenca v Čabru je bila 31. januarja 1944. Nekaj članov notranjskega okrožja je soglašalo s tem,

Prevoz živeža v Gorski kotar, Črnomelj leta 1944—45

da bi bilo pri njih mogoče zbrati nekaj hrane (krompirja, fižola, graha in koruze) in jo zamenjati, a to le v manjših količinah, ker so bogati predeli okrožja in ceste že pod okupatorjevo kontrolo. Hrano naj bi menjavali predvsem za sol, tobak in vžigalice. Zamenjavali naj bi jo v Dragi pri Čabru, in sicer kilogram soli za tri kilograme krompirja, ali kilogram pšenice ali poldrugi kilogram ječmena ali koruze ali kilogram fižola. Za tobak in vžigalice bi določili razmerje kasneje.³²¹

Gospodarski odsek pri predsedstvu SNOS je poslal 29. marca 1944 okrožnemu NOO Čabar 2000 kg semenskega čebulčka (kilogram po 14 lir) in pri tem poudaril, da je »najprirodneje, da v današnjih okoliščinah medsebojno trgujemo na bazi zamenjave«. Zato naj bi Čabranci poslali v zamenjavo lesene klince za vojaške čevljarske delavnice.³²²

Predsedstvo SNOS je 18. aprila 1944 sporočilo ZAVNOH, da je pooblastilo člana svojega odseka za gospodarstvo, da z ZAVNOH uredi vprašanje prehrane Gorskega Kotara in dobavo soli in tobaka ter organizira prevoz.³²³ Stiska je bila velika in konec aprila sta prišla v Belo krajino dva delegata ZAVNOH, kjer so 29. aprila 1944 skupaj z vodilnimi predstavniki predsedstva SNOS in načelniki njegovih gospodarskih odsekov podpisali posebno pogodbo. Predsedstvo SNOS se je obvezalo, da bo poslalo v Gorski Kotar in Drežnico sto glav goveje živine, in sicer prvo tretjino do 7. maja. To tretjino bodo vzeli v belokranjskem okrožju, dve pa v novomeškem in grosupeljskem. Vso živino bodo poslali v Stari trg ob Kolpi. Predsedstvo SNOS za to ni zahtevalo plačila; ker pa sta hrvaška delegata ponujala plačilo po našem maksimiranem ceniku, so naši denar sprejeli »z izrecnim poudarkom, da gre z naše strani za pomoč, da pa nam bo gotovina pomagala pri nakupu«. Dalje so naši obljubili zbiranje pomoči za stradajoče na jugu, uporabo naših kanalov in zvez za nabavo v Furlaniji in organizirano preselitev stradajočih delavcev iz obmejnih hrvaških krajev ter zaposlitev v Beli

krajini proti plačilu v hrani. Končno so naši delegati obljubili tudi pomoč pri prevozu hrane, ki jo bodo Hrvati nakupili v Žumberku in v karlovškem okrožju, prek Bele krajine.³²⁴

Odsek za prehrano pri predsedstvu SNOS je 12. maja 1944 sestavil obširen referat o »dosedanjih stikih s hrvaškimi oblastmi«, v katerem je podal zelo obširen historiat teh stikov. Že sredi oktobra 1943 — še pred nemško ofenzivo v Ljubljanski pokrajini — je poslal gospodarski odsek pri UK svojega delegata k okrožnemu NOO za Gorski Kotar zaradi dobave štirih vagonov soli, ki so stali v Delnicah. Toda to akcijo je preprečila nemška ofenziva. Po ofenzivi je odšel delegat UK k hrvaškemu glavnemu štabu, da bi dosegel dobavo soli s Paga, oziroma Senja, za kar mu je dal slovenski glavni štab na razpolago sto mul. Ta delegat je decembra 1943 in januarja 1944 dobavil v več partijah 21 000 kg soli, pri čemer so mu hrvaške oblasti dale vso pomoč. Že konec decembra 1943 sta prišla k ekonomskemu oddelku našega glavnega štaba dva delegata ZAVNOH in hrvaškega glavnega štaba in ponudila brezplačno 15 vagonov soli, če sami organiziramo prevoz. Z nemško okupacijo Senja je to odpadlo, pač pa je dobil delegat UK od hrvaškega glavnega štaba pol milijona cigar, papirčke in kakih 500 kg tobaka, in sicer vse brezplačno. Konec januarja in v februarju 1944 je dobil ekonomski odsek glavnega štaba NOV in POS od hrvaškega glavnega štaba brezplačno sto zabojev škatlic vžigalic (zaboj po 5000 kosov). Ko se je moralo februarja 1944 karlovško vojno področje premakniti na našo stran, smo od njega kupili 50 zabojev škatlic vžigalic (škatica po eno liro).

Za vse to, kar smo dobili zastonj, so naši gospodarski organi dali hrvaškemu glavnemu štabu in ZAVNOH do sredine decembra 1943 šest vreč raznega tekstilnega blaga in 5000 kg suhih gob. S tem je bila predvojna vrednost dobljenega blaga vsekakor nadomeščena. Glede prehrane prebivalcev Gorskega Kotara pa referat poudarja, da so začeli popolno pomanjkanje soli pri nas

nekateri izrabljati in zamenjavati sol za žito celo v razmerju 1:8 in še več. Zato je še bivša UK sklenila z NOO Čabar posebno pogodbo o organizirani zamenjavi soli, kar pa ni bilo realizirano.

Februarja 1944 je gospodarski odsek UK — obmenjavi suhih gob — sklenil z delegatom hrvaškega glavnega štaba pogodbo za zamenjavo treh vagonov soli, ki so stali takrat v Gorskem Kotaru, in sicer v razmerju kilogram soli za kilogram zrnja, ali kilogram soli za tri kilograme krompirja. Ko pa bi morali začeti zamenjavati, je začela komanda za Gorski Kotar trditi, da je sol njena. Zato so sklenili s to komando 28. februarja 1944 novo pogodbo v Delnicah. Po tej pogodbi naj bi en vagon soli zamenjali v razmerju kilogram soli za poldrugi kilogram zrnja, dva vagona pa kilogram soli za dva kilograma zrnja. Spričo visokega snega in ofenzive se pa zamenjava ni takoj začela, toda UK je dala vagon hrane naprej, organizirano pa so zamenjali v Starem trgu ob Kolpi kakih 5000 kg soli in v Čabru približno 1000 kg.

Marca in aprila 1944 je prišlo h gospodarskemu odseku več delegacij z vojnega področja in NOO Gorskoga Kotara, ki so prosili za pomoč v prehrani. Delegati so bili vedno drugi in tudi drug za drugega niso vedeli. Na gospodarskem odseku so jim odgovarjali, da so vedno pripravljeni na organizirano pomoč in zamenjavo hrane za sol. Toda nikdar se niso uspešno domenili, medtem pa je gospodarski odsek ves čas dovoljeval stradalajočemu prebivalstvu prehod čez Kolpo na našo stran. Po uradnih podatkih okrožne GK za Notranjsko je šlo prve mesece 1944 vsak mesec iz tega okrožja dva do dva in pol vagona hrane na Hrvaško. Aprila je poslal gospodarski odsek v Gorski Kotar kakih 2000 kg čebulčka in 8000 kg semenskega krompirja. Prevoz iz Stične je trajal 7 dni s tridesetimi vpregami, NOO za Gorski Kotar pa je dotlej dal v zamenjavo 1200 kg lesenih klincev za čevlje. Ko so v Starem trgu 8. maja 1944 izročili prvi kontingent živine kot pomoč Drežnici, so

Hrvati izjavili, da nimajo denarja, čeprav so spočetka obljubili, da bodo dali ob prvem prevzemu živine pol milijona lir.³²⁵

Na gospodarski anketi 21. maja 1944 pri ZAVNOH sta slovenska delegata obljubila pomoč Gorskem Kotaru in 13. hrvaški diviziji »do skrajnih meja možnosti« in privolila, da se že stradajoči prebivalci Gorskega Kotara lahko preselijo v Slovenijo, kjer bodo pomagali na kmetijah. Število naj bi določila posebna komisija, po hrano v Belo krajino pa naj prihajajo le organizirano in v skupinah³²⁶ Teže je šlo pri pogajanjih glede soli in tobaka. Zaloge tobaka, zaplenjenega v Senju, so pošle, soli pa je bilo še dva do tri vagone, ki so jo zamenjavali na Hrvaškem po ključu kilogram soli za kilogram masti. V ZAVNOH so trdili, da po vsej Hrvaški primanjkuje soli in da jedo neslano celo v Primorju in v Dalmaciji. Do soli bo mogoče priti šele z osvoboditvijo Paga, Senja in Brinja. Dovolj pa je bilo tobaka na trgu na Kordunu in v Baniji, kjer so prodajali domači tobak v prosti prodaji po dva do tri tisoč kun za kilogram.³²⁷

Novo pogodbo z ZAVNOH so sklenili 30. maja 1944 v Črnomlju. Naši so obljubili izročiti tretjo pošiljko živine NOO Gorski Kotar 6. junija. Slovenski delegati so kritizirali popoln nered pri zaposlovanju hrvaških delavcev, ki so zahtevali pretirane dajatve v naravi. Tudi tisti, ki so prišli organizirano na delo, so ga zapuščali, »sklicujoč se na številne otroke, ki so ostali doma brez hrane in nadzorstva«. Ponovno so sklenili le organizirano pošiljanje Hrvatov na delo v Belo krajino pod vodstvom odgovornega vodnika in da je treba o vsakem transportu predhodno obvestiti naše organe, da bodo lahko pravočasno pripravili potrebno hrano in delo. Intendantu 13. hrvaške divizije so dovolili nakup hrane v okrožjih Grosuplje-Stična in Novo mesto pod istimi pogoji, ki so veljali za naše intendante (maksimirane cene!). Za ureditev zamenjave so sklenili postaviti posebne zadružne magacine v Črnomlju, Starem trgu in na Brodu. V Črnomlju so za to pooblastili bivšo kmetijsko

zadrugeto, ki je že dotlej zamenjavala blago v zmanjšanjem obsegu. Za te magazine bodo Hrvati in Slovenci določili po enega predstavnika.

Novi sestanek je bil 3. junija 1944 pri NOO v Čabru. Na njem so pojasnili zadnje sklepe iz Črnomlja, kritizirali pa so, da Hrvati prehajajo čez Kolpo na vseh mogućih krajih, odnašajo z naše strani hrano in jih hrvaške oblasti pri tem nič ne ovirajo. Sekretar komiteja je priznal, da so prejeli iz ribniškega okrožja že tri do štiri vagone hrane, iz Notranjske deset vagonov, iz Bele krajine pa še več. »Izrekajo vso zahvalo Slovincem, ki so jim rešili življenje, pričakujejo pa od nas še izredno mnogo. Nimajo prave predstave, kako zelo nam primanjkuje hrane. Stanje prehrane je pri njih težavno, a nič težavnejše kot pri nas v Osilnici, Loškem potoku Travi itd. Imajo vsaj nekaj soli za zamenjavo, naši pa ničesar«. ³²⁸

Ponovno so se sestali delegati ZAVNOH in predsedstva SNOS 16. junija 1944 v Črnomlju. Poudarili so, da se Hrvati sklepov zadnjega sestanka niso držali in da NOO Gorski Kotar še teden dni po sestanku ni obvestil podrejenih odborov o sklepih. Ustavili so zamenjavo soli, ker so Hrvati navijali cene in se niso držali pogodbe. Postavili so zamenjalnico na Brodu in v Starem trgu, ugotovili pa, da so Hrvati organizirano vozili sol prek Bele krajine, češ da jo vozijo v Žumberak in Pokupje, v resnici pa so jo zamenjavali v Metliki po kilogram soli za šest kilogramov zrnja, pa tudi več. Na izrecno željo hrvaških delegatov so na seji sklenili zamenjavo soli v razmerju 1 : 3, kilogram galice pa za 7 kilogramov zrnja. Za zaposlitev hrvaških delavcev so ustanovili na Tančič gori poseben socialni urad belokranjskega okrožnega odbora. Do tega urada naj bi prihajali Hrvati s skupno prepustnico, kjer jih bodo potem razmestili na delo ter jim dali lastne prepustnice in kontrolni list, koliko časa je kdo delal. Vsak bo lahko ves zaslužek v hrani odnesel domov. Na sestanku so tudi povedali, da je dobila 13. divizija v Beli krajini v dveh dneh 42500 kg hrane, v

vojaški akciji naših enot pri Mirni pa 10048 kg, pri kateri pa je padlo 12 naših borcev.³²⁹

Na novem sestanku 30. junija so ugotovili, da ne grozi več nevarnost smrti od lakote, ker je »narod v Beli krajini razumel klic bratov Hrvatov ter prostovoljno dajal in še daje najpotrebnejša živila«. Tako je bilo to vprašanje začasno urejeno. Poslovalnica za delo na Tanči gori je delovala v redu, prehod Hrvatov čez Kolpo je bil vedno le s skupno prepustnico, kdor pa je odšel z dela domov na Hrvaško prej kot so se domenili, je smel vzeti s seboj le do 30 kg hrane. Na Tanči gori so postavili tudi skupno kuhinjo za Hrvate.

Začele pa so nastajati težave v menjalnici na Brodu pri zamenjavi modre galice. Ključ je bil 1 : 7, ker pa ribniško okrožje ni več imelo žita za zamenjavo, Hrvati niso hoteli zamenjavati galice za drugo hrano. Hrvaški delegat Lakuš je to ostro grajal, češ da to »nezaupanje onemogoča oziroma podaljšuje dobavo žita«. Ničesar pa v tem času niso mogli storiti za prehrano 13. divizije, ker naš glavni štab ni mogel odtegniti svojih enot za vojaške prehranjevalne akcije.

Zelo natančno nam statistika pove, da je šlo do tega časa na Hrvaško organizirano (zamenjava, prodaja) 439950 kg žita, 105300 kg krompirja in fižola in 202 glavi živine.³³⁰

Zanimivo je poročilo izvršnega odbora okrožnega odbora za Belo krajino z dne 5. julija 1944 o pomoči Hrvatom. V začetku aprila 1944 so začele množice hrvaških beračev preplavljati Belo krajino in kmetje so jim radi dajali živila. Pozneje so postali prosilci nasilni. Poskušali smo doseči s hrvaškimi oblastmi sporazum o organizirani pomoči, pa se niso nikdar držali sporazuma. Prihajale so razne delegacije in dovolili smo jim, da so pri nas po več tednov nakupovale hrano, a medtem so še vedno prihajali nekontrolirano čez Kolpo tudi mnogi drugi in beračili. Prišlo je tudi nad sto otrok iz Drežnice in nekaj smo jih spravili h kmetom. Dogovorili smo se, da bodo pošiljali k nam delavce na delo za 14 dni,

a začele so prihajati velike skupine ena za drugo, v glavnem le berači in le tretjina je bila res dobrih delavcev. Zamenjavali smo tudi hrano za sol in tobak, a se »Hrvati skoraj nikdar niso držali dogovorov in so vedno bolj dvigali ceno«. V obmejnem pasu ob Kolpi so se naselile tudi razne hrvaške ustanove (NOO, komande področij in mest), ki so bile številčno zelo močne. Živijo na našem področju, a se ne držijo našega reda in so postale leglo tihotapstva. Bratski odnošaji se ne izboljšujejo, temveč slabšajo.«³³¹

Jeseni 1944 je s hrvaške strani pritisk za hrano, z naše pa absolutno pomanjkanje soli in tobaka znova sprožilo potrebo po medsebojnih sestankih vodstvenih organov. Potrebo po novem sestanku so ugotovili prinas na seji načelnikov odsekov pri predsedstvu SNOS 20. novembra 1944.³³² Eden takih sestankov z zastopniki okrožnega komiteja in NOO za Gorski Kotar je bil 4. januarja 1945; z naše strani so se ga udeležili najvišji funkcionarji. Določili so zamenjavo soli za žito za okrožje Črnomelj in Novo mesto v menjalnici v Prelesju, za notranjsko okrožje pa v Petrinji, in sklenili, da je treba »vsako drugo zamenjavo za vsako ceno preprečiti«. Vsakokratno zalogo naj razdelijo po ključu: 10 % za okrožje Žumberak, 20 % za okrožje Karlovac, obe slovenski okrožji pa naj dobita 70 %. Če bi hrvaška okrožja soli ne vzela, naj pripade slovenskima, ključ za zamenjavo pa naj bi bil kilogram soli za štiri kilograme krompirja. Želji zastopnikov Gorskega Kotara, da bi nakupovali pri nas hrano za denar, niso mogli ugoditi spričo izčrpanosti terena, v severnih predelih Slovenije pa je bil nakup zaradi vedno večjih nemških koncentracij praktično nemogoč. Ugotovili so tudi, da zamenjava tobaka ni mogoča, ker ga v Gorskem Kotaru ni bilo. Sklenili so, da bo izvršni odbor okrožja Črnomelj skušal poiskati prostor za 150 otrok brez staršev iz Drežnice, da jih ne bodo poklali ustaši, karlovško okrožje pa naj tem otrokom pomaga s hrano. Zaplenili bodo vsako tihotapsko blago tako na slovenski kot na hrvaški strani. Če bo mogoče dobiti

žganje, ga bo odsek za gospodarstvo pri predsedstvu SNOS podaril hrvaškim partizanskim bolnišnicam. Sporazum naj bi začel veljati 15. januarja.³³³

Ponovni sestanek je bil 2. februarja 1945 na Delnicah, ki naj bi uredil vsa sporna vprašanja glede soli (mi smo žito dali, nismo pa dobili soli, kolikor pa smo je dobili, je bila pomešana s peskom itd.). Dalje so določili, da bo sprejelo novomeško (belokranjsko) okrožje 60 sirot, okrožje Karlovac 30 in Žumberak 60. Okrožje Novo mesto bo organizirano pošiljalo žito v zamenjalnico v Prelesje, ki naj postane podružnica zamenjalnice v Delnicah. Ključ: kilogram soli za štiri in četrt kilograma koruze. Okrožje Karlovac naj dobiva sol v Delnicah, v Prelesju pa naj zamenjuje sol NOO Žumberak, ki naj dobi 20 %, drugo pa obe slovenski okrožji. Naši so še naprej obljubili vso pomoč beguncem iz Gorskega Kotara.³³⁴

Na podobnem sestanku v Delnicah 2. marca 1945 je prebral gospodarstvenik notranjskega okrožja Fajdiga zanimiv referat o zamenjavi soli v notranjsko-ribniškem okrožju. Sredi januarja 1945 je prišlo v Delnice veliko soli, a ribniško okrožje je je dobilo le 200 kg. Neki tovariš iz NOO za Gorski Kotar je takrat dejal, da v Prelesju nismo hoteli dati hrane za sol vnaprej, če pa bi mi takrat dostavili hrano v Delnice, bi nam jo takoj zamenjali po ključu 1 : 4. Toda hkrati so hrvaške oblasti zalagale s soljo svoje zadruge ob meji, ki so tihotapile sol za hrano na našo stran, in tako je šlo vsak dan nad 2000 kg hrane na hrvaško stran, ker pri nas soli ni bilo. Do konca januarja 1945 je dobilo ribniško okrožje do 1000 kg soli z zamenjavo 1 : 4, hrvaška zadruga na Brodu pa je medtem zahtevala ključ 1 : 4,25.

Na tem sestanku so sprejeli več sklepov. Zemljo hrvaških lastnikov na slovenski strani naj obdelajo lastniki sami. Če ne bodo dobili prepustnic od svojih oblasti, bodo zemljo obdelali hrvaški begunci na naši strani. Begunci iz Hrvaške lahko prehajajo na našo stran le organizirano in v skupinah, a hrvaški NOO jim morajo

dati hrano do Kolpe. Za zamenjavo soli dajejo pre-pustnice do Kolpe hrvaške oblasti. Hrvaške oblasti mo-rajo sestaviti tudi sezname vseh hrvaških beguncev na slovenskem ozemlju in za njihovo prehrano mora skrbeti predvsem NOO Karlovac. Za delo sposobne bodo na našem ozemlju porazdelile na delo slovenske oblasti, za orožje sposobne pa bodo mobilizirale. Višino zaslužka bodo določili na mestu. Sol naj se zamenjuje le v Pre-lesju, in sicer kilogram soli za dva kilograma koruze, fižola ali ješprenja, dva kilograma in pol ječmena ali prosa ali sedem kilogramov krompirja. Spore poravnava komisija tajnikov okrožnih NOO Gorskih Kotar, Karlo-vac in Novo mesto.³³⁵

Na sestanku s hrvaškimi delegati na sedežu okrožnega odbora za Notranjsko 5. in 6. marca 1945 so najprej sklenili uresničiti sklepe konference v Delnicah, da »ne bo več očitkov, da Slovenci nočejo pomagati Hrvatom.« Znova so potrdili v Delnicah sprejeti ključ za zamenjavo. Delegat okrajnega odbora Ribnice je privolil, da lahko Hrvati sami prinesejo sol in jo zamenjujejo za hrano, a to le v krajih, ki jih v okraju kontrolira okupator, in sicer v Podklancu, Globeli, na Gori, v Žimaricah, v Sodražici, v Zamostcu, na Vincah itd. Seveda prevzame ves riziko zamenjalec sam. Določili so tudi ključ za za-menjavo vžigalic. Zavitek (10 škatlic) je 25 lir in 5 kg krompirja ali pa 8 kg samo krompirja.³³⁶

LJUBLJANSKA POKRAJINA

Pri opisu razvoja partizanskega gospodarstva po okrožjih Ljubljanske pokrajine (kolikor ga nismo omenjali že pri navajanju odlokov vodstvenih organov NOB) se bomo držali istega vrstnega reda kakor v 2. razdobju, čeprav so se okrožja in okraji vedno bolj združevali in so nekdanja okrožja zdrknila na stopnjo okrajev. Oktobra 1944 sta se združila novomeško in grosupeljsko okrožje v novomeško okrožje in združilo se je tudi več okrajev. Tako je imelo združeno novomeško okrožje le še okraje Grosuplje, Žužemberk, Trebnje, Novo mesto in Kostanjevica. Še istega meseca sta se združila tudi ribniško in notranjsko okrožje v notranjsko-ribniško okrožje, novembra pa so se v tem združenem okrožju združili tudi številni okraji, tako da je imelo okrožje samo še okraje Kočevje, Cerknica, Ribnica, Vrhnika in Logatec.

Osvobojeno ozemlje vseh teh okrožij — razen belokranjskega — se je postopoma zmanjševalo zaradi vedno večje nemško-domobranske kontrole. Do konca vojne je ostala svobodna samo Bela krajina. Razumljivo je torej, da je tako postopno izgubljanje osvobojenega ozemlja v marsičem vplivalo tudi na razvoj partizanskega gospodarstva.

Okrožje Novo mesto

Iz zelo skopega poročila okrožnega odbora Novo mesto z dne 3. marca 1944 izvemo, da so GK delovale po navodilih UK, da so se gospodarski referenti redno sestajali s terenskimi odbori OF in so GK zbrale že veliko količino rezervne hrane.³³⁷ Po poročilu okrožne

GK z dne 1. aprila 1944 okrožje kot celota »še ni bilo preveč izčrpano«, čutiti pa je že bilo pomanjkanje vprežne in delovne živine. Položaj po okrajih je okrožna GK opisala takole: okraj Trebelno je najbolj izčrpan, sicer pridno zbirajo hrano in oskrbujejo NOV. Enako so delali v žužemberškem okraju, kjer »stanje še ni bilo slabo«. Zelo veliko je dajal za NOV okraj Dobrnič, pritoževali pa so se nad samovoljnostjo vojaških intendantov. Mokronoški okraj je bil zelo pasiven, zelo bogat pa je bil okraj Šentjernej, a so ga preveč kontrolirali Nemci in domobranci. Zelo je bil izčrpan mirnopoški okraj, ker je bil partizanskim intendantom zelo dostopen, prav tako tudi okraj Stopiče. Okraj Šmarjeto so preveč kontrolirali Nemci in domobranci, svetokriški okraj je bil pasiven, zelo bogata sta bila okraja Trebnje in Mirna, okraj Toplice je bil popolnoma izčrpan, okraj Šentpeter pri Novem mestu pa so preveč kontrolirali Nemci in domobranci.³³⁸

Seveda je treba jemati besedo »izčrpan« v takratni partizanski terminologiji. GK so le hotele povedati, da je bilo teže priti do hrane, ker je ljudje niso več tako radi dajali. Do prave izčrpanosti je bilo še daleč in je ni bilo niti v zadnji, najhujši fazi — tik pred osvoboditvijo — ko so morale posebne komisije pregledovati kašče in kleti ter kmečka skrivališča, a so vendar še vedno odkrile toliko hrane, da ni od lakote nihče umrl in da se borbenost naših enot zaradi velikega pomanjkanja hrane ni niti za las zmanjšala.

Ko je pritiskalo najhujše kmečko pomladansko delo, so se GK tega okrožja večkrat pritoževale nad »nerazumevanjem raznih intendantov«, ki so jemali vprežno živino na posodo, a so jo le redko kdaj vračali. A vsa polja so bila lepo obdelana, še lepše pa vinogradi. Ker ponekod ni bilo delovne sile, so se ljudje kmalu navadili pomagati drug drugemu, čeprav hkrati o »skupnih kuhinjah« niso hoteli ničesar slišati.³³⁹

V okrožju pa niso bile ugodne finance in že v proračunu za maj 1944 je okrožni odbor izkazal primanj-

kljaj blizu 100000 lir.³⁴⁰ Nič kaj ugodno se ni razvijalo podpisovanje posojila (januarja 1944 56700 lir, februarja 141255 lir, marca 182350 lir, aprila samo 600 lir in maja 1944 le 24500 lir).³⁴¹

Velikim ofenzivnim operacijam naše vojske maja 1944, katerih posledica je bila začasen izgon Nemcev in domobrancev iz Žužemberka, Trebnjega in Mirne peči, je sledila velika sovražnikova protiofenziva in njene zelo hude posledice na terenu. V poročilu okrožnega odbora OF z dne 14. junija 1944 je med drugim rečeno: »Skoraj vsi terenski odbori so bili razbiti ali pa tako prestrašeni, da so bili za delo nesposobni«. K domobrancem je prešlo blizu 40 terenskih delavcev, ker so se bali, da jim bodo belogardisti sicer pobili družine. V Novo mesto je narodna zaščita pregnala enajst domobranskih družin in jim zaplenila vse imetje.³⁴²

Podrobneje so znova govorili o gospodarskem položaju v okrožju na seji gospodarskih in finančnih referentov 28. junija 1944. Kostanjeviški okraj je bil povsem okupiran, polja so bila lepo obdelana, hrane ni bilo veliko, mnogo pa je bilo živine. Ugoden gospodarski položaj je bil v stopiškem okraju, topliški, novomeški in žužemberški pa so bili izčrpani. V dobrniškem okraju bi se žito za denar še dobilo, prav tako v mirnopeškem in trebanjskem, povsod pa so ga ljudje poskrili in ga je težko najti. Okraja Mokronog in Trebelno sta bila izčrpana, povsem neizčrpana pa sta bila še šmarješki in šentpeterski okraj. GK so še vedno delovale samostojno, brez povezave z odbori OF, in mnogi člani vaških GK so varovali »svoje vaščane pred intendanti«. ³⁴³

V začetku julija je v še svobodnih predelih okrožja v redu delovala okrožna etapna vožnja, zmedo pa je povzročila upostavitev vojaške etapne vožnje, posebno v žužemberškem in dobrniškem okraju, poleg tega pa so vojaški intendanti mobilizirali še mnogo konj.³⁴⁴ Konec julija so reorganizirali GK, na izredni seji okrožnega odbora OF pa so gospodarski referenti priznali, da so se zaleteli z ustanavljanjem okrajnih trgovin, ker nimajo

kaj prodajati. Ljudje so hodili na Hrvaško, kjer so dobili za mast in sadje vse, kar so hoteli. V redu pa je tekla dobava hrane za NOV in baze, znova so začeli kampanjo za skrivanje pridelkov pred okupatorjem in v redu so pospravili pridelke zaplenjenih posestev. Finance so bile »zelo slabe«, ker v večini okrajev spričo stalnih sovražnikovih vdorov niso pobirali ne davka ne posojila. Najslabše je bilo sredi avgusta 1944 v dobrniškem okraju. Poročilo pravi: »Zaradi stalnih hajk je vse razkrojeno. GK ne dela, hrane ljudem ne plačujejo, bonov pa kmetje ne marajo«. Na osvobojeno ozemlje so po dveh zakonspiriranih kanalih dobivali mlade prašiče iz Novega mesta. Finance so bile še vedno slabe. Odbori niso pobirali davkov in trošarine niti tam, kjer bi jih lahko. Vsak odbor je pač hotel biti »priljubljen« in primanjkljaj, posebno za izplačevanje podpor — ki so jih ponekod dobivale tudi družine, ki so imele svojce pri domobrancih (ker je bilo to »politično oportuno«) — je moral kriti finančni odsek pri predsedstvu SNOS. Tako je moral ta odsek izplačati okrožju za podpore od januarja do julija 1944 kar 769000 lir.³⁴⁵ Iz poročila okrožne GK z dne 20. avgusta 1944 izvemo, da je »padla aktivnost gospodarskih aktivistov na skrajni minimum«. Spričo neprestanih sovražnikovih vpadov so se začeli odtegovati delu, zelo veliko pa jih je tudi padlo. Nova žitna letina je bila srednje dobra, slabo pa je bilo stanje živine.³⁴⁶

Sredi septembra 1944 so delo GK prevzeli gospodarski odseki pri odborih OF in gospodarstvo je začelo vedno bolj postajati tudi »politična zadeva«, čeprav se seveda bistveno ni izboljšalo, kajti osvobojeno ozemlje se je v okrožju spričo vedno večje aktivnosti neprestano zmanjševalo. Bogate doline so bile že trdno v nemških in domobranskih rokah. Čez demarkacijsko črto (nemško-italijansko »mejo«) so naredili ilegalci kanal za dobavo hrane iz Štajerske in Gorenjske in pričeli so žgati oglje v topliškem, stopiškem in svetokriškem okraju.³⁴⁷ Otavo so dobro pospravili. Zaradi peronospore in paleža so pričakovali majhen vinski pridelek (le četrtno od prejš-

njega leta), vtem ko je šmarnica obrodila normalno kakor vsako leto. Občutno je primanjkovalo prašičev, ker je NOV klala brez nakazil gospodarskih odsekov, samo v dobrniškem okraju pa je od rdečice poginilo nad 150 prašičev. Nekoliko se je zboljšal položaj pri odkupih hrane, odkar so začeli kmetom hrano plačevati, posebno pa tam, kjer »intendanti in gospodarski aktivisti pravilno in z razumevanjem nastopajo pri odkupih«. ³⁴⁸

Na prvi seji izvoljenega okrožnega izvršnega odbora so 21. oktobra 1944 ugotovili, da sovražnik kontrolira vse bogate okraje. Kar je bilo še osvobojenega ozemlja, je gospodarstvo teklo v redu. Na posestvih narodne imovine so bili postavljeni upravitelji, emonsko zemljo so oddali v najem, prek novomeškega kanala pa so dobili v osvobojene predele 556 mladih prašičev. Odsek za prehrano pri okrožnem NOO je sestavil natančno statistiko, koliko hrane bodo potrebovali, slabe pa so bile finance, ker ni bilo krajevnih odborov OF (»ker ni osnovnih celic naše oblasti«), oziroma, ker niso delovali. Kljub temu so ugotovili, da je imelo okrožje septembra 1944 3,310 261 lir dohodkov (seveda z dotacijo) in 1,709 363 lir izdatkov. ³⁴⁹ Na seji izvršnega odbora 6. novembra so ugotovili, da davke v redu pobirajo, povečati pa je treba posojilo. Vsi so bili soglasni, da se je »podeljevanje podpor razpaslo precej v širino«. Poudarjali so tudi, da je zelo težko sestaviti statistiko potrebne hrane, ker jo enote NOV še vedno zbirajo na svojo roko. Še podrobneje so razpravljali o gospodarstvu nekaterih okrajev na seji okrožnega izvršnega odbora 20. novembra 1944. Prepričani so bili, da se bo novomeški okraj »dvignil«, v trebanjskem okraju pa je odsek za gospodarstvo kar dobro delal, čeprav je bila organizacija OF skoraj popolnoma na tleh. V redu je oskrboval intendante, ki jih je tudi redno spremljal okrajni odbornik. Bolj »samovoljno« so nastopali intendant v kostanjeviškem okraju, od grosupeljskih aktivistov pa so zahtevali, da se morajo takoj vrniti v svoj okraj, iz katerega so se umaknili. Novembra 1944 je imelo okrožje 2,878 173,70

lir dohodkov in 1,722 618,50 lir izdatkov. Podporo 408 951 lir so razdelili 1 146 družinam s 3 808 člani. Po kanalu so priskrbeli 300 kg soli in 140 kg sladkorja s Štajerskega in ustanovili so okrožno milarno.³⁵⁰

Na drugem plenarnem zasedanju okrožne narodno-osvobodilne skupščine so sprejeli, oziroma potrdili več odlokov izvršnega odbora. Odlok o kaznovanju lastnikov vprežne živine, ki se izmikajo vožnji (etapni in za potrebe NOV ter gospodarskih odsekov), odlok o nastavitvi cestarjev z mesečno plačo 800 do 1200 lir, odlok o ureditvi zavetišča za večje število beguncev na osvobojenem ozemlju, odlok o zasledovanju črnoborzijancev s pomočjo narodne zaščite, odlok o oddaji emonske zemlje v najem za minimalno odškodnino in odlok o dajanju izdatne podpore, a samo potrebnim.³⁵¹

Decembra 1944 se je stanje prašičev v okrožju že tako popravilo, da je začela celo padati cena. Še naprej so dajali v najem razlaščno in opuščeno zemljo, bati pa so se začeli za semenski krompir in plemensko živino.³⁵²

Na drugi seji izvršnega odbora že povečanega novomeškega okrožja (skupaj z Belo krajino) so 17. januarja 1945 prepovedali svobodno trgovino s tobakom in cigaretami in določili so ključ za zamenjavo soli za žito v razmerju 1 : 4. Določili so, naj dajejo okrajni ali krajevni odbori učiteljem in nameščencem hrano zastonj ali po znižanih cenah, zavetišča v Semiču, Metliki in Podzemlju ter kopališče v Dolenjskih Toplicah pa naj prevzamejo odseki za socialno skrbstvo.³⁵³

Stiska za prehrano je bila vedno hujša. Zato je izvršni odbor na svoji tretji seji 1. februarja 1945 imenoval tri »prehranjevalne komisije« za okraje Črnomelj, Metlika in Novo mesto. Komisije so morale ugotoviti, kako so krajevni odbori porazdelili obvezne dajatve med kmete, in zbrati potrebno hrano za mesec februar 1945. Ugotoviti so morale vse nepravilnosti in zaostanke pri obveznih oddajah, preiskati pri kmetih vse zaloge in pri tem uporabljati narodno zaščito, v hujših primerih pa

tudi vojaške patrole. Morale so opraviti preiskave tudi po vseh »sumljivih« trgovinah, ki skrivajo blago.³⁵⁴

Priznati je treba, da je bila to zelo težavna in ne-hvaležna naloga. Vse te tri komisije in zastopnika NOV je zbral načelnik odseka za prehrano pri predsedstvu SNOS 14. februarja 1945 na sestanek, kjer so komisije že poročale o svojem delu. V mnogih vaseh so naletele na popolno razumevanje, v mnogih pa tudi na »hud odpor, ki je bil ponekod podoben organiziranosti... kri-čacev, a jih je komisija razkrinkala«. Povsod so se najprej oglasili nergači in premožni kmetje, v nekaterih vaseh pa niti odborniki niso hoteli priti na sestanek. Vse tri komisije so ugotovile, da so pri kmetih še vedno zaloge hrane, izčrpane pa so zaloge pri zavednih ljudeh. Ljudje so z delom prehranjevalnih komisij v glavnem zadovoljni in rajši vidijo, da ne hodijo zbirat hrane vojaški inten-danti. Kar so komisije odkrile skritega živeža (komisija je kmeta najprej vprašala, kaj ima na zalogi, in ga pro-sila, naj zaloge pokaže), so ga prisilno odkupile (z boni). Sklenili so tudi uvesti skladiščni sistem. Na osvobojenem ozemlju (Bela krajina) naj zbirajo hrano samo za za-ledno vojsko in baze, operativne enote pa naj si jo pri-skrbe z vojaškimi akcijami. Komisije so dobile nalogo še naprej razkrinkavati nergače in oportuniste, vse odbor-nike pa, ki so se pri tej akciji slabo izkazali, je treba od-poklicati.

Bili bi krivični, če bi verjeli, da so bili vsi, ki so morali tako oddajati hrano, »nergači« in še kaj hujšega. Ponekod so komisije res že načenjale zaloge pomladan-skega semenja in tudi v »zibeli partizanstva« — Beli krajini ni bila povsod revolucionarna zavest kmetovalcev na visoki stopnji, saj je tudi Bela krajina še v tem času poznala skrivače pred našo mobilizacijo. Prevelika je bila tudi obremenitev nekaterih okrajev. Obremenitev bivšega topliškega okraja je na primer znašala 17 va-gonov hrane, a komisija je je zbrala le dva vagona in pol. Komisija je poročala: »Ljudje se niso upirali ko-misiji, bali so se le, da bo drugi dan spet kdo prišel s

kakšno zbiralno akcijo. Želijo enkrat oddati živež za ves mesec, in sicer prostovoljno, samo da bi potem imeli mir v tistem mesecu«. Po poročilih komisije so v črnomeljskem okraju skoraj povsod na zborih volivcev privolili v vse predpisane dajatve, le o krajevnem odboru na Tančiči so dejali, da »krije sebe in svojce, reveže in izčrpane pa obremenjuje«. Na zboru volivcev krajevnega odbora Brdarci-Šipek se je neka volivka uprla predpisani dajavi, a ji je zbor volivcev odgovoril, naj »bi rajši obdelovala polje kot pa nepošteno živela s skrivači in partizanskimi dezertarji«. Z zbora volivcev v nekem kraju v metliškem okraju je komisija poročala: »Najbolj aktiven oportunist je bil bivši župan iz Mlak. Ko pa je bil razkrinkan in osramočen pred vaščani, je začel vpiti: Živel Stalin! Živel Churchill! prej pa je na sestanku hujskal ljudi, naj povedo, da nimajo nobenih zalog«. Zgodilo se je tudi tole: pri Mariji X, ki je trdila, da nima hrane niti zase, je komisija pri preiskavi našla nad 500 kg žita in fižola in še njenega moža — skrivača povrhu.³⁵⁵ Najbrž je bila zelo vesela!

To so pač bile tiste originalne posebnosti all specifičnosti belokranjskega partizanskega gospodarstva. Bile, so še toliko večje, če pomislimo, da se je mudilo v Beli krajini celotno vodstvo NOB in da je bila pokrajina naravnost preplavljena z vsemi mogočimi aktivisti in političnimi delavci. To deleža Bele krajine v NOB niti ne zmanjšuje niti ne povečuje. Bil je pač tolikšen in takšen kakor je bil.

Na peti seji izvršnega odbora 7. marca 1945 so veliko govorili o ustanavljanju nabavljalnih in prodajnih zadrug. Pametno so sklenili, da morajo nastati iz potrebe, ne pa pod pritiskom. Prehranjevalna komisija je v metliškem okraju zbrala 107 % predpisane količine hrane, v črnomeljskem pa 91 %. Še posebna komisija za ugotavljanje zalog vina in žganja pa je zbrala 240 hl vina in 500 litrov žganja. Do začetka marca je prišlo v Belo krajino prek zamenjalnice v Prelesju 12 136 kg soli.³⁵⁶

Kljub vsemu trudu teh zbiralnih komisij se je položaj iz dneva v dan slabšal in v marcu 1945 so morale zavezniške pošiljke hrane zadovoljiti 40 % potreb, predsedstvo SNOS pa je okrožju lahko nakazalo tudi 3 milijone lir za nakup hrane.³⁵⁷ Brž ko so začele komisije kazati denar, je iz dobro zakritih skladišč brez posebnega siljenja začela prihajati tudi hrana. Aprila 1945 so znašali dohodki v novomeškem okrožju 5,981 302,60 lir (davek je znašal le 58 384 lir), izdatki pa 3,774 714,40 lir.³⁵⁸ Aprila 1945 je dal odsek za finance pri predsedstvu SNOS okrožju znova milijon lir. Polovico naj bi porabili za pomoč pogorelcem, polovico pa za izredne podpore.³⁵⁹ Konec aprila 1945 je bila vzpostavljena tudi zveza z morjem in položaj prehrane se je še zboljšal. Ni pa bilo tudi daleč do konca vojne.³⁶⁰

Okrožje Bela krajina

Z izjemo dveh kratkih ofenzivnih sovražnikovih sunkov je bila Bela krajina takrat ves čas osvobodjena. Kako pa se je razvijalo njeno partizansko gospodarstvo v času, ko je prišla pod novomeško okrožje, smo že povedali.

Okrožna GK za Belo krajino je 21. februarja 1944 prosila okrožni komite KPS za Belo krajino, naj intervenira na »pristojnem mestu«, da ne bi vojaške enote, predvsem pa razne baze odvzemale preveč hrane v Beli krajini. Prav tako naj bi ta pristojni forum dovolil tudi »prisilni odkup«, to je, da bi smeli člani rajonskih GK s člani vaških GK pregledati zaloge pri kmetih in ugotoviti, koliko bi se še dalo hrane prisilno odkupiti.³⁶¹ Okrožna GK je 2. marca 1944 poročala, da je nabava hrane za NOV vedno težavnejša, »o prehrani civilnega prebivalstva pa sploh ni govora«. Civilno prebivalstvo v Črnomlju in Metliki je zadnjikrat dobilo hrano od GK pred božičem. Ljudem, ki niso klali doma, je okrožna GK nakazala po 20 dkg maščob, a jih še ni razde-

lila. Nujno bi potrebovala vagon semenskega krompirja in nekaj semenskega fižola. Bila je odločno proti zamenjavi kilograma soli za 6 ali 7 kg koruze. Do sredine marca 1944 je okrožna GK kampanjsko zbrala približno 21 000 kg hrane in priskrbela za vse kraje semena, ni pa mogla urediti vprašanja velikega pomanjkanja soli, čeprav je je bilo onkraj Kolpe dovolj.³⁶²

Po izvolitvah krajevnih NOO so nastale v Beli krajini nove težave. Rajonski odbor OF Suhor se je 2. aprila 1944 pritoževal, da vaške GK nočejo več delati, češ sedaj so izvoljeni krajevni NOO dovolj veliki, da lahko opravljajo tudi delo vaških GK.³⁶³ Seveda je bil to le izgovor, kajti ljudje so se začeli braniti vsakega neprijetnega dela in se niso hoteli zameriti sovaščanom. Ponekod so te posle opravljali samo še zato, da so se izognili mobilizaciji v NOV. V začetku aprila so dobili vsi kraji v zameno za koruzo najnujnejše količine soli. Vedno večja skrb pa je bila kako preprečiti tihotapstvo čez Kolpo. Primanjkovalo je vprežne živine in krme, vendar je bila sredi aprila skoraj vsa zemlja obdelana. Razdelili so tudi nekaj njiv v zapuščenih kočevarskih vaseh. Po mnenju okrožne GK bi se po vaseh še dalo zbrati nekaj hrane, a samo na kampanjski način. Nakup in prodajo mladih prašičev so imele v rokah samo GK, sicer ne bi mogli obdržati maksimiranih cen.³⁶⁴ Veliko pa so zbrali narodnega posojila, in sicer do konca februarja 1944 v denarju 1,081 129 lir, v bonih 186 370 in v hrani za 424 935 lir.³⁶⁵

Poročilo okrožnega odbora OF za Belo krajino z dne 2. maja 1944 kaže, da natančnejših predpisov za pobiranje davkov v okrožju še ni bilo. Tako naj bi za maj plačalo 1920 davkoplačevalcev 51 400 lir davka, ki naj bi ga pobrali okrajni odbori OF »po plačilnih zmožnostih posameznikov«. Okraji pa so se zelo pritoževali, da je težko pobirati davke, ker primanjkuje drobiža. Pobirali so tudi trošarino, in sicer dve liri od litra vina; več gostilničarjev pa je nehalo točiti, ker niso hoteli dajati pijače za bone. S trošarino naj bi po proračunu zbrali

le 37 200 lir, vtem ko naj bi proračunska postavka »razni dohodki« vrgla 280 000 lir. Največji izdatek je bil v Beli krajini podpora 1090 družinskim članom, ki je znašala maja 278 026 lir. Okrožni odbor je v proračunu za junij 1944 predvideval le še 206 000 lir dohodkov in 540 000 izdatkov.³⁶⁶

Okrajni odbor Dragatuš je poskušal maja poživiti vpi-sovanje posojila. Imenoval je dva odbora; v vsakem je bila »polovica naših, polovica pa omahljivcev in sredin-cev«. Odločno je bil dragatuški odbor proti prihajanju Hrvatov na našo stran, ker »hodijo samo zaradi bera-čenja ali črne borze«.³⁶⁷ S prav to težavo se je ukvarjal 14. maja 1944 tudi okrožni komite KPS za Belo kraji-no.³⁶⁸ Dogajalo se je tudi, da so hrvaške komande, ki so se mudile na naši strani, izsiljevale in grozile s smrtjo. Na sestanku članov rajonskega komiteja KPS Vinica s komando karlovškega vojnega področja, komando me-sta Ribnica in NOO Bosiljevo, so naši zahtevali, naj se vse hrvaške ustanove preselijo na Hrvaško, Hrvati pa so to »odločno odklonili z utemeljitvijo, da to sploh ni mo-goče, in obljubili, da se nerednosti ne bodo več dogaja-le«. Sklenili so, da hrvaškim beračem ne bodo več da-jali prepustnic, viniški rajonski odbor OF pa se je obvezal, da bo za njih zbiral pomoč.³⁶⁹

Sredi junija 1944 se je začelo stanje živine v Beli krajini popravljati. Lepo so bili obdelani vinogradi in vzorno je bilo obdelano bivše banovinsko posestvo Vino-mer.³⁷⁰ Zopet so se 14. junija 1944 sestali člani okrožnega komiteja KPS za Belo krajino in delegati okrožnega ko-miteja KPH za Gorski Kotar in »pretresli so vsa sporna vprašanja, ki kalijo medsebojne odnose«. Glede gospodar-ske pomoči se niso sporazumeli, ker so belokranjski delegati odločno zahtevali organiziran način pomoči, hrvaški pa so trdili, da s tem ne bo nič doseženo in da je treba »tovari-šem Hrvatom dovoliti, da še dalje nekontrolirano hodijo po Beli krajini in menjavajo sol, tobak, galico itd.«.³⁷¹

Na prvem zasedanju izvoljene okrožne narodnoosvo-bodilne skupščine za Belo krajino so 19. junija 1944

uvedli prisilni odkup kot kazen, in sicer dvojno količino predpisane hrane, če ne bi kdo hotel oddati predpisane količine.³⁷² Dohodke so julija zmanjšali na 177996 lir, predvideli pa 531200 lir izdatkov. Ugotovili so velike zamude pri plačevanju davkov, ker jih davkoplačevalci niso redno plačevali, češ da ni denarja, in sicer samo tisti, ki bi jih lahko plačali. Gostilničarji so takoj spet točili, ko so prišle v obtok nove lire.³⁷³

Že na prvi seji okrožnega izvršnega odbora 22. junija 1944 so sklenili predlagati predsedstvu SNOS, naj bi GK preimenoval v odseke za gospodarstvo pri odborih OF. Nadalje so sklenili, da mora vsak krajevni NOO pošiljati vso trošarino okrajnemu izvršnemu odboru, le-ta okrožnemu, da bo mogoče zadovoljevati potrebe v krajih, kjer se trošarinski predmeti trošijo. Sklenili so, naj okrožni odsek za finance odpre trafike v Črnomlju, Semiču in na Vinici (v Metliki je že bila), cene pa naj določi trgovska zadruga, ki bi dobavljala trafikam cigarete in tobak. V Črnomlju so ustanovili poslovalnico za delo za begunce in Hrvate, ki so prihajali iskat dela v Belo krajino, in še posebej za hrvaške delavce pomožno poslovalnico na Tanči gori.³⁷⁴

Konec junija je bilo okrožnemu odboru OF popolnoma jasno, da viri prostovoljnega odkupa naglo usihajo, in sicer kljub temu, da so vsako nabiralno akcijo spremljale velike predhodne aktivistične priprave. Tako je nujno prišel na vrsto prisilni odkup, a tega so se otepali predvsem vaški gospodarski odseki, in pritiskali so na okrajne odbore in na okrožni odbor, naj kar ti opravijo prisilne odkupe v svoji režiji. Toda okrožni odbor je konec junija odgovoril, da je to predvsem naloga prav krajevnih NOO, in poudaril, da »še le če nočejo KNOO iz oportunitizma ali kakršnegakoli vzroka posameznikom določiti višine dajatev, smejo okrajni oziroma okrožni gospodarski odseki opraviti prisilni odkup, in sicer večje količine, kakor bi jo določil krajevni NOO, tako da bodo vaščani sami zahtevali od krajevnih NOO, naj v bodoče določajo količino dajatev«.³⁷⁵ O istih težavah so

govorili tudi na drugi seji okrajnega izvršnega odbora Črnomelj 29. junija 1944. Tudi na tej seji so trdili, da s prostovoljnim odkupom ni mogoče več ničesar dobiti in da ostane — in sicer za tekoče potrebe — samo še prisilni odkup. Toda dogajalo se je, da so se v istem kraju pojavili hkrati kar trije pobirači, od okrožja, od raznih vojaških enot in še od okraja. »Je torej popoln nered«. ³⁷⁶

OOOF za Belo krajino je 12. julija 1944 ugotovil, da znaša vsota neplačanih računov pri kmetih za oddano hrano 2,106 036,70 lir. ³⁷⁷ Sicer kratkotrajni sovražnikovi julijski vdor v Belo krajino je povzročil v metliškem okraju veliko razdejanje. Konec julija se je tudi pokazalo, da je bil pridelek ječmena le srednje dober in nič boljši ni bil tudi pridelek pšenice in rži. Stanje živine je spričo velikih potreb naših in hrvaških enot zopet začelo padati, zelo dobro pa so rasli in se razvijali prašiči. Spočetka so veliko pričakovali tudi od čebel, a kasneje paša ni bila ugodna. ³⁷⁸ Okrožje je za avgust zvišalo proračun za 35 %, ³⁷⁹ v okraju Črnomelj pa so napeljali elektriko v Svibnik, Dol. Pako, Tušev dol, Otovec in na Talčji vrh. Denarja ni bilo dosti, a črnomeljski okraj je ta mesec le zbral 140 751 lir posojila. ³⁸⁰

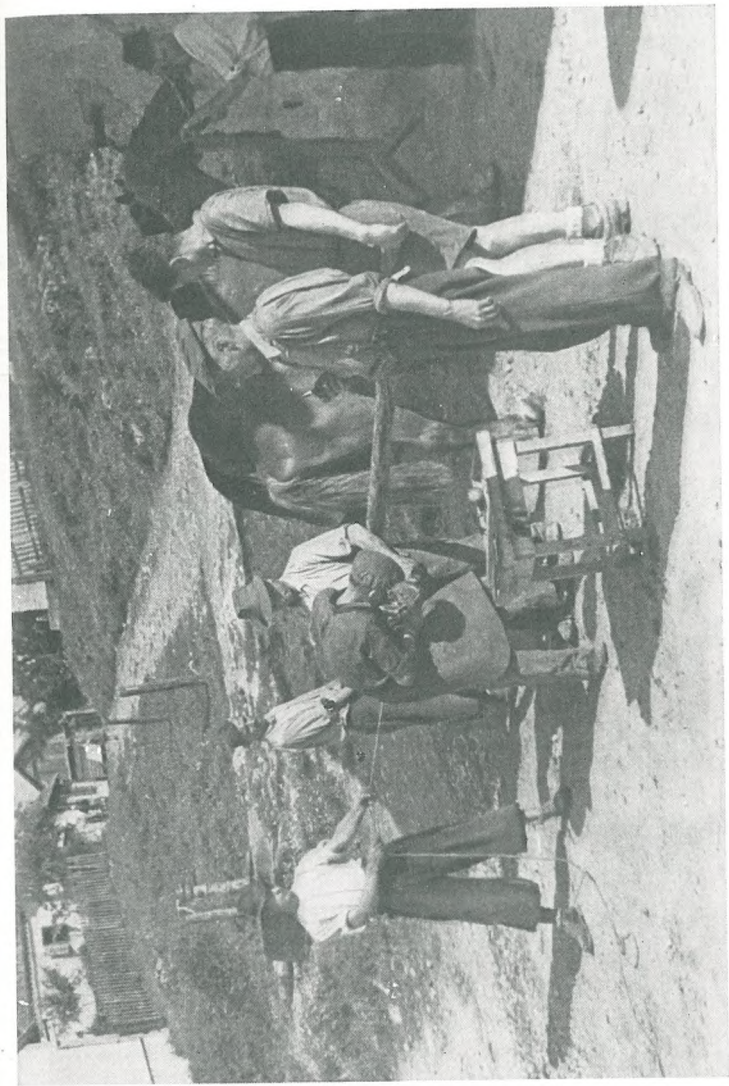
Izvršni odbor okrožne narodnoosvobodilne skupščine je 7. novembra 1944 objavil zanimive številke, koliko je dalo belokranjsko okrožje za NOV od 1. decembra 1943 do 31. julija 1944. Navedimo le nekaj števil: 273 285 kg žita, 123 546 kg moke, 508 755 kg krompirja, 54 937 kg fižola, 19 105 kg kaše, 11 196 kg suhih gob, 175 187 kg mesa, 9875 kg medu, 33 171 litrov vina itd. In vse to je dala tista Bela krajina, ki je morala pred vojno letno uvoziti 120 vagonov pšenične moke, 50 vagonov koruze, 3 vagone maščob itd. ³⁸¹ Slišali smo že, da žitna letina ni bila dobra, pač pa sta dobro kazala krompir in fižol. Popravljeni se je začela tudi živina, število prašičev pa je stalno naraščalo. Le jesenska paša čebel ni kakor pomladna obetala veliko. ³⁸²

Na peti seji črnomeljskega okrajnega izvršnega odbora so 9. septembra 1944 zvišali mesečno obvezno od-

dajo maščob od 40 000 na 60 000 kg, na šesti seji 16. septembra pa so se okrajni odborniki pritoževali nad italijanskim delavskim bataljonom, da »krade vsevprek in se za opozorilo niti ne zmeni«. Tudi drv je porabil več kot naše enote in niti ni bil preveč zaposlen. Predlagali so, naj bi Hrvatom prepovedali prihajati na delo v Belo krajino, ker je začelo primanjkovati hrane, in odločno so zahtevali revizijo podpor in preživnin ter strogo omejitev porabe mesa.³⁸³

Okrožni proračun za september 1944 je predvideval le 289 600 lir dohodkov in 1,314 550 lir izdatkov. Davek naj bi vrgel 57 100 lir, trošarina 66 300, posojila samo 19 300, trgovina, obrt in industrija (usnjarna, milarna, elektrarna) in kovaška dela 41 700, okrožni gospodarski odsek 100 000 in razno 5200 lir. Med izdatki je bilo na prvem mestu socialno skrbstvo s 509 800 lirami, dalje stroški za politični aktiv 197 500, gospodarstvo 180 500, vzdrževanje trgovine in obrti 35 400, prosveta 176 100 (!), zdravstvo (civilna bolnišnica v Kanižarici in ambulate) 110 700, obnova 77 550 in razno 27 000 lir.³⁸⁴ Davki so prinašali vedno manj. Na številnih sejah so razpravljali, kako bi jih zvišali, a na nobeni niso tega dokončno odločili. Krajevni NOO so bili za čim manjšo obdavčitev, okraji in okrožja pa ne.³⁸⁵

V začetku oktobra 1944 so začeli obnavljati premogovnik v Kanižarici.³⁸⁶ Na seji okrajnega izvršnega odbora Črnomelj so v začetku oktobra sklenili, naj bi znašala povprečna mesečna davčna obremenitev posestva 40 do 50 lir, pa so že čez pet dni začele prihajati pritožbe kmetov, da nimajo denarja, ker gospodarski odseki zopet ne plačujejo hrane.³⁸⁷ Da bi plačevanje davkov končno uredili, je sklical okrožni odbor OF za Belo krajino 21. oktobra 1944 posebno sejo. Na njej so najprej ugotovili, da je prišlo dotlej na vsakega davkoplačevalca 6 lir na mesec, oziroma 1 do 2 liri na prebivalca. Nato so imenovali pri obeh belokranjskih okrajnih odborih (Črnomelj in Metlika) davčna odbora, ki naj bi sestavila natančne sezname vseh davkoplačevalcev in jih raz-

Pred Planinčevo kovačijo v Črnomlju septembra 1944

delila na tri do pet kategorij. Osnova, oziroma pripomoček za pravilno odmero kvote — ki jo bo dokončno sicer določil okrožni odbor v sporazumu s finančnim odsekom pri predsedstvu SNOS in poslal obema okrajnima davčnima komisijama, ti dve pa jo bosta porazdelili med posamezne krajevne NOO — naj bi bila količina hrane, ki jo dajejo mesečno krajevni NOO, površina zemljišča, število svobodnih poklicev, trgovcev, obrtnikov in število posestnikov-davkoplačevalcev.³⁸⁸ Sklepe te seje je v celoti sprejela seja okrožnega izvršnega odbora 31. oktobra 1944 in naročila obema davčnima odboroma, naj čimprej uredita davčno vprašanje, ki »je bilo do sedaj res zanemareno«.

A stvar le ni šla gladko — ker nihče rad ne plačuje davkov — čeprav so opominjali davkoplačevalce z lepimi in vzpodbudnimi besedami, da je narod sam nosilec vse oblasti — torej tudi davčne, obdavčenje naj »rabi kot izravnava za žrtve tistih, ki v sedANJI vojni še niso bili prizadeti, ali pa le v majhni meri, ali pa so se nekateri z vojno celo okoristili«. Porazdelitev davka mora biti pravična in vsi ga morajo čutiti enako. Kolikor le dopuščata načelo pravičnosti in avtoriteta slovenske narodne oblasti, naj obdrži narodni davek značaj prostovoljnih žrtev.³⁸⁹

Sredi novembra 1944 sta dobila oba davčna odbora od okrožnega izvršnega odbora mesečno davčno kvoto (za okraj Metlika 120 000 lir, za okraj Črnomelj 130 000 lir), ki naj bi jo razdelila na krajevne NOO. Okrožni izvršni odbor je svetoval odboroma, naj pošiljata na teren »vse sposobne delavce«, ki morajo davkoplačevalcem »razložiti sedanje naše ogromne potrebe in da te žrtve v tem našem končnem osvobodilnem boju prav gotovo niso prevelike«. Davčna odbora sta predpisano kvoto že sama nekoliko znižala (črnomeljski na primer na 125 820 lir), s čimer je soglašal tudi okrožni izvršni odbor, poudaril pa je, da »kdor ne bo plačal davka, bo poklican na odgovornost pred davčni odbor, ki ga mora opozoriti na državljske dolžnosti in posledice«.³⁹⁰

Za mesec november 1944 je morala zbrati Bela krajina 974 000 kg hrane za NOV. Zato so določili za vse civilne baze le dva dnevna obroka hrane,³⁹¹ beguncem—oskrbovancem gospodarskih odsekov pa so znižali dnevno količino hrane na polovico, to je na kilogram krompirja in 30 dkg moke.³⁹² Vendar pa v Beli krajini ni nihče umrl od lakote! Prepovedali so tudi vsako zamenjavo hrane za tobak, ostala pa je še zamenjava za sol.³⁹³

Decembra 1944 so opravili strogo revizijo vseh preživnin (plač), razen učiteljem in profesorjem. Pri določanju nove preživnine so morali upoštevati družinsko stanje. Učitelji in profesorji, ki so se hranili v javnih kuhinjah, so plačevali za hrano mesečno po 250 lir, z enim družinskim članom, če ni prejemal podpore, pa 350 lir. Vsakemu učitelju ali profesorju je moralo ostati mesečno vsaj še 400 lir, z enim družinskim članom pa 500 lir.³⁹⁴

Na sestanku okrajnih aktivistov za Belo krajino 2. decembra 1944 so ugotovili, da so bili ti aktivisti premalo na terenu in da je bilo zbiranje hrane prepuščeno le krajevnim NOO, ki pa »nimajo pravega razumevanja in imajo premalo čuta za odgovornosti«. Oba okrajna odbora sta preveč popuščala, črnomeljski okraj je dajal 40 %, metliški pa 60 %.³⁹⁵ Poglejmo, katere ustanove je morala v drugi polovici decembra 1944 zalagati z mesom okrožna mesnica za Belo krajino: upravno-politični tečaj, baze 20, 80, 15 a, frontni teater, komando mesta Novo mesto, relejno postajo 15, štiri bataljone VDV, OZNA (baza 24), OZNA 7. korpusa, načelstvo NZ, načelstvo NZ Novo mesto, okrožno GK Novo mesto, upravo kopališča Toplice, okrožno obnovo, etapno kuhinjo, okrožni izvršni odbor Novo mesto, okrajni NOO Toplice, okrajni odbor OF Novo mesto, zavetišče Dom, centralno tehniko, milarno Plaz, artilerijo 7. korpusa, relejno postajo Gubčeve brigade, centralno tehniko za Štajersko in Koroško, gozdne delavce 15. divizije in usnjarno Žužemberk. V tem času je dala mesnica 4708,75 kg mesa, vse te ustanove pa so ji bile dolžne 145 820 lir.³⁹⁶

Poprečna obremenitev belokranjskega kmeta za januar je bila 450 kg hrane. Vsi člani obeh okrajnih izvršnih odborov so morali na teren in začela se je velika kampanja za oddajo hrane.³⁹⁷ Uspehi niso bili posebno veliki in na seji črnomeljskega okrajnega izvršnega odbora 20. januarja 1945 je eden izmed odbornikov dejal: »Ljudje samo tarnajo, delno obljubijo, pripeljejo pa premalo«.³⁹⁸

Kot že vemo, so morali imenovati posebni zbiralni komisiji. Na seji obeh komisij so člani 6. marca 1945 poročali, da so na območju 25 krajevnih NOO okraja Metlika zbrali 166 574 kg hrane. Najnižji procent oddaje je bil 46 %, najvišji pa 183 %. Komisija okraja Črnomelj pa je zbrala na območju 46 krajevnih NOO 203 284 kg hrane. Najnižji procent oddaje je bil 26 %, najvišji pa 130 %. Na sestankih so naleteli na razne zabavljace in nergače, pri pregledih pa se je pokazalo, da imajo ravno nergači še veliko živeža. Najteže je bilo z ženskami, ki so prišle na sestanek pijane.³⁹⁹

Kaj je bilo mogoče iztisniti iz Bele krajine, nam zelo nazorno pokaže tabela, kaj je morala Bela krajina oddati in kaj je oddala leta 1945 in kaj že po osvoboditvi leta 1946.⁴⁰⁰

	v kilogramih			
	1945		1946	
	Predpis	Oddano	Predpis	Oddano
pšenica	14 000	15 150	20 000	526
krušna moka	82 593	90 000	80 000	22 623
krompir	140 000	250 000	150 000	85 494
fižol	—	—	20.000	4 230
seno	70 600	85 500	50 000	30 000
Skupno				
vagonov	40	44	32	14

Okrožje Notranjska

V glavnem je mogoče prikazati le razvoj gospodarstva v tistih predelih, ki so bili osvobojeni po kapitulaciji Italije, potem pa se je to osvobojeno ozemlje posto-

poma krčilo kot na primer v novomeškem okrožju. Na tem mestu bomo govorili tudi o razvoju gospodarstva po združitvi z ribniškim okrožjem kot smo govorili o okrožni gospodarski politiki novomeškega okrožja po združitvi z belokranjskim okrožjem.

Okrožni odbor OF za Notranjsko je 19. marca 1944 poročal, da ima velike težave z berači iz Prezida, Čabra in Gerova. S hrvaškimi oblastmi so imeli že več sestankov, da bi organizirano pošiljali revne ljudi na našo stran, pa ni bilo nobenega uspeha. Pomanjkanje pri teh ljudeh pa je bilo veliko, da »zamenjujejo že lastno obleko za živila«. Poskušali jim bomo pomagati, če bo dobilo okrožje kaj živeža iz pivškega okrožja. Glavno delo okrožne GK je bil etapni prevoz blaga iz Primorske v Belo krajino, ureditev klavnic in nakup potrebnih semen za pomladansko setev. Po računih okrožne GK je okrožje potrebovalo takrat na mesec za prehrano 400 kg masti, 15000 kg krompirja, 3750 kg m. ke, 3750 kg fižola, 150 kg soli in 3750 kg mesa.⁴⁰¹

Z navzočnostjo cele 18. divizije pa so se težave s prehrano povečale in OOOOF za Notranjsko je 18. aprila 1944 poročal, da zahteva 18. divizija »hrano kar z ultimati«. Zato so morali poseči po prisilnih odkupih in konfiskacijah.⁴⁰² Proračun za maj 1944 je bil zelo nerealen. Predvideval je 115000 lir dohodkov (davki 15000, prostovoljni prispevki 50000, posojilo 50000) in 60000 lir izdatkov (podpore 35000, za učiteljstvo 9000, za aktiv 16000).⁴⁰³ Po okrajih je bilo stanje aprila 1944 takole: v okraju Loška dolina so že nastajale težave s prehrano, česar v cerkniškem okraju še ni bilo čutiti. Na Blokah so ljudje radi oddajali predpisane dajatve, bali so se le sovražnikovih vdorov. Najbolj belogardističen okraj je bil Begunje-Sv. Vid, in ker je tod primanjkovalo hrane, so hodili ljudje po nemško aprovizacijo na Rakek in spotoma špionirali. Okrožna GK tega ni mogla preprečiti, ker ni mogla organizirati lastne aprovizacije za civilno prebivalstvo. Še slabše je bilo v borovniškem okraju, kjer so domobranci pobili najboljše kadre. Onkraj železnice

v okrajih Logatec, Vrhnika, Rovte, Horjul in Dobrova pri Ljubljani sistematičnega partizanskega gospodarstva seveda ni bilo mogoče organizirati.⁴⁰⁴

Polja so bila dobro obdelana in veliko so pomagale posebne ekipe poljskih delavcev, ki so jih sestavile GK iz Hrvatov, ki so hodili prosit hrano.⁴⁰⁵ Julija 1944 je OOOF končno ugotovil, da znašajo dolgovi za hrano NOV samo cerkniškega dela okrožja 1,196 000 lir.⁴⁰⁶ V juliju je začel OOOF pridno obnavljati porušene vasi, sredi julija pa so se začeli vsakodnevni sovražnikovi vdori v okrožje. Posledica tega je bilo skoraj popolno prenehanje prostovoljnega nakupa, kajti ljudje so se vedno bolj bali domobrancev.⁴⁰⁷ OOOF se je pritoževal, da na okrajih ni sposobnih gospodarskih kadrov. Ne moremo pa reči, da bi le-ti ne poskušali vsega, kar so mislili, da bo pač najboljše.

Na drugem zasedanju narodnoosvobodilne skupščine za okraj Cerknica 31. julija 1944 so sklenili postaviti pod kontrolo vso mlačev, a »sklep naj bi za prebivalstvo ostal tajen«. Sklenili so tudi »primeren postopek« proti tistemu, ki ne oddaja predpisanih maščob od mleka. Uvedli so eno liro mesečnega davka na glavo, kajti dohodke za julij 1944, to je 357 165 lir, so krili le iz dotacij, izdali pa so — v glavnem za podpore — 92 708 lir.⁴⁰⁸

Zanimivo je poročilo s posvetovanja notranjskih aktivistov, ki je bilo 6. avgusta 1944 v Kozarščah o stanju v nekaterih okrajih. V grahovsko-cerkniškem okraju je bilo stanje »v splošnem dobro« kljub vsakodnevnim sovražnikovim vdorom. V Loški dolini je bilo stanje »zadovoljivo«, vendar je bilo pri domobrancih 120 ljudi, pri partizanih in aktivistih OF pa 200. Dajatve za NOV so »uredili z narodom na lep način«, zelo pa je ljudi presenetil prisilni odkup. Na Blokah so bili ljudje »politično bolj zaostali«, so pa GK prisilne odkupe »vedno politično raztolmačile in če bi bilo ljudstvo politično toliko zrelo, ne bi bil potreben noben prisilni odkup, ker vojska mora dobiti svoje«. Okraj Begunje-Sv. Vid je imel sovražnik že zaseden.⁴⁰⁹ Od februarja do konca

junija 1944 je dalo Notranjsko okrožje za NOV: 77 000 kg mesa, 223 447 kg krompirja, 7247 kg maščob, 17431 kg fižola, 37 200 kg žita, 3300 jajc itd.⁴¹⁰ Od tega je oddal samo okraj Loška dolina 134 glav živine (43 300 kg mesa), 31 100 kg krompirja, 3900 kg maščob itd.⁴¹¹

Avgusta so uvedli obvezni davek, in sicer 1 do 10 % od čistih dohodkov. Pobirali so ga KNOO, čeprav so se nekateri tega precej branili. Na omenjenem posvetovanju aktivistov so se pokazala tudi nesoglasja med okrožnim odborom OF in okrožno GK, ki da si je »domišljala, da je steber vsega političnega dela na Notranjskem«. Nesoglasje je našlo odmev tudi v poročilu Angele Ocepek z dne 5. septembra 1944 IOOF, v katerem je poudarila, da so tudi »okrajni aktivisti postali bolj ali manj samo intendanti na terenu«.⁴¹² Na seji okrožnega komiteja KPS za Notranjsko 12. septembra 1944 so napisali tudi karakteristiko za zelo aktivnega in sposobnega člana okrožne GK, ki je bil premeščen na Primorsko, ker je bil v sporu z okrožnim odborom in komitejem. V karakteristiko so napisali tole: »... Je dober gospodarstvenik, sposoben za organizacijo in dokaj delaven. O njegovem razvoju se ne more kaj reči, ker ima globoko ukoreninjene meščanske tendence«. Vsekakor je bil vzrok spora ozkost in sektašenje obeh omenjenih forumov, na kar je oba foruma — zaradi tako napisane karakteristike — opozoril tudi organizacijski sekretar oblastnega komiteja za Slovensko primorje Žiga. Notranjci pa se niso dali kar tako ugnati in so oblastnemu komiteju odgovorili: »Vaš očitek, da smo ozki in sektaški, je popolnoma neutemeljen in nepartijski... Sicer bi bila večja nevarnost, če bi bil tovariš v kaki partijski funkciji kot pa pri gospodarskem delu, kjer je všteta bolj strokovna usposobljenost kot pa politična plat«.⁴¹³

Po združitvi z ribniškim okrožjem je novo notranjsko-ribniško okrožje prevzelo dober ribniški gospodarski kader. Jeseni 1944 so dobro obrodili krompir, fižol in koruza, precej pa je padlo število živine, kar je oviralo tudi jesensko setev.⁴¹⁴ Na drugi seji okrožnega izvršnega odbora

v Osilnici 4. novembra 1944 so sprejeli več gospodarskih ukrepov, da bi zboljšali slabo prehrano zaledne vojske in civilnega prebivalstva. Menjalnica za sol na Brodu je prišla pod upravo okrožnega odseka za trgovino, uvedli so mlevnino, ki so jo morale plačevati tudi vojaške enote za mletje svojega žita (0,40 lir od kilograma moke ali 5 % od še nezmlitega žita), mlinar pa je moral prodati žito okrožnemu gospodarskemu odseku. Sprejeli so tudi sklep o oddaji masti od zaklanega prašiča, predpisali so obvezni davek za vse okrožje s pripombo, da je treba uvesti enoten davčni postopek in sklenili, da bodo pospešeno obnovili porušene hiše, postavili nove žage in elektrificirali vasi.⁴¹⁵

O gospodarskem položaju okrožja so mnogo razpravljali na sestankih gospodarskih aktivistov in okrožnih funkcionarjev 5. decembra 1944. Ljudje so zahtevali zvišanje cen v maksimiranem ceniku, ker se je v krajih, ki so mejili na Hrvaško, preveč razvijala črna borza. V glavnem je bila hrana v okrožju izčrpana, kjer pa je še kaj bilo (Barje, Ribnica itd.), je ni bilo mogoče dobiti brez pravih vojaških akcij, ki jih je glavni štab tudi obljubil. Zelo je primanjkovalo vprežne živine, vendar so bili Notranjci še vedno pripravljeni prevažati blago (etapna vožnja) do Osilnice, ne pa v Belo krajino. Gospodarski odnosi s Hrvati niso bili dobri, kajti le-ti so poskušali izrabljati silno pomanjkanje soli in zahtevali večji zamenjalni ključ v svojo korist, ali pa soli sploh niso hoteli dati. Ker so morali naši voziti žito za zamenjavo tudi po hrvaški strani (cesta je večkrat speljana čez Kolpo), so hrvaške zadruge naše voznike ustavljale, jim pobirale žito in ga spravljale v svoja skladišča, soli pa niso hotele dati.⁴¹⁶

Finančni položaj okrožja nam pokaže poročilo okrožnega finančnega odseka z dne 12. januarja 1945. V okraju Kočevje je plačevalo davek kakih 320 ljudi, ki so plačevali mesečno približno 9000 lir. Poskušali so doseči, da bi davkoplačevalci sami zvišali davek, a posebnih uspehov ni bilo. V ribniškem okraju so pobrali davek

od 259 prebivalcev. Imeli so zelo veliko podpirancev in velike težave z zbiranjem posojila. Z okrajem Barje okrožni odbor ni imel nobene zveze, ker so domobranci ta okraj popolnoma kontrolirali. Isto je bilo z okrajem Velike Lašče. Zelo slabo je bilo finančno stanje v cerkniškem okraju. Glavni dohodek je prinašalo posojilo in denarne kazni, ki jih je izrekalo sodišče zaradi nedovoljenega prehoda na neosvobojeno ozemlje.⁴¹⁷

Na seji okrožnega izvršnega odbora 20. januarja 1945 so sklenili od kmetov odkupiti sadjevec za vojne bolnišnice namesto sadja, prodajalcu živine za NOV pa naj bi okrajni gospodarski odseki dali ob vsaki oddaji 1 do 2 kg mesa brezplačno.⁴¹⁸ Od žetve 1944 pa do konca leta 1944 je zbralo okrožje 1,328 584 kg hrane,⁴¹⁹ torej kakih 350 000 kg mesečno. Na seji okrajnih gospodarskih aktivistov 1. februarja 1945 pa so zelo natančno pretehtali, kaj bi se še dalo dobiti iz posameznih okrajev (v kilogramih):⁴²⁰

Okraj Ribnica

	krompir	žito	fižol	okopavine
Z osvobojenega ozemlja:	21200	2200	655	5850
iz delno kontroliranega	27000	7200	2100	6300
iz neosvob. ozemlja	110200	25400	4160	3000
Skupaj	158400	34800	6925	15150
<i>Okraj Kočevje</i>				
dobilo bi se še:	18000	7500	1800	3000
<i>Okraj Cerknica</i>				
z osvob. ozemlja:	11400	2000	—	3900
z delno kontroliranega	56800	4950	2525	10100
z bolj kontroliranega	21000	2100	1050	3300
le s pomočjo NOV	25000	4000	—	—
Skupaj	114200	13050	3575	17330
<i>Okraj Barje</i>				glav živine
le s pomočjo NOV	100000	64000	2000	200
<i>Okraj Velike Lašče</i>				
le s pomočjo NOV	100000	64000	2000	50

Na seji okrožnega izvršnega odbora 19. in 20. februarja 1945 odborniki niso mogli prikazati ugodne slike. V cerkniškem okraju je bilo vsako poslovanje spričo stal-

nih sovražnikovih vdorov nemogoče in je bil odbor sam, razbit na dva dela, neprestano v hajkah. Nič bolje ni bilo v kočevskem okraju, okraj Ribnica je delal »dobro v okviru možnosti«, okrajni odbori Barje, Velike Lašče, Logatec in Vrhnika pa se sploh niso mogli držati na svojem področju. Okrožje je moralo dnevno prehraniti do 3000 partizanov.⁴²¹

Dne 5. marca 1945 je okrožni izvršni odbor podpisal z okrožnim NOO za Hrvaško primorje in njegovo trgovino zanimivo pogodbo o zamenjavi semenskih poljskih pridelkov za manufakturno blago. Načelno naj bi zamenjavali manufakturno blago polovico za semena, polovico za italijanske lire, če pa bi izvršni okrožni odbor za Notranjsko hotel dati v zameno vse v hrani, oziroma v semenih, bi Hrvati popustili pri blagu za 20 % od napisanih cen. Ostala semena (korenje, repa, pesa, čebulček), ki bi jih postavili organizirano v naše zamenjalnice, bi zaračunali po predvojnih cenah kot tudi manufakturno blago, če bi ga zamenjali za ta semena.

Cene bi bile:⁴²²

	15 kg	krompirja	ali	6 kg	žita	ali	252 lir
	18	krompirja	ali	7,25	žita	ali	304 lir
kretoni (meter)	22,50	krompirja	ali	9	žita	ali	378 lir
	26	krompirja	ali	10,30	žita	ali	432 lir
hlačevina (m)	38	krompirja	ali	15,25	žita	ali	640 lir
	45	krompirja	ali	18	žita	ali	756 lir
blago (m)	100	krompirja	ali	40	žita	ali	1680 lir

Februarja 1945 so zbrali v okrožju 117002 kg hrane predvsem za vojsko in baze, ugotovili pa so, da je bila dolžna vojska samo po evidenci odseka za prehrano v okrajih bivšega notranjskega okrožja 4,420808 lir, v okrajih bivšega ribniškega okrožja pa 1,014919 lir.⁴²³ Od zaveznikov je okrožje doslej dobilo 288 parov čevljev, 250 parov nogavic, 40 bluz, 20 srajc, 19 plaščev, 20 majic, 349 kg sladkorja, 40 l olja, 94 padal in 30 brzostrelk. Dobro je delala okrožna zamenjalnica za sol pa tudi za manufakturno blago.⁴²⁴ Poleg glavne menjalnice so imeli

*Član odseka za preskrbo pri kočevskem okrajnem odboru France Gorše v pogovoru z ženo,
ki je pripeljala živino na prodaj, Kočevje 1944—45*

še nekaj podružnic, ki so zamenjale v prvi polovici marca 1945 za sol in manufakturo 5916 kg hrane in 1725 jajc.⁴²⁵ Imeli so zelo natančen ključ za zamenjavo: kg žita je 3 kg krompirja ali 6 jajc ali 0,08 kg masla ali 1,5 kg jabolk, kg masla je 12 kg žita, ali 72 jajc ali 36 kg krompirja, 10 jajc je 1,70 kg žita, ali 5 kg krompirja ali 0,13 kg masla, kg krompirja je 2 jajci ali 0,35 kg žita ali 0,27 kg masla, kg soli je 2,50 kg žita, ali 4 kg jabolk ali 7,50 kg krompirja ali 0,20 kg masla, kg masla je 720 lir; kg žita je 60 lir, kg krompirja je 20 lir in eno jajce 10 lir.⁴²⁶

Tudi v notranjsko-ribniškem okrožju so postavili dve prehranjevalni komisiji, ki naj bi »s predhodno politično pripravo vaščanov na sestankih« pravično in nepristransko odmerili dajatve in postavili skladišče v Fari. Na sestanku zastopnikov civilnih in vojaških oblasti 23. marca 1945 so najprej ugotovili, kaj so okraji tisto leto do konca februarja 1945 že dali. Kočevski okraj je oddal 201 405,70 kg hrane in 258 glav živine, v prvi polovici marca pa 13256 kg hrane in 33 glav živine in bi lahko dal za april še 15 000 kg hrane in 35 glav živine. Okraj Ribnica je v istem času oddal 128 758 kg hrane in 137 glav živine, v prvi polovici marca pa 7330 kg in 5 glav živine. Okraj Cerknica je dal do konca februarja 604 738 kg hrane in 574 glav živine, za april bi lahko dal še 10 000 kg hrane in 40 glav živine.

Prehranjevalni komisiji sta morali pregledati — kot belokranjski — zaloge pri ljudeh in pustiti na glavo le 100 kg hrane, če je treba pa tudi samo 50 kg do prihodnje žetve. »Prehranjevalna komisija gre od hiše do hiše... Sodelovati mora zdrav kader in pri tej priliki opravljati politično in prehranjevalno delo.«⁴²⁷

Konec marca 1945 je prišlo v okrožje zopet nekaj zavezniške pomoči, od katere so dobili okraj Cerknica 800 kg soli, 200 kg olja in 188 parov čevljev, okraj Ribnica 800 kg soli, 250 kg olja in 255 parov čevljev in okraj Kočevje 900 kg soli, 350 kg olja ter 325 parov čevljev.⁴²⁸ Okraji so vse to natančno razdelili. Cerkniški okraj na primer takole:⁴²⁹

Pred zamenjalnico v Kužlju ob Kolpi leta 1945

Loška dolina — 408 kg soli, 112 kg olja in 111 parov čevljev;

Bloška planota — 136 kg soli, 34 kg olja in 25 parov čevljev;

Cerkniška dolina — 136 kg soli, 34 kg olja in 25 parov čevljev;

pridržana količina — 120 kg soli, 30 kg olja in 27 parov čevljev.

Na delu sta bili tudi obe prehranjevalni komisiji. Komisija št. 1 je »v krajih, kjer ni pričakovala toliko hrane« (KNOO Vecenbah, G. in D. Briga na Kočevskem) zbrala v petih dneh 13424 kg krompirja, 1020 kg okopavin in 2741 kg žita. Ljudje so radi pokazali vse shrambe, nekateri pa niso hoteli pokazati skrivališč. Če jih je komisija našla, je seveda zaplenila vso hrano. Tudi komisija št. 2 je poročala o dobrih uspehih na ribniškem področju.⁴³⁰

Tudi okrožni izvršni odbor je 9. aprila 1945 poročal, da sta obe komisiji dobro delali. »Kmetovalci se strinjajo s takim načinom odkupovanja živil, nekateri so seveda tudi proti... Dogaja se tudi, da hrano poskrijejo, komisija pa jo po preiskavi zapleni in odvzame brez plačila«. Ob tej priložnosti je podal izvršni odbor tudi kratek historiat okrožne zamenjalnice. V začetku januarja 1945 so postavili glavno zamenjalnico v Slovenskem Kužlju, ki je prevzela zaloge prejšnje zamenjalnice v Petrinji. Zamenjalnica je začela poslovati 20. januarja, ko je dobila iz Hrvaške večjo količino soli. Konec januarja so postavili podružnico v Vasi in v začetku marca še dve podružnici, v Loki za kočevski in v Čabru za ribniški okraj. V glavnem so v njih zamenjavali sol, pa tudi predmete, ki jih je primanjkovalo. Z zamenjavo so hoteli pomagati Hrvatom, zase pa dobiti najnujnejše reči in tako zatirati črno borzo. Dotlej so zamenjavali sol le za hrano, v začetku po ključu kilogram soli za 4 kg žita, pozneje 1 : 4,5, v začetku aprila 1945 pa samo še 1 : 2, ker je bilo soli vedno več.

Promet v zamenjalnicah je bil do 29. marca 1945 tale: *kupili* so 1814 kg soli, a ker niso imeli lir, so jo kupili po posebnem ključu za blago, ki smo ga že omenili (eno jajce 10 lir itd.) *Zamenjali* pa so 1718 kg soli, in sicer za 3941 kg žita, 92 kg krompirja, 229,25 kg jabolk, 126,50 kg maščob, 61 kg suhega sadja in 92 jajc. Za manufakturno blago so v tem času dali 57725 lir in 2282 kg žita, 1508 kg krompirja, 359,50 kg jabolk, 178,35 kg maščob, 123,50 kg suhega sadja in 2865 jajc. Za svoje blago pa so prejeli 41393 lir, 3350 kg žita, 1517 kg krompirja, 303 kg jabolk itd. Skratka: bilanca je pokazala 377358,60 lir aktiv in isto pasiv, ker so čisti dobiček 118642,30 lir všteli v pasiva.⁴³¹

Morda se nam bo zdelo to trgovanje na prvi pogled malenkostno (čeprav niso bile to majhne vsote) in morda celo preveč birokratsko. Če bi to mislili, bi bili v veliki zmoti in bi pozabljali, da gre tu za izrazito in originalno *partizansko trgovanje*, ki je hotelo pomagati predvsem NOB in je zato od vsakega partizanskega »trgovca« nujno zahtevalo največjo poštenost.

OOOF Notranjska-Ribnica je 11. aprila 1945 zapisal: »Pri natančnem pregledu prehranjevalnih komisij se je pokazalo, da prebivalstvu le ne primanjkuje živil tako, kakor je to prikazovalo na vsakem masovnem sestanku. Vzdržalo bo lahko do konca vojne«. Tudi stanje plemenske živine je bilo zadovoljivo in narasla je reja mlade živine. Lepo so obdelali vso zemljo.⁴³² Seveda sta obe komisiji skrivače hrane »pred javnostjo razkrinkovali«, komisiji pa hrane nista več uskladiščali (da ne bi prišla v roke sovražniku), temveč sta jo puščala pri kmetih.⁴³³

Okrožje Ribnica

Okraje ribniškega okrožja je še pred spojitvijo z notranjskim okrožjem sovražnik postopoma in zelo načrtno zasedal in poskušal odrezati NOV od njenih zelo bogatih preskrbovalnih baz. Popolnoma se to sovražniku tudi v

tem okrožju ni posrečilo, je pa na neosvobojenih ozemljih tega okrožja pretrgal nadaljnji razvoj partizanskega gospodarstva, ki je bil spočetka prav v ribniškem okrožju najbolj živahen in originalen, morda celo najboljši v vsej Ljubljanski pokrajini. Najbrž je šlo to na račun sposobnih ribniških gospodarskih aktivistov.

V ribniškem okraju so v drugi polovici februarja 1944 še vedno delali napako, ko so konfiscirali hrano in druge potrebščine brez obsodbe vojaškega sodišča pa tudi brez vednosti GK, a pri tem so bile krive vojaške enote. V začetku marca 1944 je v tem okraju kazalo, da je hrana že precej izčrpana, v resnici pa ni bilo tako. V bogatih ravninskih vaseh je bilo še dovolj. Zato so začeli odkupovati prav v teh bogatih ravninskih predelih, terenski odbori pa so morali ta nova bremena razdeliti ljudem na vaških sestankih, kjer pa naj bi bilo važno, »da ne povedo vaščanom količine, ki jo je treba zbrati, ampak vsakega vprašajte, koliko je še pripravljen odprodati. Tako boste najlažje zbrali predpisano količino«. Koliko je ta nasvet zalegel, ni znano. Sredi aprila so okrajni gospodarski aktivisti trdili, da so hrano z drugim odkupom (po tem nasvetu) popolnoma izčrpali, da so kleti prazne in da je možen samo še odkup goveje živine.⁴³⁴ Tudi v velikolaškem okraju so morali še enkrat nakupovati hrano, po višinskih predelih pa je ljudem primanjkovalo soli, tobaka, obutve in mila. Potrebni je konec februarja 1944 razdelila okrajna GK po 3 kg koruzne moke na glavo in 50 do 60 lir. Marca je bilo v velikolaškem okraju veliko partizanske vojske (zasede ob cesti Turjak—Ribnica) in vsi člani okrajne GK so morali sodelovati v glavnem pri prisilnih odkupih, nakupovali pa so tudi rezervno hrano in mast. Konec marca so okrajni gospodarski aktivisti ugotovili, da je »skoraj vse popolnoma izčrpano«, seveda pa le v krajih, ki jih je kontrolirala NOV. Bali so se, da bo kmalu okrog tisoč ljudi brez hrane. Položaj se aprila ni izboljšal, maja pa je sovražnik že krepko kontroliral zlasti bogate predele okraja. Zato je razumljivo, da je okrajna GK v začetku junija 1944

sporočila okrožni GK, da »nam za sedaj, dokler vladajo takšne razmere, ne nakažete nobene enote za oskrbovanje s hrano, ker je ta del rajona, ki ga mi še kontroliramo, popolnoma izčrpan«. ⁴³⁵ Toda kaj vse so še morale dati vasi pod Mokrcem in Grmado!

Tudi v loškopotoškem okraju je bilo »kritično«. Konec februarja 1944 so razpravljali o tem, ali naj bi v Podpreski začeli obdelovati polja kolektivno, so pa že vnaprej vedeli, da posebnega uspeha ne bo, ker ni bilo gnoja. Zato so bili bolj za to, da bi zapuščeno zemljo razdelili in naj bi vsak plačal nekaj zakupnine. »Kolektivni kovač« je moral poskrbeti, da bo poljedelsko orodje do pomladi v redu. Odločno so odklonili vsak ponovni odkup hrane za NOV, postavili so okrajno kuhinjo, vse terenske pa so zaprli, ker jih ni bilo več mogoče kontrolirati. Pritoževali so se tudi, da partizani po ves teden ne vrnejo izposojenih konj in da premalo pazijo nanje. Večina kmetov je imela samo še semenski krompir, v skrajni sili bi bil mogoč samo še odkup živine. Sredi aprila 1944 je okrajna GK poročala, da »na odkup sploh ni misliti«, spraševala pa je okrožno GK, kje je seme, ki ga je obljubila za Loški potok, kajti poprej »se sploh ni za prikazat med ljudi«. Dober in goreč takratni aktivist OF bi verjetno tej GK očital oportunizem, a verjeti je treba tudi poročilu okrajne GK iz začetka junija 1944, v katerem je rečeno: »Ne poznamo več nobene moke in ljudje se hranijo zjutraj, opoldne in zvečer edinole s krompirjem, ki ga moramo s trudom in pod vojaško zaščito nabavljati drugje«. Pa tudi do krompirja so težko prišli. Ko sta prišla konec maja dva člana okrajne GK kupovat krompir v Novo vas na Blokah, jima je tajnik okrajnega odbora Nova vas (notranjsko okrožje) dejal: »Tovariša, ne bo nič iz tega, ker je ravnokar prišel od okrožne GK za Notranjsko preklic, da se ta odkup na noben način ne sme izvršiti«. Potočana sta po telefonu lepo prosila sekretarja okrožne GK za Notranjsko, naj vendar nakup dovoli, a ta je odgovoril, da je Loški potok nakupil v notranjskem okrožju že 10000 kg krompirja, hodili pa

so ponj tudi posamezniki. Sedaj je že minila sezona za sajenje, zakaj pa zamenjavate Potočani krompir za sol? Nazadnje je dejal ta hudi notranjski tajnik, da ne morejo kupiti »niti enega kilograma, niti enega krompirja«. Lahko si mislimo, da sta se Potočana kar malo poparjena vračala z Blok, zlasti še, ko so jima ljudje tja in nazaj grede pripovedovali, da bi jima zelo radi prodali krompir, ker potrebujejo denar, ker imajo krompirja še dovolj, tako da mnogi z njim krmijo prašiče in živino.

Seveda Potočani niso molčali in že 5. junija so spet smeli nakupovati krompir na Blokah. Na sestanku okrajnih gospodarskih aktivistov so ugotovili, da je bilo najhuje glede prehrane v bivšem okraju Draga, sicer pa 476 ljudi ni imelo nobene hrane več. Ostro so obsodili surovo nastopanje partizanov pri zbiranju hrane (brez vednosti GK) in povedali so, kako je partizan naperil puško na ženo, ki je imela štiri otroke in eno samo kravo in zavpil, da »stvari odmah za petnajst partizanov mleko«. ⁴³⁶

Povsem nov problem se je pokazal v okraju Banja loka. V Osilnici je bil 1. marca 1944 sestanek pri terenskem odboru OF, kako bi pomagali graditi barake oziroma popraviti požgana poslopja internirancev iz vasi Žurge, Belica, Papeži, Bezgarji, Bezgovica, Čačiči, Križmani, Malinišče, Padovo, Podvrh, Pungert in Sela. Nad 90 družin je prosilo za les iz gozdov bivše gozdne uprave Kočevje na področju Borovške gore in Goteniške gore ter na Medvedjeku. Na sestanku so jim povedali, da je dostop v te gozdove nemogoč (partizanske bolnišnice) in odborniki terenskega in okrajnega odbora so jim predlagali, naj se raje preselijo v prazne kočevarske vasi, kjer so hiše še cele, odbori pa bi jim pomagal pri obdelovanju polja. Toda predloga večina internirancev ni hotela sprejeti in ga je »gladko odbila trdeč, da oni s svoje zemlje ne gredo nikamor... Vsi so zahtevali, naj jim da les, deske in ves ostali potreben material OF, ker so interniranci in brez vseh sredstev«. S precejšnjo težavo so potem zadevo uredili. Edini okraj, ki ni imel težave s soljo, je

bil ta, teže pa je spravil skupaj potrebno hrano za zamenjavo. Okraj je moral skrbeti za hrano več bolnišnic in baz. Na pomlad živine ni manjkalo, zato so pogosteje dovoljevali klanje za civilno prebivalstvo.⁴³⁷

Ribniška okrožna GK je že 3. marca 1944 opozorila na to, da je gospodarski položaj »iz dneva v dan slabši«. V poročilu z dne 10. marca je poudarila, da nastaja pri zaplembah »že prava anarhija«, ker jih opravlja vojska brez vsakih razsodb, brez vednosti političnih odborov in brez navzočnosti GK. Enote večkrat zaplenijo stvari, ki jih le trenutno potrebujejo. »Dogaja se, da si vzamejo 30 do 50 kg težkega prašička, kokoši, žepne ure itd., puste pa vola v staji, krompir v shrambi in drugo. Je že tako rekoč v navadi, da planejo najprej v spalnico, premetavajo predale...«

To je bilo marsikje res, a kradli so novi mobiliziranci, ki jih partizanstvo še ni prekvasilo. Odveč pa bi bilo na tem mestu naštevati, kako strogo so partizanska sodišča kaznovala te tatove. Iz poročila okrožne GK od 22. marca 1944 izvemo, da so pridno obdelovali polja, primanjkovalo pa je semenskega krompirja in ovsa. Pričakovali so 8000 kg soli, v okrožju je manjkalo nad 1000 mladih prašičev, za kakršenkoli nakup pa GK ni več imela denarja.

Ribniško okrožje je bilo veliko, saj je s svojimi sedmimi okraji segalo od Kolpe do Ljubljane. Najbolje urejeno omrežje gospodarskih komisij je bilo v ribniškem okraju, vtem ko je imel kočevski okraj le referenta pri okrajnem odboru, dostop pa je bil možen le v dve naseljeni vasi. Najobsežnejša pa tudi najbolj izčrpana okraja sta bila banjaloški in loškopotoški, najbolj bogata pa okraja Velike Lašče in Barje, a v oba je bilo že konec aprila — v bogate predele — moč priti samo še z močno vojsko. Zelo je bil izčrpan tudi sodraški okraj, kjer je bilo konec marca 1944 že 925 ljudi delno ali popolnoma brez hrane.⁴³⁸

V začetku aprila 1944 je bilo v ribniškem okraju 36500 prebivalcev, od teh skoraj 10000 brez hrane, po-

gorelcev pa 7560. Za te in za stalne enote NOV (kakih 800 ljudi) bi potrebovali tedensko 97852 kg hrane, okrožna GK pa je računala dnevno za enega 0,06 kg maščob, 0,30 kg krušne moke, 0,20 kg koruzne moke, 0,30 kg krompirja, 0,10 kg fižola, 0,20 kg mesa in 0,02 kg soli.⁴³⁹

Na to poročilo predsedstvo SNOS 20. aprila 1944 skoraj ni moglo drugače odgovoriti kakor »da bo vedno več dela, čim manj bo hrane«. Opozorila je na to, da »gospodarski aktivisti povsod nastopajo kakor oblast, namesto da bi s pravilnim delom prepričevali ljudi o nujnosti dajatev«. ⁴⁴⁰ Konec aprila je okrožna GK poročala, da so polja po večini obdelana, da so dali v najem zemljo turjaške graščine, opozorila pa je predsedstvo SNOS, da je treba nujno urediti vprašanje košnje na Kočevskem, saj je bilo tam skoraj 35000 ha košenic.⁴⁴¹

Z vzpostavitev novih sovražnikovih postojank (Ribnica!) in vedno večje sovražnikove kontrole daleč levo in desno od ceste Turjak—Ribnica, so morali tudi gospodarski aktivisti okrajev Barje, Velike Lašče, Sodražica in Ribnica »večkrat menjavati sedež poslovanja«. Na vedno bolj kontroliranem ozemlju je mogla opravljati večje prisilne odkupe samo še 18. divizija. Posrečilo se jim ni tudi kaj več nakupiti v sosednjih okrožjih in »nakupovalci so se vračali dokaj razočarani nad nerazumevanjem in slabo organizacijo, na katero so naleteli«. Nič ni bilo na prodaj po maksimiranih cenah, vse je bilo dvado trikrat dražje.⁴⁴²

Okrožna GK je zamenjavala tobak za hrano, in sicer 10 dkg tobaka za 4 kg fižola ali koruze ali 5 kg ječmena ali prosa ali boba ali 3 kg pšenice ali 0,40 kg masla.⁴⁴³ Sredi junija 1944 je dobil okrožni odbor večje dotacije, kar je povečalo možnosti nakupa hrane. Kočevska okrajna GK je oddala precej košnje okraju Struge-Dobrepolje in Hinje, in sicer revnim zastonj, premožnejšim pa 0,50 lir za kilogram.⁴⁴⁴

V začetku julija 1944 je okrožna GK poročala, da je vprašanje prehrane na nekaterih področjih še vedno kritično, kar pa skušajo prebroditi z različnimi prehra-

njevalnimi akcijami, zamenjavami in pošiljanjem ljudi na delo v Belo krajino, kjer dobijo hrano za delo, toda belokranjske oblasti ne dovolijo odnesti iz okrožja nad 30 kg hrane na glavo. Znova je komisija poudarila, da se nakup hrane v sosednjih okrožjih ni obnesel. Okrožna GK poskuša oživiti trgovino suhe robe v Beli krajini za živež, spričo stalne sovražnikove kontrole na cestah pa je dovoz zelo težaven. V Podpreski pri Loškem potoku so odprli zamenjalnico in trgovino, ki razdeljuje presežek v v živilih najpotrebnejšim. V Črnem potoku pri Čabru imajo kovačnico za izdelovanje poljedelskega orodja in žeblicev, v Bosljivi loki kovačnico za popravilo poljedelskega orodja, v Loškem potoku kolarsko delavnico, v dolini Kolpe pa obratujeta dve žagi. Povsod je bila košnja v polnem razmahu, ponekod pa so jo ovirali pogostni sovražnikovi izpadi. Iz sosednjih okrožij so lahko zadovoljevali le polovico potreb po mladih prašičih, ponovni nakup hrane za vojsko pa bo možen šele po žetvi.⁴⁴⁵

Sredi julija 1944 so minili že trije meseci, kar je blizu Broda na Kolpi obratovala ribniška zamenjalnica za sol. Postavili so jo, da bi pomagali Hrvatom z živežem, okrožju s soljo in domačim revežem s hrano, ki so jo dobili z zamenjavo (približno 1000 kg hrane na mesec). Do začetka julija je zamenjalnica prav dobro delala, potem pa so se začele težave, ker okrožna GK ni mogla nikjer dobiti koruze, Hrvati pa niso hoteli menjati soli za nobeno drugo žito. Prišlo je tudi do »nelojalne konkurence«, kajti belokranjska okrožna GK je začela dobavljati Hrvatom koruzo na kredit, na račun bodoče soli. Tako so začeli Hrvati zamenjavati sol v Brodu z Belokranjci in prepovedali so jo nositi čez Kolpo v ribniško zamenjalnico. Ribničani so sicer protestirali pri Hrvatih, a ti so odgovorili, da je »zamenjava za njih koristna, ker zaslužijo pri kilogramu soli kilogram koruze, ki jo razdelijo svojim odborom«. Ribniški okrožni GK se ni zdelo prav, da dajejo Belokranjci na Brodu 3 kg koruze za kilogram soli, vtem ko so jo Ribničani doslej dobivali že za 2 kg koruze. »Najbolj čudno pa se

nam zdi« — so pisali Ribničani — »ravnanje okrožne GK za Belo krajino, ki nam je dolžna za galico kakih 2000 kg koruze, pa jo še daje lepo na kredit Hrvatom«. Končno so Ribničani svetovali, naj bi eno zamenjalnico opustili, ker dve v enem kraju nista potrebni.⁴⁴⁶

Okrožna GK je 8. avgusta 1944 izdala okrožnico, v kateri je na prvem mestu poudarila, da so stare obrtne pravice še v veljavi in da lahko okrajni NOO (!) oziroma odbori OF izdajajo tudi nova obrtna dovoljenja. (Zanimivo je, kako si okrožna GK lasti oblastno funkcijo). Dalje je okrožnica poudarjala, da privatno lastnino (vozove, vprežno živino itd.) za potrebe vojaških in civilnih oblasti lahko mobilizirajo le terenski odbori OF. Okrožnica je določala za profesionalne delavce osemurni delavnik in 80 do 100 lir mezde, za pomožne pa 60 do 80 lir. Določila je tudi odškodnino za vprežno živino, za vola 10 lir, za par volov 15 lir, za konja 17 lir in za par konj 25 lir na uro. Žganjekuha je bila prosta, a pod kontrolo terenskih odborov OF.⁴⁴⁷

Avgusta se je pokazalo, da žitna letina v okrožju ni bila povsod enaka, v nižinah mnogo slabša kakor po hribih. Zato so konec avgusta natančno določili, katere stalne baze in ustanove — torej ne enot NOV in civilnega prebivalstva — morajo oskrbovati posamezni okraji. Okraj Loški potok: bazo okrožnega odbora OF Ribnica, okrožne GK Ribnica, okrožne izpostave NZ in TV 11, in sicer z vso hrano, tudi z maščobami in mesom. Za večje potrebe naj si te baze priskrbijo žito ali moko iz okrajev Banja loka in Barje. Samo z mesom mora ta okraj oskrbovati telefonske in relejne postaje na svojem področju. Okraj Banja loka je moral oskrbovati z vsem predvsem kompleks ribniških partizanskih bolnišnic v hribih nad Kolpo (SVPB-R), TV 12 in 13. Manjše obveznosti so imeli drugi okraji: okraj Sodražica komando mesta Ribnice, okraj Velike Lašče komando mesta Velikih Lašč, okraj Kočevje komando mesta Kočevja, vtem ko je okraj Barje samo pomagal in prispeval k prehrani SVPB-R in okrožnega odbora Ribnica.⁴⁴⁸

Ker so bili v začetku septembra 1944 že skoraj vsi okraji pod sovražnikovo kontrolo, davkov niso več pobirali.⁴⁴⁹ Kljub temu je dobila okrožna GK nalogo zbrati za oktober tele količine: iz okrajev, kjer je bil možen odkup le z vojaško silo (Barje, Kočevje, Ribnica, Sodražica, Velike Lašče) 28 000 kg žita, 50 000 kg krompirja, 24 000 kg fižola, 2600 kg maščob, 15 000 kg zelenjave in 42 000 kg mesa. Iz nekontroliranih dveh okrajev (Banja loka in Loški potok) pa 5000 kg žita, 40 000 kg krompirja, 6000 kg fižola, 500 kg maščob, 20 000 kg zelenjave in 18 000 kg mesa.⁴⁵⁰

Po združitvi okrožij je spričo velikega ozemlja, bolj ali manj tudi okupiranega, postalo gospodarstvo posameznih okrajev veliko bolj samostojno, toda bremena so bila vedno hujša. Kočevski okraj bi moral že oktobra 1944 oddati notranjskemu vojnemu področju zelo velike količine hrane, a je oddal začasno le nekaj krompirja in je novembra poročal, da bo »še zelo malo mogoče iztisniti iz tukajšnega prebivalstva«.⁴⁵¹

Okrožje Grosuplje

To okrožje so začeli Nemci in domobranci po kapitulaciji Italije najprej kontrolirati in zasedati, s čimer so onemogočili načrtno okrožno partizansko gospodarsko politiko. Na pomlad 1944 so tudi v tem okrožju razdelili v brezplačni užitek graščinsko zemljo, vtem ko je upravljal graščinske gozdove okrožni odbor sam.⁴⁵²

Ker okrajni in terenski odbori niso povsod delovali, še maja 1944 ni bilo jasno, koliko dohodkov ima okrožje, ki pa je sicer redno mesečno plačevalo podpore učiteljem, javnim nameščencem in siromakom.⁴⁵³ Junija 1944 so ugotovili, da je imelo okrožje v tem mesecu 948 790 lir dohodkov in 390 055 lir izdatkov. To je bilo eno najbogatejših okrožij, res pa je, da so imeli skoraj nad pol milijona lir samo v bonih. Do konca julija 1944 so v

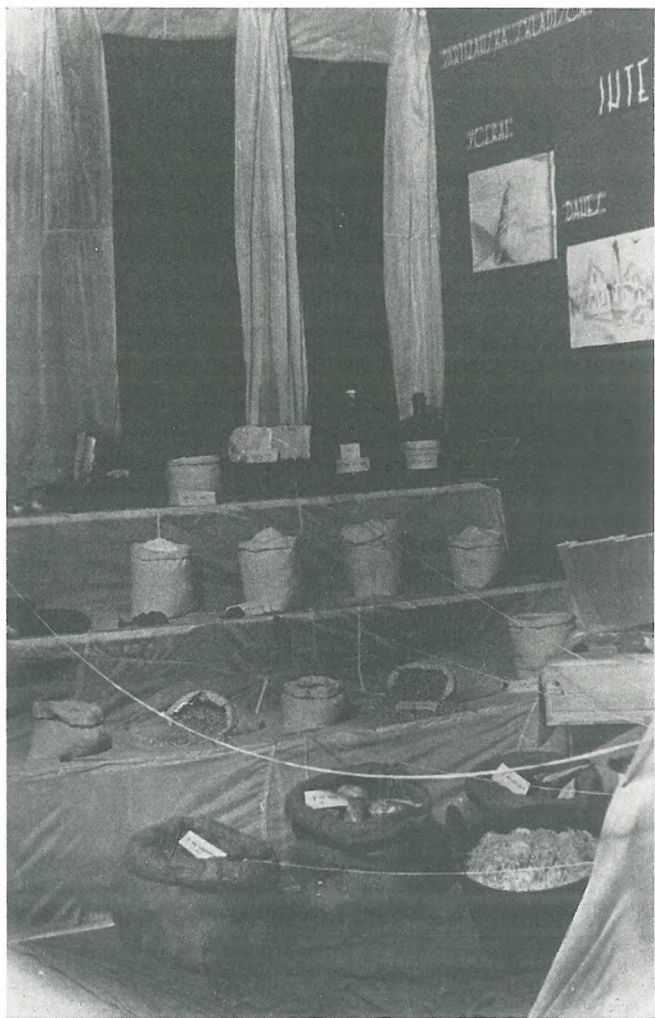
okrožju zbrali 1,679 700 lir posojila, a od tega v vrednosti nad milijon v naravi.⁴⁵⁴

Okrožni odbor je 15. julija 1944 poročal, da so v hinjskem okraju imeli po vaseh vaške gospodarske odbore, ki so dodeljevali košnjo na kočevarskih posestvih. Dalje je odbor poročal, da so v dveh mesecih zbrali le 49 600 lir posojila, samo meseca maja pa 358 719 kg hrane za vojsko, kar je bilo vredno 2,707 400 lir. Največ so zbrali v okrajih Šentvid, Hinje in Krka.⁴⁵⁵ Že konec avgusta 1944 pa se je položaj tako poslabšal, da niso mogli pobirati davka skoraj nikjer, kajti od enajstih okrajnih odborov sta mogla na svojem terenu vzdržati samo še dva.⁴⁵⁶ Ko je davčni odsek pri predsedstvu SNOS poslal okrožnemu odboru za avgust 1944 določeno davčno kvoto (100 000 lir), sta jo mogla poravnati samo še okraja Hinje in Zagradec (vsak po 20 000 lir).⁴⁵⁷

Sedmi korpus in njegove enote

Nekakšni samostojni gospodarski politiki štaba 7. korpusa, štabov divizij in komand področij lahko sledimo nekako do zgodnje jeseni 1944, dokler se ni začel uveljavljati že znani skladiščni sistem civilnih gospodarskih organov in dokler niso začele v celoti veljati centralne določbe ekonomskega odseka vrhovnega štaba NOV in POJ.

Intendantura 7. korpusa je 14. marca 1944 poročala, da se ji je doslej posrečilo uvesti »neki sistem, toda vse je še v povojih in z zanimanjem čakamo, kakšno bo stanje, ko se vrnejo iz tečajev prvi intendant«. Divizijam in odredom so razdelili čevlje in optimistično so upali, da bo v dveh mesecih obut ves korpus, ker začasno še ni manjkalo čevljarskega materiala. Enotam je intendantura razdelila tudi 5600 kg suhih gob in nekaj soli. Do začetka aprila je intendantura 7. korpusa razdelila svojim enotam 1158 parov čevljev, v drugi polovici marca pa 6055 kg soli, 180 kg tobaka in 300 kg

Razstava izdelkov delavnic 7. korpusa

mila. Začele pa so se težave z obleko in začelo je zmanjkovati denarja. V blagajni intendanture je bil sicer saldo 25950 lir, a le v bonih. Končali so že drugi tečaj za intendante in zopet je odšlo 19 tečajnikov v enote. Toda poročilo pravi: »Tečajniki v tečajih še precej obetajo, ko pa pridejo domov, gre vse po starem«. ⁴⁵⁸

Konec aprila 1944 je intendantura 7. korpusa znova poudarila, da morajo biti vsi prisilni odkupi vedno opravljeni sporazumno z GK, zaplembe pa samo na podlagi razsodbe vojaškega sodišča. Štab 7. korpusa je 27. aprila 1944 naročil intendanturi 18. divizije, naj začne skupaj z GK prisilne odkupe v Suhi krajini, gospodarski odsek pri predsedstvu SNOS pa je naročil okrožni GK Grosuplje-Stična, naj pošlje svojega člana v Suho krajino, da bo vodil prisilne odkupe in preprečil sabotažo gospodarskih referentov v sukohrajinskih rajonih. ⁴⁵⁹

Konec aprila se je v enotah 7. korpusa hrana zelo poslabšala in enote so »jedle večinoma krompir in meso, ker drugega ni bilo«. Imele so v zalogi še precej suhih gob, maščob pa ne. ⁴⁶⁰ Prav v tem času je prišlo do majhnega spora med intendanturo 7. korpusa in ekonomskim odsekom glavnega štaba. Le-ta je vztrajal pri zahtevi, naj se enote strogo držijo prehranjevalne tabele, intendantura 7. korpusa pa je v odgovor 6. maja 1944 zapisala: »Enote so v stalnih bojih, zato naj jedo, dokler je, stradale bodo lahko še pozneje, ko bo vsega primanjkovalo«. A ekonomski odsek se ni dal in je že naslednjega dne odpisal, da je »zelo neumestna vaša pripomba in dela videz popolnega nerazumevanja oziroma nepoznanja gospodarskih razmer teritorija 7. korpusa, dasiravno bi bila vaša dolžnost, da tudi to upoštevate«. ⁴⁶¹ V začetku maja 1944 je imela intendantura 7. korpusa v blagajni še 8250 lir v bonih. Vojska je bila precej dobro obuta in če ne bi prihajali vedno novi mobiliziranci, bi lahko trdili, da ni nihče več bos«. Ker so imele enote na razpolago samo še meso in krompir, so zvišali obrok mesa na 100 gramov na dan. Aprila so od zaveznikov dobili 34 padal, 355 srajc, 1289 parov nogavic,

Izdelovanje mila v partizanski milarni v Dolenjskih Toplicah, junij-julij 1944

18 hlač in 20 bluz. Vojska je bila vsak dan bolj raztrgana.⁴⁶² Ker je popolnoma zmanjkalo maščob, so začeli sredi maja kuhati po enotah le dvakrat na dan, za kar jih je ekonomski odsek pri glavnem štabu prijemal in trdil, da »pomanjkanje maščob še ni razlog, da se kuha samo dvakrat na dan«. ⁴⁶³Ekonomski odsek je prijel intendanturo tudi zaradi povečanega obroka mesa, ker bi ga smel zvišati le, če ne bi bilo na razpolago osnovnih živil. Takole je svetoval: »Če se ne more kuhati za zajtrk prežganke, naj se od kosila, oziroma večerje prihrani čista juha in se razdeli zjutraj k žgancem ali pa naj kuhajo močnik«. ⁴⁶⁴

Precej bremen intendanture 7. korpusa je prešlo po ustanovitvi vojne oblasti 7. korpusa na njen ekonomski odsek. Le-ta je 31. maja 1944 poročal, da še ne more dati obračuna, ker nima poročil s področij, pohvalil pa je dobro delovanje področnih krojaških, čevljarskih, kovaških, mizarskih in drugih delavnic, ki pa jim je primanjkovalo surovin in blaga. Na področjih je zelo primanjkovalo hrane, predvsem pa maščob in soli, vendar, »če bi imeli na razpolago vsaj malo denarja, bi še nekako šlo«. Prav tako so bile težave z obleko, kajti še vedno so prihajali novi mobiliziranci »vsi strgani in bosi«. ⁴⁶⁵

V začetku junija 1944 so nekoliko reorganizirali korpusno milarno, ki je začela obratovati že marca 1944 in je do 7. junija 1944 izdelala 1679 kosov mila (kos po pol kilograma), nekaj sto kosov toaletnega in brivskega mila in masti za čevlje. Za naprej naj bi enote še vedno oddajale čreva in loj zaklanih živali milarni, ta pa bo dajala za kilogram loja kilogram pralnega mila, za kilogram čistih in opranih črev pa 40 gramov. Za odstranitev neprijetnega vonja bo milarna dodajala milu terpentin ali smolo, pa tudi nekaj gline, da se ne bo milo prehitro porabilo. ⁴⁶⁶

Vojna oblast 7. korpusa je 11. junija 1944 določila, naj vodijo etapne kuhinje starejši partizani invalidi, ki naj pazijo na red, vodijo knjigo o prejeti in izdani hrani

in o številu izdanih obrokov, o vsem pa naj poročajo nadrejeni komandi. Kuhata naj dve tovarišici. Kotle naj naredijo iz čez pol prerezanih bencinskih sodov. Poleg kuhinje naj uredijo sobo, kjer bodo lahko prenočevali potujoči partizani, za višje funkcionarje pa naj preuredijo dve ali tri sobe.⁴⁶⁷ Etapne kuhinje so bile v Stični, Žužemberku, Podturnu, Semiču, Črnomlju, Metliki, Čabru, Babnem polju in Starem trgu pri Ložu.⁴⁶⁸

Intendantura 7. korpusa je 14. junija 1944 poročala, da so enote s prehrano »še nekako shajale«. Jedle so trikrat na dan, razen ob premikih. V času bojev so zvišali obrok hrane (mesa), a primanjkovalo je maščobe pa tudi olja. Pritoževali so se, da okrožne GK ne pošljejo v redu, v obmejnih predelih (na meji med osvobojenim in neosvobojenim ozemljem) jih pa sploh ni. Obutev je bila vedno slabša in ker ni bilo usnja, korpusne čevljarne niso delale. Vojska je bila vedno bolj strgana, ker je »začela italijanska obleka razpadati«. Blaga ni bilo, navezani so bili samo na zavezniške pošiljke.⁴⁶⁹

Sredi junija 1944 je ekonomski odsek glavnega štaba v sporazumu z gospodarskim odsekom pri predsedstvu SNOS zvišal zalednim enotam dnevni obrok mesa od 20 na 30 dkg. Junija je bila hrana v vseh enotah »zadovoljiva«, pač pa neslana in v glavnem nezabeljena. Razdelili so 1105 parov čevljev in nekaj obleke. Vojni oblasti 7. korpusa je nakazal glavni štab za junij 50000 lir, tako da je vsaka komanda področja — razen dolenjskega, ki je imela denar še od zaplemb — dobila po 10000 lir. Na področju vojne oblasti je delalo 21 čevljarških, 20 krojaških, 16 kovaških, 4 sedlarske in 4 kolarske delavnice ter več ogljenic in apnenic.⁴⁷⁰

V začetku julija 1944 je intendantura 7. korpusa opozorila intendanturo vojne oblasti 7. korpusa na to, da nekatere intendance izpolnjujejo odredbe nadrejenih ustanov »čisto birokratsko in jim je glavna skrb, da imajo lepo urejene knjige in administracijo, prehrana enot pa

jim je vprašanje druge vrste«. Nekateri intendanti so zopet postali »pravi vojvode in se ne ozirajo ne na svoj štab ne na nadrejeno intendanturo«. ⁴⁷¹ To se je res dogajalo, a so bile izjeme. Bolj na mestu je, če poudarimo, koliko intendantov in njihovih pomočnikov je padlo, ko so zbirali hrano za svoje enote. Težko bomo kdaj zvedeli natančno število, upravičeno pa lahko rečemo, da veliko.

Avgusta in septembra 1944 je nehala delovati intendantura 7. korpusa v dosednji obliki, intendantura vojne oblasti 7. korpusa pa je prevzela glavno skrb za področne delavnice. S prehodom na skladiščni sistem je ekonomski odsek vojne oblasti 7. korpusa 24. septembra 1944 sporočil, da bi vse enote 7. korpusa potrebovale dnevno: 3450 kg moke, 10000 kg krompirja, 3300 kg fižola ali ješprenja, 425 kg maščob, 5000 kg kolerabe ali korenja in 4500 kg govejega mesa. Če bi dobivali to, bi znašal dnevni obrok: 200 g kruha, 665 g krompirja, 220 g fižola in 300 g mesa. Zato so morala začeti v skladišča prispevati hrano vsa štiri področja: dolenjsko, notranjsko, belokranjsko in istrsko. ⁴⁷²

Iz skopo ohranjenih dokumentov intendance obeh divizij 7. korpusa izvemo, da jima pomladi 1944 denarja (bonov) še ni manjkalo. Po zelo natančnih podatkih je porabila v marcu 1944 samo 18. divizija za hrano (štab divizije, 8., 9. in 10. brigada) 36781 lir za krompir, 7788 lir za fižol, 29866 lir za moko, 686 lir za ješprenj, 71184 lir za goveje meso, 45359 lir za mast, 56130 lir za sol in 686 lir za kislo zelje. Če bi pogledali natančneje, bi videli, da je zelo veliko porabil štab divizije, ker je bil pač številčno zelo velik (ožji in širši štab z vsemi odseki). ⁴⁷³

Štab 18. divizije je 10. aprila 1944 intendanturi 7. korpusa sporočil, da je divizija na terenu, kjer je že izčrpala vse možnosti za prehrano in jo zato prosi »za smernice in možnost za nadaljno prehrano«. ⁴⁷⁴ Dnevno je divizija potrebovala 600 kg moke, 990 kg krompirja, 648 kg fižola, 900 kg mesa in 60 kg masti. ⁴⁷⁵ Ker je bila ves

april 1944 na zelo bogatem področju (Velike Lašče-Ribnica), je bila hrana zelo dobra. Težave pa je imela s krmo za živino, obleko in perilom. Sodelovanje s civilnimi oblastmi »ni bilo dobro, izvzemši nekaj svetlejših primerov rajonske GK Sodražica in Bloke, ki sta nam šli v vsakem oziru na roke ter popolnoma storili svojo dolžnost do naše vojske. Nasprotno pa smo imeli težavne pogovore z okrožno GK Notranjsko... nadalje z rajonsko GK Dobrepolje, ki se sploh ni hotela udeleževati prisilnih odkupov, in z rajonsko GK Žvirče, kjer so se nam vsi terenski in rajonski odborniki poskrili. Prav taka je bila rajonska GK Ribnica, ki ni hotela poslati svojih referentov k 8. brigadi ter se je preselila in se tako zakonspirirala, da je brigada sploh ni mogla najti«. ⁴⁷⁶

O resničnosti teh trditev ne bomo dvomili. Je pa zapisek nekakšna druga, nam že znana plat medalje, da so se gospodarski aktivisti kar se le da otepali udeležbe pri prisilnih odkupih. Brigada je namreč odšla naprej, a gospodarski aktivisti so ostali in so morali sami čutiti vso ostrino besedi, ki so naravnost vrele iz ust razjarjenih Suhokrajnčanov, a obenem so morali te ljudi prepričevati (»politično«), da mora brigada tudi jesti. Zato so bili pravi gospodarski aktivisti prav taki junaki kot pravi intendant, in kar nekam pozabili smo nanje!

Konec maja 1944 je bila 18. divizija dolžna vsem dolenjskim in delno tudi notranjskim GK 695 945,65 lir, junija pa je ta dolg narasel na 742 102 liri. Ni bilo več lir, pa tudi ne več bonov. ⁴⁷⁷ Intendantura se je znova pritoževala čez okrajne GK Zagradec, Žužemberk in Novo mesto. Borci so bili še dobro obuti, obleka pa je bila slaba. Dobro so delale vse divizijske delavnice. ⁴⁷⁸ Glavna hrana je bila v začetku julija 1944 meso, moka, krompir, fižol in ričet, primanjkovalo pa je maščob, soli in začimb. Brigade so pekle kruh, trikrat na teden so dobivale vino in zelenjavo. ⁴⁷⁹

Junija je divizija prejela in porabila tole hrano (v kilogramih): ⁴⁸⁰

	Prejela	Porabila
krompir	16 031	14 399
fižol	5 738	5 084
moka	30 884	29 759
meso	65 636	65 062
sol	29 100	27 100 (!)
čebula	38 550	38 550
mast	33 061	33 061
ješprenj	2 229	1 977
oves	708	708
seno	13 397	13 397
vino	1 752 litrov	1 752 litrov
sladkor	50	50

Približno enako je živela tudi 15. divizija, zato se v podrobnosti ne bomo spuščali. Intendanca 4. brigade je za mesec junij 1944 poročala, da je bila v času operacij na Notranjskem hrana v redu in so intendant pripravi-
vili tudi vino, kruh in jajca. Prvi bataljon je imel čev-
ljarsko in krojaško popravljalnico. Brž ko se je bataljon
za nekaj časa ustavil, sta popravljalnici začeli takoj de-
lati. Obleka in obutev je bila še kar zadovoljiva, kar je
bilo raztrganega, so pridno krpali in popravljali. Bolni-
čarke so prekuhavale in prale perilo dvakrat na teden.
Hrana je bila zadostna, okusno pripravljena z dodatki
zelenjave, za kar so skrbeli kuharji sami. Enak je bil
položaj glede prehrane v 2. in 3. bataljonu.⁴⁸¹

Namenoma smo izbrali to poročilo, ki jasno priča o
samoiniciativnosti pravih partizanskih kuharjev. Od teh
je bilo marsikaj odvisno, tudi učinkovita ali izjalovljena
akcija!

Zanimivo bi bilo seveda slediti ekonomskemu življe-
nju enot 7. korpusa do osvoboditve. Toda z uvedbo skla-
diščnega sistema in trebovanja so vsi originalni načini
partizanskega gospodarstva enot »moral«
prenehali. Ostali so seveda še vsi odkupi, če v skladiščih ni bilo
dovolj hrane. Rekli smo pa že, da so zavezniki, ko je
bil položaj najbolj kritičen — na prelomu 1944/45 —
začeli najprej oblačiti, nato pa tudi v znatni meri pre-
hranjevati našo vojsko.

Intendanti 15. divizije v Trebnjem: Tilen, Dimež in Čampa

Zelo aktivna so bila tudi vojna področja, ki so morala skrbeti za vse potrebe operativne in ne samo zaledne vojske. Glavna naloga ekonomskega odseka *dolenjskega vojnega področja* je bila še aprila 1944 zbiranje živalskih kož in njih odpošiljanje v usnjarno v Šentvid in Žužemberk. Že v začetku maja 1944 je imel lastno čevljarsko in krojaško delavnico kot tudi vse komande mest. Junija so odprli še kovaško, kolarsko in sedlarsko delavnico. Ali če pogledamo nekoliko natančneje: pri ekonomskem odseku tega področja je bilo pri komandi Novo mesto 5 čevljarskih, 2 krojaški in ena sedlarska delavnica, 5 kovačij in kolarska delavnica. V glavnem so bile to bolj popravljavnice, ki pa jim je zelo primanjkovalo materiala. Imeli so etapno kuhinjo v Podturnu, ki je mesečno razdelila nad 1500 obrokov hrane. Pri komandi mesta Žužemberk so bile 3 čevljarske in 2 krojaški delavnici, 2 kovačiji in kolarska delavnica. V etapni kuhinji so v pol meseca razdelili blizu 1000 obrokov. Pri komandi mesta Trebnje je bila čevljarska in 4 krojaške delavnice ter kovačije, pri komandi mesta Grosuplje pa 2 čevljarski in 2 krojaški delavnici, kovačija, ter etapna kuhinja v Šentvidu.⁴⁸²

V *belokranjskem vojnem področju* si še v začetku junija 1944 niso bili na jasnem, pod katero oblast — vojaško ali civilno — spadajo delavnice. Zato je vladal precejšen nered, zlasti še, ker je bilo veliko delavnic podrejenih neposredno glavnemu štabu. Imeli pa so 4 etapne kuhinje: v Črnomlju, Metliki, starem trgu ob Kolpi in v Semiču.⁴⁸³ Tudi v *notranjskem vojnem področju* so imeli številne krojaške in čevljarske delavnice, ni pa bilo materiala. Etapne kuhinje so bile v Starem trgu pri Ložu, Dragi in Muhi vasi. Nekaj delavnic je bilo tudi v *istrskem vojnem področju*, ki pa je bilo stalno v velikih denarnih stiskah. Je pa to vojno področje opravljalo pomembno delo, ker je prevažalo (etapne vožnje) hrano in druge potrebščine s Primorskega na področje 7. korpusa.⁴⁸⁴

PRIMORSKA IN ŠTAB 9. KORPUSA

Pokrajinski odbor OF za Slovensko primorje je 3. marca 1944 poročal izvršnemu odboru OF, da se v gospodarstvu drži smernic gospodarske konference, ki je bila konec decembra 1943, in da je proti vsakemu sodelovanju z okupatorjem, čeprav »je to težko in naši aktivisti za zdaj še niso mogli odpraviti okupatorjeve aprovizacije«. Trudijo se, da bi organizirali lastno aprovizacijo, a ta spričo sla ih zvez — boleha za nezadostno medsebojno zamenjavo. Finančno je POOF v stalni krizi. Iz okrožij že dalj časa ne dobiva denarja, odkar okrožja sama skrbijo za prehrano NOV, in poskušajo uvesti tudi aprovizacijo za civilno prebivalstvo. Vsak mesec potrebujemo za NOV najmanj 400000 lir. Problem bi bil razrešen, če bi dobili večje število pravih obveznic posojila narodne osvoboditve, ker tem ljudje zaupajo bolj kakor našim začasnim.⁴⁸⁵

Kako je okupator reagiral na zavračanje njegove aprovizacije, je poročal POOF 4. marca 1944. Najprej je ustavil vso aprovizacijo na pol kontroliranih predelih, nato pa je spremenil taktiko tako, da lahko dobi v goriškem okrožju aprovizacijo vsak privatnik ali vsa vas, če se izkaže na aprovizacijskem uradu v Gorici s potrdilom mestnega trgovca ali gostilničarja, da mu je v tej sezoni prodal vino.⁴⁸⁶

Že v začetku januarja 1944 je ekonomski odsek štaba 9. korpusa (ki je obsegal tudi del Gorenjske na desnem in levem bregu Save), poročal, da GK v redu skrbijo za prehrano NOV in da je v Vipavski dolini in goriškem okrožju še mnogo rezervne hrane. (Težave so le s soljo, vtem ko je maščob dovolj. Ljudje oddajajo GK določene

količine hrane in enote dobivajo redno tri dnevne obroke. V lastnih delavnicah bo korpus izdelal še januarja 600 parov čevljev, v Žireh pa so izdelali 70 parov škornjev. V lastnih delavnicah so izdelali 1700 parov spodnjega perila. V poročilu za februar 1944 pa je ekonomski odsek poročal, da GK na Gorenjskem še ne delajo dobro in se na levem bregu Save še vedno zatekajo le k prisilnim odkupom. V Vipavski dolini, v Brdih, Benečiji, Furlaniji in na Krasu je še dovolj hrane. Po kanalih prenašajo hrano tudi iz Škofje Loke, iz Kroke pa žeblje in čevlje. Iz Brd prihaja hrana čez Sočo v sodih na vozovih. Najteže je z obleko, s čevlji gre laže. Kože pošiljajo strojit v Miren pri Gorici, kjer gre delo hitreje od rok kakor v Žireh.⁴⁸⁷

Odsek za finance pri predsedstvu SNOS je hotel dobiti »pregled nad stanjem vsega teritorija« in je zato 21. marca 1944 prosil pokrajinski odbor, naj mu sporoči natančne podatke o dohodkih odborov, od kod izvirajo, kakšni so izdatki, kako je organizirano finančno poslovanje, kako pobirajo davke, kje se koncentrirajo dohodki itd.⁴⁸⁸ POOF ni takoj odgovoril, pač pa je ekonomski odsek poročal glavnemu štabu, da je način oskrbovanja NOV še vedno isti, na Primorskem s pomočjo GK, na Gorenjskem pa s pomočjo prisilnih odkupov. Hrano za korpus so v glavnem dobivali iz Vipavske doline, Brd in Furlanije, in sicer prek goriške okrožne GK, ki je skrbela za prevoz. Na sestanku s političnimi funkcionarji so sklenili zamenjavati ali prodajati les v Furlaniji za hrano. Nekaj opreme so poslali zavezniki. Korpus je imel mnogo delavnic.⁴⁸⁹

Dne 15. in 16. aprila 1944 je bila druga pokrajinska gospodarska konferenca, ki je sprejela več sklepov. Pri vseh odborih, od vaških do okrožnih, je treba ustanoviti gospodarske komisije. Vaške GK se morajo držati sklepov, ki jih sprejme vas na svojem zborovanju. Gospodarske komisije so pomožni organ odborov OF (na Primorskem so v tem času uporabljali izraz NOO) in morajo skrbeti poleg prehrane za enote 9. korpusa še za

glavni štab in njemu neposredno podrejene enote. Okrožne GK imajo načelnika, referenta za zunanjo nabavo, za aprovizacijo, za preskrbo NOV, za poljedelstvo, za domačo produkcijo in za interne finančne zadeve. Za preskrbo NOV morajo GK povsod postaviti rezervna skladišča, imeti morajo stalno na zalogi dovolj hrane za stalne enote, za prevoz hrane pa bodo skrbеле vojaške enote same. Na konferenci so tudi obširno razpravljali o tem, kako naj bi od dotedanjega načina preskrbovanja hrane s potrdili čimprej prešli na nov način, to je, naj bi vojaške enote same plačevale hrano, in sicer po cenah v maksimiranem ceniku, štab korpusa pa naj bi vojaškim intendantom priznal samo tista potrdila, ki bi jih izdale GK. Glede civilne aprovizacije so poudarili, da ne smejo nekateri okraji stradati, za podpiranje revežev naj skrbijo vasi s prostovoljnimi prispevki, sicer pa je za vso aprovizacijo v okrožju odgovoren okrožni odbor. Aprovizacija je treba tesno povezati s produkcijo in njeno pravilno uporabo, zlasti pridelkov, ki so šli doslej v mesta. Okrožne GK naj skrbijo tudi za zamenjavo med okrožji. Ustanovi naj se posebna pokrajinska komisija za nabavo in razdeljevanje. Govorili so tudi o ustanavljanju delovnih čet po vaseh za medsebojno pomoč zlasti pri obdelavi polja.⁴⁹⁰

Še posebej je bila ta konferenca pomembna, ker je pokazala kratek pregled dotedanje gospodarske organizacije in dejavnosti v posameznih okrožjih. V *Brdih* je prevzela GK gospodarstvo od briško-beneškega odreda šele februarja 1944 in postavili so 4 okrajne GK. Veliko so nakupovali v Furlaniji, in sicer s pomočjo posebnega posrednika, blago pa so uskladiščevali pri okrajih. Okrajne GK so skrbеле za NOV in civilno prebivalstvo, dvakrat na mesec so pobirale prostovoljne dajatve po okraju. V *tolminskem* okrožju je bilo 5 okrajnih GK, po vaseh pa vaške, ki so razdeljevale blago. V okrožju *Bača* so gospodarske organizacije začele delati februarja 1944. Blago so pobirali po vaseh in vsaka vas je imela svojega intendanta, ki je bil član terenskega odbora OF. V okrajnih GK so bili zastopniki vasi. V okrožju *Kal* je bila okrož-

na GK imenovana decembra 1943; blago je razdeljevala sama in le v nujnih primerih so ga smele razdeljevati občinske in vaške GK. V okrožju *Idrija* je bila ustanovljena okrožna GK januarja 1944. Nakupovala je blago, NOV in civilistom pa so ga razdeljevale okrajne GK. V *vipavskem* okrožju so bile po vseh okrajih okrajne GK pa tudi vaške po vaseh. Za NOV je skrbela okrožna GK, če pa so bile potrebne posebne in večje nabave iz Furlanije, je to opravil njen posebni pooblaščenec za nabave. V *goriškem* okrožju so imeli občinske in okrajne GK, v mestu samem pa je nekaj časa delala nekakšna pomožna GK. Le delno je v tem času obstajala gospodarska organizacija tudi v drugih okrožjih, na Krasu, Pivki, v Brkinih in v Istri.

Še zanimiveje je, kako so organizirali civilno aprovizacijo. V Istri naše aprovizacije še niso imeli, a so si ljudje med seboj pomagali. V Brkinih je na novo začela delati narodna pomoč (nekdanja rdeča pomoč), ki je delila podporo tudi sosednim hrvaškim krajem. Na Pivki so delile GK moko in semenski krompir, odbori OF pa tudi denar. Ponekod so še jemali okupatorjevo aprovizacijo, trgovci pa so morali deliti racionirano blago pod kontrolo GK. Na Krasu so imeli ponekod samopomoč, ki je delila aprovizacijo iz prostovoljnih prispevkov, denarno podporo pa iz okrožne blagajne. Brž ko je okupator na Gorenjem Krasu ustavil aprovizacijo, je okupirani del Krasa pošiljal mesečno 5000 do 6000 kg okupatorjeve aprovizacije, ki so jo ljudje prostovoljno odstopili. V goriškem okrožju so GK od konca 1943 delile živež dvakrat na mesec vsem, ki niso imeli lastnih sredstev za preživljanje. Ljudje so živež kupovali pri GK, če pa niso imeli denarja, so dobivali podporo. V vipavskem okrožju so potrebni dobivali podporo, po možnosti so GK delile tudi sol in za reveže po mlinih pobirale merice. V pasivne okraje so pošiljali živež brezplačno. V okrožje Idrija so od februarja 1944 uvozili 11000 kg hrane, kar pa je šlo v glavnem za NOV. »Ljudje so si pomagali sami kakor so vedeli in znali«, zato tudi niso

mogli zatreti črne borze in tihotapstva. denarne podpore za potrebne niso mogli kriti s prostovoljnimi prispevki in davki. Ponekod se je že oglašala lakota. V kanalskem okrožju je primanjkovalo soli, karbida (za razsvetljavo) in krušne moke. Dajali so podpore, katerih višino so določali na vaških zborih. V baškem okrožju so v okupiranih predelih prejeli okupatorjevo aprovizacijo, drugod pa so dobivali od terenskih odborov OF denarno podporo. Le v cerkljanskem okraju so imeli civilno aprovizacijo s pomočjo prostovoljnih oddaj. V tolminskem okrožju so potrebnim delili denar in blago, v kontroliranih krajih pa so živeli od okupatorjeve aprovizacije. V Brdih so bili južni in zahodni kraji na boljšem, nemške aprovizacije pa niso dobivali skoraj nikjer.⁴⁹¹

POOF je 27. aprila 1944 razpisal dvomesečno tekmovalje, ki naj bi mobiliziralo »tisti denar, ki leži neizrabljen na terenu, zakopan v raznih skrinjah«. Na Primorskem naj bi od 27. aprila do 27. junija zbrali 20 milijonov lir posojila. Posebej je okrožnica naročala aktivnost, naj pri zbiranju tega posojila »ne prosjačijo, temveč nastopajo z avtoriteto sklepa kočevskega zbora o mobilizaciji vseh sil za zmago«.⁴⁹²

Po oceni takratnega poverjeništv CK KPS za Primorsko, Gorenjsko in Koroško z dne 29. aprila 1944 je ta druga gospodarska konferenca na Primorskem predvsem »pokazala, da partijske organizacije strašno zanemarjajo gospodarski sektor. Zato gospodarsko in finančno delovanje ni imelo politične perspektive in zato je bil učinek dela tako neznaten; predvsem pa je bilo čedalje več primerov, da so ljudje kršili sklep o bojkotiranju okupatorjevih centrov«. Pozitivno pa je to poverjeništv ocenilo ustanovitev pokrajinske gospodarske komisije na tej konferenci, ki naj bi NOV zagotovila potrebna finančna sredstva, da bo čimprej začela plačevati hrano gospodarskim komisijam.⁴⁹³ Posledica te ocene je bila okrožnica oblastnega komiteja KPS za Slovensko primorje z dne 4. maja 1944, v kateri je bilo

poudarjeno, da morajo politične organizacije posvečati večjo skrb gospodarskemu delu, posebno še civilni aprovizaciji pasivnih krajev.⁴⁹⁴

Že na drugi gospodarski konferenci so govorili o pomoči Primorske enotam 7. korpusa in glavnemu štabu. Zato je bila 5. maja 1944 sklenjena posebna pogodba med zastopnikom POOF in pooblaščenecm SNOS. V njej se je POOF obvezal takoj odstopiti del hrane, ki jo je dobival iz Furlanije, 7. korpusu, oziroma glavnemu štabu, in privolil v to, da bodo v bodoče v Furlaniji nakupljeno hrano pravično razdelili med 9. in 7. korpus. Dalje so sklenili, da bo to hrano plačeval POOF, ker je »ona stran (Ljubljanska pokrajina) finančno popolnoma izčrpana«. Hrano za 7. korpus in glavni štab bo pokrajinska gospodarska komisija (PGK) dostavljala do Pivke, iz Furlanije pa bo nakupovalec spravil hrano do Bače in Koritnice. Pooblaščenec SNOS bo izročil POOF 600 000 lir v obveznicah.⁴⁹⁵

Pokrajinska GK je začela delati v začetku maja 1944 in njeno glavno delo so bile predvsem nabave iz Furlanije in Gorenjske. Finančno jo je spočetka podprlo zlasti goriško in kraško okrožje. Do 7. maja je že nabavila 1500 kg bele moke, 100 000 kg koruze in precej tehničnega materiala za glavni štab.⁴⁹⁶

V tem času je sklenil okrožni odbor OF za Goriško pogodbo o zamenjavi blaga z goriškimi trgovci (seveda »za hrbtom okupatorja«). Pogodbo je odobril POOF 10. maja 1944 in ob tej priložnosti svetoval, naj poskušajo zamenjavo razširiti tudi na druge predmete, ki jih potrebuje NOV, na usnje, obutev, obleko itd. Poudaril je, da morajo s trgovci, s katerimi so se pogodili, »ravnati kot z državljani Slovenije, to je, da morate od njih zahtevati plačevanje narodnega davka in podpisovanje posojila svobode. Goriški trgovci naj se dobro zavedajo, da opravljajo v tem primeru trgovske posle po naročilu državnega organa in ne morda posameznikov ter da so jim pri tem priznane posebne pravice ne v njihovo korist, temveč zaradi potreb skupnosti«.⁴⁹⁷

Sredi maja 1944 je PGK poročala, da se je zamenjava blaga s Furlanijo že zelo razmahnila. Zamenjavali so les za živino, vino, za žito itd. Ključ zamenjave je bil: kubični meter lesa 3000 lir, prašiček je veljal 2500 lir, 100 litrov vina 120 kg pšenice ali 150 do 200 kg koruze. Zamenjavali so v sporazumu z organizacijo Komunistične partije Italije v Tržiču, oziroma z njenim pooblaščencom Montesom, ki je imel razvito gospodarsko omrežje po vsej Furlaniji. Montes je odmerjal veleposestnikom, oziroma upraviteljem veleposesti, koliko blaga morajo pripraviti na določene kraje, od tam pa ga je pošiljal PGK. Dotlej je prišlo iz Furlanije 200000 kg koruze za 9. korpus, 10000 kg koruze in 3000 kg moke za glavni štab. PGK je natančnejše poročala tudi o zamenjavah z goriškimi trgovci. Le-ti so dajali PGK italijansko aprovizacijo (sol, tobak, sladkor, petrolej itd.), v zameno pa so dobivali predvsem vino in les.⁴⁹⁸

Odsek za finance pri POOF je v okrožnici 14. maja 1944 poudaril, da zahteva predsedstvo SNOS v najkrajšem času izpopolnitev finančnega poslovanja, in sicer tako, da bo to ustrezalo stanju v Ljubljanski pokrajini.⁴⁹⁹ PGK je 15. maja 1944 poročala o izpopolnjenem dogovoru z goriškimi trgovci in prevozniki iz Gorice in Furlanije. Trgovci bodo dajali v zameno za vino in les moko, testenine, živino, mlade prašiče itd., pa tudi blago za denar. Poskrbeli bodo za prevoz, ker imajo za svoje transporte dovoljenje od Nemcev. Podpisali bodo posojilo, ker pa bodo prevzeli prevoznništvo, bodo oproščeni plačevanja narodnega davka. Goriška okrožna GK bo pod kontrolo PGK nabavljala blago v Furlaniji, iz Gorice pa bo prihajalo blago na podlagi prvega dogovora s trgovci o aprovizaciji, ki jo je goriškim trgovcem priskrbel goriški prefekt grof Pace, ki je tudi sam začel iskati stike s partizanskimi oblastmi. PGK je poročala tudi o možnosti dobav iz Tržiča in okolice. Iz poročila izvemo tudi nekaj več o »squadra Montes«, o skupini 17 italijanskih partizanov in njihovem načinu zbiranja hrane v Furlaniji. Ko je Montes zvedel za večje

količine blaga pri kakšnem grofu ali veleposestniku, je pisal njemu ali upravniku, da »mora tolikšno količino blaga pripraviti v določenem času na ta in ta kraj, ker jo potrebuje partizanska vojska, sicer pa mu grozi likvidacija (!)«. Tako je zbral precej blaga in naši so mu obljubili, da bodo od tega blaga, ki ga je pošiljal nam, dobili veliko tudi italijanski partizani na našem ozemlju. Toda nekdo je zlorabil Montesovo zaupanje in italijanske enote pri nas niso dobile ničesar. To je sedaj začela razčiščevati PGK, ki je upostavila novo zvezo z Montesom, štab 9. korpusa pa je imenoval zveznega oficirja pri italijanskih partizanih, ki bo sporočal, koliko žita pošiljajo italijanski rodoljubi za podpiranje italijanskih partizanov na naših tleh. PGK bo dajala Montesu tudi denar, dotlej pa je šel skoraj ves naš denar za nakupe v Milanu.⁵⁰⁰

Sredi maja 1944 so med seboj zamenjavala blago in prehrano že goriško, vipavsko in briško okrožje. Odsek za gospodarstvo pri POOF pa je v tem času izgubil svojo legalno usnjarno v Mirnu pri Gorici, dobil pa že tudi nadomestilo v eni izmed strojarn v Gorici in Vidmu. Oba strojarja sta se obvezala zamenjavati usnje za drva.⁵⁰¹

Sredi maja je POOF tudi odseku za finance pri predsedstvu SNOS na njegovo ponovno zahtevo poročal, naj uredi finance in pošlje odvečni denar. Pri predsedstvu SNOS so namreč mislili, da je na Primorskem veliko denarja, toda gospodarski odsek pri POOF je s posebno brzojavko 24. maja 1944 odgovoril: »Trenutno brez denarja. Obetajoča posojilna kampanja v teku. Pri kritju naših nujnih potreb in potreb centralne tehnike pošljemo ves denar vam«. Kmalu za tem je poslal POOF zanimiv elaborat, ki naj bi predsedstvu SNOS prikazal razvoj gospodarskega delovanja na Primorskem. V uvodu je najprej poudaril, da za večino okrožij še nimajo podatkov. Prvi finančni ukrep je bil septembrski odlok NOS 1943 o pobiranju davkov, ki pa ni imel velikih uspehov in so na terenu še naprej pobirali le *prostovoljni* davek. Novembra 1943 je NOS svetoval, naj bi pobi-

rali davek na podlagi davčnih odmer, nakar so začela okrožja polagoma uvajati *prisilni* davek. Do konca leta 1943 so bili končani prvi poskusi sistematične ureditve finančne službe, do začetka maja 1944 pa je bila finančna služba urejena že povsod, razen v Benečiji (Beneški Sloveniji). Pri vseh odborih so bili finančni referenti ali vsaj blagajniki, vendar omrežje še ni dobro delovalo zaradi slabega knjigovodstva in neobračunavanja. To so skušali odpraviti z več okrožnicami in na več medokrožnih gospodarskih konferencah.

Tudi na Primorskem so bili redni dohodki davki, posojilo, obvezne dajatve (trošarina) in prostovoljni prispevki. Višina poprečnih mesečnih dohodkov — kolikor so okrožja poslala poročila — je bila: v vipavskem okrožju 160 000 do 170 000 lir, v kraškem okrožju 200 000 lir, v brkinskem 140 000 lir, v kanalskem 280 000 lir, v istrskem 270 000 lir, v goriškem 500 000 do 600 000 lir, v baškem 100 000 lir in v tolminskem 120 000 do 150 000 lir. *Davke* so v večini okrožij pobirali mesečno in po davčnih razredih (po premoženju), vtem ko so v goriškem okrožju — kjer niso marali razredov — odmerjali davek za vsakega posebej, v baškem okrožju na podlagi zemljiškega davka pod Italijo s 50 % povišanjem, v Brdih na podlagi zemljiške posesti po posebni, zelo zapleteni lestvici, ki je imela 20 stopenj, v tolminskem okrožju pa so davek, ki so ga plačevali pod Italijo, zvišali za 50 %. Tudi na Primorskem je bil glavni vir dohodkov *posojilo*, ki je prinašalo tri- do petkrat več kot davek. V glavnem so še vedno zbirali posojilo svobode iz leta 1941 in so zanj, ker niso imeli obveznic, izdajali posebna blokovna potrdila. Na ta potrdila so pobirali le večje zneske (nad tisoč lir), za manjše vsote pa so dajala okrožja lastna potrdila. Ponekod so zbirali posojilo tudi na števne lire, a le manjše vsote. Do konca maja so imeli namen zbrati vsaj 20 milijonov lir posojila. Nekatera okrožja so pobirala tudi *trošarino* pri prodaji živine, vina in pri mletju žita. Višina *prostovoljnih prispevkov* pa je bila seveda različna.

Kaj pa izdatki? Glavni izdatki so bili za vojsko, in ker so vojsko vzdrževale okrožne GK same, niso denarja pošiljale POOF. Drugi veliki izdatki so bili za razne podpore, za civilno aprovizacijo, tehnike, učiteljstvo in druge nameščence. Ker so okrožja sama nabavljala blago iz Furlanije, so potrebovala tudi veliko denarja. Z gotovino so razpolagali povečini že krajevni ali občinski odbori OF in so navzgor obračunavali le presežke, na Krasu in v Brkinih pa so bila denarna sredstva centralizirana pri okrožnem odboru, ki pa ni ničesar obračunaval navzgor. Vendar sta oba poslala od začetka 1944 pokrajinskemu odboru 473 000 lir, kar je POOF povečini izročil štabu 9. korpusa.⁵⁰²

Na medpokrajinski gospodarski konferenci zastopnikov intendature 9. korpusa in pokrajinskih GK za Gorenjsko in Primorsko 25. maja 1944 so ugotovili, da se NOV na ozemlju Primorske prehranjuje s pomočjo GK, na Gorenjskem pa »ta sistem še ni povsod vpeljan«, zato zbirajo hrano intendanti sami, ki nenačrtno izčrpavajo teren. Dalje so ugotovili, da so za oskrbo vojske z obleko, obutvijo in sanitetnim materialom večje možnosti na Gorenjskem in da je treba za oskrbo vojaških bolnišnic napraviti večji red. Sklenili so tudi, naj bi vojska blago plačevala, za kar pa bi 9. korpus potreboval 10 in pol milijona lir na mesec in od te vsote bi šlo samo za hrano 7.128 000 lir. Sporazumeli so se, da bo PGK za Primorsko oskrbovala vojsko tako, kot so to določili na drugi pokrajinski gospodarski konferenci, za preskrbo blaga iz Gorenjske, kjer so za nabavo velike možnosti onstran Save, pa naj bi štab 9. korpusa dal močno transportno četo. Nekje na meji med Gorenjsko in Primorsko naj bi postavili dobro zakonspirirano skladišče. Še posebej so glede Gorenjske poudarili, da morajo biti vsi nakupi vojaških intendantov v soglasju z GK, pri prisilnih odkupih pa mora biti navzoč član GK ali odbora OF. Ni pa potrebna navzočnost aktivista pri zaplembah kot kazni za izdajstvo ali drugo krivdo. »To bi bilo težko zlasti gorenjskim aktivistom, ki so življenjsko navezani na kon-

spiracijo in podporo prebivalstva, pa bi si s sodelovanjem in odgovornostjo za take akcije med prebivalstvom dostikrat onemogočili gibanje« (!).⁵⁰³

POOF je 29. maja 1944 izdal okrožnico o gospodarskih problemih št. 1, v kateri je opozoril na pomanjkljivosti pri preskrbi civilnega prebivalstva. To ni naloga samo GK, temveč vseh odborov OF, ki preveč poudarjajo samo potrebe NOV in preveč samo ugotavljajo potrebe in izdajajo razne okrožnice. Organizirati je treba delovne čete za delo na polju, v vinogradih, za nabavo drv itd. Organizirati je treba zamenjavo blaga z mesti, kar delajo sedaj samo posamezniki in s tem kršijo sklep o bojkotu. Zamenjava »za hrbtom okupatorja« seveda ne sme koristiti njegovi vojski in domačim izdajalcem.⁵⁰⁴

V začetku junija 1944 je nabava blaga iz Furlanije nekoliko zastala. Nemci so le izvohali — kar ni bilo niti tako težko — to veliko trgovanje in so poostрили kontrolo nad kamioni. Čakali so tudi na novo žetev. Vendar je prišlo iz Furlanije še vedno dnevno do pet glav živine, iz Gorenjske pa ni prišel še noben obljubljeni transport. Zelo počasi je prihajalo blago za civilno aprovizacijo iz Gorice in delili so ga samo v goriškem, kraškem, vipavskem in kanalskem okrožju.⁵⁰⁵ Ko se je začela mlačev pšenice, je PGK 9. junija 1944 določila, da mora biti pri vsaki mlatilnici navzoč član okrožne GK, ki mora natanko zapisati površino obdelovalne zemlje vsakega posestnika, koliko je posejal in koliko je pridelal. Vsak pridelovalec pšenice je smel obdržati seme (12 % pridelka) in 80 kg na osebo v svoji družini, drugo pa ponuditi (na prodaj) GK za NOV in civilno aprovizacijo.⁵⁰⁶

Težav pri nabavi iz Furlanije pa niso delali samo Nemci. Delati jih je začela tudi tržiška italijanska partijska organizacija in Montesova skupina. Italijanske partizanske enote, ki so operirale na našem ozemlju, so razširile vest, da dobivajo premalo od pošiljk Montesove skupine 9. korpusu. Zato so imeli 14. junija 1944 sestanek, katerega so se udeležili šef intendature 9. korpusa, intendant 2. brigade VDV, v kateri je bilo veliko Tržača-

nov in Tržičanov, Montes, predstavnik italijanske terenske organizacije iz Tržiča in celotna PGK. Po precej živahnih debatah so sklenili, da se bo po sklepih druge poprajinske gospodarske konference vsa NOV na področju 9. korpusa oskrbovala s hrano le prek GK in jo vojaški intendant sami ne smejo zbirati na terenu. Zato so za enote, odvisne od intendanture 9. korpusa, postavili skladišča št. 1, 2, 3, in 4, iz katerih smejo jemati hrano samo intendant te enot. Za hitrejšo dobavo živeža enotam NOV na zahodnem Krasu in južnem delu goriškega okrožja so postavili skladišče št. 5, kar bo »zlasti preprečilo nezadovoljstvo in stalne pritožbe italijanskih zalednih enot, ki se mude na tem področju«. Zato bodo tudi te enote dobivale hrano iz skladišča št. 5, pri katerem bo stalno delegat intendanture 9. korpusa in delegat italijanske tržiške terenske organizacije. Za 2. brigado VDV so postavili skladišče št. 6. Dalje so sklenili, da bo nakazovala PGK hrano na podlagi mesečnih proračunov (trebovanj) vojaških enot, oziroma političnih forumov. Ker bo v Furlaniji v najkrajšem času na razpolago pridelek nove pšenice, bo treba vzpostaviti najtesnejše sodelovanje z italijansko terensko organizacijo, ki »postavlja samo ta pogoj, da bodo italijanski partizani deležni enake preskrbe kakor slovenski, pa naj bodo možnosti preskrbovanja že take ali take«. Zato so predlagali Montesa za delegata v PGK, Blica, nabavljalca PGK, pa za delegata v italijansko gospodarsko organizacijo v Furlaniji. Sklenili so tudi, naj bodo partizanske vojaške bolnišnice založene s hrano za 6 mesecev, blago za obleke, ki je pred kratkim prišlo iz Furlanije, pa naj bi razdelili tako, da pošljejo vse, kar bi bilo mogoče uporabiti za uniforme, intendanturi 9. korpusa, ki bo sešila uniforme v svojih delavnicah, nekaj blaga pa so dodelili brigadi VDV.

Nabave v Furlaniji so bile velike. Samo od 10. maja do 30. junija 1944 na primer so italijanske organizacije poslale PGK: 17 000 kg krušne moke, 28 500 kg koruze, 100 kg testenin, 1200 kg graha, 700 kg fižola, 50 kg su-

hega mesa, 408 kg surovega masla, 40 kg kvasa, 200 kg tobaka, 8 kg in 370 kosov mila, 19 konj, 58 govedi, eno mulo, dva voza slame, kamion sanitetnega materiala (34 velikih zabojev), 7 sodov bencina, 38 zabojev in 78 bal raznega blaga, 7 vreč soli, 5 avtomobilskih koles in 4 gume, 50 litrov kisa, 4000 kg slanine, 3000 kg razne hrane, 5 vreč vojaškega blaga in 27 že urezanih vojaških uniform.⁵⁰⁷

O finančnih problemih Primorske in Gorenjske so govorili na skupnem sestanku članov obeh POOF. Ugotovili so, da je na Primorskem in na Gorenjskem še dovolj denarja. Sklenili so določiti razmerje med liro in marko in ustanoviti podružnico Denarnega zavoda za Primorsko in Gorenjsko, ki naj bi začela izdajati zadolžnice.⁵⁰⁸

Do zanimivega sestanka z goriškim prefektom grofom Pacejem, baronom Locatellijem in predstavnikom pokrajinske izpostave OZNA ter pooblaščenecem PGK je prišlo 26. junija 1944 blizu Gorice. Dogovorili so se, da bodo na vsak način preprečili nemško kontrolo pri mlačvi pšenice. Na ozemlju, ki je pod nekakšno kontrolo italijanskih civilnih oblasti (Štandrež, Solkan, Ločnik, Kopriva, Romans idr.) bo pri mlačvi zapisoval količine žita uradnik italijanskega prehranjevalnega urada iz Gorice (»da se prepreči kupčevanje na črni borzi«), da bodo žito res uporabili le za civilno aprovizacijo, na osvobojenem ozemlju pa ima vso oblast OF. Prefekt je obljubil aprovizacijo za vse goriško okrožje v zameno za drva. Iz Gorice bodo dostavili aprovizacijsko blago na mesto, kjer bodo pripravljena drva. Končno je prefekt obljubil tudi nekaj blaga za civilno prebivalstvo, ki ga bodo dostavili tja kot aprovizacijo.⁵⁰⁹ Sestanek so sicer »na vrhu« precej kritizirali (sodelovanje z okupatorjevim pomočnikom, kršitev sklepa o bojkotu itd.), a težko je reči, koliko se je vse to razlikovalo od dovoljenega trgovanja »za hrbtom okupatorja« z goriškimi trgovci. Vsaj »teoretično« je prefekt Pace priznal oblast OF na osvobojenem ozemlju.

Na medokrožni seji GK za okrožja Pivka, Vipava in Brkini 1. julija 1944 so obravnavali pritožbo brkinske

okrožne GK, da s Krasa še vedno vozijo mleko v Trst prek Bazovice, ki spada v brkinsko okrožje in ki izvoza mleka ne dovoljuje. Prav tako je brkinsko okrožje protestiralo, ker je Pivka izvažala v Trst seno, Slovenska Istra pa borov les. Sporazumeli so se tako, da bodo ustavili vsak izvoz, razen tistega, ki bi ga določila sporazumno vsa okrožja. Izmenjali so tudi nekaj blaga in sklenili, da oskrbuje NOV tisto okrožje, v katerem se trenutno mudi vojaška enota.⁵¹⁰

PGK je 4. julija 1944 določila, naj v bodoče »načelno« oskrbujejo vse enote 9. korpusa okrajne in ne več okrožne GK. GK preskrbijo hrano, prevoz pa intendantni enot, ki se morajo pri GK zgledati s trebovanji. Še posebej pa je PGK poudarila, da bo moralo vsako okrožje nekaj prispevati za hrano NOV, ki jo bodo uskladiščili. PGK je sestavila tudi posebno tabelo, koliko naj bi *dnevno* prispevalo vsako okrožje za NOV (v kilogramih):⁵¹¹

Okrožje	Maščoba	Moka	Krompir	Meso	Soj	Riž testenine	Skupaj
Gorica	20	1 500	2 000	300	100	200	4 120
Vipava	20	1 000	1 000	300	—	—	2 320
Kras	40	500	500	500	—	—	1 540
Kanal	30	—	—	300	—	—	330
Idrija	30	—	—	200	—	—	230
	50 in						
Tolmin	300 sira	—	—	300	—	—	850
Pivka	—	—	—	200	—	—	200
Tržič	—	500	—	—	—	—	500
Bača in Benečija			ničesar				

Neposredno na Dolenjsko (za 7. korpus in glavni štab) pa so morali pošiljati dnevno (predpisana je bila seveda le dnevna dajatev, kdaj so jo odposlali, je bilo odvisno od etapnih voženj):

Pivka	20	800	—	200	—	200	1 320
Brkini	20	500	—	300	100	100	020
Istra	10	—	—	100	200	100	410

Od 25. junija do 5. julija 1944 je bilo več medokrožnih gospodarskih konferenc, ki so razpravljale o vrsti pomembnih finančnih vprašanj. O vsebini teh konferenc je poročal finančni odsek pri POOF vsem odboru OF in dodal še več raznih navodil. Poudaril je, da je ena glavnih nalog še pred osvoboditvijo utrditi novo narodno valuto — bon. Lira naj še ostane plačilno sredstvo, kajti z njo je mogoče v italijanskih mestih marsikaj kupiti. Potreba je pokazala ustanovitev podružnice Denarnega zavoda Slovenije; odbori OF morajo voditi blagajniško in davčno knjigo ter spisek izplačanih podpor in knjigo o posojilu. Glede davkov je odsek poudaril, naj jih odmerijo na vaških zborih in sporazumno z davkoplačevalci, toda davčne predloge naj odbori le sestavijo sami. Strogo morajo paziti, da ne bodo uporabljali kakršnihkoli prisilnih sredstev ali groženj. »Dovoljen je le moralni pritisk«. Direktiva predsedstva SNOS je, da je plačevanje davkov prostovoljno. »Mi tega na našem ozemlju ne bomo poudarjali, pazili pa bomo, da ne bomo uporabljali prisilnih sredstev«. Pri nas so bili davki obvezni, a nismo uporabljali nobenih prisilnih sredstev, če jih kdo ni hotel plačati. Obvezne dajatve (trošarine) naj pobirajo okrožja po svoji uvidevnosti. K plačevanju prostovoljnih prispevkov je treba pritegniti ljudi, ki pri nas ne plačujejo davka (tistih na neosvobojenem ozemlju). Glede posojila je treba vedeti, da to niso dohodki, ker nas obremenjujejo in jih bomo morali po osvoboditvi vračati, zato bomo zbiranje posojila v doglednem času končali. Ne gre tudi, da bi mi varovali denar tistih, ki bodo v zadnjem času poskušali reševati svoje milijone. Začeli bomo odplačevati tudi dolgove, ki jih je naredila NOV, zato je treba te dolgove popisati. Glede proračunov je odsek za finance poudaril, da z vsemi dohodki načelno razpolaga predsedstvo SNOS in bi morali zato obračunavati prav do finančnega odseka pri predsedstvu SNOS in ta bi potem razdeljeval finančna sredstva. A to načelo za zdaj še ne more veljati, morajo pa naši odbori dobiti za vsak izreden izdatek privolitev pristojnega odbora. Za zdaj naj začno

sestavljati proračune okrožni odbori OF in jih pošljejo v potrditev odseku za finance pri POOF.⁵¹²

V okrožnici od 24. julija je PGK zahtevala poživitev obrti in druge gospodarske dejavnosti. Ponovno je zahtevala organizacijo obvezne oddaje tričetr kilograma masla mesečno od molzne krave in izdelovanje maščob iz mešanice loja in mleka, ali pa iz loja in masla. Zahtevala je pospešeno izdelavo sira, sušenje sadja, pobiranje žganja za partizanske bolnišnice, nabiranje gob, malin in drugih gozdnih sadežev, izdelovanje mila in upostavitev raznih obrtnih delavnic.⁵¹³

Na medokrožni gospodarski konferenci 25. julija 1944 so govorili o prehrani NOV in civilnega prebivalstva. Znova so poudarili, da NOV načelno oskrbujejo GK, pri katerih dobivajo hrano vojaški intendant na podlagi naročilnice (trebovanje). Okrajna GK izda za nabavljeno blago račun v dveh izvodih in enega obdrži. Le če GK ni ali če intendant ne more do nje, sme hrano sam poiskati pri kmetih, a v navzočnosti vsaj enega člana odbora OF. Takrat napiše intendant račun v dveh izvodih in obdrži oba, kmetu pa izda samo potrdilo denarne vsote za prejeto blago. Eno kopijo računa pošlje intendantu enote okrožni GK, da poravna račun. Za preskrbovanje civilnega prebivalstva so sklenili ustanoviti posebna tranzitna skladišča in poslovalnice, to je nekakšne trgovine za nabavo oblačilnega in galanterijskega blaga.⁵¹⁴

Sredi julija 1944 so končali posojilno kampanjo, v kateri so po nepopolnih podatkih zbrali 19,148.967,70 lir.⁵¹⁵ Hrana se je v enotah 9. korpusa znatno izboljšala. Uporabljali so že novo letino, bilo je dovolj zelenjave in poleg rednih obrokov je dobivala vojska še vino in kruh. V glavnem so dobivali hrano iz Furlanije, goriškega, vipavskega in kraškega okrožja, nekaj pa tudi naravnost iz Trsta.⁵¹⁶

PGK je 10. avgusta 1944 zahtevala, naj pohitijo z mlatvijo žita, pri kateri naj krajevne GK pravično ocenjujejo vsakega, koliko žita bo lahko dal za NOV. Nad

odkupljenim žitom morajo imeti okrožne GK popoln pregled, žito pa naj shranijo pri kmetih ali pa v posebnih bunkerjih. Del žita naj takoj zmeljejo v enotno moko in mlinarji ne smejo vzeti meric. Vse odvečno mleko morajo porabiti za izdelavo masla.⁵¹⁷

Začelo je primanjkovati maščob, kar je zlasti občutila vojska. Še vedno so bila vsa primorska okrožja močno vezana na nabave iz Furlanije (do 30 % vse hrane!), okupatorjeva kontrola na cestah pa je bila vedno večja in so »morali biti šoferji in vozniki precej iznajdljivi in drzni«. Znova pa so se začele v Furlaniji tudi težave s tamkajšnjimi organizacijami italijanskih partizanov.⁵¹⁸

Dober mesec po reorganizaciji in spojitvi primorskih okrožij v 4 okrožja je bila 26. in 27. avgusta 1944 seja PGK. Iz južnoprimorskega okrožja še niso imeli poročil, drugje pa je bilo stanje zelo različno. V zahodnoprimorskem okrožju mnogo mlekarn ni delalo, ker je NOV pobrala kotle za svoje potrebe. Vojaške enote se tudi niso držale predpisov o nabavi hrane pri GK le na podlagi naročilnic. Na sestanku z italijanskimi organizacijami so se v glavnem sporazumeli o sodelovanju pri nabavi hrane, živine in drugega blaga iz Furlanije. V severnoprimorskem okrožju je bila vojska zelo mnogo dolžna kmetom, samo v bivšem baškem okrožju približno dva milijona lir. Bojkot okupatorjeve aprovizacije je bil skoraj popoln, razen v obmejnih krajih. Domača obrt je bila mrtva, živine ni bilo. V srednjeprimorskem okrožju je bilo dovolj žita, grozdje pa ni kazalo posebno dobro.⁵¹⁹

Spričo ponovnih nesoglasij z italijanskimi organizacijami so se sestali 7. septembra 1944 zastopniki ekonomskega odseka 9. korpusa, komandant tržaške brigade (Trieste d'assalto), člani PGK in italijanskih GK. Pri obravnavanju prvega vprašanja — o preskrbi tržaške brigade — je komandant brigade trdil, da je brigada živela vedno slabše kot slovenske enote, in sicer po krivdi intendanta in ker večkrat ni bilo zvez s Furlanijo ali pa je bil otežen prevoz. Sklenili so, naj pošlje brigada svojega zastopnika v štab 30. divizije, kateri pripada, kjer bo

lahko kontroliral razdeljevanje hrane. Dalje so sklenili spraviti vso iz Furlanije dobljeno hrano v tranzitno skladišče 333 pa tudi blago, ki so ga zaplenile italijanske organizacije varnostne službe (GaP), ali pa osebe njihovih karavel M. V bližini skladišča 333 naj bi bil stalno tudi zastopnik italijanskih GK. Sporazumeli so se tudi glede nabav v Furlaniji, kjer so poleg italijanskih GK postavili tudi našo. Člani obeh ustanov so bili samostojni, o delu pa naj bi se dogovarjali na sestankih. Zlasti je bil vedno potreben sporazum, kdo in na katera veleposestva, podjetja in kmetije pojde po živež ali blago. Načelno naj bi šel tisti, ki je imel večjo možnost blago nabaviti, pa tudi odpeljati. Avgusta 1944 so nam italijanske organizacije dobavile 11 900 kg pšenice in še 71 vreč hrane, 3 600 litrov piva, sod bencina in veliko cigaretnih papirčkov.⁵²⁰

V začetku septembra 1944 so bojkotirali okupatorjevo aprovizacijo samo še v najrevnejšem, severnoprimorskem okrožju, a tudi tod ne popolnoma (obrobni predeli). V zahodnoprimorskem okrožju je dobivalo polno okupatorjevo oskrbo bivše okrožje Beneška Slovenija in Brda, v južnoprimorskem okrožju večina okrajev, v srednjeprimorskem pa vsi. Tod so dobivali aprovizacijo na podlagi sporazuma goriških trgovcev z goriškim prefektom, ki je trgovcem nakazal hrano, ker jim je okrožna GK uvažala vino in sadje. Aprovizacijo so goriški trgovci odstopili goriški okrožni GK. Ta ni bila tako majhna in goriška okrožna GK je dobila za mesece maj, junij, julij in avgust 114 000 kg enotne moke (od te je dobila NOV 59 700 kg), 60 300 kg koruzne moke (od te je dobila NOV 58 900 kg), 21 900 kg testenin (od teh je dobila NOV 18 900 kg), riža 52 800 kg (NOV 37 100 kg), 17 300 kg sladkorja (NOV 2 800 kg), 6 700 kg soli (NOV 3 100 kg), 807 litrov olja (vse za NOV) in 2 034 kg tobaka (NOV 514 kg) ter 1 800 kg mila (NOV 600 kg). Kljub temu je še vedno kril uvoz iz Furlanije do 40 % vseh potreb, samo denarja za nakupe je primanjkovalo.⁵²¹

Promet PGK je bil vsekakor velik, saj je v pičlem mesecu (od 18. avgusta do 15. septembra 1944) prejela in oddala:⁵²²

	Prejela (v kilogramih)	Oddala
pšenice	152 685	111 523
sladkorja	19 240	8 715
olja	2 400	1 730
slanine	103	103
solí	4 976	4 533

Ko je POOF 24. septembra 1944 poslal obračun predsedstvu SNOS, je poudaril, da ne more poslati 4 milijone lir, ki jih je predsedstvo SNOS zahtevalo. Pisal pa je, da so finančne možnosti še velike, centri niso dali še ničesar in Trst še niti lire.⁵²³ Na seji PGK 26. septembra 1944 so celo razpravljali o tem, da je treba obleči in obuti aktiviste v Trstu in Tržiču.⁵²⁴

Toda v začetku oktobra 1944 se je spričo velike ofenzive proti italijanskim partizanom dovoz iz Furlanije popolnoma ustavil in prav tako tudi iz Vipavske doline. Ostale so sicer zaloge, a so kmalu začele kopneti. Poslali so intendante v Beneško Slovenijo, na Gorenjsko, na Pivko in v Vipavsko dolino. Vojska je še dobivala tri dnevne obroke in 200 do 400 gramov kruha, toda glavna hrana je postal krompir, moka, meso in delno še zeleňjava. Tudi GK še vedno niso delale kakor bi morale.⁵²⁵

Odsek za prehrano, oddelek za civilno aprovizacijo pri PNOO je izdal 20. oktobra 1944 pravilnik o poslovalnicah za nakup, prodajo in zamenjavo blaga. Poslovalnice niso bile »nova oblika državne trgovine«, temveč le tehnični organ odseka za civilno aprovizacijo, in niso imele namena »ovirati privatne trgovine poštenih trgovcev, temveč so jim hotele dajati celo vzpodbudo«. Zato naj bi poslovalnice same čimveč nakupovale, prodajale ali zamenjavale zunaj svojega okraja, in sicer v »inozemstvu« (Furlaniji, Trstu, Gorici), a v sporazumu z GK. Pomagati jim morajo okrožne GK. Živež, ki bi ga dobile poslovalnice od civilnega prebivalstva z nakupom ali za-

menjavo, mora biti na razpolago GK za zadovoljevanje potreb NOV, presežke pa lahko izvozijo iz okraja.⁵²⁶

Na medokrožni gospodarski konferenci 23. oktobra 1944, na kateri so bili navzoči tudi višji funkcionarji, so v začetku poudarili, da so vse premalo skrbeli za to, da bi »narod dajal prostovoljne prispevke, in gospodarske komisije so naredile veliko napako, ko so plačevale vsako malenkost z denarjem«. Denar naj bi bil le za zunanje nabave. Ugotovili so nepravilno obremenitev okrajev. Sklenili so pobirati 5 kg slanine od vsakega zaklanega prašiča in vzpostaviti nove kanale. Glede trgovanja »za okupatorjevim hrbtom« so sklenili, da je dovoljena zamenjava s Furlanijo le, da »blago pod nobenim pogojem ne sme rabiti okupatorju«. (A kdo bi mogel kontrolirati, da tudi okupator ni kuril recimo z drvmi iz Trnovskega gozda?) To pa ni veljalo za zamenjavo z mesti. O njej so dejali samo to, da če je trgovec v mestu »naš človek«, nam mora odstopiti blago brez zamenjave.⁵²⁷ Sicer pa je POOF istega dne priznal, da lastne aprovizacije niso nikdar povsem izpeljali in zato niso mogli izpodriniti okupatorjeve.⁵²⁸

PNOO je 2. novembra 1944 določil, koliko mora dati vsako okrožje hrane in jo takoj uskladiščiti (v kilogramih):⁵²⁹

Okrožje	Žito	Krompir	Fižol	Meso	Maščoba
severnoprimorsko	6 000	30 000	1 000	12 000	3 000
južnoprimorsko	36 000	100 000	5 000	45 000	4 000
srednjeprimorsko	50 000	100 000	6 000	30 000	3 000
zah. primorsko	16 000	40 000	1 500	20 000	3 000

Po nemški ofenzivi v Furlaniji in Benečiji v začetku oktobra 1944 je začela italijanska intendantca 4. partizanske grupe zopet pridno pošiljati pšenico na naše ozemlje. Toda sredi novembra je prišlo do zastoja. Odsek za prehrano pri PNOO je trdil, da grupa ni sposobna, noče pa dovoliti, da bi naši sami zbirali hrano. Komisar italijanske partizanske divizije Garibaldi-Natisone je sicer ukazal, naj nam pošiljajo, a grupa ni hotela o tem ničesar slišati.

Od 3. do 18. novembra 1944 smo dobili iz Furlanije 49 glav živine, plačali smo le 1 502 kg, za drugo pa je dala bone intendantca 4. grupe. V Brdih in Beneški Sloveniji je bilo uskladiščeno 100 000 kg pšenice, toda nekaj je je odnesel okupator, nekaj naša 17. brigada, 3 000 kg pa je dobila italijanska partizanska divizija.⁵³⁰

V okrožnici z dne 13. decembra 1944 je zahteval PNOO strogo centralizacijo vseh zunanjih dobav. Odtlej je smel le oddelek za zunanje nabave pri PNOO določati, kam in koliko blaga naj oddajo. Moko, pšenico, koruzo, fižol, grah in meso dobi takoj NOV, drugo blago — sol, tobak, riž, testenine, sladkor, olje, mast, usnje itd. pa morajo uskladiščiti na zakonspiriranih krajih.⁵³¹

Kljub temu stvari niso tekle tako kakor bi morale. Ekonomski odsek vojne oblasti 9. korpusa je 18. decembra 1944 poročal, da je prehrana »v obupnem stanju«, organizacija prehrane ne deluje, med intendanti na terenu je zmeda, operativne in zaledne enote so slabo hranjene in se pritožujejo. Dokler je bila vojska majhna, je bilo dobro, sedaj pa primanjkuje osnovnih hranil: krompirja, žita, mesa, maščob in soli.⁵³²

Odposlanca finančnega oddelka pri predsedstvu SNOS in Denarnega zavoda Kersnič in Perko sta 18. decembra 1944 s Primorskega poročala, da je v srednje-primorskem okrožju narodni davek zelo nizek, čeprav je to najbogatejše okrožje (srednji posestniki so plačevali kakih 40 lir na mesec). Oktobra je bilo premalo denarja, ker so gospodarski odseki in intendanti še vedno plačevali z obveznicami posojila svobode in začasnimi potrdili. Slabo so pobirali tudi trošarino, dajali pa so velike podpore in prežिवnine. Finančno slabo je bilo južnoprimorsko okrožje, ki je imelo nad dva milijona in pol dolgov, najbolj revno pa je bilo severnoprimorsko okrožje.⁵³³

Odsek za prehrano pri PNOO je 5. januarja 1945 predsedstvu SNOS poročal, da je uvoz iz Furlanije skoraj povsem prenehal, ker PNOO nima denarja in ker je zelo otežen prevoz. Zato je vse črpalo hrano iz najbolj revnega, severnoprimskega okrožja. Ljudje so bili ne-

jevoljni, ker odbori niso poravnavali dolgov za hrano, in PNOO je bil dolžan nad 20 milijonov lir.⁵³⁴

Najbolj dosledno so pobirali maslo (kilogram surovega masla od molzne krave na mesec) v najsiromašnejšem, a od NOV najbolj kontroliranem severnoprimer-skem okrožju. V južnem in zapadnem okrožju so pobirali le do 40 %, v srednjem pa 60 %. Isto je bilo s pobiranjem slanine (5 kg od zaklanega prašiča). Kolikor je še obstajala naša civilna aprovizacija, je bila to le medsebojna pomoč krajev, nekaj zastonj, nekaj proti plačilu ali pa z odslužitvijo z delom. Skoraj povsod so za civilno prebivalstvo pobirali v mlinih 10 % žita, ponekod pa celo moke. Odpovedovati pa je začela tudi okupatorjeva aprovizacija in dobivali so jo samo še tisti, ki so imeli svojce v okupatorjevi službi ali pri domobrancih.

Ker se je tudi na Primorskem osvobojeno ozemlje postopoma krčilo, so morali pri oskrbovanju NOV preiti s skladiščnega sistema znova na terenski način prehranjevanja. Ostala so samo še tri skladišča, št. 5 v Komnu, št. 1 v Vitovljah in št. 3 v Gojačevem. V ta je prihajala hrana iz zunanje nabave. V Renčah je še ostalo skladišče 333, ki je prišlo pod upravo odseka za prehrano pri PNOO. Kljub terenskemu načinu prehranjevanja pa prisilnih odkupov ni bilo. Ljudem so dajatve odmerili in so jih morali oddati. Odpadla so »trebovanja« vojaških intendantov, a dogajalo se je, da so »intendant» drugi drugemu plenili hrano na vozovih po cestah.⁵³⁵

Zelo so občutili, da je odpadla zunanja nabava iz bogate Furlanije, kajti iz te so živele vse politične ustanove in baze tja do septembra 1944. Delno naj bi priskočila na pomoč Gorenjska, in o tem so sklepali na medpokrajinski konferenci 14. januarja 1945.

Ko se je decembra 1944 9. korpus povečal še za italijansko divizijo Garibaldi-Natisone, si je morala 31. divizija pritrgovati en dnevni obrok in ga pošiljati italijanskim partizanom.⁵³⁶ Primanjkovalo je tudi denarja. Na finančni konferenci 20. januarja 1945 so določili za okrožja finančne nadzornike, ki naj bi bili hkrati

tudi inštruktorji pri okrajnih in krajevnih odborih. Določili so čimbolj enostavno odmero in pobiranje davkov. Pri odmerah naj pretresejo vse okoliščine na vaških zborih, kjer naj za vsakega ugotovijo predvojno davčno osnovo, jo znižajo ali zvišajo in nato zvišajo za 100 %. Pri tem je »treba vzbujati državljansko zavest in dolžnost«. Kdor bi se iz sebičnosti izmikal plačevanju davkov, naj ga razkrinkajo na vaških zborih. Do skrajnosti naj razvijejo podpisovanje posojila na blagajniške zapise in začasna potrdila. Vsi dohodki se stekajo pri PNOO in noben odbor ne sme razpolagati z denarjem, dokler PNOO ne odobri proračuna. Ker je znašal mesečni proračun PNOO 1,700 000 lir, naj bi za njegovo kritje prispevala okrožja takole: srednjeprimorsko okrožje 700 000 lir, severnoprimsko 200 000 lir, južnoprimsko 400 000 lir in zahodnoprimsko 400 000 lir.⁵³⁷

Intendantura 9. korpusa je 26. januarja 1945 izračunala, da bi operativne enote 9. korpusa potrebovale mesečno (v kilogramih):⁵³⁸

enota	krompir	fižol	moka	meso	mast	sol
odseki						
korpusa	24 000	7 800	9 000	10 800	120	540
30. divizija	60 000	10 500	22 500	27 000	1800	1 350
31. divizija			prav toliko			
div. Garibaldi-						
Natisone	30 000	9 750	11 250	13 500	900	675
jeseniško						
boh. odred	8 000	2 600	3 750	3 600	240	180
škofjeloški odred			prav toliko			
operativni						
štab za zah.						
Primorsko	10 000	3 250	3 750	4 500	300	225
sanitetni						
ekonomat	20 000	6 500	7 500	9 000	600	450

Mesečna poraba na glavo bi znašala: 20 kg krompirja, 6,5 kg fižola, 7,5 kg moke, 9 kg mesa, 0,6 kg maščob in 0,45 kg soli.

Konec januarja 1945 je postajal problem prehrane vedno bolj pereč, kajti večina vojske in politični forumi

so se morali umakniti v pasivno severnoprimorsko okrožje. Kraje, kjer so bila partizanska skladišča, je zasedel okupator, Soča je bila spričo vedno večje okupatorjeve kontrole neprehodna in prevoz med okrožji skoraj nemogoč. Tako so izčrpavali že tako izčrpano področje, kjer je bilo sicer še nekaj živine, ne pa žita in krompirja. Na kontrolirana področja so morali delati prave vojaške prehranjevalne akcije. Poskušali so oživiti dobave iz Furlanije, kjer bi lahko menjali 200 hl vina za 160 prašičev in 10 000 kg pšenice, v svojih poslovalnicah pa so zamenjavali 100 litrov vina za 200 kg koruze in 200 litrov vina za 180 kg pšenice. Vino je kupovala poslovalnica od vinogradnika s priznanicami po uradnem ceniku (liter po 40 lir) in če je hotel kupec kupiti vino, je moral v poslovalnico pripeljati žito. Z mestno občino Tržič so se pogodili za zamenjavo 20 000 kg drv za 3 400 kg koruze. Zunanja nabava je imela še pet poslovalnic, ki so še vedno poskušale nabavljati hrano iz Furlanije, Benečije, Trsta in Gorice. Zunanja nabava je še v celoti ohranila svojo izvrstno organizacijsko omrežje, ni pa imela denarja, ker ne NOV ne civilni forumi niso plačevali z denarjem, temveč samo s potrdili.⁵³⁹

V začetku februarja 1945 se je NOV prehranjevala povečini le na terenski način. Kolikor so dobili hrane iz zunanje nabave, so jo uskladiščevali v dvoje novih skladišč, iz katerih pa je mogla vojska dobiti hrano le na podlagi nakazil. Marsikaj bi lahko še kupili na črni borzi, a za to bi potreboval odsek za prehrano pri PNOO vsaj milijon lir na mesec. Gorenjska je poslala kakih 200 glav živine, kar je pojedla vojska.

Svoje potrebe je prijavila v začetku februarja 1945 tudi vojna oblast 9. korpusa, ki je z goriškim, gorenjskim in kobariškim vojnim področjem in 18 komandami mest potrebovala mesečno: 33 750 kg moke, 29 050 kg fižola, 40 500 kg mesa, 90 000 kg krompirja, 2 700 kg maščob in 2 025 kg soli, vtem ko je samo brigada VDV zahtevala 1 104 kg masti, 2 400 kg riža, 2 400 kg testenin, 1 568 kg fižola, 960 kg soli, 13 600 kg krompirja, 12 000 kg kruha,

12 000 kg koruzne moke, 12 480 kg mesa in 1 000 litrov kisa. Seveda je občutno primanjkovalo blaga iz Furlanije, iz katere so v zadnjih štirih mesecih 1944 uvozili samo pšenice 134 454 kg.⁵⁴⁰

Februarja 1945 so morali tudi v štabu 9. korpusa in pri vseh njegovih odsekih vpeljati samo dva dnevna obroka in še to so jedli skoraj neslano. V 30. diviziji so bile spričo visokega snega silne težave s transportom hrane in ves mesec so jedli popolnoma neslano. Nekoliko bolje je bilo v 31. diviziji, ki je dobivala hrano na Gorenjskem. Največ težav pa je imela garibaldinska divizija, ki je bila na popolnoma izčrpanem področju in ji je morala še vedno z enim pritrganim obrokom pomagati 31. divizija. Pač pa so bile vse enote dobro oblečene in obute in obutev so imele še v rezervi. Marca se je začela hrana boljšati. Tudi za to so poskrbeli zavezniki.⁵⁴¹

Zahodnoprimorsko okrožje

Oglejmo si razvoj gospodarske dejavnosti na terenu. V prejšnjem obdobju smo govorili o razvoju v vseh okrožjih in to bomo storili tudi sedaj, le da bomo upoštevali veliko komasacijo okrožij. Zahodnoprimorsko okrožje je obsegalo bivše briško, beneško in tolminsko okrožje in je imelo sedem okrajev: briški, idrijski (Jurdio), kobariški, bovški, tolminski, vzhodno- in zahodno-beneški.

V *Brdih* so začeli marca 1944 veliko akcijo za zbiranje posojila narodne osvoboditve tudi v Furlaniji. Trdili so celo, da bodo želi uspehe in da »kot vse kaže, nam bodo šle tovariške italijanske organizacije zelo na roko«. GK so dobro delovale in neprestano so zbirale hrano za 9. korpus v Furlaniji. Tudi civilna aprovizacija je delala dobro in imela je dosti soli, sladkorja in petroleja.⁵⁴² V začetku aprila je znova nastal »problem kolonov«, ki ga je skušal razrešiti okrožni komite za Brda »z glavnim geslom, da mora biti zemlja obdelana in kdor jo bo

obdelal, bo užival sadove«. ⁵⁴³ OOOOF (ONOO) za Brda je 22. aprila 1944 določil, naj neobdelano zemljo obdelajo kolektivno, pridelek pa naj gre za skupno korist. ⁵⁴⁴

V začetku maja 1944 je civilna aprovizacija uspešno delala in kmetje so imeli dovolj hrane, ker so jo zamenjavali za vino. Civilna aprovizacija je imela več skladišč, iz katerih so vaške GK izdajale hrano na izkaznice, ki jih je izdajala okrožna GK. Mesa je bilo dovolj, in za NOV so mesečno zbrali 15 000 kg hrane. ⁵⁴⁵ Glavni dohodki okrožnega odbora so bili progresivni davek, za katerega so jemali kot osnovo zemljo in vinski pridelek, dalje posojilo svobode ter trošarina od vina, žganja in prodanega mesa. Prostovoljnih prispevkov skoraj ni bilo. Glavni izdatek je bil nakup hrane za vojsko in civilno aprovizacijo ter podpore. Z denarjem, ki so ga dobili s posojili, je razpolagal okrožni odbor (finančni referent), razpolaganje z drugimi dohodki pa je bilo različno, v glavnem so z njimi razpolagali okrajni odbori. Ker so nekateri v Furlaniji zbirali posojilo na ponarejene obveznice, je okrožni odbor izdelal nove, dvo-barvne obveznice v lastni tehniki, ker so bile »poneverbe z navadnimi tiskanimi boni v Furlaniji vsakdanja stvar«. ⁵⁴⁶

Tudi v Brdih so zamenjavali z goriškimi trgovci, dolgo pa se niso mogli sporazumeti glede cene češenj. Trgovci so ponujali 5 lir za kilogram, odbor pa bi rad več. Po dveh sestankih so se konec maja le sporazumeli. Po češnje so hodili trgovci na določeno mesto sami, tam pa so morali puščati tudi blago za zamenjavo. Tako so v kratkem času dobili iz Gorice 7 500 kg zelo potrebne modre galice. Dobili so tudi zvezo z italijansko odpor- niško organizacijo v Vidmu (Udine), ki jim je obljubila vsestransko pomoč v hrani in gotovini. Ker pa so Nemci in fašisti strogo kontrolirali prevoze, so mogli dobavljati le manjše količine. ⁵⁴⁷

V začetku junija 1944 je pisal okrožni odbor pokrajinskemu odboru, da je treba vsaj delno urediti razmerje med koloni in veleposestniki. Prvo sadje je dozo-

relo in med koloni in lastniki zemlje so se začela trenja. Veleposestniki tujih narodnosti so bili razlaščeni že leta 1943 po odloku NOS, nastalo pa je vprašanje, kaj je sedaj s slovenskimi in cerkvenimi lastniki kolonatske zemlje? Dotlej je okrožni odbor priporočal prizadetim »složno sožitje kot je danes složen in enoten vseslovenski narod v boju za svoje pravice in svobodo«. Poudarjali so tudi, da bo narodna oblast vse to uredila na splošno zadovoljstvo vseh prizadetih.

Toda stvar se je zapletla prav zaradi sadja, kajti to je zorelo samo in spričo pomanjkanja škropiva z drevjem ni bilo dosti dela. To sta dobro vedeli obe strani, a veleposestniki so se le sklicevali na svoje lastninske pravice, koloni pa na svoje stare pogodbene pravice. Ker so slovenski veleposestniki podpirali NOB in niso bili razlaščeni, so bili koloni tujih veleposesti, ki so bile razlaščene, na boljšem, ker so bili samostojni. »V resnici pa je več pohlepa kot pa občutka, da se jim je zgodila krivica. Spočetka so se vsi branili zemlje, ker so se bali represalij«.

Oblastni komite KPS je odgovoril okrožnemu komiteju 8. junija 1944 in poudaril, da postaja vprašanje kolonov res akutno, vendar naj dopovedo partijskemu kadru, da »vodimo narodnoosvobodilno vojno, ne pa socialistične revolucije. Važno je, da v tej vojni zagotovimo vodilno vlogo proletarskemu kadru, kar pa ne gre s prehitevanjem dogodkov pri nas in v sosednji Italiji. Nevšečnosti, ki so nastale, so posledica odloka NOS za Primorsko, ker je vprašanje uredil mimo generalne linije, ki velja danes, to je, razlaščeni so tisti veleposestniki, ki so ali ki še sodelujejo z okupatorjem... Razumeti morate, da bi nam ravno sektaštvo v razrednem smislu v sedanjem mednarodnem položaju izredno škodilo. Ne samo v primorskem in slovenskem merilu, ampak tudi v jugoslovanskem«. ⁵⁴⁸

Julija 1944 je kazalo, da bo okrožna GK razveljavila pogodbo z goriškimi trgovci, ker se niso držali določila, da bodo dobila Brda za sadje 40 % blaga in 60 % de-

narja. Če pa bi pogodba še ostala v veljavi, bi morala okrožna GK — po naročilu gospodarstvenika pri POOF — ljudem pojasniti, da »s to pogodbo ne iščemo nobene kompromisne poti z okupatorjem, temveč je to le trgovina z goriškimi trgovci«. ⁵⁴⁹ Iz Gorice niso tako malo dobili. Odkar so začeli trgovati pa do začetka julija 1944: 11800 kg krušne moke, 4370 kg testenin, 2085 kg riža, 1850 kg sladkorja, 300 kg soli, 373 kg mila, 64 kg tobaka, 206 kg fižola, 199 kg graha, 65,5 litrov olja, 25000 kg gnojil in 4000 kg žvepla. Aprovizacijo so delili potrebnim, a le moko, riž in testenine. Nekatero blago so ljudem prodajali nekoliko dražje, z dobičkom pa so krili stroške, pomagali pogorelcem in drugače prizadetim od okupatorja. ⁵⁵⁰

Tudi v *tolminskem okrožju* so v začetku maja 1944 obstajale okrožne, okrajne in vaške GK, ki so zbirale hrano za vojsko v obliki posojila in prostovoljnih dajatev, vtem ko je civilno prebivalstvo živelo od lastnih pridelkov pa tudi od okupatorjeve aprovizacije. Nekaj malega so GK zamenjavale s Furlanijo. Dnevno so vojska, kolikor je je bilo v okrožju, in terenski delavci porabili 250 kg koruzne moke, 135 litrov mleka, 40,5 kg zabele, 30 kg mesa, 30 kg fižola in 270 kg krompirja. ⁵⁵¹ V začetku junija so začeli ustanavljati delavske čete za obdelovanje polj, ki naj bi revnim delale brezplačno, premožnejši pa naj bi jih plačevali, a denar bi šel v okrožno blagajno. Popisali so vse potrebe družin. Vsaka mlekarna v planinah je morala prodati 30 % od vsakega mlečnega izdelka GK, ki so ga potem — zlasti maslo — zamenjavali v Furlaniji. ⁵⁵²

Dosegli so, da so začele plačevati davek vse vasi, izjema je bila le breginjski kot. Gospodarsko stanje v okrožju je bilo dobro, vendar so bile hribovske vasi bolj izčrpane. Julija 1944 so uspešno delovale okrajne GK Kobarid, Bovec in Tolmin. Imele so precej zalog, spravljениh pri kmetih. Imeli so dobre zveze s Furlanijo (zamenjava drv za hrano) in prevoz je dobro funkcioniral. Delalo je 43 mlekarn. ⁵⁵³

Po komasaciji okrožij je okrepljena okrožna GK za zahodnoprимorsko okrožje pokazala precej jasno težnjo po samostojni gospodarski politiki. Isto bi lahko rekli tudi o novih okrožnih odborih OF. OOOOF za zahodnoprимorsko okrožje je že 3. septembra 1944 poudaril, da je davek le prostovoljen, dokler »ne izidejo nova navodila ali odloki«. Krajevni finančni odseki naj sicer opravijo odmere, ki naj jih tudi prediskutirajo na vaških sestankih, da pa bi dosegli prostovoljno plačevanje davkov, morajo na teh sestankih »močno poudarjati politično plat«. ⁵⁵⁴

Tudi okraji so se hoteli osamosvojiti. Tako je prvo zasedanje okrajne narodnoosvobodilne skupščine za Brda pooblastilo okrajno GK za zamenjavo sadja in vina za hrano z »inozemstvom«, kar so smele dotlej delati le okrožne GK. »Reševali« so tudi kolonatsko vprašanje in določili, naj koloni plačajo 25 % od prejšnjih dajatev svojim gospodarjem, če le-ti živijo v Brdih, če pa ne, morajo dati teh 25 % gospodarskim komisijam, v obeh primerih pa morajo koloni plačati 75 % stroškov. Za nadaljnje urejanje kolonatskega vprašanja so imenovali posebno paritetno komisijo 9 članov (trije koloni, trije gospodarji in trije zastopniki okraja). ⁵⁵⁵

Poslovalnica pri okrajni GK je imela konec septembra 1944 štiri skladišča za blago, nakupljeno v inozemstvu, tri v vzhodnih in eno v zahodnih Brdih. Zadnje čase so začele ovirati dovoz iz Furlanije italijanske partizanske enote GaP in so za nekaj časa celo prepovedale vsak nakup. Izgovarjale so se, da tega ne dovoli divizija, okrajna GK za Brda pa je 23. septembra 1944 pisala, da so »na krmilo pri GaP prišle nove osebnosti, ki nam niso preveč naklonjene«. ⁵⁵⁶

To je bil vsekakor odsev trenj, ki so nastajala jeseni 1944 v sami italijanski partizanski diviziji Garibaldi-Natisone (med partizani, oziroma komandanti komunističnih enot in komandanti enot akcionistične stranke, kajti italijanska partizanska vojska ni bila enotna, temveč je imela vsaka antifašistična stranka svoje lastne par-

tizane), pa tudi odsev trenj med našimi in italijanskimi partizani. Ta trenja — po obojestranski krivdi — niso kljub raznim dogovorom in pogodbam nikdar povsem prenehala. Tako so 27. septembra 1944 predstavniki naše 17. brigade, komande področja, intendance grupe GaP in okrožne gospodarske komisije sklenili novo pogodbo. Italijanski zastopniki so se znova zavezali, da bodo od 28. septembra dalje pošiljali žito iz Furlanije, in sicer čimveč pšenice in koruze, niso pa hoteli povedati količine. Naši so predlagali, naj bi vozil to žito v Brda kamion, ki vozi hrano za nemško delovno organizacijo Todt. Ta bi imel tudi našo prepustnico, sicer bodo vsak transport brez naše prepustnice zaplenili. Sklenili so, naj bo prepustnica dvojezična in podpisana za vojaške Transporte od naše komande področja in italijanskega bataljona Mazzini, za civilne Transporte pa od našega okrožnega načelnika GK in italijanske komande 4. grupe GaP. Določili so, da okrožna GK lahko zamenjava blago z intendanco italijanske 11. cone ter 3. in 4. grupe. Naši naj bi za hrano dajali predvsem les, vino in kostanj, če bi pa hoteli zamenjavati s samim kmetom, bi morali naši imeti posebno dovoljenje italijanskih partizanskih oblasti. Naši so še predlagali, naj bi zamenjavali iz Furlanije poleg hrane tudi živino za zakol, konje in mule za prenašanje tovorov. Za takojšnjo zamenjavo je okrožna GK ponudila 100 000 kubikov obdelanega lesa, 1000 stotov sena, 8 000 stotov krompirja, 7 000 stotov kostanja in 4 000 stotov raznega sadja.⁵⁵⁷

Tudi tolminska okrajna GK je imela konec septembra 1944 troje velikih skladišč, eno (št. 1) v vasi Krn, hiš. št. 16, eno (št. 2) v vasi Čadrg h. št. 2 in eno (št. 3) v Ljubinju pri Metodu.⁵⁵⁸ Podobne težave kot v Brdih je začela konec septembra čutiti tudi okrajna GK za Vzhodno Benečijo, ki je 29. septembra 1944 sklenila s skupino GaP čuden sporazum, da namreč ne sme zbirati hrane v Furlaniji, italijanske enote pa ne v vzhodni Beneški Sloveniji.⁵⁵⁹

Na prvem zasedanju okrajne narodnoosvobodilne skupščino za Idrijsko (Judrio) 8. oktobra 1944 so uvedli

za ves okraj obvezni narodni davek, dovolili zamenjavo masla in maščob z okupiranimi kraji za sol, sladkor, tobak in petrolej in določili, naj vsaka vas postavi delovno četo za pomoč pri delu.⁵⁶⁰

Ker so začele v Brdih nastajati nove težave zaradi prehranjevanja naših in italijanskih enot v Brdih, so na sestanku z italijanskimi predstavniki 17. oktobra 1944 predlagali postavitev skupnih skladišč in ustanovitev mešane gospodarske komisije. Ker pa so že tekli pogovori o vključitvi divizije Garibaldi-Natisone v 9. korpus, so predlog poslali v presojo višjim forumom, razpustili pa so italijansko gospodarsko komisijo v Praprotnem, ker je bila vsa Beneška Slovenija pod kontrolo slovenskih organizacij.⁵⁶¹ Okrožna GK za zahodno Primorsko je 20. oktobra opozorila vse okrajne GK, da se italijanske partizanske enote pritožujejo čez pristranost slovenskih GK in da ne skrbijo toliko za italijanske kot za slovenske enote, dasi so »doslej po lastni iniciativi prehranjevale slovenske bataljone v zahodni Benečiji«. ⁵⁶²

Okrajni NOO za Brda je 23. oktobra 1944 znova načel vprašanje kolonov. Najprej je ugotovil, da so koloni le tisti, ki imajo od gospodarja vse, stanovanje in zemljo ter živijo samo od te. Gospodarju morajo dajati 25 % pridelkov, obdržijo pa jih 75 % in v istem razmerju naj si razdelijo tudi stroške. Tisti pa, ki imajo lastno posestvo pa tudi kos kolonatske zemlje, so le najemniki in so dolžni dajati za najeti del zemlje lastniku kot sta se zmenila. Le če bi ta najeti kos zemlje prinašal tri četrtine vseh dohodkov, mora dati najemnik gospodarju kot koloni, to je 25 % dohodkov. To razmerje dajatev (25 : 75) velja le za dajatve, ki so jih koloni ali najemniki dajali doslej in torej ne velja za vse pridelke, na primer za vino (mošt) ali sadje, ki raste na drevju. Velja pa to razmerje za vse druge pridelke, če so bili v pogodbi izrecno omenjeni. Če je bila določena pogodba za denar (torej ne za pridelke), te okrajni NOO ne bo spreminjal in se je je treba držati. Izvemo tudi za zanimivo statistiko, da je bilo v zahodnih Brdih (Biljana, Medana, Vipolje) kme-

tov lastnikov (»svojakov«) 33 %, kolonov in najemnikov pa 67 %, v vzhodnih Brdih pa je bilo kolonov nekaj manj.⁵⁶³

Na seji okrožne GK za zahodno Primorsko so 3. novembra 1944 poudarili, da je glavna naloga GK skrb za vojsko. Upali so, da bodo lahko uvozili iz Furlanije še 50.000 kg pšenice, koruza pa še ni bila suha. Za vojsko je treba pripraviti zaloge za tri mesece, zato naj ljudje prostovoljno odstopijo ves odvečni živež. če pa ne, naj ga prisilno odkupijo, za denar ali potrdila.⁵⁶⁴

Na prvem zasedanju okrožne narodnoosvobodilne skupščine za zahodno Primorsko so 5. novembra 1944 uvedli obvezen narodni davek, določili so obvezno oddajo ali zamenjavo vseh presežkov vina, sklenili so izročiti vse črnoborzijance sodišču, skrivačem pa zapleniti vse premoženje.⁵⁶⁵

Okrajna GK za vzhodno Beneško Slovenijo je 26. novembra 1944 sklenila sporazum z intendanco divizije Garibaldi-Natisone, po katerem je smela zbirati hrano na področju med Nadižo in Idrijco (Judrio), a zato je morala oskrbovati slovenske in italijanske enote, vtem ko so se italijanske enote odrekle vsakemu zbiranju hrane in rekvizicijam brez dovoljenja GK.⁵⁶⁶ V idrijskem okraju (Judrio) pa so v začetku decembra 1944 prišli na svojevrstno misel, kako opraviti »diferenciacijo« med pristaši OF. »Za primer jim bomo vzeli kravo ali količino hrane in pri tem jih bomo spoznali, koliko so pripravljeni žrtvovati za našo NOV«.⁵⁶⁷ Ta način ravnanja z ljudmi res ni bil najboljši!

Mnogo gospodarskih sklepov so sprejeli na drugi seji okrožnega izvršnega odbora za zahodno Primorsko 10. decembra 1944. Sklenili so na Kobariškem zapleniti več glav živine, priskrbeti modro galico, pregledati vse žage in tistim, ki delajo za okupatorja, odnesti glavne dele, da ne bodo mogle delati, prepovedati dovoz drv v kraje z okupatorskimi postojankami itd. Sklenili so tudi popisati vse pridelke in določiti procent obvezne oddaje za NOV ter zvišati narodni davek za 100 do 300 %.⁵⁶⁸

Blagovnice ali poslovalnice so se v Brdih dobro razvijale. Izvažale so vino, drva in razne pridelke in uvažale blago, ki ga je lahko dobil pridelovalec vina, ki je oddal vino poslovalnici. Če tega blaga ni potreboval, ga je blagovnica kupila od njega in ga prodala naprej. Vsak prodajalec vina pa je moral plačati blagovnici za liter izvoženega vina 2 liri trošarine.⁵⁶⁹

Teže je bilo v Beneški Sloveniji. Tam so bili ljudje po okupatorjevem decembrskem vdoru tako prestrašeni, da niso hoteli več prodati nobene hrane. Konec decembra 1944 je okrajna GK za vzhodno Benečijo le sklenila z združno mlekarno Matajur pogodbo, da bo prodala tedensko 5 kg masla, a GK se je morala obvezati, da ne bo pri tistih kmetih, ki nosijo mleko v to mlekarno, več kupovala živine.⁵⁷⁰

Zanimivo je poročilo odseka za prehrano pri okrajnem NOO za Brda (tudi na Primorskem so po volitvah v NOO začele GK polagoma odmirati), v katerem 10. januarja 1945 opisuje historiat gospodarskega delovanja v Brdih po kapitulaciji Italije. Nekaj časa je NOV živela od blaga, ki ga je zaplenila okupatorju, in od prostovoljnih dajatev, civilno prebivalstvo pa od lastnih pridelkov, delno tudi od okupatorjeve aprovizacije in od zamenjave sadja, vina in žganja s Furlanijo. Ker še niso imeli skladišč, so oddajali hrano sproti, pozneje pa so jo GK delile iz skladišč. Ko so začeli zamenjavati sadje, je blago za zamenjavo prihajalo v okrožno GK, ki je to blago delila, obdržala pa ga je nekaj za vojsko. Vojska je dobila od 8. septembra 1943 kakih 250 glav živine brezplačno, približno 200 glav jo je plačala, 200 glav pa so iz Brd poslali v druge okraje. Za zbiranje in dovažanje hrane so imeli dobro obveščevalno službo, svoje voznike in šoferje. Za hude ovire (okupatorjevi bloki na cestah, kontrola vozil, mlinov itd.) so uporabljali razne zvijače. Partizanski dobavitelji so morali imeti vse dokumente, ki jih je zahteval okupator. Dokumente so dobivali prek zaupnikov iz okupatorjevih uradov, ali pa so podkupili uradnike. Uporabljali so tudi »sabotažno aprovizacijo«

(ne bojkota kot je zahteval POOF!), ki je bila v tem, da so ljudje javljali okupatorskim oblastem, da imajo še vedno svojce v italijanski (fašistični, republikanski) vojski — v resnici pa so bili v partizanih — in so zato dobivali denarno podporo in živilske nakaznice. Take »izjave« so potrjevali celo nekateri župni uradi in so imeli zato še večjo veljavo!

Kako so dobivali blago na primer iz Vidma ali od drugod? Industrialcu ali trgovcu se je predstavil zaupnik okrožnega odbora za Brda in želel usnja. Glavna skrb in bojazen industrijalca ali trgovca je bila, da bi okupator pri morebitni zaplembi blaga kje na cesti ali na blokih ne zvedel za njegovo ime. Toda zaupnik mu je pojasnil, kako bo spravil blago v Brda, in pokazal mu je tudi vse veljavne okupatorjeve dokumente. Končno je prodajalec prodal blago po nabavni ali režijski ceni, zaupnik pa mu je napisal potrdilo, »da je postal dobavitelj OF«. Mnogi so dali blago tudi brezplačno in »edina usluga, ki jim jo storimo, je dovolilnica za izvoz majhnih količin briškega vina za njihove družinske potrebe«. ⁴⁷¹

Izvršni odbor okrožnega narodnoosvobodilnega odbora za zahodno Primorsko je na tretji seji 16. januarja 1945 — ob združitvi briškega in idrijskega (Judrio) okraja — dovolil vinogradnikom izvoz 1 do 3 hl vina in 20—40 kubikov drv, seveda s posredovanjem in pod kontrolo poslovalnice in zamenjavo maščob za sol v kobarškem, tolminskem in bovškem okraju. Potreba po prehrani civilnega prebivalstva je bila vedno večja, blagovnice niso veliko prinašale, obljube italijanske intendantce pa so ostale samo na jeziku.⁵⁷² Na drugem zasedanju okrajne narodnoosvobodilne skupščine za kobarški okraj so poročali, kaj so v treh mesecih dobili od zunanje nabave: 11 700 kg krušne in koruzne moke, 400 kg testenin, 45 kg sladkorja, 30 kg tobaka, 230 kg soli, 95 parov čevljev, 55 parov hlač, 25 vojaških plaščev itd., ter za 10 200 lir tehničnega in za 35 000 lir sanitetnega materiala. Domači okraj pa je oddal v tem času 800 kg krompirja, 220 kg fižola, 150 kg koruze, 800 jajc,

639 kg masla, 539 kg sira, 1 500 l mleka, 35 telic, 30 krav in 22 telet. Sklenili so zbirati s pomočjo mladinske in ženske organizacije prostovoljne dajatve za NOV in partizansko bolnišnico, mlinarjem pa so dovolili pobirati 8 % merico, od katere pa je moral odstopiti 4 % (za priznanice ali lirske bone) okrajnemu odseku za prehrano.⁵⁷³

Na četrti seji okrožnega izvršnega odbora za zahodno Primorsko so v začetku marca 1945 izdali zelo oster odlok proti črnoborzijancem; določili so, da mora okrožje oddati za vojsko 150 glav živine, ugotovili so slabo denarno poslovanje, in sicer — z izjemo kobariškega okraja — po krivdi nesposobnih ljudi. Prebivalstvu so razdelili večjo količino žita, glede financ pa so ugotovili, da je delo močno zastalo, okraji niso pobirali trošarine, davke pa bi bilo treba zvišati.⁵⁷⁴ Na Kobariškem je civilnemu prebivalstvu že tako primanjkovalo hrane, da je komanda kobariškega vojnega področja 11. marca 1945 določila za svoje enote en brezmesni dan v tednu in dala tako prihranjeno meso v prodajo civilnemu prebivalstvu po 22 lir kilogram.⁵⁷⁵

Res se je bližal konec vojne, a prehrana NOV in civilnega prebivalstva je bila vedno večji problem. Na peti seji 14. marca 1945 je okrožni izvršni odbor odredil, naj samo na vaških zborih volivcev — »da se uveljavi res ljudska volja in demokracija« — določajo, kdo mora še oddati živino za prehrano. Določili so 50 % prisilni odkup hrane in živine pri družinah, ki so imele skrivača, določili so odkup vina na priznanice za domači trg, sklenili so odpreti vse trgovine in gostilne, preprečiti vsak izvoz hrane v kraje z okupatorskimi postojankami in sklenili začeti novo kampanjo za posojilo na blagajniške zapise.⁵⁷⁶ Seja je potekala pod geslom: »Usoda Primorske je v naših rokah, ker bodo zavezniki upoštevali stanje, ki ga bodo našli«. ⁵⁷⁷

V glavnem je bilo okrožje še vedno odvisno od zunanje nabave. Okrožna blagovnica je od sredine januarja do konca marca 1945 izvozila 252 115 l vina in dobila

zanj blizu 7 milijonov lir in 16873 kg krušne moke, 44595 kg koruze, 12613 kg pšenice, 1500 kg krompirja, 1300 kg soli, 132 kg testenin, 40 kg kvasa, 30 kg čebule, 100 kg podplatov, 83 prašičev itd.⁵⁷⁸

Severnoprimorsko okrožje

Na seji okrožne GK takratnega *kanalskega okrožja* 20. februarja 1944 so poudarili, da so kljub pasivnosti okrožja dobro skrbeli za NOV in celo za enote zunaj okrožja, ki so jim poslali 350 kg maščob, 2 000 kg krompirja in 200 kg moke.⁵⁷⁹ Tudi v kanalskem okrožju je ponekod še prevladovalo mnenje, da je bojkot okupatorjeve aprovizacije nepotreben, kar je na primer krajevni odbor OF v Kanalu 28. marca 1944 utemeljeval takole: »Seveda, idealno bi bilo, če bi sploh odklonili vsako aprovizacijo, a v realnosti gre to sila težko. Imamo delavske družine in bajtarje, ki so nujno potrebni živeža. In potem je skoraj v vsakem človeku toliko egoizma, da bi šel marsikateri še vedno — magari v nasprotnikov tabor — samo da bi dobil zase in za otroke moko in drugo... Moje mnenje je, dokler je le mogoče kaj iztisniti od okupatorja ali Italijana, saj to pride le nam v prid«. ⁵⁸⁰ Aprila 1944 je v okrožju močno cvetela črna borza, je pa okrožna GK uvozila mnogo hrane iz goriškega okrožja v zameno za drva in seno, iz okupiranih krajev pa tudi nekaj hrane za denar. Vse to bi zadostovalo za civilno prebivalstvo. Ta mesec je med ljudi razdelila 900 kg karbida in 1.200 kg soli, primanjkovalo pa je semenskega krompirja in prašičkov.⁵⁸¹

Sredi maja 1944 je okrožna GK popisala vso odvečno hrano (krompir, koruza, korenje, pšenica, maščoba, živa), ki jo je potem po potrebi uporabljala za vojsko. Potrebe so bile vedno večje.⁵⁸² Okrožje pa še v začetku julija 1944 ni imelo urejenih financ, zbrali so nekaj posojila, največ pa so dale najbolj porušene in obubožane vasi.⁵⁸³

Februarja 1944 v *baškem okrožju* niso hoteli sprejeti maksimiranega cenika UK za Ljubljansko pokrajino, ker so bile maksimirane cene v *baškem okrožju* 45—70 % višje. Tudi tod so maja 1944 popisali vso odvečno hrano. Velikih zalog ni bilo, ker so morale GK dnevno prehranjevati do 700 partizanov. Vso zemljo so obdelali z medsebojno pomočjo, niso pa imeli dovolj delovnih čet. Nekaj žita in soli so v sodih pripeljali iz goriškega okrožja.⁵⁸⁴ Malo pred komasacijo okrožij so določili trošarino na vino in meso, uvedli so obvezni davek in pobiranje prostovoljnih prispevkov na okupiranem ozemlju. Uvedli so obvezno oddajo 20 % od pridelkov žita v dveh obrokih, od katerih so enega plačali do polovice z denarjem. Začeli so tedensko pobirati 150 g masla od molzne krave, v mlinih pa 10 % od zmletega žita.⁵⁸⁵

Bivše okrožje Idrija je bilo — izvzemši mesto Idrijo — s svojimi GK v Ledinah, črnem vrhu, Kanomlji, Vojskem, Trebušah in Šebreljah najbolj revno. Odvisno je bilo od zunanjih nabav, ki pa jih je po navadi že na poti pobrala NOV. Zgodaj spomladi je zlasti primanjkovalo semenskega krompirja,⁵⁸⁶ ki ga je to okrožje potrebovalo vsaj 5 000 kg, za kar bi dalo v zameno drva, stavbni les in surove kože, ki jih je bilo mnogo. Za prehrano civilnega prebivalstva je okrožje potrebovalo mnogo, a dobilo je le 2 500 kg korenja.⁵⁸⁷ Tako sta v začetku maja 1944 vojska in civilno prebivalstvo v glavnem jedla meso, mleko, korenje in malo krompirja. Razumljivo je, da so si ljudje blizu Idrije in Vipave pomagali z okupatorjevo aprovizacijo in da so zamenjavali s temi kraji maslo za moko in sol, petrolej itd.⁵⁸⁸ Okrožje samo je pridelalo hrane le za dva do tri mesece in je bilo nujno navezано na uvoz iz Vipavske in Goriške.⁵⁸⁹

Sredi junija 1944 je poslalo pivško okrožje 10 700 kg semenskega krompirja, a od tega je v idrijsko okrožje prišlo le 6 500 kg, drugo »se je izgubilo«. Pokrajinska GK je dotlej poslala le 1 685 kg jedilnega krompirja, 1 600 kg koruznega zdroba in 3 950 kg maščob. Vse so pošteno razdelili na okraje, zato je bilo vsega premalo.⁵⁹⁰

Na prvi seji okrožne GK severnoprimskega okrožja 24. avgusta 1944 so ugotovili, da je moglo bivše kanalsko okrožje oskrbovati vojsko samo še iz uvoza, da se ljudje niso držali bojkota in da so imele GK pri ljudeh nad pol milijona lir dolgov za nakupljeno hrano. V bivšem baškem okrožju je bil ta dolg še večji — nad dva milijona lir — v bivšem idrijskem pa poldrugi milijon lir.⁵⁹¹ Ljudje so vljudno, a neprestano zahtevali, naj bi začeli te dolgove odplačevati, izgovora GK pa nam ni težko uganiti. V vseh teh treh bivših okrožjih so pridno žgali oglje za zamenjavo, na žagah pa rezali les za pogorele in porušene vasi. Konec septembra 1944 je okrožna GK razdelila iz zunanje nabave 2400 kg soli, 5000 kg žita in 50 kg tobaka. Vse to je dobilo civilno prebivalstvo, da bi ga pridobili za uspešnejše dajanje maščob.⁵⁹² Na prvem zasedanju okrožne narodnoosvobodilne skupščine so znova poudarili, da je potrebna boljša civilna aprovizacija, in prepovedali so črno borzo. Izvršnemu odboru okrožnega odbora so naročili, naj uredi enotno pobiranje davka na podlagi prejšnjega zemljiškega davka, pomnoženega za 100 %. Davek bi lahko ljudje plačevali tudi v naravi.⁵⁹³

Če prebiramo poročila o sejah krajevnih NOO tega najbolj pasivnega okrožja, kjer se je ves čas mudila glavnina 9. korpusa ter političnih baz in ustanov, nalletimo povsod na odločno zahtevo odborov, naj ljudje plačujejo davek, na kar pa so ljudje odgovarjali, naj vojska najprej plača dolgove, da bodo prišli do denarja, naj odbori redno izplačujejo večje podpore, priskrbujejo obleko, obutev itd. Nastale so tudi težave, ker krajevni NOO niso hoteli pošiljati denarja višjim forumom. Zelo občutna obveznost prebivalcev v okrožju je bila obvezna vožnja blaga iz drugih okrožij za vojsko in civilno prebivalstvo. Z neke seje krajevnega NOO Breg so 13. novembra 1944 poročali okrajnemu odboru OF za Kal-Kanal, da je ves odbor bos, da nimajo soli in razsvetljave. »V Gorico ste nam prepovedali in zdaj skrbite vi družji za nas.«⁵⁹⁴ KNOO Bela (Črni vrh) je 21. oktobra

1944 še vedno vztrajal na tem, da je davek prostovoljen in da ga ne plačuje hiša, če ima v NOV gospodarja ali tri sinove.⁵⁹⁵

Na seji OOOF 25. oktobra 1944 so obširno razpravljali o neredih pri GK, pa tudi o tem, da vojaške enote še vedno zbirajo hrano mimo GK. Sklenili so zamenjati v Furlaniji kože za usnje, glede zbiranja hrane pa, naj se na vaških zborih odborniki najprej pomenijo z ljudmi, koliko je kdo pripravljen dati prostovoljno. Če bi potem kdo ne hotel dati, naj hrano odbor prisilno odkupi, pri tistih pa, ki tri leta niso ničesar dali, naj jo rekvirirajo.⁵⁹⁶ Na prvi seji okrožnega izvršnega odbora 27. oktobra 1944 so sklenili začeti kar najširšo kampanjo za zbiranje hrane za vojsko in za zbiranje posojila, določili so najvišjo mesečno podporo na 80 lir, najnižjo pa na 60 lir na odraslega prebivalca in 40 lir za otroka, sklenili so poiskati možnosti za nabavo hrane iz škofjeloškega okrožja, tistim, ki se neupravičeno izmikajo plačevanju davka, pa davke vpisovati v dolg.⁵⁹⁷

Tudi na seji KNOO Marcinje (Kal-Kanal) 29. oktobra 1944 so zahtevali odborniki, naj vojska plača dolgove za hrano zatrjevali, da je nemogoče ljudem zabraniti pot v mesto, »zaradi tega, ker mi sami prepoznamo, da od naše vojske ne moremo vdobiti luč, sol, obutev, obleko in razne stvari«. ⁵⁹⁸ Isto so povedali tudi na seji KNOO v Kalu, vtem ko so na seji KNOO v Grantu (Bača) 14. novembra 1944 zvišali količino oddaje masla na 25 dkg mesečno od molzne krave, tedensko pa 50 kg krompirja, 15 kg moke, 3 kg masti za vojsko in mesečno za bolnišnice 20 jajc in kilogram masla, in sicer od vsake kmetije.⁵⁹⁹

V severnoprimorskem okrožju pa še ni primanjkovalo živine. Na drugi seji okrožnega izvršnega odbora 15. novembra 1944 so ugotovili še vedno ugodno stanje: 1738 telet, 1325 telet pod enim letom, 553 telic, 154 bikov, 970 volov in 5553 krav.⁶⁰⁰ Na seji KNOO v Logarščah (Bača) so ponovno razpravljali o tem, zakaj okraj ne odgovori, ali bo vojska plačala svoje »državne dolgove«.

Poleg te skrbi je imela vsa vas še srbečico, in ko so znova spraševali na okraju glede »državnega dolga«, so zapisali takole: »Vaščani se praskajo kar naprej, ker ni nobenega odgovora in nobene pomoči«. Srbečico pa so nazadnje le pozdravili brez okrajne pomoči in s seje KNOO so 24. decembra 1944 pisali na okraj: »Vsi vaščani so pili žganje toliko časa, da je srbečica izginila sama«. ⁶⁰¹ Kljub temu pa je ostal še »državni dolg«.

Na tretji seji izvršnega odbora 2. decembra 1944 so razpravljali o domači obrti na Laznah (izdelovanje grabelj in kosišč) in o kovaški obrti v Lokavcu. Stekla je večina žag, poslovalnice pa so se le s težavo uveljavljale, ker jim je manjkalo tistega, kar so ljudje najbolj potrebovali: soli in karbida (za razsvetljavo). Čez Sočo so dobili 79 glav živine in pričakovali so jih še 150. Odsek za promet je vzdrževal etapno vožnjo Cerknó—Banjščica, odsek za socialno skrbstvo pa je delil mesečne podpore, ki so bile natančno razdeljene v kategorije. ⁶⁰²

Na seji KNOO v Novakih 3. decembra 1944 so razdelili med 104 ljudi 311 kg žita, a so morali plačati 7 lir za kilogram. Žito pa so razdelili zato, ker so se ljudje prejšnji mesec pritoževali, da so dobili samo ovseno moko. ⁶⁰³ KNOO Kanji dol (Črni vrh) je 3. decembra 1944 svetoval okraju, naj pošlje hrano, ker je kraj nima, ali pa naj oprosti kraj dajatev hrane za vojsko (!) ⁶⁰⁴ Na seji KNOO Cerknó 12. decembra 1944 so nakazali ljudem, ki niso pridelali ničesar, po 3 kg pšenice, revežem pa so zvišali podporo od 40 na 60 lir mesečno. V poslovalnici so zamenjavali oblačilno blago le za maslo, žganje, fižol in žito, za denar pa so ga prodajali le tistim, ki niso pridelali ničesar, kar pa je moral potrditi okrajni odsek za prehrano. ⁶⁰⁵

Na seji okrožnega izvršnega odbora 7. januarja 1945 so sprejeli novo odmero mesečne oddaje živine, 140 glav ali 28472 kg in 245 kg masla (po stari odmeri je moralo oddajati okrožje mesečno 260 do 300 glav živine). Veliko škodo pa je imelo okrožje med decembrsko okupatorjevo ofenzivo, v kateri je bilo znova mnogo hiš požganih in

izropanih. Na tej seji so sklenili obvezno oddajo hrane za vojsko, ker okrožje od zunanje nabave ni dobilo ničesar. Na seji so pohvalili delo poslovalnic v Cerknem, Grgarju, Čepovanu in na Vojskem.⁶⁰⁶ KNOO Dol-Čepovan je 8. januarja 1945 predlagal okraju, naj bi ne pošiljal denarja okraju, temveč naj bi ga uporabil doma »in tako ljudem dokazal, da gredo njihovi davki in prispevki le za njihov kraj«. ⁶⁰⁷

Ker je bil »problem prehrane iz dneva v dan težji«, je 11. januarja 1945 okrožni izvršni odbor predlagal pokrajinskemu NOO, naj bi vso hrano iz zunanje nabave porabili za civilno prebivalstvo, vojska pa naj bi se prehranjevala iz bogatih gorenjskih okrožij. ⁶⁰⁸ Od treh poslovalnic v okrožju je sredi januarja 1945 izkazala največji promet cerkljanska, ki je zamenjala blaga in perila skoraj za pol milijona lir. ⁶⁰⁹

Na peti seji okrožnega izvršnega odbora 26. januarja 1945 so naročili zbrati podatke o količini potrebnega semena, določili so znova obvezne dajatve pridelkov in živine pri vseh tistih kmetih, ki so imeli družinskega člana pri domobrancih ali v drugih okupatorjevih službah pa tudi pri tistih, ki pri prostovoljnih oddajah niso oddali dovolj. Zasegli so tudi denar, ki so ga še plačevali za električni tok italijanski družbi. ⁶¹⁰

Na seji KNOO Srednje (Kanal) 6. februarja 1945 so razpravljali o tem, da ljudje niso hoteli oddajati maščob, ker niso dobili obljubljenih soli. To je bilo podobno ugotovitvi KNOO Stopnik (Cerkno), ki je 9. februarja 1945 poročal okraju, da »ljudstvo še vedno upošteva našo oblast, edino pri dajatvah so se nekateri zoperstavljali«. ⁶¹¹

Na zboru volivcev KNOO Lazec 18. februarja 1945 so sklenili, da 28. februarja ne bodo pri nobeni hiši večerjali (!), 1. marca pa bodo ta prihranek od ust pobrali za siromašne družine. Razdelili so tudi nekaj padal, ko so prej vsako natančno razrezali na 11 kosov. Kdor ni dobil ničesar, »se je zelo jezil«. ⁶¹²

Na šesti seji okrožnega izvršnega odbora 22. februarja 1945 so opozorili ljudi na to, da ne smejo jesti se-

menskega krompirja in ne prodajati mladih pujskov v okupirane kraje. Odredili so, naj dobi civilno prebivalstvo od kakršnekoli zaplenjene imovine 20 %. Poslovalnica, ki ima večji promet, naj dobi večjo količino blaga za zamenjavo, osebje v poslovalnici pa naj dobi po 300 lir mesečne nagrade in še pol procenta, kar so iztržili za blago. Začeli naj bi akcijo za zbiranje kosti, ki naj bi jih zmleli za prašiče, in akcijo za nabiranje črev za kuhanje mila.⁶¹³

Na zboru volivcev KNOO Srednja Trebuša 25. februarja 1945 so soglasno sklenili, da se bodo vsi odpovedali enemu dnevnemu obroku hrane v korist pogorelcem.⁶¹⁴ Na seji KNOO Prapetno-Polje (Bača) so se pohvalili, da je položaj dober, le pri »dajatvah nekateri malo črno gledajo«. Ugotovili pa so, da je bil tega kriv KNOO sam, ker na zbiranje hrane ni poslal pravih ljudi, kajti »na zbiralne akcije je treba poslati ugledne ljudi«.⁶¹⁵ Tudi KNOO Čekovnik je 26. februarja 1945 sklenil, da se »morajo ljudje en dan odreči enemu obroku jedi, da bi s tem prispevali za reveže«.⁶¹⁶ Niso pa bili lačni samo reveži. Po vaseh so morali hraniti enote italijanske brigade Garibaldi-Natisone, ki je prišla v sestavo 9. korpusa. Če je sploh kdo izplačal pravi internacionalizem, so ga prav gotovo prebivalci srednjeprimorskega okrožja.

O vedno večjem pomanjkanju pričajo tudi sklepi drugega zasedanja okrožne narodnoosvobodilne skupščine, ki je bila 2. marca 1945 v Cerknem. Na njem so med drugim sklenili, naj KNOO in narodna zaščita čimprej zbero podatke družin, ki so zbežale pod okupatorjevo zaščito, in čimprej izroče sezname sodišču, da bo »poskrbelo za nadaljnji hitri postopek.« Tudi pri tistih, ki še prikrivajo hrano ali živino, naj KNOO takoj odredi prisilni odkup. Če so prikrivali večje količine, naj izročijo zadevo sodišču. Obdelati je treba vso zemljo, zato naj KNOO urejajo medsebojno pomoč pri poljskem delu. Ljudje, ki lahko delajo, naj v poletnem času ne dobijo nobene pomoči in podpore. Posestniki, ki imajo več zemlje kot je morejo obdelati, naj jo dajo v najem tistim,

ki zemlje nimajo, pa jo hočejo obdelati. Ustanovijo naj mladinske delovne čete, ki naj jih na delo razporejajo KNOO. Semenski krompir naj kupijo predvsem v domačem okrožju, zlasti iz krajev onkraj baške železnice, in šele potem iz drugih okrožij. Pri obdelavi zemlje naj si vasi med seboj pomagajo tudi z vprežno živino, više ležeči kraji nižjim in nasprotno. Vsak KNOO mora imeti stalno na zalogi drva za vojsko. Začno naj sejati sončnice, buče in druge oljne rastline.⁶¹⁷

Z zbora volivcev KNOO Pečine (Bača) 4. marca 1945 so pisali na okraj: »Odločno zahtevamo, da k nam ne pošiljate več intendantov. Dokler ne bomo videli vseh vasi enako izčrpanih, ne oddamo več niti glave živine«. V pičem mesecu je moral ta KNOO oddati 5 glav živine, 160 kg fižola, 500 kg repe, 300 kg krompirja, 160 kg žita, 100 kg zelja in 1800 kg sena. Padal, ki jih je poslal okraj, niso razdelili, ker »ni bilo mogoče ugotoviti, kdo je najbolj potreben. Imamo več siromakov kot blaga«. ⁶¹⁸ Na zboru volivcev KNOO Cerkno 9. marca 1945 so sklenili dati revnim in bolnikom po 3 kg moke, za januar in februar 1945 so zbrali 18427 lir davka, dvajsetina davkoplačevalcev pa se ni odzvala. ⁶¹⁹ Ko so 13. marca 1945 na zboru volivcev KNOO Cerkljanski vrh razpravljali o tem, kako naj bi priskrbeli hrano za eno od italijanskih brigad iz divizije Garibaldi-Natisone, so spočetka vsi volivci trdili, da nimajo več kaj oddati. Toda predsednik KNOO in člani odbora so le vzpodbujali volivce, češ da se bliža konec vojne in »da naj bi vsi malo manj jedli in ne pustili vojske lačne...« Potem so se začeli oglašati, jaz bom dal hrane za en dan, to je 145 kg itd. ... in tako se je nabralo za 15 dni hrane. ⁶²⁰ Na zboru volivcev KNOO Podpeč (Cerkno) 18. marca 1945 so izvolili poseben »delovni odbor«, ki naj bi skrbel, da bo živina pravilno izkoriščena in vsa zemlja obdelana. ⁶²¹

Srednjeprimorsko okrožje

Bivše *goriško okrožje* je 2. aprila 1944 sporočilo, da so nabavili iz Furlanije 8000 kg koruze, 200 kg krušne moke, 100 kg koruzne moke, 85 odev, 180 parov dolgih suknenih hlač, vtem ko je posebni nabavljalec poslal še za 191 000 lir raznega blaga. Poročali so tudi še o velikih nabavnih možnostih v Furlaniji.⁶²² Sredi aprila 1944 so bile v vsem okrožju postavljene GK, ki so popisale vse pridelke in pustile vsakemu le toliko, da je lahko preživel družino do nove letine, presežek pa so vzele (odkupile) za vojsko in civilno aprovizacijo. Seveda vse to le v krajih, ki jih je kontrolirala NOV, drugod pa so začeli močno propagando za prostovoljne prispevke v naravi. Civilno aprovizacijo so delili mesečno. Okrožje je 90 % hrane za vojsko zbralo v Furlaniji in Gorici (od 1. januarja do konca marca 1945 385 000 kg hrane).⁶²³ Razlaščenih veleposestev v okrožju ni bilo, zemljo italijanske družbe Ente di rinascita agraria pa so povečini razdelili revnim ljudem, ki so plačali najemnino OF, ki je plačevala tudi najemnino kolonov na tej zemlji.⁶²⁴ Konec aprila 1944 je OOOF Gorica sklenil s trgovci iz Gorice pogodbo o zamenjavi blaga med okrožno GK in goriškimi trgovci. Dogovorili so se, da ta zamenjava »ne sme imeti videza aprovizacije«. Prejeto blago od trgovcev je okrožna GK oddajala v okrajna ali vojaška skladišča in z njim so potem razpolagale okrajne GK. Sadje (predvsem češnje), ki ga je zamenjavala okrožna GK, so po vaseh zbirale okrajne GK in ga spravljale v kraje, kamor so ga lahko prišli iskat trgovci.⁶²⁵ To pogodbo je 5. maja 1944 potrdil odsek za gospodarstvo pri POOF, zahteval pa je, da mora okrožni odbor dobiti od goriških trgovcev »častno besedo, da vino, sadje in drugo, kar boste vi dali, ne bo šlo v prid okupatorjevemu uradništvu, vojski in vojni industriji... Posamezniki iz okupatorjevega aparata se smejo okoriščati z našim blagom le, kolikor bodo te stvari prišle v svobodni promet v trgovinah in gostilnah.«⁶²⁶

Drugo bogato okrožje je bilo bivše *vipavsko okrožje*. Na seji okrožnega odbora 2. maja 1944 so ugotovili, da so znašali poprečni mesečni dohodki okrožja 160 000 do 170 000 lir, in sicer največ iz posojila in manj iz davka, trošarine in prostovoljnih prispevkov. Ker okrožni odbor ni ničesar odvajal pokrajinskemu odboru, je sam kril vse stroške. Od teh je bila zelo velik izdatek tako imenovana narodna pomoč, to je podpora učiteljem in revnim družinam.⁶²⁷ Civilne aprovizacije ni bilo. Kmetom so zadostovali lastni pridelki, revni so dobivali denarno podporo od odborov OF, Ajdovščina in Vipava pa sta dobivali nemško aprovizacijo. Za vojsko so v okrožju zbrali spomladi in poleti 1944 mesečno kakih 40 000 kg hrane, mesečno pa so porabili do 2200 kg mesa.⁶²⁸

V bivšem *kraškem okrožju* je bilo gospodarsko stanje kljub številnim sovražnikovim vdorom spomladi 1944 dokaj dobro. Na Proseku (Opčine) so sredi marca 1944 ustanovili »agrarni odsek«, ki je skrbel za obdelovanje polj kmetov, ki so bili v partizanih, v zaporih ali internaciji. Ni pa imelo okrožje v redu financ, še večje težave pa so bile s črno borzo.⁶²⁹ Okrožje je aprila 1944 navezalo redne gospodarske stike s Furlanijo, nobenih gospodarskih zvez pa ni imelo s Trstom.⁶³⁰ V začetku maja 1944 so finance uredili, vsi okraji so začeli redno pobirati davke in dohodki so narasli mesečno tudi do 600 000 lir, izdatki pa na pol milijona.⁶³¹ Brez kakršnihkoli pogodb so do konca junija 1944 izvozili vse češnje v Trst, in sicer predvsem v zameno za modro galico. Odločno so nastopili ljudje proti »kolektivnim kuhinjam«, ki so jih ponekod začeli priporočati posamezni aktivisti. Terenski delavci so v tem okrožju kar dobro živeli, saj so po »jedilni tabeli terencev« do konca junija 1944 dobivali na dan 300 g sveže govedine ali 250 g sveže svinine, 20 g masti, 600 g moke, 500 g riža itd.⁶³² Okrožna GK je 7. julija 1944 sklenila, da morajo vaške GK določiti kmetom, koliko hrane morajo prodati. Živež so zbirali vaški intendanti, plačevali pa so ga okrajni blagajniki. Strogo je prepovedala vsak izvoz maščob, glede starih dolgov pri kmetih

za hrano pa je izjavila, naj jih poravna pač tisti, ki jih je napravil.

Okrožna GK je 11. julija natančno odmerila kvoto 1560 kg hrane, ki so jo morali zbrati dnevno okraji, takole (v kg):⁶³³

Okraj	Mast	Moka	Krompir	Meso
Nabrežina	12	150	150	40
Doberdob	12	150	150	60
Štanjel	10	100	100	50
Sežana	15	150	150	60
Komen	12	100	100	50
Škrbina	10	100	100	50
Opčine	10	100	100	50
Tomaj	15	150	150	50

Po komasaciji okrožij so na seji NOO za srednjeprimorsko okrožje 18. septembra 1944 ugotovili, da je gospodarska dejavnost zastala, da ne zbirajo posojila in da so zanemarili ugodne možnosti nakupa predvsem pšenice v Furlaniji.⁶³⁴

Čeprav se je k severnoprimorskemu okrožju priključil okraj Tržič nekoliko kasneje, moramo že na tem mestu poudariti, da je njegova okrajna GK od konca junija do začetka septembra 1944 dobavila iz Furlanije poleg najrazličnejšega blaga tudi 1,160 000 kg pšenice, 113 glav živine, 4750 kg soli in 15800 kg sladkorja (!)⁶³⁵

Na prvi seji okrožnega izvršnega odbora za srednjepri-morsko okrožje so 21. oktobra 1944 določili, da morajo kmetje oddati vse presežke, višino pa naj določijo na krajevnih zborih volivcev. Ukazali so postaviti razne delavnice in zbrati do konca novembra 10 milijonov lir posojila. Določili so prisilni odkup pri vsakem, komur bi dokazali namerno prikrivanje pridelkov, v hujših primerih pa naj ga prijavijo narodnemu sodišču. Prepovedali so klanje telet in juncev do 20. meseca. Imenovali so posebno komisijo za izdelavo načrta o enotnem davku, za Col in Otlico so ustanovili borzo dela, ki naj bi skrbela za zaposlitev zlasti gozdnih delavcev, določila višino mezd in

organizirala skupno kuhinjo zanje. Krajevnim NOO so naložili skrb za preskrbo učiteljev, če pa tega ne bi zmogli, jim morajo pomagati okraji.⁶³⁶

Na seji mešane italijansko-slovenske GK za Tržič so 22. oktobra 1944 ugotovili velike izgube blaga, ki so ga Nemci zaplenili na Krasu. Določili so, da mora oddati vsak vinogradnik 30 % vinskega pridelka v odkup GK. Prav tega dne pa je italijanska partizanska komanda 2. cone za Furlansko nižino sporočila okrajnemu odboru OF Tržič neprijetno novico, da člani njegove mešane GK in njeni nabiralci ne smejo več brez dovoljenja te komande zbirati hrane na področju 2. cone. (»Gospodarske oddelke, če pridejo na to področje brez dovoljenja, bomo razorožili in pognali nazaj, če pa se bodo zoperstavljali, bomo uporabili orožje«). Dalje je ta komanda sporočila, da sicer uvidi potrebo, da bi v videmski pokrajini zbiral hrano tudi 9. korpus, zato mu daje na razpolago lastno intendanco. Tržiški partijski komite naj pošlje delegata v štab 2. cone, ki naj bi ga stalno obveščal o potrebah 9. korpusa, »ki jih bo štab cone poskušal izpolniti v mejah možnosti, krajevnih prilik in skupnih potreb«.⁶³⁷

Na tretji seji mešane GK za Tržič 9. novembra 1944 so poročali, da so upravniku nekega veleposestva plačali za 5000 kg žita 175 000 lir, zato pa je ta dal kot prostovoljni prispevek še 35 000 kg koruze in 10 glav živine. Mesarjem so prepovedali prodajo mesa na črni borzi in sklenili so zaradi okupatorjeve blokade cest prevažati blago iz Furlanije na kmečkih vozivih, ki jih bodo mobilizirali na Krasu. Uvedli so obvezno plačevanje davkov.⁶³⁸ V Biljah (Miren) so na seji KNOO sklenili razdeliti revežem hrano za denar pa tudi, da morajo dati tisti, ki delajo za okupatorja (so v njegovi službi ali kopljejo obrambne jarke) in dobivajo njegovo aprovizacijo, v skupno zalogo po 10 kg sladkorja za bolnike in dojenčke. Kdor prodaja vino okupatorju, naj računa liter po 40 lir in da 15 lir za OF, od pridelanega žganja pa 25 % brezplačno za partizanske bolnišnice.⁶³⁹ Na seji

okrajnega izvršnega odbora Miren so ugotovili, da so žene zbrale 800 731 lir posojila, v blagu pa za 165 500 lir, dobili pa so nalogo zbrati do konca leta 1,300 000 lir. Sklenili so čimbolj enotno pobirati davek, določili so 25 % oddajo žganja za bolnišnice, uredili so oddajo masla in obnovili so pogodbo o zamenjavi z goriškimi trgovci, pri tem pa zvišali ceno vina na 45 lir liter. Za oddajo masti so sestavili zelo natančno tabelo.⁶⁴⁰

Na drugi seji okrožnega izvršnega odbora 3. decembra 1944 so dovolili izvoz drv v Furlanijo v zameno za živež, toda le s pomočjo od naše oblasti pooblaščenega trgovca, ki je moral prej pripeljati živež, nato pa je lahko odpeljal drva. Iskali so tudi nove možnosti za dobavo soli, ki bi jo tudi zamenjali za vino ali drva.⁶⁴¹

Na četrti seji mešane GK za okraj Tržič 13. decembra 1944 so sporočili, da so na vseh upravah veleposesti dobili 60 000 kg koruze in jo dali zmleti, da bi bil prevoz v hribe lažji. Za hrano, ki jo je dala GK delavski menzi v Tržiču, so dobili 3500 lir in 180 kg soli. Za vsa veleposestva (na področju okrajnega odbora Tržič) so določili mesečni davek 600 000 lir. Konec decembra 1944 je izkazala GK od 1. oktobra 1944 3,892 250 lir dohodkov, od katerih je bil največji neka bančna manipulacija, ki je vrgla 2,850 750 lir. V tem času so odvedli pokrajinski GK 3,261 000 lir.⁶⁴²

Na seji okrajnega izvršnega odbora Miren 14. decembra 1944 so povedali, da so zbrali milijon lir posojila. Določili so prisilni odkup odvečne hrane, vsak pa je smel obdržati 100 kg žita, 100 kg krompirja, 10 kg fižola in vse potrebno seme, za vzrejo vsakega prašiča pa 100 kg koruze.⁶⁴³

Na četrti seji okrožnega izvršnega odbora 20. januarja 1945 so sklenili vzpostaviti kmetijske in vinogradniške prodajne zadruge. V Fužinah, v Lokavcu in Batujah je okrožni odsek za obrt in industrijo izdeloval razno kmetijsko orodje, manjkalo pa mu je jekla (železniške tirnice). Odsek je imel velike težave z mlini, iz katerih je okupator stalno jemal transmisijske jermene. Izdelali

so tudi nekaj modre galice. Finančni odsek je poročal, da so zvišali vsoto posojila na 15,400 000 lir, iz »okrajev pa ni bilo nobenih poročil, še manj pa denarja«. Le goriški okraj sam je zbral 3 milijone lir posojila. Odsek za prehrano je po okrajih uskladiščeval mast, pritoževal pa se je čez slabo oddajo masla, ki so ga ljudje še vedno rajši prodajali v Trst in Gorico. Ljudje so vedno glasneje zahtevali denar za oddano hrano in grozili, da ne bodo več plačevali davkov.⁶⁴⁴

Na seji krajevnega odbora OF Kontovelj pri Trstu 23. marca 1945 so razpravljali o težavah pri pobiranju davka, posojila in prostovoljnih prispevkov, ker je »vas uboga« in ker so se ljudje bali vohunov in okupatorja. Odbor je prepričeval ljudi, naj ne plačujejo davščin tržaški občini. Hrane za NOV niso zbirali, pač pa za vaše reveže in Rdeči križ.⁶⁴⁵ Na seji izvršnega odbora komenskega okraja so konec aprila 1945 — torej tik pred osvoboditvijo — določili, da bodo tistim, ki redno ne oddajajo masla, vzeli krave. Ugotovili so, da ljudje nočejo več oddajati hrane za vojsko, ker je ne plačuje.⁶⁴⁶

Južnoprimorsko okrožje

Zelo malo je ohranjenih dokumentov bivšega *pivškega okrožja* in v razvoj gospodarske dejavnosti tega okrožja od februarja pa do jeseni 1944 skoraj nimamo vpogleda. Na seji bivšega *brkinskega okrožja* 3. maja 1944 so ugotovili, da so preuredili vse GK. Dotlej so prehranjevali vojsko večidel s hrano, ki so jo kupovali od tržaških trgovcev. Civilna aprovizacija ni bila potrebna. Dnevno so v tem okrožju porabili aktivisti in vojska poprečno 300 kg mesa, 400 kg pašte ali riža, 600 kg moke, 1000 kg krompirja, 40 kg fižola, 40 kg maščob in 500 litrov mleka. Živel torej niso slabo! Za hrano nameščencev in revnih družin je skrbela narodna pomoč, GK pa so ustanovljale po vaseh tudi skupne kuhinje. Pri poljskih delih so poma-

gali drug drugemu, ponekod pa so imeli tudi delovne čete. Razlaščeno zemljo so razdelili potrebnim, ki naj bi jeseni plačali najemnino v naravi. Eno veliko posest so pustili v obdelavo lastniku, večkratnemu milijonarju, ki se je obvezal, da bo vse obdelal in pri tem uporabljal delovne čete, ki jim bo plačeval 6,5 lir vsakemu delavcu od ure, od česar bi dobila OF 0,5 lir, ves pridelek pa bo dobila OF. Iz Trsta je bilo mogoče nabaviti mnogo, težave pa so bile s prevozom.⁶⁴⁷

Na seji okrožnega odbora 28. maja 1944 so sklenili zbrati 5 milijonov lir posojila in priznali so, da »niso dovolj bojkotirali okupatorjeve aprovizacije«. ⁶⁴⁸ Konec maja so na seji okrožne GK povedali, da imajo vzpostavljeno mrežo okrajnih in vaških GK, ki pa jih »sovražnik večkrat odpelje in takoj postavimo nove«. Maja so porabili za NOV, aktiviste in pomoči potrebno civilno prebivalstvo 9000 kg mesa, 15 000 kg krompirja, 2000 kg testenin in riža, 10 000 kg moke, 400 kg masti, 1000 kg fižola, 1000 kg koruzne moke in 13 750 l mleka. Tudi ti ljudje niso čutili pomanjkanja! Nameščenci so se hranili v ljudskih kuhinjah, ki so bile v vsaki vasi. Pridno so obdelali vso zemljo. Ko so delovne čete (297 mož) jedle v skupni kuhinji v Podgori, je nenadoma prihrumel okupator in vse odpeljal. ⁶⁴⁹ Sredi junija 1944 je bilo stanje po okrajih takole: iz okraja Bazovica so pridno vozili mleko v Trst. GK svojih mlekarn niso mogle ustanoviti zaradi stalne okupatorjeve kontrole; nekaj sira in masla so ljudje naredili sami in ga prodali GK. V okraju Križišče je bila večina dninarjev v NOV in GK so morale skrbeti za njihove družine. Mleko so vozili v Trst, delovnih čet zaradi okupatorjeve kontrole ni bilo, imeli pa so za medsebojno pomoč določene manjše skupine. V okraju Slivlje so pogorelcem razdelili živež, v okraju Barka pa so propagirali ustanavljanje vaških mlekarn. Iz okraja Prema so še vedno vozili mleko v Ilirsko Bistrico in v celem okraju je zelo cvetela črna borza. V okraju Podgori ni bilo spričo stalne okupatorjeve kontrole nobene GK. Ker so v vsem okrožju premalo skrbeli

za preskrbo civilnega prebivalstva, so se ljudje začeli zatekati k domobrancem.⁶⁵⁰

V bivšem *istrskem okrožju* (Slovenska Istra) so na seji okrožne GK 20. februarja 1944 sklenili zapleniti vse zaloge vina za NOV in delovne čete in ga plačati po 14 lir liter, ali pa svetovati ljudem, naj ga dajo kot posojilo. »Smo sklenili, da gostilne se morajo zapret, prvič radi okupatorja, da ne bo pil okupator, in drugič, da se ne bodo opijali ljudje, ker vina je malo. Vino bodo morali piti samo vojaštvo in delovne čete in od 14. leta naprej pol litra na dan«. Ženski, ki je nesla v Trst jajca, so jih zaplenili in plačati je morala 500 lir globe. Začeli so zamenjavati vino za semenski krompir iz Brkinov in »v gabrskem rajonu so že napravili iz kravskiga mleka čez dva kvintala sira«. ⁶⁵¹

Ker se tudi v tem okrožju niso preveč držali prepovedi o bojkotu okupatorjevega blaga in aprovizacije, je pokrajinski odbor 23. februarja 1944 opozoril okrožni odbor OF, da bodo ljudje, ki »niso pripravljeni toliko žrtvovati, da bi se odrekli tej aprovizaciji, če se lahko preživljajo brez nje (kar je na podeželju skoraj povsod mogoče), v prvi večji preizkušnji izdali ideale, za katere se borimo. To velja tudi za čas, ko bo okupator zapustil našo domovino. Taki ljudje bodo pripravljeni prodati za nekaj hrane narodno neodvisnost prvemu, ki bo hrano dal«. Pokrajinski odbor je poudaril, naj ima okrožni odbor »problem aprovizacije za osrednji (!) politični problem«. Kljub temu v Istri niso povsod bojkotirali okupatorjevega blaga in pokrajinski odbor je maja 1944 sam dovolil posameznim kmetom, da so z dovoljenjem in pod nadzorstvom okrožne GK prodajali predvsem sadje v Trst in druge okupirane kraje. V dovoljenju je pokrajinski odbor poudaril, da je »to za Istro izjema«, kajti v drugih okrožjih so smele zamenjavati sadje samo okrožne GK, ki so sadje kupile, ga zamenjale v lastni režiji in potem z zamenjavo dobljeno blago razdelile za potrebe vojske in civilnega prebivalstva.⁶⁵²

Okrožna GK je še 24. februarja 1944 pozivala na bojkot, hkrati pa je dovolila okraju Škofije oddajati mleko v Milje, a »samo za tovarišek«, opozorila pa je pokrajinski odbor, da nastaja zaradi bojkota velika gospodarska škoda. Ljudem ostaja mleko, nimajo pa posnemalnikov in ne znajo delati sira. V začetku marca 1944 so razpravljali na seji okrožne GK, kako bi preprečili prevažanje vina z istrske obale v Trst, ker niso mogli postaviti nobene vojaške kontrole. Koperska občina je ponujala šmarski občini vso aprovizacijo, če bi dobivala vsak teden eno živinče za zakol itd. Kljub podobnim ponudbam je okrožna GK 7. marca 1944 sklenila, da mora biti bojkot popoln in da je treba o tem ljudi poučiti. Kdor bi kljub temu še nosil živila v Trst, naj ga NZ prvič opomni, drugič naj mu blago vzame, tretjič naj ga javi okrožni GK, ki ga bo kaznovala, če bi ga pa NZ ujela še četrtič, je »postal izdajalec in ga mora javiti VOS«. ⁶⁵³ V gabriškem okraju v Žavljah so označili gostilničarja, ki ni hotel točiti vina po maksimiranem ceniku (14 lir za liter) za »prvega izdajalca«. Zato se je umaknil v Trst, poprej pa še izjavil, da »kdor je postavil ta zakon, da bo prej prišel njemu čistit čevlje kot pa da je to pravilni zakon«. ⁶⁵⁴ Zelo rigorozno je hotel izvajati bojkot okrajni odbor OF za Rižano, ki je 10. marca 1944 sklenil, da bo ostal bojkot v veljavi vse dotlej, dokler bo sovražnik v naših mestih. Ukazal je razbiti vse vrče in posode za prenašanje mleka in prepovedal je vsako plačevanje davkov v Koper, ker je »zadosti, da so nas požgali in gospodarsko uničili«. ⁶⁵⁵

Tudi na seji okrožne GK 17. marca 1944 so še vedno govorili o bojkotu. Poudarili pa so, da je treba o tem ljudi poučiti zlepa, ne »zgrda, ker mi se moramo izkazati kot pravi ljudje ter poučiti da bojkot okupatorja je korist samo za NOFJ (narodnoosvobodilno fronto Jugoslavije), da za svobodo se mora vsak boriti in žrtvovati zanj«. Ker se neki gostilničar v čezarskem okraju ni dobro obnašal, so sklenili, da mu bodo ob prvi priliki odpeljali vse vino »in še njega zraven«. ⁶⁵⁶ Okrožna GK je 2. aprila

1944 sklenila do skrajnosti omejiti potrošnjo živil. Posebej so sklenili paziti na vojsko in komandante, od kate-rih »si nekateri preveč prevzamejo za bol luksus se hrani« in pri tem pozabljajo »na tovariški sistem«. ⁶⁵⁷ Na seji pregarskega okraja 28. aprila 1944 so povedali, da so zbrali precej posojila in prostovoljnih prispevkov. Potrebnim so razdelili 28000 lir, za ostanek pa bodo kupili hrane in sanitetni material za NOV. Prenašanje mleka v mesto je treba preprečiti, hrano, ki jo ljudje skrivajo, pa zapleniti. ⁶⁵⁸

Težave z bojkotom so bile torej velike. Dokler je bil v Istri bataljon istrskega odreda, so za silo še lahko kontrolirali glavne dohode v Trst in Koper, v začetku maja 1944 pa so morali odred spričo velikih nerednosti v štabu odreda premestiti celo daleč na Dolenjsko. Okupator je takoj poostril kontrolo nad precejšnjim delom okrožja in marsikje je bojkot sam od sebe odpadel. Dozorele so tudi češnje in ljudje so vedno glasneje zahtevali dovoljenje, da bi jih prodali v Trst in Koper. Dovoljenje so, kakor vemo, tudi dobili in GK so imele od tega dvojno korist. Nekaterim ni bilo več treba dajati podpore, pri tehtanju češenj za prodajo pa so zahtevale od ljudi denarni prispevek za OF. ⁶⁵⁹

Poročilo okrožnega odbora za junij 1944 poudarja, da je postala OF v tistih predelih okrožja, kjer žive samo Slovenci, »edino politično gibalno«. V neki požgani vasi gabroviškega okraja so ljudje skupno obdelovali polje, imeli eno samo skupno kuhinjo in imeli »skratka kolektiv v najnaprednejšem pomenu«. ⁶⁶⁰ V vsej Istri pa je bilo konec junija 1944 več gospodarskih težav. Spričo pomanjkanja krme je začelo padati število živine, spričo pomanjkanja delovne sile vsa polja niso bila obdelana, civilne aprovizacije ni bilo in ljudje so iskali živilske nakaznice pri okupatorju. Za NOV, kolikor je bilo, so skrbele GK s prostovoljnimi darovi ali pa z nabavo hrane iz mest. Skladišč GK niso imele. Pri uvedbi trošarine na razno prodajo so se ljudje izgovarjali, da se strogo držijo zapovedanega bojkota. ⁶⁶¹ GK so bile pre-

malo aktivne, pa tudi okupator je močno poostril [kontrola na cestah. Čeprav so ljudje pridno prodajali živila v Trst in Koper, so še vedno godrnjali zaradi bojkota. Okrajni odbor OF Šmarje je konec junija 1944 poročal takole: »Tukaj je začelo ljudstvo bit jezno... in pravijo, da mi smo oni, ki ustavljamo njihove žene, ki hodijo v mesto skrbet za življenje za njihove družine«. ⁶⁶² Na seji čezarskega okraja 14. julija 1944 so zagrozili, da bodo pobrali kontrabandarjem iz Sečovelj vso sol, ker jo predrago prodajajo v Trst. ⁶⁶³

Na seji združenega južnoprimorskega okrožja 11. avgusta 1944 so določili, da mora zbrati vsaka vas po 200 kg krompirja in kilogram masla od molzne krave. ⁶⁶⁴ Na zasedanju okrajne narodnoosvobodilne skupščine za Brkine 11. septembra 1944 so sprejeli več gospodarskih odlokov. Kdor pridela do 500 kg pridelkov, jih mora oddati 10 %, od 500 kg dalje pa 20 %. Od vsake molzne krave je treba oddati pol kilograma masla, od 2000 kg žive teže živine 20 %, od 2000 kg teže naprej pa 30 %. ⁶⁶⁵ Na prvem zasedanju okrajne narodnoosvobodilne skupščine za loparski okraj 6. oktobra 1944 so veliko govorili o bojkotu mest in uvedbi rednega plačevanja davka, »in sicer na demokratičen način v sporazumu z ljudstvom«. Pri črni borzi je treba kaznovati prodajalca in kupca, zapleniti je treba blago in krivcem naložiti še denarno globo. za oddajo mesa so določili iste kvote kot v brkinskem okraju, pri oddaji žita pa so se bolj ozirali na število družinskih članov. Zelo stroge kazni so določili za tiste, ki bi plačevali davek okupatorju. ⁶⁶⁶ Istega dne je zasedala tudi okrajna narodnoosvobodilna skupščina za snežniški okraj, ki je v glavnem določila enake obveznosti kot omenjeni dve skupščini. ⁶⁶⁷ Naslednjega dne so na seji izvršnega odbora te skupščine govorili o diktatorskem nastopanju funkcionarjev bivšega podnanoškega okraja pri zbiranju hrane za vojsko in ugotovili nad pol milijona lir dolgov pri kmetih za oddano hrano. Veliko so govorili o črni borzi z drvmi na Reko in v Ilirsko Bistrico in o uvedbi enotnega davka za ves okraj. ⁶⁶⁸ Na seji

vojaških intendantov in GK za Slovensko Istro 13. oktobra 1944 so sklenili, naj zaradi nepravilnosti pri razdeljevanju mesa in maščob prevzame to komanda istrskega vojnega področja. Klavnica je delala v redu, neurejen pa je bil dogon živine. Pri nabavi hrane so začele nastajati težave že tudi zaradi izčrpanosti in oportunitizma GK. Sklenili so zamenjavo soli z Belo krajino.⁶⁶⁹

Zanimiva je ugotovitev javnega tožilca za južnoprimorsko okrožje z dne 27. oktobra 1944, da so GK in gospodarski odseki vseh okrajev kupovali hrano za vojsko izključno le na črni borzi in plačevali za kilogram krušne moke 25—26, riža 18—24 in soli 20 do 30 lir. Vsi ti nakupi so šli v milijonske vsote.⁶⁷⁰

Zimske mesece 1944/45 se je stanje v tem okraju zelo poslabšalo. Okrožje so vedno bolj preplavljali četniki, ki so jih Nemci navozili iz Srbije. Poročil o gospodarskem stanju ni. Okrožni finančni odsek je 19. marca 1945 poročal, da je imel 461 098 lir dohodkov in 362 17 lir izdatkov, poudaril pa je, da nima nobenih poročil iz okrajev Pivka, Brkini, Podsnežnik in Bazovica, za vse štiri istrske okraje (Lopar, Socerb, istrski in obalni) pa je izrecno poudaril, da so že dalj časa popolnoma odrezani od okrožja.⁶⁷¹

GORENJSKA

Gospodarski odsek pri poverjeništvu IOOF za Gorenjsko (kasneje POOF in PNOO) je pri svojih gospodarskih ukrepih v tem razdobju nekako nihal med določili svojih primorskih sosedov, s katerimi je bil tesno povezan s svojimi gorenjskimi vojaškimi enotami in med določili predsedstva SNOS, ki pa so — razumljivo — prihajala na Gorenjsko z večjimi zamudami. Poskušal je tudi samostojno ukrepati, oziroma prilagoditi drugje vpeljano prakso svojim gorenjskim razmeram, ki so se že od okrožja do okrožja zelo razlikovale. Tako je pokrajinsko poverjenišтво IOOF za Gorenjsko 4. marca 1944 določilo posebno prehranjevalno tabelo za borce in aktiviste, po kateri naj bi dobil vsak na mesec:⁶⁷²

Zdrav	Bolan
7 kg črne moke	5 kg črne moke
2 kg bele moke	4 kg bele moke
1 kg sladkorja	1,5 kg sladkorja
0,25 kg kave	0,25 kg kave
0,35 kg soli	0,35 kg soli
1 kg maščob	1 kg maščob
15 kg krompirja	15 kg krompirja
3 kg fižola	3 do 5 kg fižola
8 kg mesa	8 kg mesa
	0,5 kg testenin
	6 jajc

S posebno okrožnico o gospodarski organizaciji je poverjenišтво IOOF za Gorenjsko 14. marca 1944 uvedlo sistem gospodarskih komisij. Vsaka vas naj bi imela *legalni vaški gospodarski odbor* (VGO) 4 do 5 članov, v večjih vaseh pa tudi po več, v mestih pa naj bi bili po vzorcu poli-

tičnih organizacij OF terenski in kvartni gospodarski odbori. Naloga teh temeljnih gospodarskih organizacij je bila zbiranje hrane in drugega materiala, uskladiščenje in oddajanje naprej okrajnim GK. V okrajih naj bi se ustanovile *okrajne GK*, ki naj bi bile po možnosti tudi sestavljene iz legalcev. Te naj bi bile nekakšna kontrola in posvetovalni organ VGO, vzdrževale naj bi stike z vojaškimi enotami in jim priskrbovale hrano, navzoče naj bi bile pri rekvizicijah, oskrbovale bolnišnice, tehnike, kurirske postaje in skrbele po potrebi tudi za civilno prebivalstvo. V *okrožnih GK* naj bi bili ilegalci. Kontrolirale naj bi gospodarske organizacije v okrožju, imele stalne stike z intendanti vojaških enot in gospodarskimi odseki pri odborih OF in stalne zveze s sosednjimi okrožnimi GK.⁶⁷³

Tako je ta okrožnica nekoliko spremenila prejšnjo partizansko organizacijo, kar je oblastni komite 26. marca 1944 tudi poročal CK. Poprej so bile gospodarsko finančne komisije (GFK), sedaj pa so ločili finance, oboje pa, gospodarstvo in finance, vezali na vzporedni odbor OF (VGO na terenski odbor OF itd.). Poročilo nadalje pravi, da gredo ljudje »rajši v gospodarske organizacije kot da bi se politično eksponirali, in zato GK tako dobro funkcionirajo in se vojska prehranjuje brez posebnih težav. V kranjskem in kamniškem okrožju enote samo naročijo hrano pri GK, le-te jo same zberejo in ponekod tudi dostavijo. Prebivalstvo na organiziran način rado prispeva prek GK, čeprav so vse premalo izkoriščene možnosti legalnih kanalov«. Oblastni komite pa je priznal, da so dotlej posvečali premalo pozornosti financam. Ker niso imeli tiskanih obveznic, niso zbirali večjih vsot posojila. Skoraj povsod so podpirali družine, ki jih je prizadejal okupator.⁶⁷⁴

Posebej je razpravljalo poverjenišтво IOOF za Gorenjsko o gospodarskih in finančnih vprašanjih na seji 19. aprila 1944, na kateri so ustanovili pokrajinsko gospodarsko komisijo (PGK). GK so uspešno rasle in se razvijale, in sicer predvsem po iniciativi okrožnih komi-

tejev KPS pa tudi po lastni pobudi, vendar je bilo vse delo brez enotnega vodstva. V vseh okrožjih — razen v jeseniškem — so že delovale okrožne GK. Okrožna GK Škofja Loka in je v glavnem oskrbovala stalne baze (forumi in bolnišnice), delno tudi civilno prebivalstvo (en cel pa okraj in nekaj prizadetih vasi). Legalni viri v okrožju pa so bili pičli. Prav tako je skrbela za stalne baze okrožna GK Kranj, precej je dajala tudi škofjeloškemu okrožju, s tehničnim materialom pa je preskrbovala skoraj vsa okrožja. Okrožna GK Kamnik je bila »po organiziranosti, širokopoteznosti in samoiniciativnosti na prvem mestu«. Skrbela je za pogorelce vseh vasi. S hrano je oskrbovala vse stalne baze »in za razliko od drugih okrožij čestokrat tudi za vojsko«.

Na seji so ugotovili, da je bilo gospodarsko stanje prebivalstva — razen v izčrpanih in prizadetih krajih — ugodno. Ponekod so imeli še precejšnje zaloge žita in veliko živine. Gozdovi so bili nedotaknjeni. V krajih, ki jih je kontrolirala NOV, je bilo ponekod čutiti pomanjkanje soli in sladkorja in ljudje na osvobojenem ozemlju niso dobivali okupatorjeve aprovizacije. Prisilne odkupe so v glavnem odpravili in vojaške enote so nabavljale vso hrano sporazumno z GK. Prehrana vojske ni bila problem. Še vedno pa so imeli neurejene finance.⁶⁷⁵

Finance so skušali urediti tako, da je v vsakem okrožnem odboru odgovarjal zanje en član, vsak okrožni odbor pa je moral skrbeti za čimvečji dotok denarja, tj. skrbeti je moral za natančno pobiranje davkov, posojila in prostovoljnih prispevkov.⁶⁷⁶ Ker je bilo finančno poslovanje na terenu neurejeno, je poverjeništvo IOOF vedelo le to, da so okrožni odbori OF izdali za mesečne podpore kakih 50000 mark, kar je bila zelo velika vsota. Poleg tega je pošiljalo poverjeništvo 9. korpusu mesečno 35000 mark.⁶⁷⁷ V posebni okrožnici je poverjeništvo IOOF naročilo okrožnim odborom OF, naj razvijejo čimvečjo iniciativo pri iskanju novih gospodarskih virov, zlasti pri »poseganju v bogate dolinske predele ter okupirane industrijske centre«. Hkrati je poverjeništvo pi-

salo tudi gospodarskemu odseku pri predsedstvu SNOS in je med drugim poudarilo: »Na vsak način predstavlja danes naša Gorenjska tako v živi sili kot v gospodarstvu krepek rezervar za vse naše gibanje«. ⁶⁷⁸ No, malo je bilo to le pretirano!

V novi posojilni kampanji, ki so jo začeli na Gorenjskem v začetku maja 1944, so sklenili zbrati 4 milijone mark ⁶⁷⁹ ali 80 milijonov predvojnih dinarjev ali precej nad 26 milijonov italijanskih lir! Na prvem posvetovanju gorenjskih aktivistov 13. in 14. maja 1944 so med drugim poudarili, da so odbori OF posvečali gospodarstvu premalo pozornosti. Natančno so znova določili naloge gospodarskih komisij, predvsem skrb za prehrano vojske in civilnega prebivalstva v pasivnih krajih, medsebojno pomoč med okraji in okrožji, zbiranje zalog, v finančnem poslovanju pa so zahtevali strogo kontrolo nad uporabo denarja. ⁶⁸⁰

Konec maja 1944 je PGK določila mesečni obrok za vse enote na bazah. Vsak je moral dobiti 20 kg krompirja, 6,5 kg fižola, ali graha, ješprenja, kaše, 6 kg zmesne moke, 155 kg bele moke, 9 kg mesa, 0,6 kg maščob, 0,40 kg soli, 0,60 kg čebule, 0,15 kg česna in 1,2 l kisa. Kot dodatek (če je bil na razpolago) 0,40 kg kave in 0,5 kg sladkorja ali medu, v tehnikah pa so dobivali za dodatek količino kave in sladkorja kot na drugih bazah, 6 jajc in 3 kg ajdove ali zmesne moke. ⁶⁸¹

■ Ker so konec maja 1944 razširili območje POOF za Gorenjsko tudi na litijsko okrožje in da bi »nepotrebne in neljube napake ne krhale medsebojnega sodelovanja«, je oblastni komite za Gorenjsko sporočil politkomisarju 4. operativne zone, da imajo na Gorenjskem že vpeljano gospodarsko prakso in delovanje GK. Poudaril je, da so GK pomožni organi OF in zato za svoje delo odgovarjajo le odboru OF. Dolžnost GK je, da vojski vselej priskrbijo potrebni živež in vse, kar potrebuje. Če pride do nesoglasja med vojaškim štabom in GK, mora spor obravnavati le odbor OF. Rekvizicije so dovoljene le na podlagi razsodbe vojaškega sodišča. Razsodbe po-

šlje sodišče odboru OF, ki jih potem po potrebi izroča ali GK ali vojaškim štabom, je pa treba »zaradi političnega učinka« lastniku rekvirirane hrane povedati, da je rekvizicija kazen za ta in ta prestop ek zoper slovenski narod. Odkup presežkov ali prisilni odkup mora biti opravljen v sporazumu z ustrezno GK. Vso odkupljeno hrano je treba plačati lastniku z denarjem ali obveznicami, »iz političnih razlogov« pa je treba v tem primeru povedati lastniku, da odkup ni kazen.⁶⁸²

Podrobnejšo sliko partizanskega gospodarstva na Gorenjskem nam pokaže medokrožna gospodarska konferenca 31. maja in 1. junija 1944. Glavna vsebina pogovorov je bila, kako doseči čim tesnejšo povezavo med političnim in gospodarskim delom. Poudarili smo že, da so ljudje ponekod rajši sodelovali v GK — posebno še kot legalci — kakor v odborih OF. Tako je po mnenju oblastnega komiteja nastajala nevarnost, da bi gospodarske komisije poleg odborov OF ne postale nekakšne države v državi. (Nekaj podobnega je bilo tudi na Primorskem, kjer pa se tega niso bali in so pravilno ocenjevali delo GK kot eno izmed oblik aktivizacije OF).

Na konferenci so ugotovili, da je gospodarsko stanje na Gorenjskem v primerjavi z drugimi pokrajinami »še zelo ugodno«. V škofjeloškem okrožju so bili pasivni trije okraji, prav tako v kamniškem, v kranjskem okrožju so bili kraji na levem bregu Save še skoraj docela neizčrpani, iz jeseniškega okrožja pa niso imeli poročil. NOV so prehranjevali različno. V kamniškem okrožju v glavnem iz skladišč GK in rekvizicije so bile redke. V kranjskem okrožju so dobivale vojaške enote pri GK nakazila, kje naj prisilno ali prostovoljno kaj odkupijo, ker »možnosti legalnega preživljanja (prek GK) še niso bile dane«. Najteže je bilo v škofjeloškem okrožju, kjer so GK tudi dajale nakazila za prisilne odkupe, ker same niso več mogle zbrati potrebne hrane. (V okrožju je bilo vedno največ vojske in stalnih baz). Po vseh okrožjih je bilo »veliko nemških posesti«, to je posesti izseljenih Slovencev.

Prvi sklep konference je bil, da se mora vojska hraniti le prek GK in da so ji le-te dolžne pripraviti hrano na dobro skritih krajih. Če to ne bi bilo mogoče, naj hrano nakažejo in jo vojska sama vzame oziroma odkupi. Najprej je treba dobivati hrano v dolinskih, okupiranih krajih. Brž ko pride vojaška enota, se mora GK takoj povezati z njo. Pri prisilnih odkupih mora biti navzoč član GK, pri zaplembah pa to ni potrebno. Drugi sklep pa je bil, naj GK vse ilegalne krojaške in čevljarke delavnice izroče vojaški upravi, legalne pa naj še obdrže.

Tretji sklep je bil, da morajo okrožne GK Kranj in Škofja Loka do konca junija nabaviti za stalne baze:

Kranj	Škofja Loka
10 000 kg krompirja	10 000 kg krompirja
600 kg fižola	600 kg fižola
5 000 kg moke	3 000 kg moke
200 kg bele moke	200 kg bele moke
300 kg maščob	400 kg maščob
400 kg sladkorja	400 kg sladkorja
1 000 kg soli	2 000 kg soli
300 kg čebule	300 kg čebule
70 kg česna	70 kg česna
60 glav živine	20 glav živine
100 jajc	1 200 jajc
50 l kisa	50 l kisa

S tem bi bile popolnoma zadovoljene vse potrebe stalnih baz v škofjeloškem okrožju in vseh bolnišnic 9. korpusa za en mesec in bi nekaj še ostalo za NOV. Okrožna GK Škofja Loka je morala poslati na Primorsko do 15. junija 20 krav mlekaric, 1000 kg soli in 11 000 kg žita, okrožna GK Kranj pa do 20. junija dva para vprežnih konj. V okviru splošnega tekmovanja so morala gorenjska okrožja zbrati 7000 kg sladkorja in 5000 kg masti, kar so sorazmerno porazdelili na okrožja.

Sklenili so tudi postaviti dobro oboroženo transportno četo, ki bi pod vojaško kontrolo Gorenjskega odreda prenašala hrano in material iz bogatih ravninskih krajev

v hribovite in iz Gorenjske na Primorsko. Končno so sklenili, da bo začela vojska plačevati vse, brž ko bo dovolj denarja.

Zanimivo je, da so na konferenci poudarili, da vsi ti sklepi niso bili sprejeti samo zato, da bi prehranili vojsko, temveč, »da je treba gospodarstvo tudiboljšati in uvesti načrtno gospodarstvo, ki bo ustrezalo potrebam boja in obnove gospodarstva«. Vsemu temu naj bi rabila evidenca gospodarskega stanja, samoiniciativnost, skrb za NOV, graditev zakonspiriranih skladišč, predvsem pa ureditev financ. Glede teh so bili »na prehodu k proračunskemu sistemu«. ⁶⁸³

Ni dvoma, da se v teh mislih skriva želja ustvariti nekaj novega, k čemur samo statistika in samoiniciativnost ne bi prispevali mnogo. Težavnejše stvari pa so se dogajale na terenu in o teh je pisal načelnik PGK 12. junija 1944 pokrajinskemu odboru: »Ljudje so me vsi zaskrbljeni izpraševali, če se bodo morali res vsi iz hribovskih vasi preseliti v dolino in tam delati v tovarnah, da ne bodo smeli v hribovskih predelih več obdelovati zemlje, da se bo vse posejalo s travo in zasadilo z gozdovi, da se bodo pasle ovce in krave in da bodo morali vsi imeti čebele. Govori se o razdelitvi zemlje, in to na popolnoma napačen način... Preprost kmečki človek ne more nikakor razumeti, da bi se bilo mogoče preživljati, če bi delal dnevno samo 6 ur... Če se ne zna to pravilno razložiti, je mnogo bolje, da se o tem molči«. ⁶⁸⁴

Sredi junija 1944 je pokrajinski odbor sklenil zbrati še večjo vsoto posojila, kar 4 in pol milijona mark, in bil je tudi pripravljen — ko bo vse to zbrano — precej denarja poslati predsedstvu SNOS. ⁶⁸⁵ Sredi julija 1944 je odseku za finance pri predsedstvu SNOS poročal, da pobiranje trošarine na Gorenjskem za zdaj še ne pride v poštev. Priznal je tudi, da se še vedno ni uveljavilo pobiranje davka in da so glavni dohodki še vedno le od posojila in prostovoljnih prispevkov. Pritoževal se je tudi čez slab gospodarski kader, ki da še vedno ni zmožen sestaviti proračunov. ⁶⁸⁶

Tudi na veliki konferenci gorenjskih aktivistov 6. in 8. avgusta 1944 so mnogo govorili o gospodarstvu in financah. Znova so poudarili, da so GK le pomožni organi odborov OF in da naj vaščani pri kmečkih delih drug drugemu pomagajo, kar je »prvi korak k združenemu gospodarstvu«. Sklenili so zbrati podatke o neplačanih dolgovih in jih začeti odplačevati. Posojila so zbrali le en milijon mark, sklenili pa so razpisati novo. Določili so tudi, naj bo davek na osvobojenem ozemlju obvezen, »a s prostovoljnim določanjem višine«. ⁶⁸⁷

Zanimivo sliko gospodarske dejavnosti po okrožjih je pokazala tretja seja PGK 14. avgusta 1944. Za škofjeloško okrožje so ugotovili, da gospodarska dejavnost nazaduje zaradi premajhne povezanosti z OF in pomanjkanja kadra. V kamniškem okrožju »okrožna GK ne ustreza popolnoma, ker so njeni člani povečini trgovci in zato kmetijstvo ne pride dovolj do izraza«. V kranjskem okrožju je bilo slabo zaradi številnih aretacij GK, dobro pa se je razvijalo v jeseniskem okrožju, kjer so imeli dvojne dobrih skladišč, eno v Bohinju in drugo na Bledu. ⁶⁸⁸ Nobenega napredka ni ugotovila tudi tretja seja POOF, ki je še vedno obsojala »oportunizem v gospodarskih komisijah« in slabo finančno poslovanje zlasti pri delitvi podpor, ki so »vsak mesec večje, dohodki pa enaki ali celo manjši«. Sklenili so zbirati 3 % posojilo na obveznice le v manjših zneskih in še to le pri revnih ljudeh, za večje vsote pa dajati le »navadna potrdila«. ⁶⁸⁹ (To je treba razumeti takole: tistim s praviimi, uradnimi obveznicami bo treba po vojni posojilo vrniti, onim z »navadnimi« pa ne!)

Na seja PGK 2. oktobra 1944 so določili, naj v jeseniskem okrožju oddajajo od vsake molzne krave četrto kilograma masla na teden, od vsakega panja čebel 1,5 kg medu, od vsake ovce pa četrto kilograma volne. Kritizirali so slabo gospodarstvo v kranjskem okrožju, naročili so kampanjo za zbiranje okupatorjevih živilskih nakaznic, pohvalili so gospodarske komisije v kamniškem okrožju, in sicer kljub znova ugotovljeni »premajhni

povezavi z odbori OF«. Za škofjeloško okrožje pa niso imeli poročil.⁶⁹⁰

Okrožnica PGK je 27. oktobra 1944 odločno zahtevala »prehod iz dosedanjega šablonskega in papirnatega poslovanja v živo poslovanje«. Vojska potrebuje v prvi vrsti obleko in obutev, zato naj odstopi vsak moški in ženska v starosti nad 18 let po eno obleko, par čevljev in par perila. Navezati je treba tudi tesnejše stike s trgovci in tovarnarji. Vse to je treba ljudem prikazati »kot narodni davek in donos v boju za osvoboditev«.⁶⁹¹

To zbiranje se je zelo dobro obneslo, pač pa so na seji POOF konec decembra 1944 znova ugotavljali, da nad finančnim poslovanjem še vedno ni prave kontrole. Glede prehrane so ugotovili, da so le težave pri prevozi in pravilni organizaciji zbiranja živil. Od oktobra 1944 do konca leta se je marsikaj spremenilo, Tudi na Gorenjskem so odpravili GK in je njih delo prešlo na gospodarske odseke pri odborih OF, tudi na Gorenjskem je začel veljati nov maksimirani cenik v lirskih bonih. Kako so uvedli ta novi slovenski denar na Gorenjskem, kjer je bila valuta nemška marka? Lirske bone so začeli uvajati le v gospodarsko izčrpanih in od vojske kontroliranih krajih, v markah pa so še vedno plačevali tam, kjer so jih ljudje potrebovali za nakup živeža na živilske nakaznice, vtem ko so v bogatih krajih, kjer »ljudje še niso ničesar žrtvovali«, plačevali živila z navadnimi potrdili, ki jih je izdal odsek za trgovino in prehrano pri POOF.⁶⁹²

V začetku 1945 je bila na Gorenjskem organizacija urejena tako, da je imel POOF odsek za prehrano, odbori pa referente za prehrano, ki so bili hkrati tudi člani teh odborov. Obstajala je podružnica Denarnega zavoda za Slovenijo, ki je odprla odseku za prehrano pri POOF kredit, niso pa izpeljali — kar je bilo tudi praktično nemogoče — ločitve med prehranjevalnim delom in trgovino.⁶⁹³ Manj zadovoljive so bile še vedno finance in načelnik odseka za finance je 16. januarja 1945 poudaril, da delo tega odseka v preteklem letu ni doseglo svojega

namena. Okrožni finančni referenti so dokazali, da svojih nalog ne razumejo, in je bilo vse njihovo delo »avtomatično pretipkavanje naših okrožnic, namesto da bi se lotili praktičnega razreševanja problemov v svojem okrožju«. ⁶⁹⁴

Na medokrožnem posvetovanju gospodarskih aktivistov škofjeloškega in jeseniškega okrožja 18. januarja 1945 so pojasnili nove gospodarske direktive. Vsa gospodarska bremena naj ljudem pravično razdelijo na vaških sestankih. Na okrožjih in okrajih naj bodo začasno le referenti za prehrano in ni treba ustanavljati posebnih gospodarskih odsekov, za prehranjevalno službo v krajih pa naj skrbijo terenski odbori v celoti. Le-ti morajo biti v stalnih stikih z vojaškimi enotami in jim dajati vso pomoč. Obveščati morajo okrajne referente o vseh dajatvah, odkupih in zaplembah, paziti morajo, da se ne prekorači novi cenik v lirskih bonih in na vaških sestankih naj določajo dajatve vsakega posestnika. Skrbijo naj za legalni prevoz živil in živine, skrbijo za prehrano partizanskih vdov in sirot in vodijo evidenco vseh obremenitev. Okrajni referent kontrolira delo terenskih odborov pri razdeljevanju hrane in ugotavlja potrebe vojske, posebna skrb okrožnih referentov pa naj bo vzgoja gospodarskega kadra. Odsek za prehrano pri POOF naj bi imel splošno kontrolo in skrbel naj bi za pravilen promet in uporabo plačilnih sredstev ter vodil gospodarsko sodelovanje med okrožji. Novo ustanovljeni odsek za industrijo in trgovino pri POOF je dobil nalogo postaviti posebno poslovalnico za nabavo in zbiranje blaga v posameznih okrožjih, načrtno vključevanje vseh trgovin in trgovskih podjetij v preskrbo, postavljanje zaupnikov v podjetjih in priprave za prevzem ob osvoboditvi. Na novo je bil postavljen pri POOF odsek za kmetijstvo. ⁶⁹⁵

Odsek za industrijo in trgovino je nameraval konec januarja 1945 postaviti tri poslovalnice za nakup raznega materiala. ⁶⁹⁶ Na seji POOF 23. januarja 1945 so ugotovili, da prehrana NOV povsod v redu teče. Tudi v kontroliranih krajih so dobivale enote predhodna nakazila

gospodarskih odsekov ali GK in potem same hodile po hrano. Za civilno prebivalstvo in njegovo prehrano so skrbeli le krajevni odbori na področju Žirov in Železnikov. Gorenjska je morala začeti skrbeti tudi za enote 9. korpusa, ki so bile na Primorskem, ker so bile povsem odrezane od bogate Vipavske doline. Zato so enote 9. korpusa opravile v okolici Stražišča, Bitenj in Žabnice več velikih oboroženih prehranjevalnih akcij in spravile blago in hrano na Primorsko. V režiji odseka za industrijo in trgovino sta delali na pol osvobojenem ozemlju dve usnjarni, na osvobojenem ozemlju pa ena. Odsek je nabavljal Primorski tudi tehnični material za delavnice vojne oblasti 9. korpusa (žeblice, sukanec, dreto itd.). Največja težava pri dobavljanju hrane je bil še vedno transport in odrezanost najbogatejših okupiranih krajev. Sava in železniška proga sta bili skoraj nepremagljivi oviri in prek njih je bilo mogoče spravljati blago samo na legalen način.

V finančnem poslovanju še vedno ni bilo prave načrtnosti. Posebno slaba je bila kontrola nad uporabo denarja, nad izplačili podpor itd. Še vedno so bili glavni vir dohodkov le prostovoljni prispevki in zbiranje posojila na priznanice brez obveznosti. Z lirskimi boni so plačevali živila le v siromašnih, osvobojenih krajih in tam, »kjer so ljudje že mnogo žrtvovali«. Decembra 1944 in januarja 1945 so znašali dohodki (v glavnem prostovoljni prispevki) 67000 mark, v istem času pa so dali 9. korpusu 10000 mark, pokrajinski tehniki 10000, nekaj pa še nekaterim ustanovam.⁶⁹⁷

Konec januarja 1945 so skoraj že povsod uvedli maksimirani cenik in knjigovodstvo o prejeti in izdani hrani. Vojska je dobila iz jeseniškega okrožja od 1. avgusta do 1. decembra 1944 79294 kg raznih živil, 175 glav živine, 18 konj, 37 prašičev, baze (brez bolnišnic) pa 41702 kg živil. Škofjeloško okrožje (okraji Selca, Žiri in Poljane) je dalo v istem času za vojsko 389 glav živine, 57 prašičev, 299833 kg razne hrane in 7000 kg špecerije, kranjsko okrožje (samo desni breg Save) pa

107 glav živine, 58 prašičev in 18335 kg hrane. Za kamniško okrožje niso imelo poročil, ker so tamkajšne enote spadale pod 4. operativno cono, pa tudi, ker je bila organizacija OF skoraj povsem razbita. Večino hrane so dobili z zaplembami in prisilnim odkupom pri belogardistih, pridobivanje hrane pa je začelo »polagoma prehajati tudi na legalno pot«. Po vseh okrožjih so imeli mesne predelovalnice, ki so dajale meso vsem stalnim bazam in delno tudi vojski in civilnemu prebivalstvu.⁶⁹⁸

Na Gorenjskem je bilo konec januarja 1945 malo osvobojenega ozemlja, a vojska je bila dobro hranjena in prav tako tudi stalne baze. Hrano so pošiljali tudi 31. in Garibaldinski diviziji. Stanje živine je bilo ugodno, obvezne oddaje masla in masti ni bilo, ker so vse potrebe zadovoljevali s prostovoljnimi prispevki, v kranjskem in kamniškem okrožju pa je bilo še veliko hrane. Včasih je enotam zmanjkalo soli, civilno prebivalstvo pa je je imelo dovolj.⁶⁹⁹

Na seji POOF 4. februarja 1945 so pohvalili odsek za prehrano, da dela dobro. Veliko hrane je pošiljal na Primorsko, v selškem in poljanskem okraju je skušal celo uvesti civilno aprovizacijo, ni pa še mogel doseči, da ne bi »prebivalci Železnikov več hodili po nemške karte«. Dobro so delale usnjarne in ena poslovalnica. V Žireh so znova zaplenili veliko pri ljudeh skritega usnja.⁷⁰⁰

Oglejmo si seznam zbrane hrane (prostovoljni in prisilni odkup, zaplembe in vojaške prehranjevalne akcije) od 1. januarja 1945 do 28. februarja 1945 v okrožjih Jesenice, Kranj in Škofja Loka in še posebej primerjajmo, kaj je dalo samo škofjeloško okrožje:⁷⁰¹

Jeseniško in kranjsko okrožje		Samo škofjeloško okrožje
krompir	179 850 kg	173 286 kg
žito	63 705 kg	55 281 kg
fljol	16 388 kg	8616 kg
maščobe	3 987 kg	2 375 kg
sol	21 578 kg (v glavnem vojaške akcije)	
suho meso	609 kg	256 kg
glav živine	907	617
prašiči	40	23

V začetku marca 1945 (!) je tudi POOF za Gorenjsko sklenil bojkot okupatorjeve aprovizacije na osvobojenem ozemlju. To je bilo »treba postaviti zelo ostro ter v tej smeri aktivirati ljudstvo in Narodno zaščito«. ⁷⁰² Na seji odseka za prehrano pri POOF 11. marca 1945 so podrobneje razpravljali o gospodarskem delu. Legalna tovarna, ki je delala pod nadzorstvom odseka za trgovino in industrijo, je januarja in februarja 1945 izdelala že več za odsek kot za okupatorja. Odsek je imel v tovarni svojega začasnega poslovođjo, sklenili pa so organizirati tudi politično organizacijo po vzorcu Delavske enotnosti. Dobro je delala tudi poslovalnica. Glavno delo tega odseka je bila skrb za tovarno, poslovalnico in odkrivanje bunkerjev, v katere so ljudje skrivali različno blago, predvsem usnje, ki ga je vojska nujno potrebovala. Ti bunkerji so bili predvsem v Žireh in okolici. Razen da so krajevni odbori pri zbiranju hrane »precej oportunistični«, je odsek za prehrano delal dobro. NAVOD je na Gorenjskem že v tem času dobil posebno delo, spravljal je hrano iz dolinskih središč, prevzemal je hrano, ki je legalno prihajala prek Save, in jo razdeljeval ter pazil na maksimirane cene. ⁷⁰³

Iz posebnega poročila odseka za industrijo in trgovino z dne 14. marca 1945 izvemo, da je bilo njegovo glavno delo nabava materiala. V kranjskem okrožju je imel odsek poslovalnico A, ki je nabavljala najrazličnejše blago celo iz Ljubljane in drugih središč po legalni poti. Te »legalne« dobave je poslovalnica plačevala v glavnem le s potrdili, je pa tudi poslovalnica zbirala posojilo in prostovoljne prispevke. Toda »ogromen vir« odseka je bila le zaplenba usnja in čevlarskega materiala. Največ so ga zaplenili v Žireh in kazalo je, da ga bodo dobili še več. Imeli so celo posebno komisijo za raziskovanje in odkrivanje bunkerjev. Odsek je imel še vedno v obratu dve legalni usnjarni. Pri eni je imel smolo, ker so Nemci januarja 1945 pobrali iz kadi nad 300 kož, kar se še ni zgodilo, čeprav je usnjarna delala za partizane že od leta 1941. ⁷⁰⁴

Iz poročila odseka za prehrano pri POOF z dne 14. marca 1945 je videti, da so v jeseniškem okrožju zbirali hrano le s prostovoljnimi dajatvami in da so bili rekvizicija in prisilni odkup zelo redki. Transporte je zastražila vojska, bili pa so težki prehodi čez Savo in Jelovico. V kranjskem okrožju del na levem bregu Save še zdaleč ni prispeval toliko kakor del na desnem bregu. Vzrok sta bila težaven prehod čez Savo in belogardistični teror, ki se je od pomladi 1944 samo še stopnjeval. Največ je še vedno dajalo škofjeloško okrožje, in sicer okraj Selca-Poljane, okraj Škofja Loka-Medvode pa spričo vedno večje okupatorjeve kontrole in belogardističnega terorja mnogo manj.⁷⁰⁵

V poročilu finančnega odseka iz sredine marca 1945 je rečeno, da davek še ni bil predpisan in ga zato niso pobirali. V jeseniškem okrožju so bili v vseh treh okrajih (Gorje-Bled, Jesenice in Radovljica) finančni referenti, ki pa so zelo neredno pošiljali poročila, ali pa jih sploh niso. V škofjeloškem okrožju so redno pošiljali poročila le iz okraja Selca-Poljane, vtem ko iz škofjeloško-medvoškega okraja ni bilo nobenih poročil. Iz treh okrajev kranjskega okrožja so dobivali poročila le iz kranjskega okraja. Edini vir dohodkov so bili pravzaprav le prostovoljni prispevki.⁷⁰⁶

Velika okupatorjeva ofenziva v drugi polovici marca in v začetku aprila 1945 na Gorenjskem in Primorskem je za dobre tri tedne povsem zavrla tudi vso gospodarsko dejavnost. Toda iz poročila odseka za industrijo in trgovino z dne 20. aprila 1945 izvemo, da so v škofjeloškem okrožju že postavili novo poslovalnico B in poslovalnico C v jeseniškem okrožju. Kraj, v katerem je bila ena usnjarna (Žiri), so zasedli domobranc, tista pa, iz katere so Nemci odnesli kože, je zopet delala za partizane.⁷⁰⁷

Okrožje Škofja Loka

To okrožje je od vseh gorenjskih žrtvovalo največ. Stalno je imelo osvobojeno ozemlje in vedno največ vojske in stalnih baz. Okrožje je že 25. februarja 1944 določilo za mesec marec »maksimalno odmero mesečnega sledovanja« za aktiviste (v kilogramih):⁷⁰⁸

(Tehniki so namesto fižola dobivali ali 2 kg krompirja ali ajdove moke, 0,5 kg kaše ali enako količino testenin in — če jih je kaj bilo — šest jajc).

	Zdravi	Tehniki	Bolni
črne moke	7	7	5
bele moke	2	2	4
sladkorja	1	1,5	1,5
kave	0,25	0,5	0,25
solí	0,35	0,35	0,35
maščobe	1	1,5	1
krompirja	15	15	15
fižola	3	—	po zahtevi

V začetku marca 1944 je opravila okrožna GK veliko prehranjevalno akcijo v Bitnjah. Konec meseca je bilo v okrožju 6 okrajnih GK in go vaških gospodarskih odborov (VGO). Okrožna GK je bila proti bojkotu okupatorjeve aprovizacije in na seji so sklenili, naj »civilile imajo karte od okupatorja, ker se tudi s tem slabi njegova moč«.⁷⁰⁹

Organizacijska oblika GK pa v okrožju ni bila tako enostavna. Poročilo seje okrajne GK za Selško dolino od 7. marca 1944 pravi, da so okraj (takrat še rajon) zaradi »uspešnejše gospodarske dejavnosti« rajonske GK razdelili na tri sektorje: A, B, in C. Rajonska ali okrajna GK je imela načelnika, pomočnika načelnika, intendanta, namestnika intendanta in še pet članov. Trije izmed petih članov so bili kontrolorji, četrti je bil odgovoren za transport, peti pa za dogon živine iz neizčrpanih krajev.

Naloge VGO so bile popisati vso živino in določiti vrstni red oddaje za vojsko. Za oddajo so VGO dajali

samo potrdila. Razen tega so morali VGO stalno zbirati živež (prostovoljna oddaja in odkup) in poročati o svojih uspehih po sektorskem kontrolorju rajonski GK. VGO je moral biti takoj na razpolago vojaški enoti, če je prišla v vas, na mesec je moral imeti vsaj dve seji, ena zelo težavnih nalog VGO pa je bila, da je moral poravnati spore v vasi, da bo »sosed zaupal sosedu«. ⁷¹⁰ Podobno izpeljano organizacijo so imeli tudi v Poljanski dolini, le da so tam imeli po vaseh vaše gospodarsko-finančne komisije (VGFK), ki so morale pobirati tudi davke. ⁷¹¹

Na seji okrožnega komiteja KPS za Škofjo Loko v začetku aprila 1944 so sklenili razširiti vse GK z legalci. Obvezali so se, da bodo zadovoljevali vse potrebe vojske na svojem področju pa tudi zakonspiriranih enot in sklenili so izdati lestvico, po kateri naj bi se pobiral narodni davek. Kot skoraj povsod na Gorenjskem, so tudi v tem okrožju oživili Slovensko narodno pomoč, ki naj bi delila podpore potrebnim, posebej pa še skrbela za organizacijo pošiljanja paketov internirancem. ⁷¹²

Razumljivo je, da omenjena »organizacijska širina« VGO in rajonskih GK ni mogla dolgo obstajati. Vojska je kmalu ugotovila, da so se v teh odborih skušali skrivati vojni obvezniki, zato je izvedla precej odločno mobilizacijo in s tem že aprila razbila dobro polovico tako široko organiziranih VGO in rajonskih GK.

Že junija 1944 se je v najbogatejših krajih okrožja nepričakovano razmahnila bela garda (domobranci). To je najprej občutila okrajna GK Medvode. Domobranci so neprestano napadali njen transportni vod, ki je prenašal hrano v Poljansko dolino, pa tudi njeno centralno skladišče. Ker je bilo tudi vedno več aretacij, so se ljudje branili in bali oddajati večje količine, da bi se to kakorkoli že ne zvedelo. ⁷¹³ Junija je delovanje bele garde občutila tudi že Poljanska dolina.

Ker je bil dostop v dolinske kraje vedno težavnejši, so začele GK pošiljati kmetom »aprovizacijske náloge« za žito in sladkor (kakor Nemci) in kmeti so sami morali ta živila spravljati v varnejše kraje. ⁷¹⁴

V okraju Medvode je bilo v začetku julija 1944 še vedno 18 VGO, vsak pa je imel samo po tri člane. Zbirali so hrano in material, popisovali presežke in skrbeli za legalni prevoz. Vsaka GK je imela po eno skladišče pri zasebnikih, od koder so potem vozili hrano in material v skladišče okrajne GK, odkoder so dobivale oboje vojska ali stalne baze.⁷¹⁵ Prav v istem času pa so na seji okrajne GK za Selško dolino ugotovili, da VGO premalo ali nič ne delajo. Zato naj pošljejo v vojsko vsakega, ki noče delati in »z vso močjo je treba pritisniti, da se spravi čimveč hrane skupaj«. Za bolnišnico je bilo treba zbrati čimveč maščob, sladkorja in kave. Zelo pa so obsojali vojaške enote, ki so na lastno roko same jemale živino iz staj. »Če jih ljudje na to opozorijo, jim pravijo, da jih gospodarske komisije nič ne brigajo, ali pa se zlažejo, da jim je to dovolila gospodarska komisija«. ⁷¹⁶

Okrajna GK Medvode je določila, da mora vsak oddati mesečno po 1 kg in pol sladkorja. Ugotovila je, da »ljudje sicer radi dajejo in pomagajo, organizacije pa se boje«. Spričo stalnega zasledovanja belogardistov so bile vedno večje težave s prevozništvom.⁷¹⁷ Enake in še večje težave je imela tudi okrajna GK Smlednik. Konec julija 1944 je sovražnik ujel enega njenih članov, ki je imel pri sebi sezname, kdo in kaj so oddali za vojsko. Zato so Nemci aretirali zelo veliko ljudi, druge pa je to močno zastrašilo.⁷¹⁸

Na petnajsti seji okrajne GK Poljane 8. avgusta 1944 so ugotovili, da so postali VGO bolj aktivni, imeli pa so pičle zaloge in zelo je primanjkovalo sladkorja in denarja. Družinam, ki so imele svojce v NOV, Nemci niso več dajali živilskih nakaznic. GK so poskrbele za žetev na domovih izgnanih družin in za legalni prevoz po okraju. Če bi opustili zbiranje hrane z aprovizacijskimi odloki, bi dobili bolj malo prostovoljnih prispevkov, ki bi ne zadoščali niti za terenske delavce.⁷¹⁹ Tudi okrajna GK Selca se je pritoževala, da vojska zbira hrano brez vednosti GK in da »nastopa skrajnje surovo in z grož-

njami«. Ta okrajna GK je morala julija 1944 skrbeti za hrano 700 do 800 ljudi.⁷²⁰

V začetku avgusta 1944 so okraju Žiri priključili okraj Ledine iz idrijskega okrožja. Močno so začeli razpadati VGO, ker so »začeli člani vaških gospodarskih odborov prehajati na stran bele garde«. V okraju Žiri-Ledine je bila dobra polovica ljudi že 9 mesecev brez živilskih kart in so morale zanje skrbeti GK. Zato so pridno zbirale podatke za zaplembe pri belogardistih, podatke pa je potem okrajni odbor OF predlagal »v razsodbo vojaškemu sodišču, če pa tega ni bilo v bližini, je o upravičenosti odvzema odločil kar okrajni odbor sam«. ⁷²¹

Ker je v Poljanski in Selški dolini zelo primanjkovalo delovne sile, sta poslala oba okrajna odbora pozive vsem, ki so dobivali pomoč od Slovenske narodne pomoči: »Večino prispevkov za Slovensko narodno pomoč smo črpali do sedaj v našem okraju od kmečkega prebivalstva in iz teh sredstev smo podpirali Tebe in Tvojo družino. Sedaj pa, ko kmet potrebuje pomoči pri delu in imaš možnost, da mu pomagaš in se s svojim delom začasno vzdržuješ, smo Ti podporo začasno ustavili. Ko pa ne bo več zaposlitve na kmetih, boš podporo spet v redu prejemal«. ⁷²²

Sredi avgusta 1944 je bil položaj v škofjeloškem okrožju različen. V škofjeloškem okraju je bilo zbiranje hrane zelo oteženo zaradi vedno gostejših domobranskih postojank in uničevanja članov okrajne GK. V medvoškem okraju so bili ljudje zaradi selitve 54 družin zelo preplašeni, v okrožju Smlednik je bilo aretiranih nad 40 članov VGO, v dolinskih predelih poljanskega okraja so bili predeli na levem bregu Sore nedostopni, na desnem pa le s podporo močne vojaške enote. Prebivalstvo okrožja Žiri-Ledine je bilo potrebno vse pomoči, okraj Selca pa je moral skrbeti za veliko stalnih baz (bolnišnice in sedeži raznih forumov). ⁷²³ Prav v tem času je prišlo do hudega izdajstva v medvoškem okraju, v katero je bil zapleten načelnik okrajne GK. ⁷²⁴

V začetku septembra 1944 je začelo v poljanskem okraju primanjkovati maščob in klavne živine. Ker GK niso imele denarja, držale pa so se tudi maksimiranega cenika, jim ljudje niso hoteli prodajati masla, ker so GK »najslabše plačevale«. Žito so kmetje — kot predpisano dajatev — še kar radi oddajali, a vedno več ljudi v okraju od Nemcev ni več dobivalo živilskih nakaznic in so tako prišli v breme GK.⁷²⁵ Isto se je zgodilo v Selški dolini, kjer so se marsikje morali odločiti za prisilne odkupe in rekvizicije. Konec septembra je imela GK srečo in je na cesti zaplenila 1000 kg sladkorja, ki so ga nemške oblasti iz Škofje Loke poslale čebelarjem v Železnike.⁷²⁶

Vedno težje je bilo v okraju Medvode, kjer so VGO ob Savi spričo stalnega domobranskega zasledovanja povsem prenehali delati. V okraju je bilo še 18 VGO, pa so zbrali malo hrane, čeprav so bile bogate vasi še povsem neizčrpane. V glavnem so ti odbori poučevali ljudi, kako naj skrivajo žito in druge pridelke pred Nemci.⁷²⁷

Finančno vprašanje v okrožju je poskušal urediti OOOF z okrožnico z dne 22. septembra 1944. V okrožju naj bi davek sicer pobirali, a »le tam in toliko, kolikor bi to pobiranje ne naletelo na težave, ali bi bilo morda celo v škodo drugim večjim virom dohodkov«. Glavni dohodki naj bi le bili posojilo in prostovoljni prispevki.⁷²⁸ Oktobra so razpustili VGO in njih delo je prešlo na terenske odbore OF v celoti.⁷²⁹

V okraju Medvode so v začetku oktobra 1944 zbrali 7000 mark posojila. Dobili so nalogo, da morajo v najkrajšem času zbrati 400 kg soli za bolnišnico in še 1000 kg fižola, 100 l žganja in 100 kg česna. Dobro so organizirali legalni prevoz, blago pa so dobili samo z rekvizicijami. Konec oktobra 1944 so Nemci s policijskimi psi odkrili sedež okrajne GK. Česar niso mogli odnesti, so uničili.⁷³⁰ V žirovškem okraju so konec oktobra krili izdatke z lastnimi dohodki, za civilno aprovizacijo pa so lahko razdelili le 3 kg moke in pol kilograma ješprenja na prebivalca.⁷³¹ Oktobra so morali začeti v Selški

dolini klati že plemensko živino. Odkrili pa so nov vir dohodkov in so pri kmetih, ki so se skrivali pred mobilizacijo, delali »za kazen primerne rekvizicije«. ⁷³²

Ob združitvi poljanskega in selškega okraja so v začetku novembra 1944 sestavili sezname, koliko sta dala oba okraja v letu 1944 za vojsko, bolnišnice in druge stalne baze: ⁷³³

Okraj Poljane	Okraj Selca
govedi 658 glav ali 201 815 kg	103 glave ali 29 510 kg
teleta 30 glav ali 1 790 kg	1 glava ali 100 kg
prašiči 74 glav ali 8 240 kg	25 glav ali 2 720 kg
krompir 122 100 kg	15 258 kg
mešana moka 74 508 kg	5 544 kg
fižol 10 843 kg	722 kg
sol 5 013 kg	95 kg
mast 1 758 kg	419 kg
sladkor 721 kg	— itd.

Decembra 1944 je okrajni odbor OF Poljane-Selca ugotovil, da prostovoljni denarni prispevki ne zadoščajo več niti za vse podpore. Zato so sklenili pobirati »obvezni prispevek«, ki naj bi znašal na vsako domačijo po 2 marki in na vsako glavo živine eno marko mesečno. Posestnik, ki nima dosti živine, naj bi plačeval le od hiše in posestva, o višini pa naj sklepajo krajevni odbori OF. Vsak obrtnik naj plača mesečno 5 mark. Obvezni prispevek je treba pobrati že za december 1944, če pa le mogoče, tudi za november in oktober 1944. ⁷³⁴ Na seji okrajnega odbora OF 18. januarja 1945 so te predpise nekoliko spremenili, toda le toliko, da naj na vaških sestankih določijo, koliko naj kdo plača davka, vendar »je bolje to imenovati prostovoljni prispevek«. ⁷³⁵

V gospodarski dejavnosti okraja Poljane-Selca do osvoboditve ni bilo večjih sprememb, močno pa je okraj trpel v zadnji sovražnikovi ofenzivi sredi marca in prvi polovici aprila 1945. V okraju II (združeni bivši okraji Škofja Loka, Smlednik in Medvode) pa je vsaka, tudi politična dejavnost spričo popolne okupatorjeve in belogardistične dejavnosti povsem prenehala že decembra 1944.

Okrožje Kranj

Rekli smo že, da je Sava (oziroma njeni prehodi) delila okrožje na dva dela in da lahko govorimo o organizirani gospodarski dejavnosti le na ozemlju na desnem bregu Save, čeprav so seveda GK — in ponekod celo samo te — delovale tudi po vaseh na njenem levem bregu. Spočetka imamo še kar dosti poročil. Po poročilu okrožne GK z dne 25. februarja 1944 je bilo v okrožju sedem okrajnih gospodarsko-finančnih komisij in sedem vaških. Okrajne FGK so oddajale hrano vojski in vsem forumom na terenu, zbirale pa so tudi tehnični material, posebno papir za tehnike itd. Konec februarja 1944 je bilo v blagajni okrožne GK 17857 mark. V začetku marca so spravili predvsem iz mesta Kranja 62400 pol papirja, 450 pol indiga, 200 matric itd., mnogo perila, čevljev in sanitetnega materiala.⁷³⁶ Glede tega je bil Kranj vsekakor »mala Ljubljana«.

Na pomlad 1944 so bile nekatere GK še zelo delavne, niso pa bile vasi razgibane tako, da bi dajale prostovoljne prispevke ali posojila. Okraj Kranj-Stražišče je dal na primer od začetka junija 1944 le 500 mark posojila, na drugi strani pa ogromno blaga, hrane in tiskarskih potrebščin.⁷³⁷ Spričo vedno večje predvsem belogardistične kontrole pa se je stanje poleti 1944 vedno bolj slabšalo in organizirane gospodarske dejavnosti je bilo čedalje manj. Na izrednem sestanku OOOF Kranj je načelnik okrožne GK poročal, da so imeli v okraju Kranj skladišče za tehnični in sanitetni material, zbrano hrano pa je okrajna GK shranjevala pri kmetih. V okraju Jelovica so imeli dve skladišči in dve delavnici, iz šenčurskega okraja niso imeli nobenih poročil, v okraju Naklo so imeli eno delavnico in eno skladišče, v okraju Tržič pa dve čevljarški delavnici.⁷³⁸

Oktobra 1944 je OOOF izkazal 110692 mark dohodkov in 56403 marke izdatkov.⁷³⁹ Kljub neštetim težavam je dobro delala mestna GK v Kranju, slabše pa je bilo v okolici mesta, kjer so delale napake tudi vojaške

enote. Tako se je 20. oktobra 1944 pritoževal načelnik okrajne GK Kranj čez večjo vojaško enoto, ki je opravila večjo prehranjevalno akcijo v vasi, v katero je lahko prišla tudi sama GK. Ko je načelnik GK to očital komandantu, mu je le-ta dejal, »naj bo kar tiho, sicer pojde z njimi«. ⁷⁴⁰

Novembra 1944 je po združitvi okraja Kranj in Jelovica prešla vsa gospodarska dejavnost kranjskega okrožja v ta okraj. Tu so imeli veliko tranzitno skladišče Vis in okrajno skladišče, pri njem pa transportno skupino, oziroma delovno desetino. Ta novi okraj je moral med drugim poskrbeti tudi za enomesečno rezervno hrano za vse stalne baze v okrožju. Konec novembra so okraj razdelili na štiri sektorje in na vsakega je odšel en član okrajne GK, ki se v tem okrožju ni razformirala.

Sredi decembra 1944 so postavili še eno tranzitno skladišče. Pobrali in poklali so po vaseh prašiče, kjer je bila nevarnost, da bi jih pobral okupator in naredili so veliko salam in zaseke. Po kmetih so dali naribati velike količine repe in ko je bila skisana, so jo uskladiščili. Pri kmetih so za bolnišnice pobirali 50 % nakuhanega žganja. Nabirali so tudi obleko in obutev za vojsko, po izdaji skoraj celotne AFŽ v Kranju pa so iz mesta dobivali vedno manj. ⁷⁴¹

Okrožje Jesenice

Rekli smo, da so se ponekod gorenjske GK razvile v »državo v državi«, na drugi seji OOOF Jesenice 1. junija 1944 pa so priznali, da so GK prerasle celo sam OOOF. ⁷⁴² So bili pač jeseniški »gospodarstveniki« močnejši od političnih in oblastnih forumov! Na žalost je o gospodarski dejavnosti v tem okrožju ohranjenih zelo malo dokumentov, znano pa je, da so v okrožju samo od 20. maja do 5. julija 1944 zbrali 106890 mark posojila, kar je bila za takrat zelo velika vsota. ⁷⁴³

Jeseniška okrožna GK je 4. avgusta 1944 prepovedala prodajo masla in sira s planin v dolino, ker ga je porabil

okupator. »Gospodarji planin in posamezniki morajo končno spoznati, da obstaja naša narodna oblast, ki se ji je treba brezpogojno pokoriti«. Vse okrajne GK so to vzele na znanje, Bohinjci pa so ugovarjali: »Če ne dopustimo, da se vsaj nekaj mlečnih izdelkov odnese s planin v dolinske mlekarne, bo okupator odvzel živilske karte, to pa pomeni odvzem okrog 30 000 kg živil, ki jih sedaj dobiva na karte Bohinjska dolina«. Količina mlečnih izdelkov enega leta je 8000 kg sira in 1500 kg masla, okupator pa izda za dolino na leto 9000 kg sira in 16800 kg masla. Okupator mora torej pripeljati 1000 kg sira in 15300 kg masla od drugod.⁷⁴⁴

V jeseniškem okraju so v začetku septembra 1944 uvedli pobiranje davka od vsakega člana OF, trgovcem in obrtnikom pa so natančno predpisali, koliko davka morajo plačati vsak mesec. Kljub temu so v začetku oktobra 1944 poročali, da je gospodarsko stanje »bolj šibko« in skušali so zaktivizirati pobiranje prostovoljnih prispevkov.⁷⁴⁵

Sredi novembra 1944 je moralo jeseniško okrožje poslati na Primorsko 300 glav živine in v najkrajšem času založiti s hrano vse stalne baze. Določili so, naj zaledna vojska zbira hrano samo z rekvizicijami, uskladiščena hrana pa mora biti samo za operativne enote.⁷⁴⁶ Januarja 1945 so v okrožju prenehale delati GK in njihove naloge so prevzeli gospodarski odseki pri odborih OF.⁷⁴⁷

Okrožje Kamnik

To okrožje je POOF večkrat pohvalil in je spočetka tudi v gospodarskem pogledu veljalo za najboljše. Že sredi marca 1944 so bile skoraj povsod GFK in okrožje je denarno podpiralo — v okviru Slovenske narodne moči — 330 družin, kar je znašalo približno 20 000 mark na mesec. GFK so imele precej skladišč in ponekod tudi predelovalnice mesa.⁷⁴⁸

V začetku aprila 1944 si okrožna GK ni bila povsem na jasnem, kam in komu naj bi dobavljala hrano. Štab štajerske 4. operativne cone je namreč poudarjal, da sodi kamniško okrožje v vojaškem pogledu pod štab cone in mora zato okrožna GK dajati hrano in blago samo enotam na operativnem področju te cone, OOF Kamnik pa je zahteval, da mora okrožna GK poslati čimveč hrane in blaga na gorenjsko stran. Po okrajih je bilo spomladi 1944 stanje takole: v zasavskem okraju so imeli dobro vodeno in zakonspirirano skladišče, v domžalskem okraju so bile velike možnosti zbiranja hrane, ki so jih tudi izkoriščali. Imeli so dobre zveze s trgovci in industriji. Okraj je bil razdeljen na več sektorjev in na vsakem je bilo skladišče. O gospodarskem delu v lukoviškem okraju niso vedeli povedati drugega kot da bi bilo lahko boljše. Glavno delo v tuhinjskem okraju je bila pomoč revnim družinam, v kamniškem okraju se je »položaj izboljševal«, v okraju Komenda so imeli dobro zakonspirirano skladišče, v mengeškem okraju pa »bi lahko več naredili«. ⁷⁴⁹

Če primerjamo to poročilo s poročilom okrožne GK z dne 2. maja 1944, vidimo velik napredek. V zasavskem okraju, ki je bil razdeljen na 4 sektorje, je bilo 14 vaških gospodarskih odborov (VGO), ki so uskladiščevali zbrano hrano pri zanesljivih kmetih. Domžalski okraj je bil razdeljen na 5 sektorjev, imel pa je 20 VGO, tri dobra skladišča in dobre zveze s trgovci in industriji. Iz lukoviškega okraja poročil o številu VGO ni bilo, zbrali pa so precej hrane za vojsko, terence in izseljence. Imeli so dve skladišči pri kmetih in dobro je delala okrajna mesna predelovalnica. Okraj Tuhinj je bil razdeljen na 4 sektorje in je imel 26 VGO. Vendar niso zbrali veliko hrane, zato so okraju stalno pomagali bogatejši okraji. Imeli so tri varna skladišča in predelovalnico mesa. Tudi kamniški okraj je bil razdeljen na 4 sektorje. Imel je 13 VGO, ki pa spričo slabe povezanosti ljudi niso imeli lahkega dela. Vojska se je prehranjevala s prehranjevalnimi akcijami, a vedno v sporazumu z GK. Imeli so

dve varni skladišči. Okraj Komenda je bil razdeljen na 7 sektorjev in je imel 21 VGO. Zbrali so precej hrane in blaga in imeli so predelovalnico mesa. Okraj Mengeš je bil razdeljen na 4 sektorje in je imel 16 VGO. Zbrali so zelo veliko hrane in jo spravljali v privatna skladišča. Sama okrožna GK je imela pet skladišč, iz katerih je pomagala tudi pasivnim okrajem. Okrožna GK se je pri zbiranju hrane držala načela, najprej doseči prostovoljne dajatve, če pa to ni šlo, so uporabili ostrejšje prijeme.⁷⁵⁰

Že v začetku junija 1944 so poudarili, da so GK le pomožne organizacije OF,⁷⁵¹ konec junija pa je OOOF preosnoval tudi krajevne odbore Slovenske narodne pomoči, ki so bili »postavljeni predvsem zaradi množičnega zajemanja ljudi v OF in za zbiranje sredstev za podpiranje svojcev partizanov in ljudi v taboriščih. Tako je ostal v vsakem okraju samo še en odbor Slovenske narodne pomoči, ki je delal v okviru OF. Odtlej so ugotavljali potrebe za podpore samo odbori OF, ki so jih tudi delili, in sicer prek odbora Slovenske narodne pomoči.⁷⁵²

Julija 1944 so nastale v gospodarski organizaciji kamniškega okrožja prve večje težave. Na izredni seji okrožne GK 5. julija 1944 so poudarili, da je spričo številnih izdaj in aretacij »svet popolnoma obupan«, kar je seveda zelo oviralo delovanje GK. Neposlušne in nedelovne legalne člane GK so začeli za kazen (!) pošiljati v vojsko, na seji 10. julija pa so ugotovili, da je v GK tudi nekaj belogardistov. Na ponovnem izrednem sestanku 16. julija so poudarili, da je bilo vse dotedanje delo GK samo zbiranje in izdajanje hrane, premalo pa »so šli med ljudstvo in ga za vso stvar zainteresirali«. Skoraj v vseh okrajih je prišlo do prepиров med GK in drugimi pomožnimi organizacijami OF. Konec julija so sklenili pospešiti dobavo in zamenjavo živine in konj med Dolenjsko ter komendskim in mengeškim okrajem.⁷⁵³

Vse kaže, da je bilo tudi v kamniškem okrožju nekaj »levih« nazorov, predvsem pa nezaupanje do GK, ker

so lahko dosegle večje uspehe kakor odbori OF, ki jih je dobesedni izbruh bele garde v tem okrožju močno iznenadil. GK so naredile veliko in še konec julija 1944 je bilo v okrožju 129 VGO, 7 ilegalnih predelovalnic mesa, 3 ilegalne in 4 legalne čevljarске delavnice, 3 ilegalne krojaške delavnice ter 3 legalne in ena ilegalna usnjarna. Gospodarsko stanje ni bilo slabo, nič čudnega pa ni, da so morale GK pri svojem delu večkrat slišati med ljudmi očitke: »Že tri leta dajemo in še vedno ni konec«. ⁷⁵⁴

Septembra 1944 se je povečal belogardistični teror zlasti v zasavskem in domžalskem okraju, kjer je bilo požganih več vasi. Iz poročila OOOF Kamnik z dne 27. septembra 1944 izvemo, da v kamniškem okrožju — ker je bil večji del okrožja okupiran — plačevanja narodnega davka sploh še niso uvedli. Ker pa so bili ljudje pripravljeni prispevati tudi denar, je OOOF uveljavljal za vse hišne posestnike mesečni denarni prispevek, ki naj bi ga plačevali pri vaških (terenskih) odborih OF. Višino prispevka naj bi določili na vaških zborih, pri čemer naj bi upoštevali plačilno zmogljivost posestnikov. Vsota naj bi bila primerna krajevnim razmeram, a ne večja od davkov, ki so jih ljudje plačevali Nemcem. Če bi bil posestnik voljan plačati več, »tega ni zametovati«. Kjer okupator ne more pobirati davkov, naj jih v isti višini poberejo krajevni odbori OF. Na vsak način pa je treba ljudi prepričati, naj okupatorju ne plačujejo davkov, temveč naj jih rajši plačujejo krajevnim odborom OF. ⁷⁵⁵

Sredi oktobra 1944 so na seji okrožne GK poročali o položaju, ki nikakor ni bil več ugoden, čeprav so ljudje zanesljivo »pričakovali skorajšnjo osvoboditev«. V zasavskem okraju so se aktivisti pridruževali domobrancem, zato je padel okraj »na najnižjo stopnjo« in je bilo sleherno delo nemogoče. V domžalskem okraju je bilo »še kolikor toliko dobro«, le v samih Domžalah ne, ker spričo domobranske postojanke aktivisti niso mogli več prihajati v trg. Najbolje je bilo v okraju Lukovici, tudi okraj

Tuhinj ni bil »ravno tako slab«, zadovoljiv je bil položaj tudi v okolici Kamnika, težave pa so bile v mestu. Vsako delo je bilo onemogočeno v okraju Komenda, kjer se je med prvimi »pojaviła bela garda in se je tudi utegnila razvijati, ker ni bilo v okraju poprej naše splošne mobilizacije in ker se tod ni zadrževala NOV«. Tudi okraj Mengeš je bil »na jako nizki stopnji« in bilo bi treba vse delo prenesti na legalce. Okrožna GK pa je vzpostavila zvezo z okrožno GK Novo mesto prek okrožne GK Revirji, ki ji bo poslala 300-400 (!) pujskov (pet do šest tednov starih po 60 do 80 mark) in 2000 kg soli. Začeli so kontrolirati klanje prašičev in poskušali so zatirati črno borzo: najprej z opozorilom, drugič z zaplembo, tretjič pa je imel krivec že opraviti z vojaškim sodiščem.⁷⁵⁶

Sredi novembra 1944 so v vseh sedmih okrajih okrajne GK še delale. Kjer so na osvobojenem ozemlju opravili volitve v krajevne NOO, so le-ti prevzeli naloge VGO, drugod pa so še ostali, razen v zasavskem in mengeškem okraju, kjer so ostali samo še vaški zaupniki, ker zaradi stalnih izdaj in aretacij širša organizacija ni bila mogoča. Zaradi izdaj so morale ilegalne čevljarke in krojaške delavnice večkrat menjavati prostore. V okrožju je bilo še pet mesnih predelovalnic (domžalska, lukoviška, tuhinjska, kamniška in komendska), ki so delale normalno, morale pa so večkrat menjavati prostore. Po vseh okrajih so imeli še skladišča, vtem ko so bila okrožna skladišča izdana in izropana in novih niso več delali.⁷⁵⁷

Na prvi seji okrožnega plenuma OF 27. septembra 1944 so poudarili, da je okrožje »gospodarsko še precej na višini«. Izčrpani so bili le predeli, kjer se je stalno zadrževala NOV, a so lahko še vse potrebe zadovoljevali iz ravninskih krajev. Sklenili so še naprej pomagati Dolenjski, kamor so že začeli pošiljati sol in mlade prašiče. Polja izseljencev so obdelali z delovnimi četami.⁷⁵⁸

Decembra 1944 pa se je začelo stanje naglo slabšati. Večji sovražnikovi ofenzivni sunki so uničili ne samo

osvobojeno ozemlje, temveč tudi organizacije OF. Iz nekega poznejšega poročila povzemamo, da je bila v zasavskem okraju organizacija OF popolnoma razbita in prav tako v domžalskem, lukoviškem in delu tuhinjskega okraja. Vendar je še decembra 1944 okrajni odbor OF Domžale razposlal premožnejšim ljudem številna opozorila, ki so se glasila na primer takole: »Tovariš... tovarnar Vir. Ponovno vas opozarjamo na plačilo zneska RM 1000 kot narodni davek, ki smo vam ga že enkrat odkazali. Upamo, da se zavedate dolžnosti, ki jo imate do svoje narodne oblasti, in nam znesek čimprej pošljete«. ⁷⁵⁹

ŠTAJERSKA

Ker se je NOV razvijala na Štajerskem v posebnih, in sicer v vsakem pogledu izredno težavnih okoliščinah, tam ni bilo — kot na primer na Primorskem — enotnega in sistematičnega razvoja partizanskega gospodarstva. Še več. V tem primeru bi lahko govorili o popolnoma različnem razvoju narodnoosvobodilnega boja v posameznih štajerskih krajih, ki mu je seveda ustrezal tudi popolnoma različen razvoj partizanske gospodarske dejavnosti. Obstoj osvobojenega ozemlja poleti in jeseni 1944 v krajih Zg. Savinjske doline, na Moravškem, v Zasavju in na Kozjanskem, je sicer omogočil večji razvoj, ne moremo pa govoriti o enotnem »štajerskem partizanskem gospodarstvu«, ker osvobodjena ozemlja niso nikdar dosegla trdnjše povezave. Tudi ni NOV na Štajerskem nikdar dosegla tolikšnega števila kakor na primer na Primorskem ali v Ljubljanski pokrajini in ena zelo pomembnih nalog na Štajersko poslane 14. divizije je bila prav mobilizacija in pošiljanje novih mobilizirancev predvsem na ozemlje 7. korpusa, kjer sta se prav v tem času dalj časa iz strateških razlogov mudili tudi obe izraziti štajerski brigadi, 6. in 11.

V začetku tega razdobja je bila skrb za prehrano NOV še vedno in v glavnem stvar vojaških intendantov, četudi so že ponekod obstajale civilne GK in imele nalogo skrbeti za vojsko. To nam potrjuje tudi naredba intendanture štaba 4. operativne cone z dne 20. februarja 1944, ki določa, da se morajo vse enote, ko pridejo kam, kjer nameravajo ostati dlje, takoj povezati z vaškimi, občinskimi, ali rajonskimi intendanti, če pa teh ni, s sekretarji OF ali komitejev KPS, da bi jim priskr-

OKROŽNI ODBOR OSVOBODILNE FRONTE
ZA SAVINJSKO DOLINO
izdaja

Začasna obveznica

3% POSOJILA NARODNE OSVOBODITVE

Izvršni odbor Osvobodilne
Fronte slovenskega naroda
se zavezuje izplačati do-
nositelju te obveznice v
enem letu po osvoboditvi
celotnega slovenskega o-
zemlja

.....RM

z besedami:.....RM

V TAKRATNI NARODNI VALUTI
Za 100F:

Josip Vidmar, s.r.

Boris Kidrič, s.r.

Okrožni odbor za Savinjsko dolino bo zamenjal to začasno obveznico
z obveznico 100F.

Za Okrožni odbor:

za OCK:

sekretar:

.....

SERIJA:.....

.....

Začasna obveznica narodnega posojila, ki jo je izdal okrožni odbor OF za Savinjsko dolino

beli hrano. Brez dovoljenja teh organov enote hrane ne smejo zbirati. Vse enote so morale voditi knjige o prejeti in izdani hrani.⁷⁶⁰

Na Štajerskem je vojska zbiralala tudi posojilo. Tako je intendantura štaba 4. operativne cone, ki se je mudil takrat na Moravškem, pošiljala v Moravče bogatejšim ljudem pisma sledeče vsebine: »Ker naša vojska nujno potrebuje gotovino, se obračamo na vas, da nam nakažete posojilo svobode v znesku 2000 RM, za katerega protivrednost vam bomo izdali obveznico OF na omenjeno vsoto s 3 % obrestmi, ki bodo izplačane eno leto po osvoboditvi. Upamo, da boste razumeli potrebo in nam poslali omenjeno vsoto, oziroma, da se zgласite osebno danes ob štirih popoldne pri tov. Tinetu v Štorovju, kjer vas bo pričakoval podpisani, da vam izda protivrednost, obveznico OF«. ⁷⁶¹

Intendantura štaba 4. operativne cone je 21. marca 1944 razložila svojim enotam znano okrožnico UK in ekonomskega odseka glavnega štaba z dne 1. decembra 1943. Poudarila je, naj se je enote držijo, kolikor je pač mogoče. Zaplembe naj bodo v prvi vrsti le na državnih (nemških) posestvih in ustanovah (pošte, hranilnice, občine, društva itd.). V litijskem in kamniškem okrožju naj se enote hranijo s pomočjo GK, v drugih okrožjih, kjer GK ni, pa naj zbirajo hrano s pomočjo terenskih odborov OF. Le če teh ni, naj zbirajo hrano pri kmetih, toda samo prostovoljne prispevke, če pa to ni mogoče, naj intendantni hrano kupijo, lahko pa jo tudi zaplenijo.⁷⁶² Štab cone pa je 22. marca 1944 pisal članu oblastnega komiteja KPS za Štajersko, naj bi bil čimprej sestanek (»za ureditev važnih problemov, ki se tičejo civilne oblasti«), na katerem naj bi uredili tudi finančno vprašanje, določili maksimalni cenik in razrešili »druge pereče probleme«. ⁷⁶³

Morda je nekoliko zavrla zbiranje posojila na Štajerskem tudi okrožnica odseka za finance pri predsedstvu SNOS, v kateri je le-ta 23. marca 1944 pokrajinskemu odboru OF za Štajersko in pokrajinskemu od-

boru OF za Gorenjsko in Koroško svetoval, naj pri vnovčevanju obveznic triprocentnega posojila, glasečih se na marke, upoštevajo, da nemška marka ne uživa zaupanja pri ljudeh in je zato njena kupna moč majhna. Naš interes za marko naj bi bil le tolikšen, kolikor je to potrebno za tekoče potrebe, in zato naj zbirajo posojilo predvsem v naravi.⁷⁶⁴

Intendantura štaba 4. operativne cone je 30. marca 1944 izdala posebno naredbo, naj vse enote dosledno zatro vsak izvoz hrane z osvobojenega ozemlja na neosvobojeno. Dalje je ukazala varčevanje s hrano. Zbirajo naj jo v dolinskih krajih, nikar pa naj je ne kupujejo v pasivnih krajih ali tam, kjer se večkrat mude enote NOV. Prepovedali so »izbiranje hrane«, to je, da intendantni enot od GK niso hoteli sprejemati fižola, krompirja, kaše ali ješprenja in so zahtevali kaj boljšega. Kože ubitih živali naj bi intendantni oddajali bližnjim GK, če pa teh ni, naj jih nasolijo, posušijo in spravijo. Vse enote naj postavijo gibljive čevljarske in krojaške delavnice, material pa naj zaplenijo po trgovinah. K prevzemanju materiala pri GK naj intendantni prinesejo posode in vreče. GK niso bile dolžne nositi hrano enotam na položaje.⁷⁶⁵

Prvo okrožnico gospodarskega značaja je izdalo poverjeništvo IOOF za Štajersko (»z ozirom na razmah NOB na Štajerskem«) šele 19. aprila 1944, šele potem, ko so bile vsaj delno odstranjene hude posledice tako imenovane pohorske afere. Okrožnica pravi, da je nujno potrebno začeti zbirati in spravljati večje količine najvažnejših hranil (masti, masla, sladkorja, pšenice, testenin, suhega mesa, soli itd.). Povsod je treba ljudi opozarjati, naj skrivajo zaloge pred okupatorjem, na drugi strani pa moramo mi načrtno zbirati hrano in jo hraniti v varnih in suhih skladiščih. Okrožnica je svetovala tri načine zbiranja hrane: prostovoljne prispevke, odkup (nekaj hrane naj bi veljalo kot posojilo svobode) in posojilo narodne osvoboditve v naravi.

Še istega dne je izdalo poverjeništvo tudi okrožnico o zbiranju denarja v obliki triodstotnega posojila. Go-

tovino naj bi začeli zbirati takoj, namesto obveznic pa naj bi izdajali začasna potrdila, ki jih bodo pozneje zamenjali. Posojilo naj zbirajo krajevni, okrajni in okrožni odbori OF, denar naj se steka pri okrožnih odborih, ti pa naj ga pošiljajo z obračuni vred poverjeništvu. Okrajni in okrožni odbori pa za svoje potrebe lahko obdrže »primerne vsote«. ⁷⁶⁶

Intendantura štaba 4. operativne cone je pisala 22. aprila 1944 okrožni GK Litija, da »stalno prihajajo pritožbe iz naših kurirskih stanic in drugih enot, ki so v moravškem rajonu, da jim GK tega rajona ne zagotavlja zadostnih količin hrane, ki jim je predpisana«. Intendant je grozil, da si bodo začeli hrano nabavljati sami, toda »odgovornost za vse nepravilnosti zadene v tem primeru odgovorno komisijo«. Na to in na še eno tako pritožbo je okrožna GK odgovorila šele 15. julija 1944, da so vse pritožbe neumestne, ker dobivajo dovolj, razen tega »pa napravijo še vedno kakšne zaplembe brez vednosti okrajnih in okrožne gospodarske komisije«. V gospodarske zadeve je 22. aprila 1944 posegla tudi okrožna komisija VOS za Kamnik, ki je izdala celo posebno odredbo (!) o pobijanju črne borze s tobakom in cigaretami. Ta »odredba« pravi, da prodajna cena ne sme presehati tržne, dovoljen pa je 25 % dobiček (!). Kogar bodo zalotili prvič na krivih potih, mu bodo blago odkupili po maksimalnih cenah, drugič mu bodo blago zaplenili, v »hujšem primeru« pa ga postavili pred sodišče. ⁷⁶⁷

Prvi doslej znani mi dokument, kako je urejalo svoje gospodarstvo eno izmed štajerskih okrožij, je okrožnica gospodarskega referenta pri OOOF za Savinjsko dolino z dne 28. aprila 1944, v kateri pravi, naj bi se »zaradi silnega razmaha NOB, mobilizacije in povečanja NOV na Štajerskem« pri OOOF postavila okrožna GK, po okrajih pa naj bi delali okrajni gospodarski referenti, ki bi za svoje delo odgovarjali okrajnim odborom, navodila za delo pa dobivali od okrožne GK. Glavna naloga bi bilo oskrbovanje NOV in političnih delavcev. Nadaljnja navodila se v glavnem držijo že znanih splošnih določil,

obširno pa okrožnica govori o rekvizicijah. Te je okrožnica pri civilnem prebivalstvu prepovedala, ker je bilo dotlej storjenih veliko napak, dovoljevala pa je rekvizicije na nemških državnih posestvih, vendar morajo biti tako pripravljene, da lahko odnesejo vso zalogo, ne pa, da »samo malenkostno oškodujejo državno zalogo«. Sestaviti je treba sezname teh posestev in izročiti en izvod okrožni GK, enega vojski, vojaška enota mora pa poslati okrožni GK natančen seznam, kaj je rekvirirala. Okrožnica predpisuje tudi postopek pri rekvizicijah imetja narodnih izdajalcev in hitlerjancev. Predvsem mora biti izdaja dokazana. To sporoči obveščevalec okrožnemu odboru, ta pa okrožni komisiji VOS s priporočilom za rekvizicijo in vojska sme opraviti rekvizicijo šele takrat, ko VOS (!) v to privoli.

Okrožnica ureja tudi denarno poslovanje. Najvažnejši dohodek okrajnih odborov naj bi bil »prostovoljni davek, kajti obveznega davka ni mogoče predpisati, dokler ne moremo davčne obveznosti razširiti na vse prebivalstvo«. ⁷⁶⁸

Kako je živela v tem času 14. divizija, nam poroča 2. maja 1944 njena intendantura. Hrano je črpala iz zaplemb na državnih posestvih in na posestvih narodnih izdajalcev, pa tudi iz prostovoljnih dajatev. Na njenem takratnem akcijskem področju GK niso delovale, dajale pa so informacije za zaplembe. Hrana je bila dobra in obilna in divizija je jedla trikrat na dan. Postavili so krojaške delavnice za krpanje in izdelovanje perila. Imeli so tudi čevlarske delavnice in pravkar so se pripravljali na zaplembo večje količine usnja v Sp. Rečici in Slovenj Gradcu. Divizija denarja ni dobivala in živela je samo od zaplemb. ⁷⁶⁹

O dobri in zadostni hrani je poročal 6. maja 1944 ekonomskemu odseku glavnega štaba tudi intendant štaba 4. operativne cone. Enote cone so dobivale hrano v Moravški in Tuhinjski dolini od GK, v Savinjski in Mislinjski dolini, na Koroškem in na Pohorju pa so se hranile tako kot enote 14. divizije. Povsem neizčrpani kraji so

bili še v okolici Maribora, na vzhodnem delu Pohorja, na Ptujskem polju in vsej vzhodni Štajerski. Blago so dobivali iz zaplemb v trgovinah, ki pa niso bile preveč založene. Cona je imela krojaške in čevljarske delavnice v Moravški dolini in na Pohorju, večje težave pa so bile z materialom.⁷⁷⁰

Na seji okrožne GK litijskega okrožja 24. maja 1944 so okrajni gospodarski referenti orisali gospodarski polc-žaj v svojih okrajih. V okraju Litiji in okolici razmere niso bile ugodne. Gospodarski aktivisti so se spričo zelo gostega omrežja sovražnikovih postojank težko gibal. Bolje je bilo v prekosavskem okraju (okraj II), kjer so pobirali obvezni davek v naravi in odkupovali živino. Imeli so lastno klavnico in prekajevalnico. Zelo so se pri-toževali čez črno borzo, ki so jo počenjali partizani in kurirji s cigaretami in sladkorjem. V zasavskem okraju (okraj III) je bil teren že precej izčrpan, zemlja izse-ljencev pa je bila obdelana. Moravški okraj je bil po-večini osvobojen. GK so dobro delale, prebivalstvo od okupatorja ni dobivalo živilskih nakaznic in stalno je bilo treba preživljati 500 do 600 partizanov. Tudi v okraju Vače (okraj V) so delale GK in hrane je bilo še veliko.⁷⁷¹

Sredi aprila 1944 je izdal štab 4. operativne cone prehranjevalno tabelo za svoje enote. Sestavljena je bila po tabeli ekonomskega odseka glavnega štaba, a »z majh-nimi spremembami, ki jih dopuščajo gospodarske razme-re, kjer operira 4. operativna cona«. Tabela je bila ta-kale (v gramih):⁷⁷²

	Mesni dan	Brezmesni dan	Mesni in kruh	Brezmesni in kruh
1. osnovna živila				
moka	700	750	400	450
ali krompir	2000	2250	1100	1350
fljol, ješprenj, kaša	750	800	500	550
makaroni	850	950	500	550
zelje	3000	3400	1600	2000
repa	4000	4500	2200	2700

2. kruh	—	—	500	500
3. meso				
goveje	300	—	300	—
svinjsko — sveže	250	—	250	—
svinjsko — suho	200	—	200	—
4. maščobe				
mast	30	60	30	60
zaseka ali slanina	40	80	40	80
loj, olje, margarina	40	80	40	80
5. začimbe	za vse dneve enako. Sol 10, moka za prežganje 50, čebula 20, česen 1, kis liter za 25 ljudi.			
6. dodatki	kavine primesi 15, sladkor ali med 30. Kadar dobivajo enote sladko kavo, se od dnevnega obroka odbije 30 % maščob.			

Na podlagi te tabele je intendantura 4. operativne cone 20. junija 1944 sestavila trimesečni proračun (za junij, julij in avgust) in ga poslala poverjeništvu IOOF za Štajersko. Proračun nikakor ni bil majhen in je izkazoval (v markah):⁷⁷³

1. prehrana	720 260	
obutev	65 496	
obleka	201 300.....	je 987 056
2. potrebe štabov		
štab cone	30 000	
štab 14. divizije	15 000	
štabi petih brigad	30 000	
štabi treh odredov	13 500.....	je 88 500
3. potrebe odsekov		
sanitetni	150 000	
za zvezo	16 300	
obveščevalni	34 800	
operacijski	4 200	
sodni	1 200	
propagandni	11 700	
intendantski	3 000	
politoddel	4 500.....	je 225 700
		skupaj 1,302 256

Na novo postavljeni POOF za Štajersko je izdal 3. julija 1944 okrožnico, ki naj bi uredila zbiranje posojila. Okrožnica je zahtevala široko posojilno kampanjo, ko-

likšne vsote naj bi ljudje dajali, naj bi določili OOOOF. Z zbranim denarjem naj okrožni odbori zadovolje najprej potrebe okrožij, kar ostane, pa naj pošljejo POOF. Z novo okrožnico je POOF 13. julija 1944 naročil GK, naj začno s pomočjo odborov OF veliko kampanjo za skrivanje živil, GK same pa naj postavijo posebna skrivališča za rezervno hrano za vojsko na področjih, ki so za okupatorja težko dosegljiva ali pa pri zanesljivih kmetih. Tudi živino naj imajo kmetje rajši v planinah, do katerih okupator ne more. GK naj postavijo posebna skladišča za mast, sol, sladkor, petrolej itd. Sicer pa je treba »organizirati sistematičen bojkot in okupatorju niti zrna našega žita«!⁷⁷⁴

Na plenarni seji oblastnega komiteja KPS za Štajersko od 13. do 15. julija 1944 so med drugim ugotovili, da je bila Štajerska gospodarsko še zelo malo izčrpana, zelo pa so bile izčrpane visoko ležeče vasi. Sklenili so izpopolniti mrežo GK in vse organizacije OF usmeriti k zbiranju prostovoljnih prispevkov v hrani, pripraviti ljudi k plačevanju davkov v živilih in le-te prepeljati v vasi, ki so daleč od okupatorjevih postojank. Sklenili so tudi odpraviti vsako partizansko žicanje.⁷⁷⁵

Podobno kakor v Ljubljanski pokrajini so tudi na osvobojenem ozemlju v Zg. Savinjski dolini sredi avgusta 1944 sklenili več pogodb z raznimi usnjarnami (Banko, Kolenc, Kranjc, Brezovnik idr.). Kože so dajale GK in vojaške enote in so v zameno dobivale usnje.⁷⁷⁶ V istem času je vojaška oblast 4. operativne cone začela postavljati etapne kuhinje povsod, koder so se gibali partizani, in sicer v razdalji 4 do 5 ur hoda ena od druge, da »se odpravi tako imenovano žicanje pri privatnikih«.⁷⁷⁷ Vsaka komanda področja je morala na osvobojenem ozemlju postaviti svoj ekonomat, ki je moral skrbeti za svoje zaledne enote in podrejene komande mest, potujoče patrole, ranjence in funkcionarje. Živila so ti ekonomati dobivali od GK ali pa neposredno od kmetov, toda v soglasju z GK. Komande področij so začele postavljati tudi razne delavnice.⁷⁷⁸

Konec avgusta 1944 je izdal POOF odlok o izgonu tujcev, ki so jih naselile nemške oblasti, in o zaplembi njihove imovine. Ta odlok je prizadel predvsem na posestvih izgnanih Slovencev naseljene Kočevarje in Besarabce. Kjer je bilo mogoče (osvobojeno ozemlje), so prevzeli ta posestva v oskrbo odbori OF, ki so postavili oskrbnike ali komisarje. Komisarji so morali vse pridelke oddajati predvsem GK.⁷⁷⁹ Še natančnejši je bil odlok gospodarskega odseka pri POOF in pokrajinske GK z dne 5. septembra 1944, ki je razlikoval javno imovino, razlaščno imovino (tujcev in domačih izdajalcev) in imovino pregnancev, h kateri je sodila tudi cerkvena in nadarbinska zemlja. Vso to imovino naj bi načelno upravljale GK ali od njih postavljeni oskrbniki, za imovino nad 100 ha ali tovarno pa naj bi postavili posebno komisijo. Pokrajinska GK je bila proti drobitvi zaplenjene in razlaščne veleposesti, to je proti dajanju te zemlje v zakup in pobiranju samo najemnine in davkov. Svetovala je postavljanje oskrbnikov, ki naj bi obdelali posest »po dobrem gospodarskem načrtu«, in sicer s pomočjo odborov OF in GK kolektivno. Ljudem je treba dopovedati, da »to ni tlaka, temveč da bodo žetev po količini opravljenega dela po določenem ključu razdelili med sodelavce«. Pri tej obdelavi naj bi sodelovale »krajevne strojnotraktorske postaje (sedaj dorfmašine), da se ljudje privadijo strojni obdelavi«. Dalje je naročala pokrajinska GK, naj GK poskrbe, da se bodo vaščani čutili »kot lastniki javne in razlaščne imovine«; ljudi je treba navaditi, da bodo govorili »naša vaška zemlja«, ljudi je treba navaditi, da se bodo pridelki delili. Obdelati je treba zemljo izgnancev, da jih bo »dom čakal v praznični obleki, ko se vrnejo«. Obdelati je treba tudi cerkveno in naderbinsko zemljo, upoštevati pa je treba, da je lastnik še vedno Cerkev, župnija ali škofija.⁷⁸⁰

Vsa ta navodila so bila zelo zanimiva, nekatera pa so se seveda preveč nagibala na levo. Zanimivo je tudi, da je kmetijski oddelek gospodarskega odseka pri POOF

20. septembra 1944 ustanovil v Mozirju in Gornjem gradu strojno-traktorsko postajo.⁷⁸¹

Ker so še vedno nastajali neredi pri nabavljanju hrane, je štab 4. operativne cone 12. septembra 1944 ukazal, naj iščejo vojaške enote hrano najprej pri najbližji krajevni GK in jo vzamejo res samo toliko, kolikor je potrebujejo. Kjer pa bi GK še ne bilo, pa morajo »pri nabavi hrane naše enote nastopati v polni meri kot vojak OF, ne pa kot izsiljevalci ali kot berači«.⁷⁸²

Tudi na Štajerskem so v začetku oktobra 1944 začeli odpravljati GK in postavljati gospodarske odseke pri okrožnih odborih OF, pri okrajnih pa gospodarske referente. V posebni okrožnici je POOF 7. oktobra 1944 poudaril, da je na štajerskem osvobojenem ozemlju »nastala neka čudna brezbržnost do obdelovanja zemlje«. Oskrbniki in komisije so izpričali tako malo razumevanja, da so opustili celo setev ozimine! Zato je POOF zahteval veliko in temeljito setveno kampanjo pod geslom: v prehrani se moramo osamosvojiti, zato mora zemlja več roditi kot je rodila nekoč!⁷⁸³

Sredi oktobra 1944 so tudi na Štajerskem uvedli lirski bon in novi cenik predsedstva SNOS v lirskih bonih.⁷⁸⁴ Sočasno je POOF sklenil, da ne bodo več najemali posojila v markah in da POOF ne bo več izdajal obveznic, lahko pa še okrožja izdajajo svoje. Sklep je bil vsekakor v zvezi s takratnim mnenjem, ki sta ga sporočila predsedstvu SNOS tudi člana IOOF Leskošek in Polič, ki sta bila takrat na Štajerskem, da »za marko nihče več ničesar ne da«.⁷⁸⁵ POOF pa je naročil, naj aktivisti le vplivajo na premožnejše ljudi, naj dajejo prostovoljne prispevke, ki naj bi — poleg davkov — postali glavni vir dohodkov.⁷⁸⁶

Tako so tudi na Štajerskem le začeli uvajati tudi obvezni davek. Finančni referent OOOF Celje je 2. novembra 1944 predpisal, naj v okrožju poberejo narodni davek za vse leto 1944, »čeprav so ga ljudje že plačali okupatorju«. Na osvobojenem ozemlju naj predpiše njegovo višino finančni referent pri krajevnem NOO, na

neosvobojenem pa gospodarski referent pri krajevnem odboru OF, a v obeh primerih sporazumno z davko-plačevalci. Davek naj bi obvezno plačevali od dohodkov vseh vrst, osnova pa naj bi bil bruto dohodek.⁷⁸⁷

POOF se je 12. novembra 1944 pritožil odseku za prehrano pri predsedstvu SNOS, da dobiva »toliko razne korespondence, ki nazadnje ostane samo krpa papirja, ker ji v tukajšnjih ilegalnih razmerah pri najboljši volji v večini primerov ni mogoče zadovoljiti«. ⁷⁸⁸ POOF je 13. novembra 1944 določil, naj bi poslej ne pobirali več davka od bruto, temveč od čistih dohodkov.⁷⁸⁹ Takojšen popis vse hrane — na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju — je ukazal POOF 24. novembra 1944. Kdor ne bi pravilno prijavil presežkov, mu jih lahko vzamejo. Skrb okrožnih odsekov za prehrano je, da »naše brigade ne bodo prosjačile za kakšen piškav krompir.« Kamor pride vojaška enota, jo morajo krajevni NOO, na neosvobojenem ozemlju pa krajevni odbori OF takoj poiskati in ji dati dovolj hrane.⁷⁹⁰ Dan pozneje je POOF svetoval čimvečje zbiranje posojila in pošiljanje čimvečjih zneskov POOF.⁷⁹¹

Tik pred veliko nemško zimsko ofenzivo so bile vse enote 4. operativne cone prav dobro hranjene, oblečene in obute (tudi zavezniške pošiljke). Na osvobojenem ozemlju v Zg. Savinjski dolini je delalo za vojsko pet usnjarn.⁷⁹² Zelo zanimivo pa je, da so morali na osvobojeno ozemlje pošiljati hrano in živino drugi okraji, predvsem Trbovlje in Litija. Vse to je prenašala in priganjala posebna transportna četa 4. operativne cone.⁷⁹³ Velika nemška ofenziva je seveda opustošila osvobojeno ozemlje, napravila ogromno škode in povsem pretrgala tudi razvoj partizanskega gospodarstva na Štajerskem. Ni ga pa seveda uničila, kajti nobene oblike partizanskega gibanja ni mogoče uničiti, če ima res korenine v ljudstvu, za katero se bori!

V začetku januarja 1945 je izkazal svoje finančno poslovanje OOOF Maribor. Nato ga je izkazal še za februar, marec in april (v markah):⁷⁹⁴

	dohodki	izdatki
Januar 1945	95 252	38 860
Februar 1945	87 242	47 676
Marec 1945	55 176	53 128
April 1945	169 923	135 290

Iz poročila o tretji seji OOOF Dravograd izvemo tudi nekaj o gospodarstvu na tem področju. Kljub hudim ofenzivnim udarcem so imeli v okraju Prevalje na zalogi še 20 glav živine in 400 kg žita, v okraju Dravograd 7 parov volov in 200 kg žita, večje zaloge pa so imeli tudi v okraju Slovenj Gradec.⁷⁹⁵

V okrožnici o najnujnejših gospodarskih nalogah je POOF 21. marca 1945 naročil, naj bo tisto pomlad obdelan vsak košček zemlje in ljudje naj si pri tem — kar se le da — med seboj pomagajo s semeni in delovno silo. Vprašanje prehrane naj okrajni in vaški odbori OF razrešujejo samostojno vsak za svoje področje. V prvi vrsti pa morajo biti s hrano preskrbljene vojska in njene bolnišnice.⁷⁹⁶

Na seji OOOF Celje 3. aprila 1945 so določili — ker so bili denarni dohodki vedno manjši — da morajo zbrati v 14 dneh okraj Žalec 15 000 mark, okraj Vransko 50 000 mark, okraj Celje-okolica 20 000 mark in okraj Litija 5 000 mark.⁷⁹⁷ Tudi OOOF Kozje, kjer je bilo dolgo osvobojeno ozemlje, je le počasi preboleval hude posledice nemške ofenzive, saj je sovražnik razbil večino okrajnih odborov. Na Kozjanskem konec aprila 1945 posojila niso več pobirali, sprejemali pa so kot posojilo hrano za vojsko in bolnišnice. Nemške marke so sprejemali le kot prostovoljne prispevke, ker so še potrebovali denar za socialno skrbstvo in razne nakupe. Uvedli pa so obvezni davek.⁷⁹⁸

DENARNI PROMET

Natančnega pregleda vsega finančnega poslovanja v številkah po vsej verjetnosti ne bo nikoli mogoče prikazati. Kljub močnemu nagnjenju k pisanju (birokraciji) med NOB, nekateri odbori le niso bili preveč navdušeni za številke, poleg tega pa lahko govorimo o stalnejšem finančnem knjigovodstvu civilnih in vojaških organov šele leta 1944. Mnogo arhivov je tudi izgubljenih in so najboljše ohranjeni le s Primorskega.

Ta sestavek torej ne bo obsegal dokončnih števil in bo dopolnjeval le prejšnje, predvsem pa naj bi vsaj delno pokazal, koliko je moral za zmago žrtvovati slovenski človek tudi denarja, zlasti tisti, ki ga ni imel nikdar v izobilju.

Odsek za finance pri predsedstvu SNOS je izdal 5. februarja 1945 letni zaključek poslovanja Denarnega zavoda Slovenije in pregled finančnega poslovanja odseka za finance za leto 1944. Žal samo za okrožja Ljubljanske pokrajine in je tako slika celotnega finančnega poslovanja v Sloveniji dokaj nepopolna.

Med *dohodke* šteje finančni odsek že znane vire: davek, posojilo in trošarino in »razno«, to je prodajo živeža in materiala vojski, denarne globe, proračunske ostanke okrožij, pa tudi dohodke od uprave, predsedstva SNOS, Denarnega zavoda in zaplembe.

1. Dohodki okrožij

od davka	Novo mesto	498 938,50
	Bela krajina	594 287
	Notranjska	407 063..... 1,500 288,50 lir

od <i>trošarine</i> :	Novo mesto	361 381,75	
	Bela krajina	772 592	
	Notranjska	45 500,50	1,179 474,15 lir
od <i>posojila</i> :	Novo mesto	2,608 100	
	Bela krajina	2,263 000	
	Notranjska	1,382 356	
	odsek za finance	447 000	6,700 456 lir
2. Razni dohodki			
	prodaja živeža in materiala NOV	11,852 808,66	
	kazni	45 795,50	
	ostanek okrožij iz 1943	3,710 083,53	
	razni	4,911 004,54	
		20,519 692,23	lir
3. Dobrodo iz uprave			
	odsek za gospodarstvo	28 450	
	odsek za promet	4 750	
	odsek za prosveto	289 678	
	odsek za zdravstvo	88 199	
	odsek za soc. skrbstvo	51 100	
	odsek za obnovo	17 000	
	odsek za trgovino	108 273,80	
	odsek za prehrano	95 896	 683 346 lir
4.	Dotacija predsedstva SNOS	12,052 710	lir
5.	Pošiljka POOF za Primorsko	2,000 000	lir
6.	Dobiček Denarnega zavoda	1,881 125,27	lir
7.	Dohodek iz zaplemb	61 491,10	lir
	Skupaj vseh dohodkov	46,578 854,25	lir

Med *izdatke* je štel odsek za finance na prvem mestu splošne izdatke, nato izdatke za javno upravo, posojilo glavnemu štabu in obveznosti, kolikor jih je pač bilo prijavljenih.

1. Splošni izdatki			
	podpore	9,503 360	
	vzdrževanje		
	aktivistov	5,023 358,61	
	preživnine	1,682 712,84	
	potnine	563 991,80	
	nagrade	49 300	
	nabava za		
	NOV	15,946 517,13	
	obresti	5 000	
	razno	6,238 246,16	 39,012 486,54 lir

2 Izdatki za javno upravo:	
odsek za zdravstvo	1,896816,95
odsek za gozdarstvo	3500
odsek za gospodarstvo	124600
odsek za promet	50178
odsek za prosveto	957824,81
odsek za sodstvo	7474
odsek za social. skrbstvo	1,146571,10
KUNI	300
odsek za obnovo	237010,50
odsek za trgovino	24637
odsek za gradnje	45497
javni red	2676
kmetijstvo	940
propaganda	123454,50
prehrana	279410,65
finance	120..... 4,900910,51 lir
3. Posojilo glavnemu štabu	1,000000 lir
4. Razno	56000

Skupaj vseh izdatkov 44,969397,05 lir

Potemtakem sta bila obračun in bilanca aktivna in odsek je po naročilu predsedstva SNOS 1,609187,20 lir razdelil okrožjem in odsekom predsedstva SNOS. Toda samo dotlej prijavljenih obveznosti (dolgov pri kmetih za hrano) je bilo za 20,086482,75 lir!⁷⁹⁹

Oglejmo si dohodke in izdatke posameznih okrožij v Ljubljanski pokrajini. (K dohodkom bomo vedno šteli tudi saldo prejšnjega meseca):

Ljubljanska pokrajina⁸⁰⁰

Okrožje	Dohodki	Izdatki
Januar 1944		
Novo mesto	1,940763,30	806716,80
Stična-Grosuplje	742635,78	190752
Notranjska	1,162115	374769
Ribnica	1,580037,17	245216,80
Bela krajina	3,497422,45	1,507013,30
Februar 1944		
Novo mesto	1,618120	494280
Stična-Grosuplje	1,634821,28	760501,10

Notranjska	999 706	259 633
Ribnica	1,547 847,87	261 600,20
Bela krajina	2,939 860,41	1,905 086,73

Marec 1944

Novo mesto	1,550 261	505 797,60
Stična-Grosuplje	1,934 115,68	1,120 785,70
Notranjska	986 000	383 154
Ribnica	1,527 880,17	388 293,30
Bela krajina	1,730 408,50	1,062 298,48
Okrožje		

April 1944

Novo mesto	1,190 616,40	326 195,50
Grosuplje	951 279,18	209 984
Notranjska	831 569	523 118
Ribnica	1,298 421,47	474 008,90
Bela krajina	1,184 181,32	757 444,90

Maj 1944

Novo mesto	1,186 575,40	233 605,50
Grosuplje	797 461,48	124 134
Notranjska	596 476	327 191
Ribnica	1,065 103,07	389 804,07
Bela krajina	1,024 908,92	593 392,80

Junij 1944

Novo mesto	1,557 241,70	426 676
Grosuplje	953 335,60	386 470,10
Notranjska	485 620	183 428
Bela krajina	1,215 375,82	840 280,15

Julij 1944

Novo mesto	1,902 154,90	516 097,20
Grosuplje	763 101,60	254 221,70
Notranjska	746 368	376 071
Ribnica	1,375 184,84	745 484
Bela krajina	2,090 322,74	883 547,97

August 1944

Novo mesto	2,446 601,25	785 5400,45
Grosuplje	1,463 408,80	359 086
Notranjska	370 043	238 186
Ribnica	1,570 919,49	911 330,90
Bela krajina	2,574 859,30	1,051 263,35

September 1944

Novo mesto	2,037 318,10	963 960,65
Grosuplje	1,272 943,90	745 402,90

Notranjska	464 486	240 595
Ribnica	1,549 190,12	1,169 069
Bela krajina	1,828 683,85	927 968,25

Oktober 1944

Novo mesto	2,878 173,70	1,722 618,50
Grosuplje se 2. oktobra 1944 združi z	OOOF	Novo mesto
Notranjska	418 182	186 083,50
Ribnica	878 419,62	769 334,02
Bela krajina	1,454 813,32	679 431,80

November 1944

Novo mesto	2,195 035,90	1,761 127,45
Notranjska	805 336	805 281
Ribnica se 8. oktobra 1944 združi z	OOOF	Notranjska
Bela krajina	2,186 979,40	1,217 283,85

December 1944

Novo mesto	1,062 241,95	782 036,40
Notranjska	537 346,10	537 346,10
Bela krajina	1,765 062,28	823 951,85

Januar 1945

Novo mesto	1,950 931,40	1,262 988,03
Notranjska	209 050,50	209 050,50
Bela krajina se 7. januarja 1945 združi z	OOOF	Novo mesto

Februar 1945

Novo mesto	1,219 452,22	610 208,45
Notranjska	198 546,50	198 546,50

Marec 1944

Novo mesto	3,798 877,85	466 089,70
Notranjska	75 741,50	42 981,50

April 1945

Novo mesto	5,597 792,50	4,012 540,95
Notranjska	1,955 415,20	1,709 145,25

Primorska

POOF za Slovensko primorje je sestavil 24. septembra 1944 obračun od maja do septembra 1944 in ga poslal predsedstvu SNOS, ki je spričo vesti, ki so prihajale s Primorskega, optimistično pričakoval velike de-

narne pošiljke vsaj 4 milijone lir. V spremnem pismu je POOF poudaril, da je ostalo v blagajni le še 58221 lir in 994 mark. Porabili so ves denar, ker je narasla NOV in potreba po zvišanju podpor. Nekatera okrožja niso več mogla zadovoljevati lastnih potreb, zato POOF že od julija 1944 ni dobival od okrožij nobenega denarja in jih je moral še podpirati, zlasti pa severnoprimorsko okrožje. POOF ni zanikal še velikih finančnih možnosti, poudaril pa je, da središča še niso dala ničesar. Po podatkih, ki še niso bili dokončni, so v okviru tekmovanja zbrali 18,397 668 lir posojila, ni pa nobeno okrožje — razen Slovenske Istre — doseglo okvirnega načrta.

Dohodki in izdatki naj bi za teh nekaj mesecev znašali (v lirah):⁸⁰¹

Maj 1944

ostanek od aprila	89 806	štabu g. k.	40 000
razno	1 000	pokraj. tehn.	1,023 497
posojilo Gorica	2,000 000	preds. SNOS	1,750 000
posojilo Vipava	200 000	razno	60 000
posojilo Bača	601 000		2,873 497
	2,891 806		(— 104 lire)

Junij 1944

razno	18 205	štabu g. k.	2,500 000
posojilo Bača	704 000	tehn.	100 000
posojilo Vipava	1,300 000	razno	1,012 950
posojilo Gorica	2,550 010		3,612 950
posojilo Kras	1,397 500		
posojilo Pivka	1,397 500		
preds. SNOS	2,000 000		
	9,025 095		

Julij 1944

ostanek	5,412 145	okraju Kanal	500 000
posojilo Vipava	139 000	pokraj. tehn.	250 000
	5,551 145	tov. Gobec	600 000
		razno	81 000
			1,431 800

Avgust 1944

ostanek	4,119 345	štab g. k.	735 887
glavni odbor			
Rdečega križa	250 000	POOF za	

4.369 345	Gorenjsko	140 000
	učit. tečaj	10 000
	preds. SNOS	2,000 000
	pokraj. tehn.	650 000
	OZNA	150 000
	OOOF za	
	sever. Prim.	100 000
	razno	105 440
		3,891 327

September 1944

ostanek	478 017,50	pokraj. tehn.	250 000
štab 9. k.	200 000	centr. tehn.	
	678 017,50	KPS	100 000
		OZNA	200 000
		razno	69 796
			619 696

Gorenjska

Navedemo lahko le natančne podatke o finančnem poslovanju finančnega odseka pri POOF za čas od 1. januarja do 15. marca 1945.⁸⁰²

dohodki		izdatki
saldo iz l. 1944	16 744,30 mark in 15 168 lir	za NOV 28 500 mark
okrožja	37 000 mark	za aktiv 9 400 mark
razno	1 500 mark	za
		industr. 10 500 mark
		razno 3 000 mark
		saldo 3 494 mark
	54 894,30 mark in 15 168 lir	54 894,30 mark

Štajerska

Podatke imamo samo za blagajno POOF (torej brez obračunov okrožij) za čas od 14. marca do 30. septembra 1944 (in za oktober in november 1944) (v markah).⁸⁰³

dohodki			izdatki
narodno posojilo	1,047 655	štab cone	405 050
prostovoljni prispevki	12 200	relejne postaje	216 300
razno	549	OZNA	20 000
oktober	958 044	CK KPS	3 000
november	654 281	SKOJ	11 000
		partijska šola	3 500
		tehnični in	
		nabavni sektor	14 700
		taborišče	
		POOF	75 165
		oktober	543 713
		november	579 400

OPOMBE

¹ Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, Dokumenti, Ljubljana 1953, str. 123 — ² Pregled gospodarske dejavnosti v narodnoosvobodilni borbi v Sloveniji, Zgodovinski časopis, 1956—1957, str. 217—290 — ³ O gospodarskih, finančnih in zdravstvenih problemih, nalogah ter ukrepih, izd. predsedstvo SNOS 1944 — ⁴ Arhiv inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, fasc. 480, citiram Fasc. 480 — ⁵ Zbor odposlancev, str. 126—127 — ⁶ Zbor odposlancev, str. 131 — ⁷ O gospodarskih, finančnih..., str. 10 — ⁸ Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilnem boju jugoslovanskih narodov, tom. VI, knjiga 1, citiram Zbornik VI/1, str. 25, 26 — ⁹ Zbornik VI/1, str. 67, 68 — ¹⁰ Zbornik VI/1, str. 71

¹¹ Zbornik VI/1, str. 37, 74 — ¹² Zbornik VI/1, str. 100 — ¹³ Zgodovinski časopis 1956—1957, str. 237 — ¹⁴ Zbornik VI/1, str. 102 — ¹⁵ Zbornik VI/1, str. 186 — ¹⁶ Zbornik VI/2, str. 56 — ¹⁷ Zbornik VI/2, str. 89 — ¹⁸ Zbornik VI/2, dok. 40 — ¹⁹ Zbornik VI/2, str. 155 — ²⁰ Pregled zgodovine NOB II, Ljubljana 1961, str. 11—12

²¹ O. c., str. 21, 22 — ²² Zbornik VI/2, str. 253 — ²³ Zbornik VI/3, str. 19 — ²⁴ Dr. Makso Šnuderl, Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji, Ljubljana 1949, str. 47—48 — ²⁵ Pregled zgodovine NOB II, str. 80 — ²⁶ Prvo osvobojeno ozemlje v Sloveniji, Zgodovinski časopis 1951, str. 105 — ²⁷ O. c., str. 105 — ²⁸ O. c., str. 106 — ²⁹ Fasc. 432 — ³⁰ Prvo osvobojeno ozemlje, str. 112

³¹ O. c., str. 112 — ³² Zbornik VI/3, dok. 14 — ³³ Zbornik VI/3, str. 48 — ³⁴ Zbornik VI/3, str. 62—63 — ³⁵ Zbornik VI/4, str. 95, 96, 97 — ³⁶ Zbornik VI/4, str. 98 — ³⁷ Zbornik VI/4, str. 115 — ³⁸ Zbornik VI/4, str. 194 — ³⁹ Zbornik VI/4, dok. 73 — ⁴⁰ Zbornik VI/4, dok. 77

⁴¹ Zbornik VI/4, str. 266 — ⁴² Fasc. 432 — ⁴³ Fasc. 435 — ⁴⁴ Fasc. 433 — ⁴⁵ Fasc. 432 — ⁴⁶ Fasc. 432 — ⁴⁷ Fasc. 435 — ⁴⁸ Fasc. 42 — ⁴⁹ Fasc. 540 — ⁵⁰ Fasc. 432

⁵¹ Fasc. 42 — ⁵² Fasc. 439 — ⁵³ Fasc. 435 — ⁵⁴ Fasc. 42 — ⁵⁵ Fasc. 438 — ⁵⁶ Fasc. 435 — ⁵⁷ Fasc. 42 — ⁵⁸ Fasc. 43 — ⁵⁹ Fasc. 43 — ⁶⁰ Fasc. 432

⁶¹ Fasc. 435 — ⁶² Fasc. 432 — ⁶³ Fasc. 432 — ⁶⁴ Fasc. 438 —
⁶⁵ Fasc. 439 — ⁶⁶ Fasc. 440 — ⁶⁷ Fasc. 432 — ⁶⁸ Fasc. 439 —
⁶⁹ Fasc. 42 — ⁷⁰ Fasc. 40
⁷¹ Fasc. 40 — ⁷² Fasc. 40 — ⁷³ Fasc. 150 — ⁷⁴ Fasc. 439 —
⁷⁵ Fasc. 439 — ⁷⁶ Fasc. 150 — ⁷⁷ Fasc. 150 — ⁷⁸ Fasc. 476 —
⁷⁹ Fasc. 440 — ⁸⁰ Fasc. 150
⁸¹ Fasc. 42 — ⁸² Fasc. 439 — ⁸³ Fasc. 439 — ⁸⁴ Fasc. 439 —
⁸⁵ Fasc. 438 — ⁸⁶ Fasc. 439 — ⁸⁷ Fasc. 439 — ⁸⁸ Fasc. 439 —
⁸⁹ Fasc. 438 — ⁹⁰ Fasc. 439
⁹¹ Fasc. 439 ⁹² Zbor odposlancev, str. 158, 160 — ⁹³ Fasc. 435
⁹⁴ Fasc. 439 — ⁹⁵ Fasc. 150 — ⁹⁶ Fasc. 40 — ⁹⁷ Fasc. 43 — ⁹⁸ Fasc.
473 — ⁹⁹ Fasc. 473 — ¹⁰⁰ Fasc. 481
¹⁰¹ Fasc. 123 — ¹⁰² Fasc. 436 — ¹⁰³ Fasc. 553 — ¹⁰⁴ Fasc. 481
— ¹⁰⁵ Fasc. 436 — ¹⁰⁶ Fasc. 263 — ¹⁰⁷ Fasc. 158 a — ¹⁰⁸ Fasc. 263
— ¹⁰⁹ Fasc. 440 — ¹¹⁰ Prvo zasedanje Slovenskega narodnoosvo-
bodilnega sveta, izd. Predsedstvo SNOS 1944, str. 26
¹¹¹ Prvo zasedanje, str. 27 — ¹¹² O. c., str. 29 — ¹¹³ O.c.,
str. 30 — ¹¹⁴ Fasc. 436 — ¹¹⁵ Fasc. 436 — ¹¹⁶ Fasc. 436 — ¹¹⁷ Fasc.
742 — ¹¹⁸ Fasc. 741 — ¹¹⁹ Fasc. 742 — ¹²⁰ Fasc. 742
¹²¹ Fasc. 474 — ¹²² Fasc. 748 — ¹²³ Fasc. 748 — ¹²⁴ Fasc. 748
— ¹²⁵ Fasc. 748 — ¹²⁶ Fasc. 714 — ¹²⁷ Fasc. 436 — ¹²⁸ Fasc. 436
¹²⁹ Fasc. 714 — ¹³⁰ Fasc. 731
¹³¹ Fasc. 729 — ¹³² Fasc. 729 — ¹³³ Fasc. 728 — ¹³⁴ Fasc. 728
— ¹³⁵ Fasc. 731 — ¹³⁶ Fasc. 728 — ¹³⁷ Fasc. 728 — ¹³⁸ Fasc. 728
¹³⁹ Fasc. 728 — ¹⁴⁰ Fasc. 728
¹⁴¹ Fasc. 728 — ¹⁴² Fasc. 728 — ¹⁴³ Fasc. 185 — ¹⁴⁴ Fasc. 201
— ¹⁴⁵ Fasc. 201 — ¹⁴⁶ Fasc. 158 — ¹⁴⁷ 538 — ¹⁴⁸ Fasc. 435 —
¹⁴⁹ Fasc. 538 — ¹⁵⁰ Fasc. 349
¹⁵¹ Fasc. 538 — ¹⁵² Fasc. 263 — ¹⁵³ Fasc. 561 — ¹⁵⁴ Fasc. 561
¹⁵⁵ Fasc. 265 — ¹⁵⁶ Fasc. 561 — ¹⁵⁷ Fasc. 561 — ¹⁵⁸ Fasc. 549 —
¹⁵⁹ Fasc. 538 — ¹⁶⁰ Fasc. 538
¹⁶¹ Fasc. 538 — ¹⁶² Fasc. 562 — ¹⁶³ Fasc. 263 — ¹⁶⁴ Fasc. 263
¹⁶⁵ Fasc. 540 — ¹⁶⁶ Fasc. 263 — ¹⁶⁷ Glej Zgodovinski časopis
1956—1957, str. 230 sl. ¹⁶⁸ Fasc. 535 — ¹⁶⁹ Fasc. 634 — ¹⁷⁰ Fasc.
542
¹⁷¹ Fasc. 542 — ¹⁷² Fasc. 617 — ¹⁷³ Fasc. 542 — ¹⁷⁴ Fasc. 617
— ¹⁷⁵ Fasc. 549 — ¹⁷⁶ Fasc. 542 — ¹⁷⁷ Fasc. 549 — ¹⁷⁸ Fasc. 578
— ¹⁷⁹ Fasc. 578 — ¹⁸⁰ Fasc. 538
¹⁸¹ Fasc. 533 — ¹⁸² Fasc. 578 — ¹⁸³ Fasc. 578 — ¹⁸⁴ Fasc. 578
— ¹⁸⁵ Fasc. 435 — ¹⁸⁶ Fasc. 578 — ¹⁸⁷ Fasc. 578 — ¹⁸⁸ Fasc. 615
¹⁸⁹ Fasc. 615 — ¹⁹⁰ Fasc. 615
¹⁹¹ Fasc. 615 — ¹⁹² Fasc. 615 — ¹⁹³ Fasc. 615 — ¹⁹⁴ Fasc. 615
¹⁹⁵ Fasc. 615 — ¹⁹⁶ Fasc. 196 — ¹⁹⁷ Fasc. 615 — ¹⁹⁸ Fasc. 573 —
¹⁹⁹ Fasc. 573 — ²⁰⁰ Fasc. 573
²⁰¹ Fasc. 572 — ²⁰² Fasc. 548 — ²⁰³ Fasc. 616 — ²⁰⁴ Fasc. 542
— ²⁰⁵ Fasc. 542 — ²⁰⁶ Fasc. 532 — ²⁰⁷ Fasc. 576 — ²⁰⁸ Fasc. 542
— ²⁰⁹ Fasc. 542 — ²¹⁰ Fasc. 542

²¹¹ Fasc. 561 — ²¹² Fasc. 542 — ²¹³ Fasc. 671 — ²¹⁴ Fasc. 667
²¹⁵ Fasc. 671 — ²¹⁶ Fasc. 667 — ²¹⁷ Fasc. 688 — ²¹⁸ Fasc. 688 —
²¹⁹ Fasc. 689 — ²²⁰ Fasc. 690
²²¹ Fasc. 689 — ²²² Fasc. 329 — ²²³ Fasc. 687 — ²²⁴ Fasc. 679 a
²²⁵ Fasc. 682 a — ²²⁶ Fasc. 674 — ²²⁷ Fasc. 675, 672 — ²²⁸ Fasc.
328 — ²²⁹ Fasc. 328 — ²³⁰ Fasc. 451 — ²³¹ Fasc. 432
²³² Fasc. 447 — ²³³ Fasc. 436 — ²³⁴ Fasc. 553 — ²³⁵ Fasc. 474
— ²³⁶ Fasc. 432 — ²³⁷ Fasc. 42 — ²³⁸ Fasc. 436 — ²³⁹ Fasc. 12 —
²⁴⁰ Fasc. 263
²⁴¹ Fasc. 263 — ²⁴² Fasc. 263 — ²⁴³ Fasc. 263 — ²⁴⁴ Fasc. 542
— ²⁴⁵ Fasc. 263 — ²⁴⁶ Fasc. 479 — ²⁴⁷ Fasc. 478 — ²⁴⁸ Fasc. 452
— ²⁴⁹ Fasc. 450 — ²⁵⁰ Fasc. 12
²⁵¹ Fasc. 473 — ²⁵² Fasc. 473 — ²⁵³ Fasc. 561 — ²⁵⁴ Fasc. 473
— ²⁵⁵ Fasc. 436 — ²⁵⁶ Fasc. 158 — ²⁵⁷ Fasc. 158 — ²⁵⁸ Fasc. 479
²⁵⁹ Fasc. 12 — ²⁶⁰ Fasc. 567
²⁶¹ Fasc. 449 — ²⁶² Fasc. 728 b — ²⁶³ Fasc. 263 — ²⁶⁴ Fasc. 452
— ²⁶⁵ Fasc. 473 — ²⁶⁶ Fasc. 328 — ²⁶⁷ Fasc. 479 — ²⁶⁸ Fasc. 452
— ²⁶⁹ Fasc. 452 — ²⁷⁰ Fasc. 479
²⁷¹ Fasc. 450 — ²⁷² Fasc. 731 — ²⁷³ Fasc. 263 — ²⁷⁴ Fasc. 12 —
²⁷⁵ Fasc. 478 — ²⁷⁶ Fasc. 485 — ²⁷⁷ Fasc. 465 — ²⁷⁸ Fasc. 448 —
²⁷⁹ Fasc. 477 — ²⁸⁰ Fasc. 479
²⁸¹ Fasc. 12 — ²⁸² Fasc. 447 — ²⁸³ Fasc. 452 — ²⁸⁴ Fasc. 448
— ²⁸⁵ Fasc. 479 — ²⁸⁶ Fasc. 270 — ²⁸⁷ Fasc. 263 — ²⁸⁸ Fasc. 553
²⁸⁹ Fasc. 464 ²⁹⁰ Fasc. 263
²⁹¹ Fasc. 474 — ²⁹² Fasc. 263 — ²⁹³ Fasc. 263 — ²⁹⁴ Fasc.
464 — ²⁹⁵ Fasc. 498 — ²⁹⁶ Fasc. 464 — ²⁹⁷ Fasc. 458 — ²⁹⁸ Fasc.
432 — ²⁹⁹ Fasc. 477 ³⁰⁰ Fasc. 477
³⁰¹ Fasc. 267 — ³⁰² Fasc. 477 — ³⁰³ Fasc. 474 — ³⁰⁴ Fasc.
450 a — ³⁰⁵ Fasc. 577 — ³⁰⁶ Fasc. 263 — ³⁰⁷ Fasc. 477 —
³⁰⁸ Fasc. 464 — ³⁰⁹ Fasc. 525 — ³¹⁰ Fasc. 477
³¹¹ Fasc. 498 — ³¹² Fasc. 432 — ³¹³ Fasc. 262 — ³¹⁴ Fasc.
464 — ³¹⁵ Fasc. 477 — ³¹⁶ Fasc. 477 — ³¹⁷ Fasc. 477 — ³¹⁸ Fasc.
435 — ³¹⁹ Fasc. 436 — ³²⁰ Fasc. 436
³²¹ Fasc. 436 — ³²² Fasc. 474 — ³²³ Fasc. 449 — ³²⁴ Fasc.
452 — ³²⁵ Fasc. 450 — ³²⁶ Fasc. 479 — ³²⁷ Fasc. 452 — ³²⁸ Fasc.
452 — ³²⁹ Fasc. 452 — ³³⁰ Fasc. 452
³³¹ Fasc. 450 — ³³² Fasc. 450 — ³³³ Fasc. 477 — ³³⁴ Fasc.
477 — ³³⁵ Fasc. 477 — ³³⁶ Fasc. 477 — ³³⁷ Fasc. 436 — ³³⁸ Fasc.
708 — ³³⁹ Fasc. 708 ³⁴⁰ Fasc. 479
³⁴¹ Fasc. 779 — ³⁴² Fasc. 707 — ³⁴³ Fasc. 452 — ³⁴⁴ Fasc.
474 — ³⁴⁵ Fasc. 707 — ³⁴⁶ Fasc. 708 — ³⁴⁷ Fasc. 707 — ³⁴⁸ Fasc.
474 — ³⁴⁹ Fasc. 707 — ³⁵⁰ Fasc. 707
³⁵¹ Fasc. 707 — ³⁵² Fasc. 474 — ³⁵³ Fasc. 464 — ³⁵⁴ Fasc.
464 — ³⁵⁵ Fasc. 475 — ³⁵⁶ Fasc. 707 — ³⁵⁷ Fasc. 464 — ³⁵⁸ Fasc.
707 — ³⁵⁹ Fasc. 479 — ³⁶⁰ Fasc. 464

³⁶¹ Fasc. 742 — ³⁶² Fasc. 742 — ³⁶³ Fasc. 749 — ³⁶⁴ Fasc. 742 — ³⁶⁵ Fasc. 745 — ³⁶⁶ Fasc. 745 — ³⁶⁷ Fasc. 749 — ³⁶⁸ Fasc. 740 — ³⁶⁹ Fasc. 749 — ³⁷⁰ Fasc. 747
³⁷¹ Fasc. 740 — ³⁷² Fasc. 741 — ³⁷³ Fasc. 745 — ³⁷⁴ Fasc. 741 — ³⁷⁵ Fasc. 747 — ³⁷⁶ Fasc. 747 — ³⁷⁷ Fasc. 479 — ³⁷⁸ Fasc. 474 — ³⁷⁹ Fasc. 747 — ³⁸⁰ Fasc. 748
³⁸¹ Fasc. 450 a — ³⁸² Fasc. 474 — ³⁸³ Fasc. 474 — ³⁸⁴ Fasc. 745 — ³⁸⁵ Fasc. 745 — ³⁸⁶ Fasc. 743 — ³⁸⁷ Fasc. 747 — ³⁸⁸ Fasc. 479 — ³⁸⁹ Fasc. 745 — ³⁹⁰ Fasc. 745
³⁹¹ Fasc. 464 — ³⁹² Fasc. 747 — ³⁹³ Fasc. 464 — ³⁹⁴ Fasc. 745 — ³⁹⁵ Fasc. 477 — ³⁹⁶ Fasc. 743 — ³⁹⁷ Fasc. 747 — ³⁹⁸ Fasc. 747 — ³⁹⁹ Fasc. 477 — ⁴⁰⁰ Fasc. 521
⁴⁰¹ Fasc. 436 — ⁴⁰² Fasc. 436 — ⁴⁰³ Fasc. 479 — ⁴⁰⁴ Fasc. 719 — ⁴⁰⁵ Fasc. 474 — ⁴⁰⁶ Fasc. 479 — ⁴⁰⁷ Fasc. 436 — ⁴⁰⁸ Fasc. 720 — ⁴⁰⁹ Fasc. 719 — ⁴¹⁰ Fasc. 719
⁴¹¹ Fasc. 728 — ⁴¹² Fasc. 719 — ⁴¹³ Fasc. 719 — ⁴¹⁴ Fasc. 474 — ⁴¹⁵ Fasc. 723 — ⁴¹⁶ Fasc. 477 — ⁴¹⁷ Fasc. 479 — ⁴¹⁸ Fasc. 731 — ⁴¹⁹ Fasc. 474 — ⁴²⁰ Fasc. 477
⁴²¹ Fasc. 724 — ⁴²² Fasc. 728 a — ⁴²³ Fasc. 723 — ⁴²⁴ Fasc. 464 — ⁴²⁵ Fasc. 477 — ⁴²⁶ Fasc. 728 a — ⁴²⁷ Fasc. 477 — ⁴²⁸ Fasc. 477 — ⁴²⁹ Fasc. 727 — ⁴³⁰ Fasc. 729
⁴³¹ Fasc. 477 — ⁴³² Fasc. 474 — ⁴³³ Fasc. 728 b — ⁴³⁴ Fasc. 728 — ⁴³⁵ Fasc. 728 — ⁴³⁶ Fasc. 728 — ⁴³⁷ Fasc. 728 — ⁴³⁸ Fasc. 728 — ⁴³⁹ Fasc. 728 — ⁴⁴⁰ Fasc. 474
⁴⁴¹ Fasc. 474 — ⁴⁴² Fasc. 728 — ⁴⁴³ Fasc. 718 — ⁴⁴⁴ Fasc. 728 b — ⁴⁴⁵ Fasc. 728 — ⁴⁴⁶ Fasc. 728 a — ⁴⁴⁷ Fasc. 731 — ⁴⁴⁸ Fasc. 731 — ⁴⁴⁹ Fasc. 479 — ⁴⁵⁰ Fasc. 728 b
⁴⁵¹ Fasc. 728 a — ⁴⁵² Fasc. 474 — ⁴⁵³ Fasc. 706 — ⁴⁵⁴ Fasc. 479 — ⁴⁵⁵ Fasc. 436 — ⁴⁵⁶ Fasc. 479 — ⁴⁵⁷ Fasc. 706 — ⁴⁵⁸ Fasc. 185 — ⁴⁵⁹ Fasc. 196 — ⁴⁶⁰ Fasc. 158
⁴⁶¹ Fasc. 158 — ⁴⁶² Fasc. 158 — ⁴⁶³ Fasc. 196 — ⁴⁶⁴ Fasc. 158 — ⁴⁶⁵ Fasc. 158 a — ⁴⁶⁶ Fasc. 158 — ⁴⁶⁷ Fasc. 158 a — ⁴⁶⁸ Fasc. 196 — ⁴⁶⁹ Fasc. 158 — ⁴⁷⁰ Fasc. 158
⁴⁷¹ Fasc. 158 a — ⁴⁷² Fasc. 158 a — ⁴⁷³ Fasc. 158 a — ⁴⁷⁴ Fasc. 196 — ⁴⁷⁵ Fasc. 196 — ⁴⁷⁶ Fasc. 158 — ⁴⁷⁷ Fasc. 196 — ⁴⁷⁸ Fasc. 196 — ⁴⁷⁹ Fasc. 196 — ⁴⁸⁰ Fasc. 196
⁴⁸¹ Fasc. 158 — ⁴⁸² Fasc. 158 a — ⁴⁸³ Fasc. 158 a — ⁴⁸⁴ Fasc. 158 a — ⁴⁸⁵ Fasc. 549 — ⁴⁸⁶ Fasc. 549 — ⁴⁸⁷ Fasc. 263 — ⁴⁸⁸ Fasc. 488 — ⁴⁸⁹ Fasc. 263 — ⁴⁹⁰ Fasc. 549
⁴⁹¹ Fasc. 549 — ⁴⁹² Fasc. 548 — ⁴⁹³ Fasc. 649 — ⁴⁹⁴ Fasc. 561 — ⁴⁹⁵ Fasc. 549 — ⁴⁹⁶ Fasc. 549 — ⁴⁹⁷ Fasc. 549 — ⁴⁹⁸ Fasc. 549 — ⁴⁹⁹ Fasc. 538 — ⁵⁰⁰ Fasc. 549
⁵⁰¹ Fasc. 549 — ⁵⁰² Fasc. 548 — ⁵⁰³ Fasc. 549, 474 — ⁵⁰⁴ Fasc. 549 — ⁵⁰⁵ Fasc. 549 — ⁵⁰⁶ Fasc. 617 — ⁵⁰⁷ Fasc. 549 — ⁵⁰⁸ Fasc. 479 — ⁵⁰⁹ Fasc. 549 — ⁵¹⁰ Fasc. 617

⁵¹¹ Fasc. 549 — ⁵¹² Fasc. 548 — ⁵¹³ Fasc. 549 — ⁵¹⁴ Fasc.
270 — ⁵¹⁵ Fasc. 548 — ⁵¹⁶ Fasc. 263 — ⁵¹⁷ Fasc. 549 — ⁵¹⁸ Fasc.
459 — ⁵¹⁹ Fasc. 549 — ⁵²⁰ Fasc. 549
⁵²¹ Fasc. 474 — ⁵²² Fasc. 537 — ⁵²³ Fasc. 482 — ⁵²⁴ Fasc.
549 — ⁵²⁵ Fasc. 263 — ⁵²⁶ Fasc. 545 — ⁵²⁷ Fasc. 549 — ⁵²⁸ Fasc.
436 — ⁵²⁹ Fasc. 266 — ⁵³⁰ Fasc. 545
⁵³¹ Fasc. 547 — ⁵³² Fasc. 270 — ⁵³³ Fasc. 479 — ⁵³⁴ Fasc.
545 — ⁵³⁵ Fasc. 477 — ⁵³⁶ Fasc. 263 — ⁵³⁷ Fasc. 548 — ⁵³⁸ Fasc.
266 — ⁵³⁹ Fasc. 477 — ⁵⁴⁰ Fasc. 477
⁵⁴¹ Fasc. 266 — ⁵⁴² Fasc. 577 — ⁵⁴³ Fasc. 577 — ⁵⁴⁴ Fasc.
577 — ⁵⁴⁵ Fasc. 474 — ⁵⁴⁶ Fasc. 577 — ⁵⁴⁷ Fasc. 549 — ⁵⁴⁸ Fasc.
577 — ⁵⁴⁹ Fasc. 578 — ⁵⁵⁰ Fasc. 578
⁵⁵¹ Fasc. 474 — ⁵⁵² Fasc. 576 — ⁵⁵³ Fasc. 576 — ⁵⁵⁴ Fasc.
595 — ⁵⁵⁵ Fasc. 609 — ⁵⁵⁶ Fasc. 582 — ⁵⁵⁷ Fasc. 582 — ⁵⁵⁸ Fasc.
576 — ⁵⁵⁸ Fasc. 589 a — ⁵⁵⁹ Fasc. 576 — ⁵⁶⁰ Fasc. 596
⁵⁶¹ Fasc. 582 — ⁵⁶² Fasc. 599 — ⁵⁶³ Fasc. 590 — ⁵⁶⁴ Fasc.
582 a — ⁵⁶⁵ Fasc. 585 — ⁵⁶⁶ Fasc. 589 a — ⁵⁶⁷ Fasc. 596 —
⁵⁶⁸ Fasc. 553 c — ⁵⁶⁹ Fasc. 609 — ⁵⁷⁰ Fasc. 589 a
⁵⁷¹ Fasc. 585 — ⁵⁷² Fasc. 543 — ⁵⁷³ Fasc. 595 — ⁵⁷⁴ Fasc.
543 — ⁵⁷⁵ Fasc. 589 a — ⁵⁷⁶ Fasc. 553 c — ⁵⁷⁷ Fasc. 585 —
⁵⁷⁸ Fasc. 585 — ⁵⁷⁹ Fasc. 549 — ⁵⁸⁰ Fasc. 572
⁵⁸¹ Fasc. 549 — ⁵⁸² Fasc. 474 — ⁵⁸³ Fasc. 542 — ⁵⁸⁴ Fasc.
549 — ⁵⁸⁵ Fasc. 541 — ⁵⁸⁶ Fasc. 542 — ⁵⁸⁷ Fasc. 549 — ⁵⁸⁸ Fasc.
549 — ⁵⁸⁹ Fasc. 447 — ⁵⁹⁰ Fasc. 542
⁵⁹¹ Fasc. 549 — ⁵⁹² Fasc. 549 — ⁵⁹³ Fasc. 543 — ⁵⁹⁴ Fasc.
553 c — ⁵⁹⁵ Fasc. 553 c — ⁵⁹⁶ Fasc. 543 — ⁵⁹⁷ Fasc. 553 —
⁵⁹⁸ Fasc. 553 c — ⁵⁹⁹ Fasc. 553 c — ⁶⁰⁰ Fasc. 543
⁶⁰¹ Fasc. 553 c — ⁶⁰² Fasc. 553 b — ⁶⁰³ Fasc. 553 c —
⁶⁰⁴ Fasc. 553 c — ⁶⁰⁵ Fasc. 553 c — ⁶⁰⁶ Fasc. 543 — ⁶⁰⁷ Fasc.
553 c — ⁶⁰⁸ Fasc. 570 — ⁶⁰⁹ Fasc. 571 — ⁶¹⁰ Fasc. 553 b
⁶¹¹ Fasc. 553 c — ⁶¹² Fasc. 553 c — ⁶¹³ Fasc. 553 b — ⁶¹⁴ Fasc.
553 c — ⁶¹⁵ Fasc. 564 — ⁶¹⁶ Fasc. 553 c — ⁶¹⁷ Fasc. 553 b —
⁶¹⁸ Fasc. 554 — ⁶¹⁹ Fasc. 553 — ⁶²⁰ Fasc. 553 b
⁶²¹ Fasc. 554 — ⁶²² Fasc. 549 — ⁶²³ Fasc. 549 — ⁶²⁴ Fasc.
474 — ⁶²⁵ Fasc. 549 — ⁶²⁶ Fasc. 615 — ⁶²⁷ Fasc. 548 — ⁶²⁸ Fasc.
449 — ⁶²⁹ Fasc. 542 — ⁶³⁰ Fasc. 617
⁶³¹ Fasc. 436 — ⁶³² Fasc. 617 — ⁶³³ Fasc. 617 — ⁶³⁴ Fasc.
543 — ⁶³⁵ Fasc. 644 — ⁶³⁶ Fasc. 464 — ⁶³⁷ Fasc. 645 — ⁶³⁸ Fasc.
645 — ⁶³⁹ Fasc. 554 a — ⁶⁴⁰ Fasc. 611
⁶⁴¹ Fasc. 553 a — ⁶⁴² Fasc. 644 — ⁶⁴³ Fasc. 621 — ⁶⁴⁴ Fasc.
553 a — ⁶⁴⁵ Fasc. 554 a — ⁶⁴⁶ Fasc. 627 — ⁶⁴⁷ Fasc. 549 —
⁶⁴⁸ Fasc. 541 — ⁶⁴⁹ Fasc. 549 — ⁶⁵⁰ Fasc. 549
⁶⁵¹ Fasc. 549 — ⁶⁵² Fasc. 634 — ⁶⁵³ Fasc. 634 — ⁶⁵⁴ Fasc.
635 — ⁶⁵⁵ Fasc. 635 — ⁶⁵⁶ Fasc. 549 — ⁶⁵⁷ Fasc. 549 — ⁶⁵⁸ Fasc.
635 — ⁶⁵⁹ Fasc. 635 — ⁶⁶⁰ Fasc. 549

⁶⁶¹ Fasc. 634 — ⁶⁶² Fasc. 635 — ⁶⁶³ Fasc. 635 — ⁶⁶⁴ Fasc.
543 — ⁶⁶⁵ Fasc. 543 — ⁶⁶⁶ Fasc. 638 — ⁶⁶⁷ Fasc. 640 — ⁶⁶⁸ Fasc.
638 — ⁶⁶⁹ Fasc. 640 — ⁶⁷⁰ Fasc. 639
⁶⁷¹ Fasc. 638 — ⁶⁷² Fasc. 266 — ⁶⁷³ Fasc. 474 — ⁶⁷⁴ Fasc.
662 — ⁶⁷⁵ Fasc. 666 — ⁶⁷⁶ Fasc. 667 — ⁶⁷⁷ Fasc. 474 — ⁶⁷⁸ Fasc.
667 — ⁶⁷⁹ Fasc. 662 — ⁶⁸⁰ Fasc. 668
⁶⁸¹ Fasc. 671 — ⁶⁸² Fasc. 662 — ⁶⁸³ Fasc. 671 — ⁶⁸⁴ Fasc.
671 — ⁶⁸⁵ Fasc. 668 — ⁶⁸⁶ Fasc. 479 — ⁶⁸⁷ Fasc. 669 — ⁶⁸⁸ Fasc.
671 — ⁶⁸⁹ Fasc. 669 — ⁶⁹⁰ Fasc. 671
⁶⁹¹ Fasc. 704 — ⁶⁹² Fasc. 669 — ⁶⁹³ Fasc. 669 — ⁶⁹⁴ Fasc.
670 — ⁶⁹⁵ Fasc. 475 — ⁶⁹⁶ Fasc. 476 — ⁶⁹⁷ Fasc. 662 — ⁶⁹⁸ Fasc.
670 — ⁶⁹⁹ Fasc. 477 — ⁷⁰⁰ Fasc. 669
⁷⁰¹ Fasc. 447 — ⁷⁰² Fasc. 669 — ⁷⁰³ Fasc. 669 — ⁷⁰⁴ Fasc.
670 — ⁷⁰⁵ Fasc. 668 — ⁷⁰⁶ Fasc. 482 — ⁷⁰⁷ Fasc. 637 — ⁷⁰⁸ Fasc.
663 — ⁷⁰⁹ Fasc. 682 a — ⁷¹⁰ Fasc. 686 a
⁷¹¹ Fasc. 686 b — ⁷¹² Fasc. 679 a — ⁷¹³ Fasc. 685 — ⁷¹⁴ Fasc.
686 b — ⁷¹⁵ Fasc. 685 — ⁷¹⁶ Fasc. 686 a — ⁷¹⁷ Fasc. 685 —
⁷¹⁸ Fasc. 685 — ⁷¹⁹ Fasc. 686 b — ⁷²⁰ Fasc. 686 a
⁷²¹ Fasc. 687 — ⁷²² Fasc. 686 a — ⁷²³ Fasc. 686 a —
⁷²⁴ Fasc. 685 a — ⁷²⁵ Fasc. 686 b — ⁷²⁶ Fasc. 686 a — ⁷²⁷ Fasc.
685 a — ⁷²⁸ Fasc. 683 — ⁷²⁹ Fasc. 682 a — ⁷³⁰ Fasc. 685 a
⁷³¹ Fasc. 687 — ⁷³² Fasc. 686 a — ⁷³³ Fasc. 686 a — ⁷³⁴ Fasc.
686 a — ⁷³⁵ Fasc. 686 b — ⁷³⁶ Fasc. 675 — ⁷³⁷ Fasc. 676 —
⁷³⁸ Fasc. 675 — ⁷³⁹ Fasc. 675 — ⁷⁴⁰ Fasc. 676
⁷⁴¹ Fasc. 678 — ⁷⁴² Fasc. 694 — ⁷⁴³ Fasc. 694 — ⁷⁴⁴ Fasc.
694 — ⁷⁴⁵ Fasc. 694 — ⁷⁴⁶ Fasc. 694 — ⁷⁴⁷ Fasc. 694 — ⁷⁴⁸ Fasc.
689 — ⁷⁴⁹ Fasc. 690 — ⁷⁵⁰ Fasc. 690
⁷⁵¹ Fasc. 689 — ⁷⁵² Fasc. 689 — ⁷⁵³ Fasc. 690 — ⁷⁵⁴ Fasc.
690 — ⁷⁵⁵ Fasc. 689 — ⁷⁵⁶ Fasc. 690 — ⁷⁵⁷ Fasc. 690 — ⁷⁵⁸ Fasc.
689 — ⁷⁵⁹ Fasc. 690 — ⁷⁶⁰ Fasc. 328
⁷⁶¹ Fasc. 329 — ⁷⁶² Fasc. 328 — ⁷⁶³ Fasc. 329 — ⁷⁶⁴ Fasc.
479 — ⁷⁶⁵ Fasc. 328 — ⁷⁶⁶ Fasc. 655 — ⁷⁶⁷ Fasc. 329 — ⁷⁶⁸ Fasc.
329 — ⁷⁶⁹ Fasc. 335 — ⁷⁷⁰ Fasc. 328
⁷⁷¹ Fasc. 656 — ⁷⁷² Fasc. 328 — ⁷⁷³ Fasc. 328 — ⁷⁷⁴ Fasc.
656 — ⁷⁷⁵ Fasc. 656 — ⁷⁷⁶ Fasc. 329 — ⁷⁷⁷ Fasc. 347 — ⁷⁷⁸ Fasc.
328 — ⁷⁷⁹ Fasc. 655 — ⁷⁸⁰ Fasc. 655
⁷⁸¹ Fasc. 474 — ⁷⁸² Fasc. 328 — ⁷⁸³ Fasc. 655 — ⁷⁸⁴ Fasc.
436 — ⁷⁸⁵ Fasc. 436 — ⁷⁸⁶ Fasc. 655 — ⁷⁸⁷ Fasc. 656 — ⁷⁸⁸ Fasc.
655 — ⁷⁸⁹ Fasc. 655 — ⁷⁹⁰ Fasc. 655
⁷⁹¹ Fasc. 655 — ⁷⁹² Fasc. 328 — ⁷⁹³ Fasc. 655 — ⁷⁹⁴ Fasc.
656 — ⁷⁹⁵ Fasc. 656 — ⁷⁹⁶ Fasc. 655 — ⁷⁹⁷ Fasc. 656 — ⁷⁹⁸ Fasc.
657 — ⁷⁹⁹ Fasc. 451 — ⁸⁰⁰ Fasc. 481, 482
⁸⁰¹ Fasc. 482 — ⁸⁰² Fasc. 482 — ⁸⁰³ Fasc. 482

VSEBINA

Uvod	5
I. Od začetkov NOB do nekaj mesecev pred kapitulacijo Italije	19
II. Od nekaj mesecev pred kapitulacijo Italije do prvega zasedanja SNOS	39
Ljubljanska pokrajina	64
1. Gospodarstvo civilnih partizanskih oblasti	64
2. Gospodarska dejavnost 7. korpusa	73
Primorska	77
Gorenjska	96
Štajerska	101
III. Od prvega zasedanja SNOS do osvoboditve	103
Pomoč Hrvaški	148
Ljubljanska pokrajina	159
Okrožje Novo mesto	159
Okrožje Bela krajina	167
Okrožje Notranjska	176
Okrožje Ribnica	187
Okrožje Grosuplje	195
Sedmi korpus in njegove enote	196
Primorska in štab 9. korpusa	207
Zahodnoprimorsko okrožje	231
Severnoprimorsko okrožje	242
Srednjeprimorsko okrožje	250
Južnoprimorsko okrožje	255
Gorenjska	262
Okrožje Škofja Loka	276
Okrožje Kranj	282
Okrožje Jesenice	283
Okrožje Kamnik	284
Štajerska	290
Denarni promet	303
Ljubljanska pokrajina	305
Primorska	307
Gorenjska	309
Štajerska	309
Opombe	311

Dr. Metod Mikuž
SLOVENSKO PARTIZANSKO
GOSPODARSTVO
v luči partizanskih dokumentov

Opremil
Tone Lazar

Založil zavod »Borec«
v Ljubljani

Za zavod
Josip Logar

Natisnila tiskarna Ljudske pravice
v Ljubljani

